

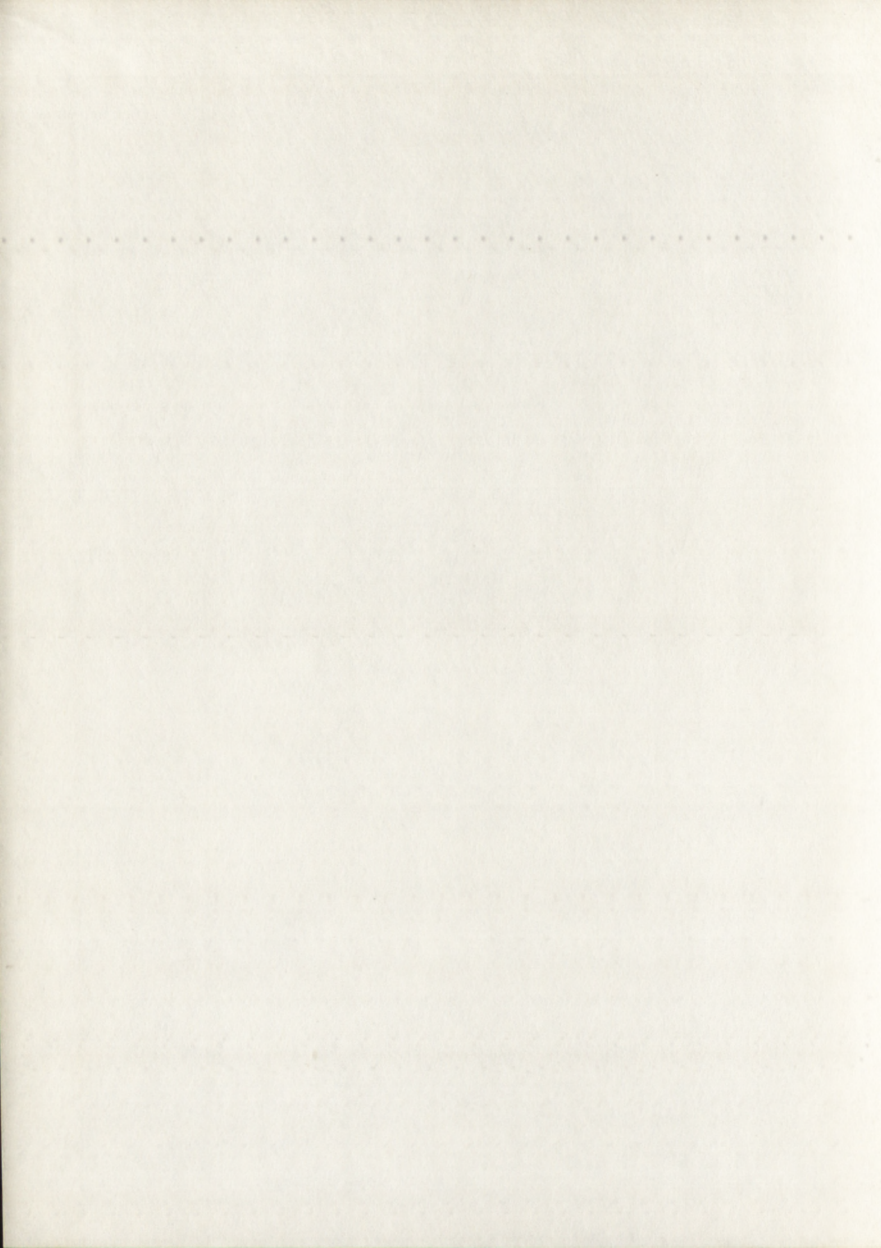
91-2
82

VELTA
TOMA

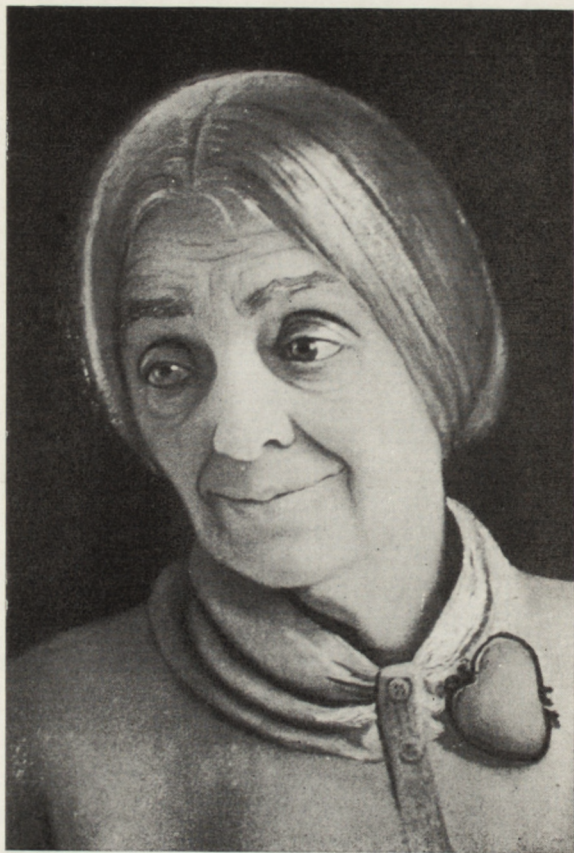
ALDAUNE

VELTA
TOMA
ALDAUNE

91-2
L 82

L
810

VELTA
TOMA

ALDAUNE

ROMĀNS

RĪGA «LIESMA» 1991

84.L(3)-44
To 350

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~91-31/48~~
0302010678

Redaktore LAIMA LIVENA

Mākslinieks DAINIS BREIKSS

T 4702370201 — 107
M801(11) — 91

ISBN 5-410-00725-5

© Velta Toma, 1960
© Andrejs Dripe, pēcvārds, 1991

*Ja kāds šai grāmatā saskata patiesu notikumu
vai dzīvu cilvēku līdzību, tad tā ir maldišanās.
Viss šeit attēlotais ir variācija par kādas no-
sapņotas dzīves tēmu.*

Autore

— *Mēs klistam starp pagātņi, kas mūs
pazemojusi, un nākotņi, kas mūs biedē,
nespējot atrast savu vietu.*

Stephen Haguē

I

— *Puika! Piecpadsmit minūtēs!*
Vai ir ko dzert?

Zaļgani, sārti, bāli dzelteni milzu spārni un šķēpi švīkstēdami mijās, dalījās un pletās, kopā savijoties, šalca indiāņu vasaras ģiedrajās nakts debesīs kā ziemeļblāzma. Bezmēness naktī tie meta aumašainu, svītrainu gaismas plīvu pāri kalnu šķautnēm un rozām, dzeltējošām apšu birzīm, kalnu pakājes dārziem — ziedos un trūdās.

Alpiem šī spocīgā gaisma iezibsnīja nostāk no milzu ugunskura sēdošo cilvēku plūtās, izceldama viņu visai āriskajās sejās pieres un vaigukaulus vien, līdzinādama tos uz mirkli tāliem šīs vietas, Minevankas, senčiem indiāņiem.

Upi un pilsētu dēvēja indiāniski — Minevanka. Ap uguni sēdētāji pameta mirkli augšup uz blāzmas plīvojošiem stariem, bet, kādas pirmatnējas baismas mudināti, tūlīt novērsās, ilgi neskatījās dīvainajā dabas rotaļā. Viņi pievērsa vaigus ugunskuram, kas, resniem egļu un priežu sausāniem degot, šāvās starainām liesmu mēlēm zarup, šķiezdams dzirksteles pāri sētai līdz lielo egļu tumsai pacerēs.

Jaunie ļaudis kā putni tupēja uz resnajām aploka sētas kārtīm. Vecie bij pieplakuši zālē ieaugušiem baļķiem, uztrausušies uz klučiem, atzvīluši pītos dārza krēslos.

It kā uguni godinādami, viņi visi vilka senu, sēru tautsdziesmu «Kas tie tādi, kas dziedāja». Skaņas plīvoja pa egļu zariem debesup, vēlās uz tumsā tikko viežamiem Rokiju kalniem ar pazīstamiem izciļņiem un kraujām, dienvidos — uz Trim māsām, ziemeļos — uz tumšu, strupu cilni, Indiānietes krūti, tai blakus gaišo, cēlo Lēdiju Hamiltoni, rietumos — atsitās pret stāvo Randeļa sienu un nojumi tepat aiz ārsta mājas.

Kalni, kas apņēma Minevankas pilsētiņu, šonakt atbalsoja Prērijas, Upes un Minevankas latviešu dziesmas. Šis bij ārsta Aivara Ozola zirgu aploks, pagaidām gan vēl bez zirgiem. Šovakar viesi pieminēja viņa piecdesmito šūpuļa dienu, reizē skaitīdami viņam, tāpat kā bijušai kalponei, dzelzceļa strādniekiem, mežu cirtējam pirmos desmit gadus Kanādā.

Ārsts toreiz bij iecerojis kā UNRAS izskolots mūrnieks, jo Kanāda izlikās, ka tai Eiropas ārstu nevajaga. Šis pašas rokas, kas nule ar slaidu dakšiņu zinīgi apvērta sulīgu un pabiezu vērša gaļas šķēli uz ogļu pavarda, kas šorīt Minevankas slimnīcā bij atlobijušas slimu žults pūslī no vājnieka aknām, pirms desmit gadiem bij asiņaini skrambainas ārdījušas vecu cūkkūtiņu, kraujot derīgos ķieģeļus kaudzē. Šobrīd šīs rokas cēla glāzi, uzgāžot dzintarainu viskiju ledus klucīšiem.

— Veselī, visi!

Atsaucās citu glāžu šķindoņa, guldza dzērieni. Ārsts mudināja muzikantus:

— Spēlējiet, velni, kaut vai Dzeltenu Teksasas rozi, ja vēl neprotat latviešu tautas maršu!

Isi un rešņi iesmējies, visam ducīgajam augumam nodrebēt, viņš stiprā, ne visai daiļā balsī dziedāja līdz kovboju mūzikai, kas gaudoja un trīsēja no triju platmalainu cepuru apakšas. Viena no tām jumās pār dzeltenā, bārkstainā kreklā tērtu vijolnieku, kas asi lecināja lociņu pār

stīgām; otra apēnoja smailu ģitārista degunu, viņš ņau-
doši raudināja savu spēli; bet trešā kā melna suņusēne
uzguma pār melnrūtainā kreklā plātošos bundzinieku. Visi
trīs, cepurēm šūpojoties ar smailpurnainu kovboju zābaku
sistā ritmā, spēlēja kā apmāti. Pēc dziesmas tie uzcirta
āderi trakai, zibenīgai polkai. No aploka sētas nobira
jaunie, no iesildītā balķa cēlās dažs vecais, un ap uguns-
kuru līgojošā lokā lēca pulka pāru, un, savas dejotājas
laiku pa laikam gaisā paceļot, spalgi iekliedzās vīri.

Nora, ārsta jaunā sieva, no dzīvojamās mājas ar karstu,
tikko no krāsns vilktu ceptu kartupeļu bļodu nākdama,
danceniski, lēceniski, bļodu pār galvu pacēlusi, veikli kā
Rokiju kalnu kaza iezibēja citu polkas dancotāju vidū —
kā dancotāju spēlmanītis, veikla, viegla. Vīra acis vērīgi
un bažīgi sekoja viņas dancim, jauna sieva ir kā jauns
zirgs, sargājama, glabājama.

Polkai notrūkstot, skatītāji un lēcēji atdzīvojās čalīgā
barā, mijās sēdekļiem, atkal cēla glāzes. Muzikanti teci-
nāja gaudulīgu kovboju dziesmu ar ilgošanās pilniem vār-
diem — pēc nāves dusēt prērijā, kur kādreiz ganīti lopī,
jāts uz skaista zirga. Citu atbalsi atsita tuvējie kalni šai
dziesmai, vēl citu tai, ko sirds nojautā saklausīja no tāli-
nas upmalas telts, kur kājām rakstā pa nomītu laukumu
stampāja indiāņi, kā gari paši, sarunās ar saviem senčiem
skaņās un ritmos, kam īsteno nozīmi zināja vairs tikai
cilts vecajie.

Pavārs — namatēvs sāka izdalīt no ogļu pavarda no-
celto karsto gaļu, likdams ik gabalu uz plata koka šķīvja,
kur namamāte bij jau uzkrāvusi salātus un ceptu kartu-
peli.

— Vai pa vienam kartupelim? — ņipri jautāja bijusi
kalpone, smieklos izbērdama patiesu pieredzējumu.

Viņas kungu mājā ne pa jokam uz viesībām nākuši
trīsdesmit viesu. Kundze likusi izcept ne jau kaut kādus
Kanādas kartupeļus, bet trīsdesmit milzīgos Idaho —

tepat pārrobežas Amerikas provinces kartupeļus. Divi lieli, asiņaini un sulīgi, sagūlušī šķēlēs vērša cepeši, balti aubētas kalpones nesti ap galdu. Otra sekojusi ar kartupeļu bļodu. Apgājušas abas apkārt, no kundzes līdz kundzei. Maza stomišanās, murdēšana, tad skaidra laipnās kundzes un namamātes balss: «Lūdzu to viesi, kas paņēmis divus kartupeļus, vienu atlikt atpakaļ bļodā. Ik viesim ir iedalīts viens Aidaho kartupelis.»

Nu sauca no aploka sētas, neticēja tie no zālē ieaugušiem klučiem, resnajiem baļķiem, pītajiem krēsliem: kurš nu ņēma divus?

Bijusī kalpone:

— Nu veģetārietis, kurš cits? — Un atlika cilvēks to otru kartupeli atpakaļ bļodā, un tā visiem trīsdesmit viesiem iznāca pa vienam milzīgajam, slavenajam Aidaho kartupelim.

Kā godībās daži gaida uz otru galdu, ko klāj, kad pirmais paēdis, tā šonakt aplokā sēdēja vēl pulks viesu, kuriem netika no pirmā gaļas cepiena, vērodami ārstu jo veikli uzmetot asiņainās, labi nostāvinātās gaļas šķēles uz ogļu pavarda. Liesma no lielā blakus ugunskura sviēdās viņam sejā, gaismoja spēcīgo zodu, izcēla viegli liekto degunu, nelielo muti, iesīrmām, kuplām rūķa uzacīm apjuntās siltās, tumši zilās acis zem pieres, ko mati, laikus atkāpdamies, bij pacēlušī stāvīnu un platāku. Viss viņš bij pie darba, ko darija, — šai brīdī pavārs. Likās, tāpat bijis mūrējot, tad ārsta eksāmenus Kanādā par jaunu liekot un par pusvelti divus pirmos gadus pēc tiem slīnīcā kalpojot. Tā varēja būt viņa veiksmes atslēga. Minervankas slīnīcā viņš bija galvenais ārsts, arī ievērots ķirurgs. Pats gan no uzslavām, glaimiem atrunājās:

— Dūša un laime!

Aiz vārtiem pie ratu mājas kā slaika, spoža, zeltaina līdaka spīdēja šī gada kadiljaks. Tas bij viņa, tāpat kā viesnīca pilsētā, kā lielā augļu saimniecība saulainajā

ielejā aiz kalniem un tāpat kā jaunapņemtā sieva ar dēliem dvīņiem. Jumis, viņš smējās.

Blakus kadiljaka ratiem, kas piederēja ārstam, spīdēja daudzi citi automobiļi, tikai mazāki un ne tik dārgi. No sētas augšējās kārts vērojot, istabas priekšas gaismā tie bij labi saskatāmi. Tur bij Krama tēva jaunākās meitas Rāeles ne vairs šī gada gājuma ducīgais, strupais bjuiks, stipra un uzticama mašīna. Aiz tā Marijas vīra Dzeņa, stacijas parauga, rati, kuros viņi līdzī vadāja savus trīs bērnus. Melns un spožs kā vabolīte Mirtas ģimenes dīpišu kadiljaks — tautasvāģītis. Akseļa vairs nebij, viņš tik labprāt gāja kājām. Savrup zem lielās egles slēpās Andas Aiviekstes vīra, ungāru ārsta, zilais «Pērkonputns», šaurs, atšķirīgi smalks un grezns sporta auto, ševroletī, fordī, oldsmobiles, rambleri stāvēja rindā kā senā sētā goda rati; kā tirgos vai pie baznīckroga slitas, trūka tikai izbraucamo, kopto zirgu priekšā. Ne, ne, to skaits bij vēl lielāks, tikai motoru spēkā ielēsts.

So spožo ratu aizpircēji, ne visiem tie bij samaksāti, un īpašnieki mīlojās patlaban ar labāko no labā, ko rietumu Kanāda cienīja, — ar vērša gaļas sulīgām, viegli apsvīlušām šķēlēm, ceptām uz oglēm. Latvieši, kas bij ieceļojuši gadu simteņa maiņā, bij jau stipri gados un tamlabad mazākumā, bet arī tie košlāja un zīžlāja mākslīgiem zobiem šo svētku kumosus, aizmirsuši jaunu dienu kāpostus un putru. Divdesmito gadu beigās ieceļojušie, kā Krama tēvs, gan reizēm kāroja Latvijas cūkas cepeša: brūnu, kraukšķīgu kamariņu apņemtū karstas, kārtām liesas un spīdoši taukas gaļas pabiezo šķēli, aplīk tai spīdīgi treknu skābo kāpostu kaudzīti, blakām brūni aceptu kartupeli, visam tam klāt krūzi ar labu māju alu! — Te jau viņi mākslīgi miltiem un vitamīniem baroja pat cūkas! Kas tā te bij par cūkgaļu, sprieda ne Krams vien. Taču šovakar viņš naski cirta vēl stiprus atlikušos zobus pēc dūmiem smaržojošā āra pavarda cepetī.

Tie, kas šogad aplaida pirmos desmit gadus svešumā, bij sen jau kā aizmirsuši nometņu kopkatla nenosakāmo viru un mūžīgos makaronus. Pat pirmo Kanādas mēnešu lielo kāri pēc papīriņi paldenās šejienes baltmaizes viņi bij atmetuši un labi zināja cienīt uz ogļu pavarda prasmiņi cepto Kanādas rietumu gardumu — stēku, būdami prātīgi un atturīgi ar kartupeļiem un, Dievs pasarg, maizi! Pēdējie abi radot tik bīstamos liekos taukus un svaru. Lepni rati, pirmšķirīgi stēki un bailes no resnuma, savrupmājas jaunajās pilsētas nomalēs, parādi un angļiskī labāk kā latviski runājoši bērni vienoja šos lāga ļautiņus no Prērijas, Upes un Minevankas pilsētas un apkārtnes. Viņu nebij daudz, kopā ar biedrības un karakalpu vienības apzinātiem un tādiem, kas piederēja tikai abām draudzēm, un vēl tādiem, kas vairs nepiedalījās nekur aiz iespītības un īsredzīga lepnuma, bija savi četri simti dvēseļu. Samērā labsirdīgi, ja ķildīgi, tad sīkumu pēc, ne aiz ļaunuma, viņi bij divu zemju un divējādu ieražu nule apmulsināti un sašķelti cilvēki, kas par visu vari gribēja dzīvot. Latvietim dzīvot nozīmē strādāt kā zvēram, lai tiktu ātrāk uz priekšu. Uz priekšu tikt vecajiem nozīmēja savu māju, ratus, dažam jaunajam arī augstskolu. Bet tādu starp jaunajiem nebij daudz. Labprāt tie darbojās naftas (eļļas) laukos, aizpirkdami sabiedrības dalības zīmes, cerēdami uz lielo un ātro bagātību, kad uzsītīs īsto naftas āderi. Daudzi devās uz tālajiem ziemeļrietumu apgabaliem, kur līda cēlo metālu raktuvēs, pelnīja labi, atgriezušies pilsētā pelnīto ātri palaida dārgās izpriešanās, lai atgrieztos atkal raktuvēs.

Pēc pusnakts apgura kovboju muzikantu gaudošana. Lielā ugunsкура izdegušie sausānu bluķi sabirza ogleš un pārsedzās pelnu plēnēm, dūmojot un retumis uzsprakstot ar sveķainu dzirkstelīti. Ziemeļblāzma bālēdama ple-tās, aizgrima un izzuda debesu pamalē, atstādama krēslā zirgu aploku un ap ugunsкуру sasēdušos Aivara Ozola

dzimumdienas viesus. Namamāte sauca viesus uz istabu, kur bij dzerama kafija. Tālu tumsā užgēja viņu balsis, kad, traukus un pudeles, glāzes nesdami, viņi pulciņos devās pakal ārsta sievai Norai.

Biezs, bāli puķains milzu paklājs pār visu grīdu no sienas līdz sienai apsēdināja kā dūnās tos, kuriem nepietika vietu uz platajiem sienmalas zvilņiem, ērtajos atzveltņu krēslos vai uz izmētātiem spilveniem. Lielajā vaļējā krāsni tūlīt tika aizdegta milzīgās malkas šķilas un liesmu zakīši sāka atspīdumā lēkāt pa milzu taura platajiem ragu lemešiem, iezibējās kalnu āža smailajā bārdā, likloču tecēja pa mežonīga kalnu auna likajiem ragu kriņģeļiem, glumi apzeltīja izbāztas milzu zivs sānus un nīrbēdami bira lejup zem šiem rietumnieciskajiem istabas sienu greznojumiem sasēdušiem viesiem uz galvām, atplaiksnīja stūros sēdošo sejās. Šīs izbāztās dzīvnieku galvas drusku muzejīgi drūmas, bet īpatnējas šai Kanādas pusei, labi kontrastēja ar garo un augsto grāmatu plauktu, kurā spīdēja ir zinātnisko, ir mākslas vērtētāju grāmatu iesietās muguras gan latviešu, gan vācu, gan angļu valodā. Sprakšķēdams lentes atskaņotājs atkārtoja pagājušās viesības: dziedāt aizsāktas un vārdu pietrūkšanas dēļ nepabeigtas dziesmas, veikli stāstītus jokus, visiem pāri ārsta Aivara Ozola dunošos smieklus, tad pa brīdim paguruma, saduguša un neveikla klusuma, lentei čirkstot labu brīdi tukšā, jo neaktieri cilvēki ar visu svētku skurbumu bij atlikuši skaņu uztvērēja tuvumu un kautrējušies, nespējuši tālāk dabīgi liksmoties.

Brīdī, kad šīs nakts viesības sāka pagurt, namamāte ienesa milzu kriņģeli, sāka izkārtot un piepildīt liķiera un konjaka glāzes, ieliet kafiju un aicināt viesus par jaunu mieloties. Tie piecēlās dairīdamies, vilcinādamies tuvojās balti mežģīnoti klātam un ziediem daiļotam galdam. Pieci seši vīri tūdaļ saskatījās, kā uz norunu sastājās apkārt stingrākam krēslam, acīm meklēdami uzurrājamo

namatēvu. Sievas jau nokāsējās, gatavodamās uzsākt «Lai dzīvo sveiks!».

Namatēva trūka!

— Slimnīcā! — attikās namamāte.

Tai brīdī durvis aizēnoja Aivara Ozola smagnējais stāvs, plats smaids sejā:

— Puika! Piecpadsmīt minūtēs! Vai ir ko dzert?

Glāzi neaizsniegušu, ārstu Aivaru Ozolu pieci pāri vēlīgu, bet stipru roku nosēdināja krēslā, cēla un svieda līdz griestiem urrādami, piesarkuši. Gaviļnieka rokas neveikli airējās pa gaisu, atbalstu veltīgi meklēdamas, jo ne sēža, ne kustība, ar kādu krēsls cēlās un laidās, nebij necik līdzsvarota. Urrāt un mētāt pārstāts, viņš nepaguva ne piecerties, tik vien kā glāzi aizsniegt, bet vēl ne malkot, kad vecas un jaunas balsis sāka sparīgu «Lai dzīvo sveiks!», pēc tās tūdaļ pārķerdamās uz «Laimīgu dzimumdienu», gan ne latviešu mēlē. Tai aplūstot, dažas augstas balsis skaisti piekarināja reiz Latvijā jaunlaicīgi populāro dainu «Daudz baltu dieniņu», pēc kuras ārsts aizkustināts prasīja:

— Vai ieskaņotājs bij ieslēgts? Šitā dziedāšana nu reiz bij uzņemšanas vērtā, nudian! Paldies!

Protams. Nora starp simt soļiem un rūpēm bij paguvusi arī skaņu uztvērēju ieslēgt, tā pievienodama citās viesībās uzņemto lenšu krājumam arī šo brīdi. Ārsts bij apmierināts, cik apmierināts var būt vīrs, darbodamies savā specialitātē, zinādams blakus jaunu, izskatīgu un izdarīgu sievu.

Nu skanēja šodienēja danču mūzika, lai gan neviens ne-dejoja, jo pat plašajā telpā lielais viesu pulks bij samērā cieši sastūķēts vienkopus. Par jaunu tika atkal un atkal pildītas glāzes, ārstam uz smailajām konjaka glāzītēm uzliekot plānas citrona šķēlītes un tās ar cukuru pārkaisot, — nikolaška, viņš noklakšķināja mēli un iemeta vienu šādi sagatavotu dzērienu kā ogu savā kārtīgi pavērtā

mutē, nosēcās un garšīgi čulpstīja citronu. Viens otrs cie-
miņš brālīgi saņēma ārsta rietumnieciski rūtainā medību
krekla pogu, pieminēja viņa panākumus un šī nama izcilo
viesmīlību, murminādams visas tās izteikas, ko šādās
reizēs mēdz atkārtot un, par laimi, lāgā nedzirdēt. Tādu
apsveicēju un saskandinātāju bij laba tiesa, bet ārsts sa-
dzēra ar ikvienu — uz labu sadzīvošanu! Viņa nams bij
atvērts katrā laikā ik latvietim, to lai piemin.

Valējā krāsns meta plīvojošu blāzmu vecā Henrija tēva,
kādreizējā jelgavnieka Indriksona, sejā un spīdināja aug-
sto pieri, kad, glāzei pieskandinājis, viņš cēlās runāt:

— Es tevi sveicinu ar taviem jauniem gadiem, dēls!
Jā, salīdzinot ar mani, kas gaužām ātri tuvojas simtam,
tu esi jauns, pašos spēka gados, prāta briedumā, darba
panākumu kalna galā.

Es sveicinu tevi šodien kā pārtikušu, visu ievērotu un
cienītu labieti, kas izcīnījis savu vietu svešumā. Un reizē
es atmiņās spiežu roku tam vīram, kuru jau labi padilu-
šos, Rīgas skrodera šūtos svārkos satiku pirms desmit ga-
diem mūsu astoņpadsmitā novembra svētkos. Šie divi vīri,
dažam jo labi par sevi šķirami, man kopā rada un parāda
tevi.

Tu esi pienākuma cilvēks. Ja pirms desmit gadiem,
grūti maizi pelnīdams svešā arodā kā mūrnieks, tu uz
manu ne visai smalko aicinājumu nepirkst pudeli, bet zie-
dot trūkumcietējiem, kas mīta Vācijā, allaž atsaucies kā
pirmais, zinu, ka tu arī šodien sūti daudz lielākas summas
uz bijušām mājām, uz Sibīriju, tur izsūtītiem un pie-
meklētiem tautiešiem. Tavas saites nav pārtrūkušas, tur
esi un paliec liels latvis. Mantība, ko esi ieguvis ar mā-
cīšanos un sūru darbu, amats, ko esi godam pratis atjau-
not, dara tevi patstāvīgu svešā zemē; ne to vien, arī te
sien un iedēsta, tur jau uz vietas. Es pazīstu svešuma
varu, mantību saites un tamlabad sāku šaubīties, vai

tavas rokas, tāpat kā svešuma dzīves iesākumā, ir gatavas karogu nest atpakaļ, kad pienāks diena?

Pamatīgi par provi ņemot, šo jautājumu es tikpat labi varu attiecināt uz sevi pašu, vecu vīru, kas Latvijas nacionālo karogu iepazīna un ieraudzīja tikai jūsu dēlu atvestu šeit svešumā. Es, atbraucis vēl zēns, bet vairāk nekā sešdesmit svešumā pavadītos gados tomēr esmu bijis un palicis latvietis. Lielum lielo tiesu tas ir manas nelaiķes mātes nopelns, kas nekad nevienas citas valodas netika runājusi kā vien latviešu. Jo tikai mātes valodā var runāt un sarunāties dvēsele, tava latvieša dvēsele! Māciet saviem bērniem šo mūsu cilts valodu, un viņi no tiesas būs tie, kas reiz mūsu karogu aiznesīs atpakaļ! Jaunību nepiesien ne amats, ne manta svešumā! Jaunība pati laižas ar dvēseles spārnēm uz vietu, kurp to velk nekāda attālumā neiznīdējams asiņu spēks.

Redziet, kur pirms desmit gadiem es jūs zvērināju aiznest mūsu, man tik svētu kļuvušo, karogu atpakaļ uz brīvo Latviju, tur šodien es jau atlaižu kā žīds, kas kaulējies, un sevi mierinu ticībā, ka jūsu bērni to reiz paveiks jūsu vietā. Vai tas ir veca cilvēka vājums vai praktiska dzīves īstenības ieskatīšana? — Abi, es atbildēju.

Pamatīgi par provi ņemot, jūs svešums nosmeļ kā krējumu mūsu mazajai dzimtenei. Nosmeļ un salej šīs milzu zemes ķērnē kopā ar citiem labākiem neangļiem, ar visiem tiem, kas atklīduši šurp caur savas dzimtenes nelaimīgu zaudēšanu, varmācīgu atņemšanu, ne brīvi iekārojuši šo bagāto svešumu. Un krējums jūs esat tamdēļ, ka visur pa virsu — vai sūrā darbā vai svešās skolās, visur pirmajās rindās.

Kur mēs senāk, dēku meklēdami, gan dažs kazaka pīpkas trenkts, iebraucām šeit, aiz jūrām tomēr zinādami Kurzemi, kaut zem krieva, turpat un to pašu un līdām līdumus prērijās, lai sētu kviešus, pār plecu tomēr atskatīdamies uz mājām, sirdīdamies: līdzko būs gana sa-

pelnīts, lai var godam atgriezties, nemūžam mēs te nepaliksim! Tur jūs, no nāves un pusbada šurp atsprukuši, visu to pārdzīvojāt daudz rūgtāk un straujāk, sāpīgāk, citādāk. Jūs, proti, atrāva no brīvas, ziedošas pašu valsts — man sveša dārguma. Aiz jums mana Kurzeme palika sadragāta, izvarota, pārdota, bezcerību vieta pastarā! Bēgļi un izdzītie reizē, kareivji sasieta rokām jūs kļuvāt. Vāc zemē vārdzināti un pazemoti, lielo varu kāju pamesls dažu gadu, šurp jūs atkļuvāt veca naida pilni. Šis bagātās pamātes zemes jūs negribējāt, lai lielie labāk būtu atdevuši jūsu nabago īsto māti...

Jauni laiki, atomu bumbas, gaisakuģi, arī pasaules notikumu secība straujāka. Ātri jūs nomanījāt, gaiši redzējāt, ka varenie valdnieki nelūko labot jums nodarīto ne taisnību, gluži otrādi — kur devuši sarkanajam velnam tikai vienu pirkstu, nule sniedz jau visu roku klanīdamies! Tad savas sirdssāpes, savu lepnumu jūs atdevāt, aprakāt darbā, centībā uz priekšu, uz augšu. Un svešums paņēma ne tikai jūsu muskuļu spēku, ne tikai dzēra jūsu sviedrus, ne tikai kāroja jūsu smadzeņu apķērības, bet piesavinājās jūsu sirdis, jo latvietis savā darbā, pašam reizēm nezinot, ieliek savu sirdi. Desmit gados vidējo paaudzi te piesaistījusi zeme, parādi, mājas — kur pūliņi pielikti, tur paliekama vieta. Tie arī prāta gadi vidējai paaudzei, un prāts teic: nav ceļa uz mājām, tik drīzi nebūs, jo pasaules varenie gozējas savos taukos, tie nedomā par cilvēces nākotni, tie brāļojas un sadzer ar sarkaniem velniem.

Jūs teiksit, ka arī mani te piesēja manta. Ne tik strauji kā jūs, jo tanīs laikos bij grūtāk kļūt mantīgam, naudai bij cita vērtē, darbam cita alga. Un mūsu, tautiešu, bij tik maz šai pusē; pati zeme daudz retāk apdzīvota, mazāk apzināta. To visu esmu salīdzinājis un pārlicis savās veca vīra pārdomu stundās. Un tamdēļ, pamatīgi par provi ņemot, es atlaižu kā žīds, kas kaulējies, un neprasu no jums vairs tik daudz kā sākumā, jo jūs turaties pie

savu spožo mašīnu stūrēm, jūs balstāties pie savu jauno māju pakšiem, es prasu vēl vairāk! Es prasu, lai jaunā audze, jūsu bērni, kas jums atbild angļu mēlē, kad runājat latviski, būtu spējīgi aiznest šo karogu atpakaļ brīvajā Latvijā! Grūts uzdevums jums teikt saviem bērniem: «Neskataities uz maniem darbiem, klausaities uz maniem vārdiem!» Jums vajadzēs Dieva palīga, tautieši! Bet vecais Henrija tēvs jums šo uzdevumu uzliek, kaut jūs klusībā gudri smīnat bārdās: kas tad viņam, ceļš uz smilšu kalnu zem kājām...

Jā, mīlie draugi, es drīzi varu nokļūt dzimtajā Jelgavā kā velis. Bet jums visiem aug bērni, īpaši tev, dakter, divi dēli! Darait, lai viņu sirdis un asinis pieder Latvijai! Un nu kā reiz manās jaunās dienās Ādolfā Alunāna korī dziedāsim «Nevis slinkojot un pūstot!».

Henrija tēvs atspiedās uz vēzdas un uzsāka savu dziesmu viegli drebošā, vecīgi skaistā baritonā. Visi pārējie viesi viņam dziedāja līdzī. Laiku pa laikam sirmais vīrs izvilka lielu, rūtotu mutautu un apslaucīja pieri un deniņus, kur bij pietūkušas dzīslas. Elpu spēcīgāk ievēlot, viņa krūtis sīca, vēzda zem rokas svara sagāzelējās. Pusdziesmā viņš meklēja sēdamo, atslīga tanī, bet tomēr turpināja dziedāt. Dziesmas beigās Aivars Ozols ilgi spieda Henrija tēva roku pateikdamies, to nomaļāk vedams un apsēdinādams, lai parunātos divatā.

Starp viesiem klusi murdēja pretrunas, vieni smīnēja: «Kā nospēlēta skaņu plate, jau piekto reizi gandrīz tā pati runa, Henrija tēvs iet uz galu.» Otri, kas runu bij tikai pirmoreiz klausījušies: «Tas bij ko vērts, tik vecs vīrs, ilgi svešumā mitis un tomēr tik liels latvietis, jaunajiem par labāko paraugu!»

Kailiem pleciem sveču gaismā blāvi spīdot, istabai viegli pārtecēja Anda Aiviekste, atvainojusies pret ārstu, saņēma Henrija tēva sirmo galvu savās rožainajās plauk-

stās un uzspieda viņa rievotam vaigam savu lūpu galus tik uzmanīgi, ka nepalika ne lūpu krāsuļa pēdas.

— Henrija tēv, es jūs dievinu!

Vecā vīra acis piemilza asarām. Ar sastrādātu, dzīslainu, drebēlīgu roku viņš tvēra pēc Andas rokas un uzspieda tai ciešu skūpstu.

Ārsts acīmredzot ar runu atbildēt netaisījās. Kafija bij padzerta. Ciemiņi rosījās mājup. Cēlušies tie vēl ielenca namamāti, pateicās un uzlūdza ciemos, pieplaka lūpām pie vaiga, izplauka platos smaidos.

Ar to pašu vēzienu, kā atrāvusies no Henrija tēva, Anda Aiviekste metās pie manis un apskāva plecus.

— Jūs tik savrup turaties pat šovakar, kaut gan septiņus garus gadus neesmu jūs redzējusi. Lūdzu, brauciet mums līdzī! Tik daudz esmu savam vīram par jums stāstījusi, pieminēdama mūsu pirmos gadus Prērijā, kopējo darbu un cīņas latviešu klubā. Būsīt mīļa viešņa mūsu mājā!

Pateicos un iebildu, ka esmu braukusi pie radiem ciemos, mans laiks stipri ierobežots un pirms došanās atpakaļ uz austrumiem vēlos katrā ziņā apciemot Kramu dzimtu, interesēdamās par Aldaunes likteni. Arī pie Meistara cēlās galvas manas acis šovakar bij pāris reižu kavējušās ar vaicājumu: ko viņš zina par Aldaunes likteni? — Ātri pārlēmusi, ka viesmīlīgajai Aivara Ozola mājai būšu tikai par slogu, ja palikšu pēc šīm lielajām dzīrēm, kā biju lūgta, devu Andai savu jā, iedama pie Krama tēva atvadīties, Andas svārki nošalca, viņa steidzās pie sava smailūsainā ungāru ārsta, kas viņu pa gabalu ar acīm auklēja, pieliekusies viņa vidžināja angļiski.

Krama tēvs sēdēja uz plata, lēzena zvilņa, divu pusmūža sievu meitišķi ap pleciem apņemts un tās savukārt tēvišķi apskāvis ap vidu. Viņa pleci bij vēl nesalikuši, baltie mati spoži un kupli, acis dzirkstīja līdzī smaidam. Izstiepis roku, viņš mani nosēdināja uz paklāja:

— Nāc pulciņā! — Tad norādīdams uz abi pusēm:
— Jaunam man viņas tā nelipa klāt, nez vai tas uz labu vai tamdēļ, ka no manis vairs nebaidās?

— Balamute! — pa jokam nošņacās tuvumā sēdošā, augumā milzīgā un kuplā Krama kundze, vēligā smaidā aizmiegdama acis.

Abi reizē viņi mani uzlūdza ciemos, vismaz uz nedēļu. Es taču esot bijusi Aldaunes draudzene... Pirmajā brīdī nepazinu stalto, īsi apcirptiem gaišiem matiem, pelēkās garās biksēs un atrotītām piedurknēm svīterī, paliela numura zemās, vīriešu paveida kurpēs jauno sievieti, kas pienāca un man uzsmaidīja, aicinādama abus Kramus braukt mājās. Tā bij Rāele! Toreiz kaut ducīgā, garā, tomēr sievišķīgā meitene tagad atgādināja jaunu vīrieti. Pat nekrāsotā seja, stiprās rokas, pāresnais sprands, kustības vīrišķīgajā apģērbā to tikai pasvītroja. Nule atcerējos, ka visu vakaru viņu biju redzējusi sēžam starp vīriešiem ar glāzi rokās, gan bez cigaretes. Toties aiz Krama mātes tumīgiem pleciem, baltu, apaļu roku uz sava vīra elkoņa atbalstījusi, jauni mātišķa un apmierināta, mazliet flegmatiska sēdēja Krama vecākā meita Marija, ko Dzenis bij, kā senlaikos bildinādams, nolaupijis... Pie šīs ģimenes grupas pienāca Mirta, Krama pašā vecās zemes meita. Tas, kas stāvēja aiz viņas, taču nevarēja būt Akselis? Un tomēr — tik ļoti līdzīgs savam tēvam bij dēls Viesturs, nule jau students, sportists, ka man atkal bij jādodomā par Aldauni, Mirtas māsu, un viņas nelaiķi svaini Akseli... Mirtas elkoni turēja neliela auguma kailgalvains, labsirdīgu smaidu pusmūža vīrietis, tas laikam bij viņas jaunais vīrs un Viestura patēvs.

Es vēroju un pārdomāju, kā viss bij mainījies šais septiņos gados, kopš biju projām. Jau pati šī vakara stēku cepšana zem blāzmotām debesīm aplokā — ja kāds pirms desmit gadiem šādu sanāksmi būtu pareģojis, par traku to būtu saukuši... Visu viņu, Prērijas latviešu jo īpaši, dzī-

ves pa šiem gadiem bij jo strauji mainījušās. Tie vairs nebij tie cilvēki, kurus toreiz pazinu un satīku, un man gribējās viņus par jaunu iepazīt un vērtēt. Es taisījos atvērt grāmatu, atgriezt lapas citu pakal citai un lasīt stāstu.

Atvadījusies no Kramu dzimtas, es gāju pie Andas Aiviekstes, lai brauktu pirmajos ciemos.

2

— *Mēs, jugoslāvi, tad visi partizāni.
A, jūs, latvieši, tad visi mākslinieki!*

Agras atvasaras nakts, svērdamās uz rīta pusi, kalnos ir neizsakāmi skaista. Kaut bez mēness, tā ir pietiekami gaiša un, mašīnai slīdot pa gludo ceļu, ļauj iztīt no krēslas kalnu šķautnes un ciļņus, vērot vēsmas drebēšanu tuvāk ceļam augošās apsēs un stirnu taku, kas ved ar svaiģām pēdām uz upi. Pilnīgai kalnu meža vientulībai šādā naktī pretim būtu liekams pilnīgs klusums.

Bet mēs sēdējām Andas Aiviekstes vīra mašīnā... Lai ungāru ārsts man piedod, bet vēl šodien viņa vārdu es spēju tikai izburtot, ne pareizi izrunāt.

Anda čaloja vienā laidā. Viņas smagais glumā zīda svārks daļēji gulēja manā klēpī, jo sēdēšana trijiem vienā sēdeklī bij visai šaura. Viņas balto mežģiņu galvasauts, vēja sviests, laiku pa laikam skāra manu seju, liekot uz brīdi instinktīvi aizvērt acis. Tad es ieelpoju tā dārgo smaržu... Ārsts klusēdams veikli un ātri vadīja mašīnu, līdz Prērijai tās divi simti jūdzes viņš bij radis nobraukt trijās stundās. Anda runāja latviski, tāpat es reizi pa reizi, kad tiku pie vārda, viņai atbildēju. Ārsts smaidīja

brīžos, kad Anda pievērsās tieši viņam, uzgūlās tā plecām un, acīs skatīdamās, saldi jūsmīgi čivināja angļiski:

— Tu esi visbrīnīšķīgākais vīrs Baltijas valstīs!

— Paraugvīrs, — es klusi piebildu, — tādu jūs nebūtu varējusi pat speciāli pasūtīt.

Anda atsmaidīja, kaķīgi pieglaudās vīra plecām un aizvēra acis.

— Vai jūs man abi piedosiet, ja gulēšu?

Protams. Mēs saprotoši saskatījāmies ar Andas vīru un klusējām kā norunājuši, lai netraucētu gulētājas snaudu. Nelielā, bet spēcīgā mašīna atsperīgi viegli šūpoja, ceļš bij gluds, neviena braucēja tuvumā. Te tiešām varēja aizmigt. Bažīgi pavēros autovadītājā. Vai nebūtu tomēr jāuzsāk saruna, lai glābtu viņu no aizsnaušanās? — Ārsts manīja manu skatienu, saudzīgi maigi pavērās Andas sejā un aizkūpināja cigareti, to paceldams, it kā sakot — tā palīdz pret miegu.

Sī mūžīgi jaunā un dzīvot kārā Andā!

Viņas seja bij vēl daiļāka nekā pirms desmit gadiem, kad tikāmies. Ipaši nomodā, kad viņa smējās un dzirkstīja ar acīm. Tikai nule miegs, atslābinot muskuļus, iezīmēja pāris sīku rievīņu pie acu kaktiņiem, ļāva viegli noslidēt mutes līnijai. Mati bij dabīgi brūni un spoži, kakls balts un pilnīgs, rokas stipras un bez vēnu ēnojumiem. Uzglabājusies sievietē, ievērojot, ko viņa bij pārcietusi Eiropā un ko tīri fiziskā izturībā prasīja dzīvotie četrdesmit gadi.

Tas nebij miegs, kas pievēra manus plakstienus, reizē ļaujot vērot ceļu, kas nule vijās rīta gaismā caur nebeidzamiem Prērijas kviešu laukiem, pa lielum lielai tiesai nopļautiem un nokultiem, tikai retumis statīņu pulciņu ganot, retumis nepļautu lauku ap naftas torni pamanot — tur cilvēki cerēja uz lielo naftas āderi. Lai gari pļauj kviešus! Tipiskā šodienas mantrauša domāšana — darbs radīts muļķiem, gudrie taisa naudu un bauda dzīvi. Tie

atļaujas sev visas izpriecas, bet nezīna, kas ir prieks, — rezignēti konstatēju pati sev, nevienam jau mana sprieduma nevajadzēja. Sveši šai svešumā mēs bijām iekrituši kā circeņi pelnos. Un tomēr — vai, piemēram, Anda bij tik sveša? Vai viņas dzīve nebij gluži amerikāniskā tempā un virzienā izkārtojusies uz augšu? — Domās aizklīdu uz mūsu pazīšanās sākumu, kad viņa vaļsirdīgi stāstīja par pagājušo, par nometni un mājām. Kad mēs visi vēl stāgājām no amerikāņu armijas segām šutos mēteļos un svārkos, kad latviešu biedrībā sastāvēja visi vienas pilsētiņas tautieši, kad mēs vēl bijām tie, kas mēs būtībā esam — laucinieki pilsētā, izdzītie svešumā, kas ilgojas māju

Dzīmusi smilšainā, necilā Kursas ciemā, Anda bij augusi tuvu Piemārei. Pēc vidusskolas beigšanas viņa bij neilgu laiku apmeklējusi Liepājas daiļamatniecības skolu, jo iedzimtās daiļnieces dāvanas viņu urdīja un skubināja darboties. No skolas viņu bij aizprecējis mežzinis Aiviekste, aizvezdams mežu cieši iejostā nostūrī, kur viņai bij kļūt saimniecei un mātei. Viņa lāgā nekļuva ne viena, ne otra, jo nāca nemieru gadi ar krieviem un vāciešiem. Bez tam dzīva un pastipra bij vēl Aiviekstes māte, kas sārti balto vedeklu ar lielām zilām acīm labprāt lutināja un guldināja no rītiem. Tikai pēc brokasta Anda atraisīja no valgiem un padzenāja pa cirmsmām pāris mežziņa govju, uz celmiem stāvojot dziedādama, dzejoļus skaitīdama, dejas solī nolēkdama un uzlēkdama. Bērnu vēl nebij, kaut tos viņa būtu gribējusi — pilnu migu mazu, daiļu aiviekstēnu, citu tēvā, citu mātē... Vīru ierāva armijā, uz Vāciju viņa izkļuva viena pati. Pēc kara beigām, gūsta izvārdzinātu, viņa vīru satika kā svešinieku.

Nometnē viņa bij iemanījies likt lietā to, ko skolā bij mācījusies. Viņa čakli darināja Kurzemes piejūras novadu tautas tērpus, auda jostas un prievītes, kokā grieza svečturus un dancotāju pārus tautiskos, plīvojošos tērpos. Pasūtīnājumu viņai netrūka pat no amerikāņiem, un darinā-

jumus arī tautiešiem viņa pārdeva tikai cietā vērtībā — pret amerikāņu cigaretēm. Nule no gūsta pārnākušo vīru viņa atkopa ātri, bet vientulībā pasākto tiekšanos pēc mirklīga prieka druskām viņa neatmeta un nepārstāja diet nometnes sarīkojumos, ja arī atsvešinātais vīrs bij palicis mājās, grāmatu lasot. Viens otrs amerikānis, kas nometnes izstādē bij nopircis viņas koka griezumus, bij sastapis arī pašu darinātāju un kārojis to vizināt un vizināja savā džipā. Vīrs ierāvās sevī vēl vairāk, ko daudz viņš varēja teikt, viņas maizi ēzdams? — Sieva, pārkāpusi sievas vietai un tiesībām, tika vazāta pa nometnes tenkām. Kas par to? Anda nebēdāja: cilvēks dzīvo tikai savu dzīvi un mirst pats savu nāvi. Cits to viņa vietā nespēj izdarīt.

Reiz vēl Kurzemes mežos viņa bij kārojusi caunu cepures. Vīrs bij lencis, nomedījis un pārnesis trīs kuplas caunas. Pašas darinātu, viņa uzlika savā skaistajā galvā caunu cepuri, divas ādas pārsvieda pleciem — aiziet, ja bij ziema. Nevalodu cēlājiem astes vien gar deguniem noplivoja.

Siltākā laikā viņa savu paapaļo augumu iestilpēja cieši pieguļošās pelēkās biksēs, uzāva sarkanas sandales, uzlika melnas saules acenes uz deguna, rokai uzmauca rokdarbu kurvīti ar šujamu tautisko kreklu un pazuda gar kapsētas apstādījumiem. Sauloties. Kas nezināja? — Vai viņa tur aizvējā gozējās viena pati? Sievas izseķinēja labāk, ka jauns, brūns, gluds puisis kā zutis gulējis blakām, smilgu košlādams, šo acīm aprīdams...

Sākās izceļošana, un Anda runāja ar vīru par Kanādas braukšanu. Aiviekste bij izvairīgs, remdens, pat negribīgs braucējs. Viņa izbrīnā papleta savas jau tā platās acis, paskatījās apkārt un tūlīt redzēja, ko laipni cilvēki viņai rādīja: vīra draudzeni, atraitni ar sešiem maziem bērniem. Tai viņš gudrojot doties līdz pat uz Austrāliju. Anda pārmeta vīram tikai vienu, ka bijusi pati pēdējā, to uzzinot. Viņš atteica, ka sievai nebijis ne acu, ne ausu

viņu pašu agrāk redzēt un dzirdēt, kur nu vēl to, ko viņš juta, uzzināt. Jā, viņš atzinās, sieviete, daudzo bērnu novārdzināta māte, tās puiku rāpšanās viņa klēpī bij devusi viņam mājas un cilvēka apziņu. Tur viņš jutās vīrs, arī vajadzīgs ar padomu, klātieni. To visu dzirdot, Andas pašlepnums aizvainojās, spīts iedegās, viņa uzcirta vēl augstāk savu galvu: bijis nebijis tāds Aiviekstel! Taču viņu grauza apziņa, ka taisni bērnu māti, ne jaunavu meitu vai vientuli sievu bij izmeklējis viņas pašas aizmirstais vīrs. Viņi ātri izšķīrās vācu civiltiesā kā daudzi pāri toreiz, ceļā dodamies.

Prērijā viņa iebrauca viena un brīva. Vai šķirta vai tā saucamā kara atraitle, neviens nezināja, neklausināja. (Tikai tuvām draudzenēm viņa pati to vēlāk atklāja.) Viņa ļāvās sevi dēvēt par Aiviekstes kundzi. Kalpones darbā, lai gan līgumā līgta uz visu gadu, viņa izturēja tikai pirmo mēnesi, ar darba pārvaldes dāmām viegli tikdama galā, dabūdama atļauju darbu meklēt slimnīcā. Laikus viņa bij iemanījusies atsaukties uz augstiem radiem. Zinādama vīra brālēnu kā ārstu Liepājā, viņa slimnīcas kantorī bij uzdevusies par komunistu aizvesta un noslepkavota ārsta atraitni. Taisni žēl, virsmāsa bij līdzī jutusi, ka tikai kopējas vietu viņai varēja piedāvāt.

Krama tēva mājā satikusies ar pārējiem, pirmajiem ieceļotājiem Prērijā, viņa to pašu vakaru atšķirus parunājās ar Idu Smilgu, lēnu, pārtikuša Krustpils tirgotāja vecmeitu, kurai līgavaini — vīrsnieku nedēļu pirms kāzām aizveda no Litenes nometnes uz Krieviju. Līgavas un sievas gredzens rotāja nule kalpones sastrādāto lepnās, krietnās sievietes roku. Nometnes laikos viņa bij beigusi masieru kursus, bet Prērijā ieceļojusi ar kalpones līgumu, kas to pie bagāta advokāta nama saistīja uz veselu gadu. Viņas norunāja tikties pirmajā kalpones brīvdienā. Andai rūpēja masieres kursu beidzējas apliecība.

Divi bijušie karavīri, Andas dzīvokļa kaimiņi, vienā

naktī nokopēja un izgatavoja tādu pašu apliecību viņai. Ne velti viņi bij trijās armijās kalpojuši, no gūsta izbēguši, nometnes skrīņiņos tīrus civilistu dokumentus uzrādījuši. Puikas uz goda, šie vīri prata pašu velnu, ne vēl nieka apliecību nokopēt. Pēc nedēļas Anda dabūja masieres vietu slimnīcas fizioterapijas nodaļā. Kad Idai Smilgai bij nākamā brīvdiena, viņas atkal satikās, un Anda, atdevusi aizņemto apliecību, it saudzīgi izstāstīja, ka pēkšņi slimnīcā atbrīvojusies masieres vieta un viņa tanī pieņemta. Viņa palūdza Idu ierādīt dažus svešākus un grūtus pirkstu glaudienus un ķērienus. Ida to, mazliet noskumusi, darīja. Vēl pusgads viņai bij jākalpo pie advokāta, līdz tiks brīva un ar Adas ieteikumu lūkos dabūt masieres darbu tanī pašā slimnīcā.

Andai netrūka darba, nē, viņu taisni vēlējās. Ikviens, ko tā bij masējusi, jaukajā svešnieces valodā čalodama, stīprām, siltām rokām laītīdama, bij viņas patients uz laikiem, ieteikdams viņu arī radiem un draugiem. Radās privāti patienti, viņu sauca uz mājām, kad slimnieks bij slimnīcu atstājis, laužtais kauls sadzijis, bet muskuļi vēl neklausīja. Pēc auguma, pat no muguras puses viņa pazina tos, kurus reiz bij skārušas viņas masieres rokas. Reiz, pa slimnīcas gaiteni iedama, viņa uz svariem pamānīja apaļu, vecu vīru, sen bijušu pacientu.

— Kā jums klājas? — viņa uzsita uz pleca.

Uzrunātais staroja:

— Labi, Andas kundze! Paldies par vaicāšanu!

Tai brīdī virsmāsa nāca garām, pasauca Andu sānis.

— Jūs tik labi pazīstat mūsu pilsētas galvu, ka sitat viņam uz pleca?

Anda smējās:

— Augumu pazinu, nezināju, ka galva...

Iesākumā masieres alga bij maza, nebij vēl blakus peļņas pa mājām, un viņa naktīs šuva tautas tērpus, piepelnīdama lieku grasi. Vēlāk, kad pazišanās nesa vairāk

naudas, viņa gāja uz latviešu sanāksmēm, sarīkojumos izgreznojās savā skaistajā Nīcas tērpā un deklamēja patriotiskus dzejoļus, laudis raudinādama ne mazāk kā senāk. Ak, viņa pat iemilējās lēnajā un klusajā biedrības priekšniekā, bet tas ne prata, ne centās viņas jūtām atbildēt. Anda izdarīja pat mazu muļķību — radusi dabūt visu, pēc kā rokas sniedzās, šoreiz atrazdama tās tukšas un nenoskūpstītas, viņa gražībā iedzēra miega zāles. Drusku par daudz, lai laikā pamostos, un drusku par maz, lai nepamostos nemaz... Tie paši kaimiņi karavīri, masieres apliecības gatavotāji, šo notikumu kā joku palaida laudīs. Likloču pārtēnkots, tas aizsniedza beidzot Andu. Anda atstāja ukraiņu rajona īres māju un tai pašā dienā pārcēlās uz tālu pilsētas nomali, kur noīrēja sev mazu, savrupu mājiņu.

Pārējais man tika tikai atstāstīts, jo Anda vairs nenāca latviešu sarīkojumos, ne biedrības sanāksmēs. Uzlūdza ciemiņus tikai pulciņos, jaukdama kopā ar saviem iezemiešu draugiem. Vietu, kā solījusi, Idai Smilgai viņa palīdzēja dabūt tai pašā slimnīcā. Tad jau viņas tagadējais vīrs tur bij nodaļas vadītājs un Anda vecākā masiere. Atraitnis, viņš reiz uz darbu bij atvedis līdzī savus abus zēnus. Anda mīlēja bērnus, īpaši ungāru ārsta bērnus, un vienīgā no visām darbiniecēm prata ar viņiem spēlēties un sarunāties vācu valodā. Nelaiķe zēnu māte bij bijusi vāciete. Zināms, Ida Smilga labi pārvaldīja vācu valodu, bet ne jau katrs, kas pārvalda valodu, tiek pie sarunāšanās... Bērnu iemīlota, Anda apciemoja ārsta māju. Pēc neilga laika mazā mājiņa ārpsīlētā palika tukša, jo Andu ungāru ārsts apprecēja un aizveda uz savu māju.

Viņa neesot pametusi darbu, gudra būdama, tikai strādājot citā, jaunā nodaļā, pārzinādama tā saucamo slimnieku ielīkmošanu un nāves gadījumos tuvinieku smalkjūtīgu mierināšanu. Kā ārsta sievai viņai masēt arī nepienācās. Bet, mājās paliekot, nedarbojoties ar vīru roku

rokā blakus, viņa būtu parādījusi to, kā viņai nebij, — dzīves gudrības trūkumu. Kas vēl tā mācēja atņemt, atvilkt, pievākt vīrus kā žēlsirdīgās māsas savus priekšniekus ārstus? — Nē, nē, ik rītus mazajā sporta mašīnā vīram blakus spirta, svaiga un uzkopta Anda devās uz slimnīcu darbā. Vakaros tikpat šarmanta, sievišķīga viņa ar vīru kopā atgriezās mājās. Pa dienas ritējumu viņš bij dzirdējis dažu labu komplimentu par viņas smalkjūtīgi paveikto darbu, arī steigā saticis viņu gaitenī — baltajā uzsvārcī, koptiem matiem un seju, laimīgas sievietes smaidu dāvinot viņam. Mājās viņus gaidīja abi dēli un saimniecības vadītāja vāciete, kas arī bērnus audzināja. Galds bij skaisti un laikā klāts, ēdiens gatavs. Kalpones brīvajā dienā viņi saimniekoja abi ar vīru: ungārs gatavoja īpašu gulašu, Anda reizēm cepa cūkas cepeti ar skābiem kāpostiem. Viņas padēli iemācījās ēst īstu Kurzemes skābputru un cienīt Krama mātes cepto rudzu maizi. Nule, lepna uz savu ģimeni, Anda allaž gāja latviešos, apņemdams pat teātri spēlēt. Par viņas Trīni Blaumaņa lugā vecākais dēls bij skaļi spriedis:

— Tu biji lieliska, jaunā māt!

Mēs braucām pār Prērijas pilsētas visaugstāko, kupraino tiltu. Tā margās atspīdēja lecošā saule, reizē pamodinādama Andu. Viņa lūkoja izstaipties, cik elkoņi atlāva, atvērusi acis, uzsmaidīja jaunajai dienai un viegli noskūpstīja vīra vaigu.

— Labrīt! Mēs drīzi būsīm mājās!

Kā pirmoreiz ieraudzītu, par jaunu vēroju šo pilsētu, ko nebiju skatījusi vairāk nekā septiņus gadus. Tagad, ciemos no austrumiem atbraukusi, biju vispirms apmeklējusi Upes pilsētu, kur mīta mani radi. Prērija bij un palika pirmā pilsēta, kuru reiz nosaucu par skaistu pēc garā brauciena no ostas pilsētas pāri visam kontinentam. Kraujie mežonīgās upes krasti, tās straume, kas neaizsala un bij dzīva pat ziemā, daudzie tilti tai pāri, priekšplānā

parks ar provinces parlamenta bizantisko kupolu, platās, it kā jaunās ielas mani iesildīja par jaunu, uzskatot šo pirmo svešuma mājvietu.

Sveicināta, Prērija!

Pilsētas rietumu daļā, kur upes sengultnē bij lieliski kopts golfa laukums, tagad rudenī savā košākā zaļumā, kur krasta krauju apjuma milzīgi, veci koki, bij pilsētas bagātāko ļaužu mājas. Zināms, tās nebij modernas, kaut cienījamas izskatā un apkoptībā un tika pārdotas lētāk nekā plakanās savrupmājas jaunajos pilsētas rajonos. Izbraukuši caur akmens vārtiem pa grantētu parka ceļu, mēs, puslokā apbraukuši, apstājāmies pie papeļu sargātas, varenas akmens divstāvu mājas.

— Lūgta un gaidīta viesņa! — Mani pie elkoņa veda Anda, un ārsts atslēdza un atvēra lielās parādes durvis.

Agri cēlusies, ausijusies un gaidījusi, priekšnamā mūs vācu valodā apsveicināja saimniece. Skaistie liekie zobi smaidīja, sirmās cirtas viegli drebēja. Kafija jau gatava, brokasta galds tiks tūdaļ klāts, viņa bij laimīga pildīt savus pienākumus. Anda prasīja par abiem zēniem, tie, protams, vēl gulēja. Viņa pamāja man, uz pirkstgaliem kāpa pa kāpnēm, laipoja pa gaiteni un ļoti uzmanīgi un lēnām vēra zēnu guļamistabas durvis. Istabas puskrēslā pie loga plīvoja gaišzili aizkari, lielā, platā gultā katrs zem savas segas gulēja abi brāļi: mazais apkampis spēļu lācīti, lielais ar roku zem vaiga. Abos gaišmatainos, brūni iedegušos zēnos Anda nolūkojās ar maigumu, arī lepnumu.

— Mani mazie dēli, — viņa klusu teica, kaut tie bij padēli, audžudēli.

Mēs tikpat klusi, kā nākušas, virzījāmies pa gaiteni atpakaļ. Kādas durvis atvērusi, Anda parādīja man domāto guļamistabu, kā arī plašo, rožaini melni tonēto mazgājamo telpu. Mēs varējām posties brokastam.

Ne tikai Rozentāla porcelāns, pēckara Vācijā ražots, smags sudrabs un laistīgs čehu kristāls uz violetām un

baltām lefkojām rotātā brokastu galda, manas acis sais-
tīja jau agrāk pie Andas redzētā un aprīnotā, nule la-
bākā gaismā izstādītā Valdemāra Tones «Klusā daba ar
augļiem». Tas bij trimdas laika darbs, tie bij Vācijas
augļi, un gleznotājs bij savā meistarīgā gatavībā. Allaž
bij jādomā, ka mēs paši neapjēdzām, cik liels ir Tone, kur
nu vēl gaidīt, lai Eiropa to būtu izpratusi!

Pie otras sienas bij klasiskās glezniecības tradīcijās da-
rināts, prērijas plašumam tik radniecīgs ungāru puštas
skats — bezgala druvas vasaras saules dūmakā. Pie tre-
šās sienas — acis taču mani nemānīja? — bij Krīva, Al-
daunes tik labprāt par Meistaru dēvēta, temperas tehnikā
darinātā milzu glezna «Ķoniņienes aiziešana». Reiz Al-
daune, pie Meistara iedama pozēt, mani paaicināja līdzī.
Tad šī pati glezna bij gandrīz gatava, Krīvs gleznoja
vairs tikai Aldaunes seju aizejošai Ķoniņienei.

Ne tikai Kursā, arī Augšzemē bij savi Ķoniņi, Saukā,
Krīva mātes dzimtā pagastā; Aldaune, šim novadam tuva,
bij īstā iecerētai, pagleznotai vēsturiskai tēmai «Ķoniņie-
nes aiziešana». Toreiz uz audekla priekšplānā bij divas
sievietes: pirmā, vēl bez sejas, nāca taisna, stalta, nesa-
liekta, brūnās goda drēbēs tērpusies, rotu kapara važām
pār krūtīm, tukšām rokām pieturēdama vilnaines stūrus.
Otra, aizmugurē, bij sānis pagriezusi galvu, atskatījās at-
pakaļ; tā nesa baltu aizsaini, tās tērps bij necilāks, kā
jau kalponei. Aizmugurē liesmās un dūmos zuda diža
senā pils, ozola vārtus apēda ienaidnieka pielaista uguns,
uz to jaunākā bēgle meta žēlu atskatu. Pils kundze ne-
atskatījās, gāja uz priekšu nezināmā bēgulībā. Šīs aizejo-
šās Ķoniņienes seju Meistars vēlējās paņemt no Aldau-
nes. Viņš zināja, ka tā ir viņa meklētā. Viņu ciešā drau-
dzība un saskaņa solīja labu darbu Krīva vīra gadu
sasniegumu mīlotā gleznā.

Ko tas nozīmēja? — Ciešāk ieskatoties, redzēju, ka Ķo-
niņienei nebij vis Aldaunes apgaroti lepnā seja, gaišbrūno

matu vainags, pa daļai sievas aubes slēpts, — šī, kas nāca pa to pašu ceļu, bij dzīves asinīgā spēka un prieka pilnā Anda Aiviekstel

Malkoju kafiju, apziedu maizes šķēlīti, pateicos par pasniegto kumpi, olām, bet visu laiku nemitīgi domāju un minēju, kamdēļ Koniņienei vairs nav Aldaunes vaibstu?

Tieši prasīt nebūtu gudri, jo Anda varbūt izvairītos atbildēt un paskaidrot. Drīzumā cerēju satikt Krīvu pašu, vaicāšu viņam. Anda, itin kā daļēji uzminēdama manas domas, jautāja:

— Kā jums patīk Krīva glezna?

— Labi, ļoti labi. Bijām ar viņu vienā bēgļu nometnē Nekārā, jūs zināt, — atraucu.

— Tiešām! Krīvs to nekad nav pieminējis, kaut gan viņš tik asprātīgi prot raksturot cilvēkus un sīkus notikumus. Vai jūs tā nedomājat?

Tvēru šo pasviesto ēsmu kā izdevību runāt tālāk par Meistaru, varbūt Aldauni:

— Jā, es tā domāju. Patiesi! Man nāk prātā kāds visai raksturīgs Meistara, piedodiet, Krīva kunga nostāsts par jugoslāvu tautības izsūtāmo, kas apkalpojis augstu amerikāņu virsnieku. Anda pievērsās vīram, norādīja uz pieminēto gleznu un angļiski skaidroja, ka gleznotājs mūsu abu kopējs paziņa, piebilstot, ka es zinot kādu zīmīgu notikumu.

Ārsta īpaši lūgta stāstīt, es vairs nedrīkstēju vairīties, ne tielēties.

— Krīva kungs jeb Meistars ir gleznotājs, mūsu tautietis, kas pirmajā pēckara gadā gleznoja par cigaretēm ar ievērojamiem panākumiem un popularitāti augstāku, vēlāk arī zemāku amerikāņu okupācijas armijas virsnieku, arī viņu pēcāk atbraukušo kundžu ģimietnes. Viens no viņa vispirmajiem pasūtītājiem bijis augsts Nekāras garnizona virsnieks, kura vāciešiem rekvizētājā, skaistajā savrupmājā Meistars ieradies ik pārdienas un ticis allaž

aicināts kopā ar modeli ieturēt pusdienas. Dažu reizi, kad virsnieks ticis dienesta aizkavēts, to pa tālruni paziņodams, modeļa izcilajā krēslā izvēlies izsūtāmais, jauns, melnsprogains jugoslāvs, bijis karavīrs, tagad bēglis bez pārvietotās personas tiesībām uz UNRAS aprūpi un noņemni. Cilvēks ne bez personības un dabas bērna pievilcības, un Meistars sācis viņa raksturīgo seju gleznot, iemīļodams vairāk par virsnieka izplūdušiem vaibstiem. Bet padod velnam vienu pirkstu, saka paruna, viņš prasa visu roku — izsūtāmais, labi appētījis savu noveidu, lūgtin lūdzies, lai pieglezno klāt viņa kunga uniformu. To nu Meistars baidījies darīt, atzīdams taisni par piemērotu izsūtāmā noplukušo, kunga novalkāto vasaras parauga armijas kreklu ar vaļā apkaklīti, kas atsegusi melnu matu krūmāju uz jugoslāva krūtīm. Jā un jā, izsūtāmais tiepies un spindzis apkārt, suniski iztapdams un apkalpodams pie galda Meistaru labāk nekā savu tiešo priekšnieku, līdz kādu dienu, virsnieka izbrīvētu, Krīvs vedis izsūtāmo sev līdzī uz latviešu noņemni. Kas tur, tikpat kā gatavai portrejai viņš savā pāspārnē domājis pievilkt klāt kāroto uniformu un zvaigznītes, neriskēdams nokaitināt savu maizes tēvu.

Meistara istabā, kuru viņš dalījis ar kādu jaunāku kolēģu, pēdējais patlaban ar otu rokā stāvējis pie gleznas uzstatņa. Ienākušais un iepazīstinātais jugoslāvs palicis ar atvērtu muti un, galvu kratīdams, teicis:

«Mēs, jugoslāvi, tad visi partizāni. A jūs, latvieši, tad visi mākslinieki!»

Ārstam šis teiciens patika. Garšīgi smiedamies, viņš piecēlās, aizgāja līdz magoņkoka trauku skapim un, atvēris tā vidējās durvis, izcēla zeltaina konjaka pudeli.

— Uz latviešu māksliniekiem! Jugoslāvam ir taisnība, jums to nav mazums: mana Anda draudzējas ar daudzām mākslām, un jūs, kā man stāstīts, esat vairāku lugu autore. Vienu mazu glāzīti, jā? Lai dāmām būtu labs rīta

cēliena miegs... Un vienu mazu man pašam, lai es modrs izietu vīzīti slimnīcā.

Konjaks, tikami iekozdams aukslējās un svilinādams kaklā, ielēja jaunu siltumu domās un locekļos. Tumši iztapsētajā ēdamtelpā, kas krēslaini ēnoja bez rīta saules, vējš, no āra pa pievērtiem logiem nākdams, plivināja un vējoja gaiši violetus, bagātīgās krokās krītošus tikla aizkarus, līdz ielaizdams rudenīgā dārza dzestrās smaržas. Nāsis bij kļuvušas jutīgas un atšķīra tās no galda rotātajām lefkojām — kvēpa kapsētīgi balti flokši, rasaina, zaļgani balta tējas roze, pieticīgas zelta kriņģelītes un mūžam zaļais dzīvības koks...

Acis apstaigāja un apmīloja visu šo telpu — Andai un ārstam bij droša gaume, izmeklēti spožas krāsas: sinepju dzeltens sēdeklis vistumšākā kaktā izstaroja sauli, otrs ziedēja oranžs, kā pilns atvasaras mēness pār ūdeņiem uzlēkdams. Neuzmācīgi, klusi spēlēja skaņu plašu atskaņotājs; tas bij Šopēns — lielā ungāru pianista Džulijo Karilji izpildījumā. Man rādījās Heidelbergas pirms daudziem gadiem — mākslas izsalkuši bēgļi senā, tumšā koncerta telpā, melnais instruments uz skatuves, pianista izirušie mati un rokas — rokas pār taustiņiem. Ārā lietais agra pavasara vakars, ar vēju un zaļām zvaigznēm kalnos, seni, smagi kristāla kausi vecā vīna pagrabā, melna ozola galds, aiz tā draudzene dzejniece brūnām matu krēpēm līdz pleciem...

— Otru glāzīti? — mani pamodinādams no sapņa, pēc pudeles sniedzās laipnais namatēvs.

— Paldies! Nē! — mēs abas ar Andu saucām.

— Atļaujiet man atvadīties. — Ārsts piecēlās un nāca pie sievas, noliecās pār viņas roku.

— Man ir divas rokas, — Anda dūdoja, augšup pavērusi acis, pasniedzama vīra lūpām arī savu kreiso roku.

Amerikāniski skaista idille! — domāju bez skaudības, vērojot Andas artistisko šarmu un asinīgi gudro

sievišķību. Laimīgas laulības uzturēšanu **no** viņas varēja mācīties daža laba sieva.

Ārstam aizejot, mēs cēlāmies no galda, lai dotos uz otrā stāva guļamistabām, kad pa kāpnēm, spēlēdamies kā lācēni, nakts tērpu biksēs pīdamies, nokūleņoja abi zēni. Tūlīt no virtuves iznāca saimniece ar brokastu biezputras blodiņām, un Anda, pabužinājusi zēnu pakaušus, labu ritu vēlēdama, atstāja tos vācietes ziņā un gādībā.

Man nenāca miegs šai gaiši sārti klātajā mīkstajā gultā. Lai cik klusinātu, kādu laiciņu vēl no lejas sadzirdēju saimnieces izvēlēto un atskaņotāja spēlēto Šūberta Nepabeigto simfoniju. Brīžiem zēnu klaigas skanēja no dārza. Jutu pat saules kāpšanu debesīs šai rīta cēlienā, kad vairs nav guļams laiks. Gan stāstīju sev, ka aiz lielajiem parka kokiem, rudenīgi skaidrās debesīs auklējama, plūst saltā kalnu upe, kuras stāvajā krastā, kādreiz sēdējama, biju vērojusi rietumu Kanādas krāšņos, ilgos saules rietus.

Upe plūst — domas plūst — miegs plūst — midzīnāju sevi.

Veltīgi! Ārs mani vilināja ar vēju rožainajos loga aizkaros, sauca ar dārza dvašu, ko iemeta istabā saules zaķīši, lēkādami pa sienas tapetēm, grasīdamies ieskatīties apaļajā galda spogulī. Cēlos, klusi saposos un kāpu lejas stāvā. Māja bij klusa. Anda laikam vēl atpūtās, jo viņai bij brīvdiena darbā. Saimnieces nesastapu, atstādama uz ēdamistabas galda zīmīti, lai uzmodusies, piecēlusies Anda par mani nebažītos.

Prēriju es pazinu un cerēju, ka tā atcerēsies vēl mani pēc šiem septiņiem prombūtnes gadiem. Caur parkam līdzīgo dārzu es nonācu uz ietves, kas līdztekus ielai veda uz pilsētas pusi.

— *Šis ir brīdis, kad «Spalvas un Zīmuļa» klubu gribējām pārdēvēt par «Spied un Pumpē» klubu..*

Biju soļojusi savus pieci simti jardus un, apstājusies uz zaļas, kokiem pieaugušas gravas tilta, vēroju jauno bagāto māju rajonu, kas auga gar krauju uz ziemeļiem. Kad aiz manis, mašīnu apturot, nočirkstēja asfalts un pazīstama, saldi laipna balss sauca:

— Pie visiem svētiem, ko jūs darāt Prērijā? Prieks skatīt vaigā pēc ilgiem gadiem!

Tā bij Džūna, zēniskā vecmeita, ar ko brāļojāmie Prērijas avižnieču, radiofona runātāju un autoru klubā «Spalva un Zīmulis». Kā Aldauni, tā mani viņas bij aptikušas toreiz kā pirmās ārzemnieces, kas raksta, un mūs, nekā par šejieni nezinošas, ievilkušas šai klubā. Viena otru pazobodamas, mēs tomēr gājām uz retu sanākumi, kur mūs allaž apčivināja laipni valodīgās kanādietes, īpaši šī pati Džūna, pārtikušu vecāku meita, radiofona žurnāliste. Nule viņa atvēra sava sarkanā sporta auto durvis.

— Nāc un sēties! Laikā būsīm uz «Spalvas un Zīmuļa» kluba pabrokastu pie Mēbeles. Atceries resno, lielisko sievu ar skaisto māju un moderno bāru? Nu! Trīs no mūsējiem nupat bij Davsones pilsētā uz veco zeltraču gada svētkiem. Tās tad runās un rādīs uzņēmumus, ja tu gribēsi skatīties. Kokteiļi būs, kā allaž pie Mēbeles, labi un stipri.

Kā man bij atteikt? Prērija ar veciem laikiem pati nāca pretim un ielūdza mani ciemos pie senām paziņām kanādietēm. Sēdos Džūnai blakām sarkanās ādas sēdeklī, saņēmu viņas lūpu galu skūpstu uz vaiga un platu smaidu

ar smailiem, dabīgiem acu zobiem kā sendienās. Mēs apgalvojām viena otrai, ka neesam pa šiem gadiem pārvērtušās, tas ir, vecākas kļuvušas. Pati jutos simt gadus veca, kad domās uzskaitīju pieredzēto, pārdzīvoto tur, aiz jūrām, un arī te. Bet Džūna ar savu vēja uzbužināto itāļu zēna matu kārtojumu, kur gan vietvietām mirdzēja pa sudraba pavedienam, bij kā labi saulē iedegusi padsmitniece, īpaši ar cigareti mutes kaktiņā, rokām pie auto stūres kā tagad.

Braukušas minūtes desmit uz rietumiem, mēs liču loču laidāmiešus pa sāņus ejošu apļa ceļu, gar kura malām bij jaunas, atšķirīgas, daudzkrāsainas — gan arī no īstiem brūniem baļķiem celtas savrupmājas, ar zālājiem kā platiem un košiem paklājiem priekšā un sānos, viena no otras pietiekami atstatu jaundēstītos kokos gozēdamās. Mēs pieturējām pie Mēbeles mājas, kas bij oranžā krāsā tāpat kā agrāk. Maura rasinātājs meta saulē spīdošas ūdens lāses, kas smidzināja līdz ar kājcelītes malu, ļaudamas ieelpot ūdens un zāles smaržu kopā.

Durvīs, kas bij līdz kājām vaļā, plata savā puķotā mājas kleitā, ar apburošu rietumu lauksaimnieces smaidu mūs neviltotā sirsnībā sveica Mēbele:

— Kāds pārsteigums! Mūsu senā jaunā draudzene! Kur Aldaune, vai esat viena šeit?

— Esmu tev teikusi par Aldauni, — klusināti Mēbeles vārdu plūdus apturēja Džūna, virzīdama mūs guļamistabā, lai noliktu virsdrēbes.

Telpa bij kā senāk — juku jukām milzīgas ķīniešu vāzes, bambuka niedru durvju aizkari, vācu alus kausi, vecmodīgi šūpuļkrēsli, milzīgs, zems, moderns zvilnis un koncerta tipa klavieres milzu zaļlapainu puķu ēnotā nostūrī. Arī Mēbele tā pati — šī pavāru grāmatas autore, bijusī lauksaimniece, bodniece, kas tirgojusies ar sīkprečēm un pārzinājusi lauku pasta kantorīti, vīram sējot un pļaujot, slaucot govīs un saņemot teļus, līdz viņu īpašuma robežās atrasta nafta. Nafta, turība un pilsēta, kur Mēbele

nonākusi jaunos draugos un «Spalvas un Zīmuļa» klubā reiz par goda viesņu runātāju aicināta — kā īpaši ziemīgā rietumu Kanādas lauksaimnieces un naftas turības iemantojāja —, atskārtusi, ka viņai šie rakstošie un runātnīgie sievieti taisni pa kaulam. Laba augļiem pildīto plāceņu cepēja, virēja un galdu klājēja, Mēbele bij nopratusi, ka sarakstot un izdodot pavāru grāmatu, viņa būtu līdzvērtīga biedrene šai klubā, atrazdama sev pulku interesantu sarunu biedreņu patapas brīžiem, kas līdz ar turību nule likās pienākuši. Te nu viņa bija un pastāvēja kā kluba stūrakmens, jo neskopojās ne ar pabrokastu sarīkošanu sanāksmēs, ne ar naudas līdzekļu ziedošanu, kad pienāca tāda reize.

Vēl jau bija atvasara un atvaļinājuma laiks ne gluži galā, tamdēļ tikai desmit kluba biedrenes, stalti un taisni kā princeses Margarētas sēžot, piedāvāja cita citai cigaretes, tērzedamas par šo un to. Trūka priekšnieces, un Mēbele uzdrošinājās piedāvāt pirmo kokteili, jo šī nebij oficiāla sanāksme, drīzāk mājas ciemu paveids ar sarunām par zeltraču apciemošanu. Dāmas, priekšnieci gaidīdamas, plāpāja, salmu gaišajai vecmeitai Ētelei īsumā atstāstot savu vakardienas priekšlasījumu radiofonā.

Viņa kā diētas speciāliste bij runājusi par nule te rietumos tik ļoti modē nākušo jogurtu. Reklāmas salasīju šies un saklausījušies, ļaudis to pirka un dzēra tīri varbrīnumus cerēdami no šī par tik veselīgu dēvētā skābā piena. Dzimusi angliete, Ētele bij uzskatu strupceļā, jo jau no mazu dienu bij radusi ikkatra paveida skābu pienu uzskatīt par indīgu. Radiofonā ne tā vadība, ne viņas piecpadsmit minūšu runas samaksātāja firma par šādu uzskatu negribēja ne dzirdēt, un Ētele runāja inteligenti par piena barības priekšrocībām, par tīrkultūras baktērijām, ar ko to saraudzē, par sarūgušā piena, šinī gadījumā jogurta, vieglāku sagremošanu.

— Un tomēr es nenocietos beigās pateikt savus uzskatus,

ka šī piena raudzēšana, tāda jogurta gatavošana senos laikos ir radusies tikai tāpēc, ka toreiz ļaudīm trūka ledusskapju, kur saldu pienu uzglabāt, — viņa, savā ticībā stipra, nocirta stāsta beigās.

Ledus klunkšķēja arī mūsu glāzēs... Šim ledusskapja laikmeta saimniecēm nebij nozīmes skaidrot par skāba piena, skābas putras, tā paša jogurta vērtību un priekšrocībām. Sodien vairs tikai francūziete zināja lepoties — man nevajaga ledusskapja ar saldējamo nodaļu, jo mēs ēdam svaigus produktus, ik dienas no tirgus pārnestus. Varbūt vienīgi Mēbele zināja, it gudri smīnēdama, ka mīklu labam augļiem pildītam rausim gudras saimnieces gatavo ar skābu krējumu pat rietumu Kanādā.

Jūras vēzišu lipiņas tomātos, dažādi salāti, cukurā iegatavoti augļi, biežpiens uz salātu lapām, kumpja šķēles, satītas ap olīvi vai sārtu redīsu, auksts, balts tītars ar melnām plūmēm apkārt bij labajā pabrokastā uz ēdamistabas galda. Blakus šķīvji, naži, dakšiņas, salvetes, nāciet un apkalpojieties; turiet uz klēpjiem, lieciet uz kafijas galdiņa stūriem, krēslu rokturiem un knibiniet sarunādamās, iedzerdamas no kokteiļa glāzēm, ko piepildīja par jaunu. Arī sirmgalve — gados vēl jaunā priekšniece bij klāt, ar teikumu aizķerdama, uzbildinādama ikvienu kluba locekli. Viņa bij bijusi vīram līdzī uz slavenu fizikas profesoru kongresu Meksikā un smējās, ka saindēs mūs un šo namu ar atombumbu izdedžiem, ko pārvedusi drēbju krokās. Jā, viņa atzinās, jauna radio luga bij pasākta sacerēt.

Paēdušas mēs nokāpām pagrabā, kas atgādināja pagrabu tikai tamdēļ, ka kāpnes veda lejup. Jau pati nokāpšana, turoties pie milzīgas, resnas kuģa virves, ļāva domāt, ka lejas telpa būs neparasta. Tā bij! Kaut par bāru dēvēts, šis siles veidīgais piestāklis neatgādināja neko nekur agrāk redzētu. Pār visu telpu stiepās grīdā iedobta sile — vidū gara galda sloksne, tai abi pusēs tukša telpa

sēdētāju kājām. Par sēdekļiem pa grīdu daudzkrāsaini, pacieti, ne pārāk biezi spilveni, ko varēja mētāt, pārnest un bīdīt pēc patikas. Bij jāatceras aizsargu svētku azaidi silmalās, norās, tur šāda veida zemes galdi un soli tika darināti ar lāpstām, ap galdam domāto zāles sloksni izrokot grāvīti sēdētāju kājām. Tikai šeit tā bij pagraba grīda, kur līdz ar tās līmeni iekārtotais galds un sēdekļi dzīrotājiem ļāva droši nogatavoties, bez bailēm, ka tie varētu slīdēt vai krist kā citkārt no krogus bāra augstiem sēdekļiem. No šī galda tāds dzēris vīriņš vai apreibusi sieva varēja rāpus aizrāpot vai nolikt galvu turpat uz spilvena un atlaisties uz grīdas visā garumā. Diezin vai plānotājs bij tik vien kā domājis par latviešu aizsargu svētkiem — vai nebij atcerējies arī senos romiešus?

Mēbele, vaicāta, kas šo tik oriģinālo bāru plānojis, teica, ka vīrs savā darba vietā iepazinis kādu jaunu latviešu arhitektu, lielu īpatni, kas apsoliņies viņam uzbūvēt tādu bāru kā nevienam citam visā Prērijā. Vai naftas vīram naudas trūka, lai samaksātu to, kā nebij nevienam citam? Un arhitekts vārdu bij turējis. Silē mēs sēdējām vienpadsmit viešņas. Mēbele, pret galda vidu sēdēdama, atvēra sev aiz muguras grīdā lūku, kur gudri ieplānotā ledus aukstuma telpā glabājās dzērieni. Lūk, arī pēc pudeļiem nekur tālu nebij jāsniedzas, nebij jābažījas, ka grīlīgā nesēja gaitā tās varētu izkrist un saplīst... Pasniedzies un paņem no aizmugures...

— Mēbel, ja es drikstu lūgt mazliet uzmanības! Lūdzama nepasniedz tagad kokteiļus! Mēs mazliet parunāsim par seno Klondaiku un mūsu viesošanās pie vecajiem zelta zēniem, — teica priekšniece, un Mēbele klusām aizvēra dzērienu lūku grīdā.

Logi tika aptumšoti, pie sienas uzstatīts mazs filmu ekrāns, viena no dāmām iedarbināja filmaparātu, nodzisa elektrība, un uz ekrāna, iesākumā pārgaismots, parādījās lidlauks ar trim kluba biedrēm rūtaīnos kovboju

kreklus un cieši apstīlētās zilās, nātnās biksēs. Pie lidmašīnas kāpnēm dāmas atskatījās un māja ardievas. Priekšniece stāstīja:

— Mēs negribējām izskatīties pārsmalcinātas un visgudras, tamdēļ ceļojumam uz Davsonu tērpāmies īsti rietumnieciski, pa lauku modei. Un vecajiem zeltračiem tas patika. Zināms, ballē, kā jūs vēlāk vērosiet, mēs bijām vakartērpos, kā nākas.

Zeme no putnu lidojuma — Rokiju kalnu sniegi, klinītis un mežu ielejas, pa sudraba upes stīdžiņai, pa ezera plaukstai. Gar Jukonas upi pie Davsonas kalni bij tikpat skarbi mežonīgi, bij jādomā par pirmo zelta drudža pionieru grūtībām un zaudējumiem, tos pārejot. Pati pilsēta nemaz nelīdzinājās Holivudas filmās redzētām, aizmirstām zeltraču pilsētām. Realitāte bij palēka un bēdīga: smilšaina centra iela, pussagruvuši krogi, drīzāk gari te mītinājās, nevis dzīvie, kuru bij vairs tikai ap četri tūkstoši pret divdesmit tūkstošiem gadsimta maiņā. Lūk, no baļķiem celta dzejnieka Roberta Servises būda! Tur viņš dzīvojis, apdziedādams zelta drudzi un tā upurus. Kurā no šiem krogiem nošauts viņa dzejas tēls un reizē realitāte — Dans Mekgrū? — No kuras ielas viņš pacēlis staiģuli, kuru licis uzgleznot kā madonnu? Pāris izpušķotu, nokrāsotu vecu krogus dziedātāju riteņkrēslos — brīnums, vēl pie dzīvības... Divi no toreiz, pirms septiņiem gadiem, «Spalvas un Zīmuļa» kluba gadskārtējā ballē iepazītiem zeltračiem vecīgi veikli soļoja mūsu dāmu trijlapim ieblakus, allaž kaut ko skaidrodami, rokām norādīdami un mādami. Tad necilā viesnīcas telpa, kur viešņas bij atpūtušās. Viena no viņām, māte, bij pat zīdainīti atstājusi mājās, apdrošinātu ar ārsta izrakstītu barības formulu, un tagad, slēpdamās istabas kaktā no filmu aparāta, kaut ko nesaprotamu darīja.

Smieklī. Tad priekšnieces balss:

— Šis ir brīdis, kad mēs savu «Spalvas un Zīmuļa» klubu gribējām pārdēvēt par «Spied un Pumpē» klubu...

Pati balle vecā krogū vai salonā, kur zeltrači atstājuši savu guvumu priecājoties, dancojot par vienu dolāru deju, pirkdami savām partnerēm šampanieti par sešdesmit dolāriem stopā. Viens laimīgais reiz līdz rīta gaismai tā izdzirdījis šo franču zemes dziru par veseliem septiņpadsmit tūkstošiem...

Vecie zēni ordeņu lentēm pār krūtīm soļoja drebelīgi, ar pāri par piecdesmit gadu veca zelta drudža nogurumu kaulos. Viešņu balles kleitas izvēdināja daži jauni valsts ierēdņi un policisti sarkanos godatērpos. Samērā skaidri uzņemta mēnesnīcas aina pār teiksmaino Jukonas upi un daudzkārt uzraktiem un uzurdītiem zelta laukiem kalnos ap to.

— Šī ir tikai viena filma, otra diemžēl šodien nebij sameklējama. To parādīsim citā sanāksmē. Ciešas saites par jaunu sasēja šis brauciens — mēs esam godabiedres Klondaikas veco zēnu klubā, un trīs no viņiem ir godabiedri «Spalvas un Zīmuļa» klubā, — nobeidza priekšniece, ugunij uzdegoties.

Kafiju mēs dzērām vaļējā verandā uz pagalma pusi, kur gar sētmalu un garāžu auga zilie un rožainie milzīgie bruņinieku pieši, kāršu rozes un gladiolas — visas lielas, lekņas, pašai namamātei tik radnieciskas puķes. Sētmalā bij skaists, no dzelteniem ķieģeļiem mūrēts āra pavards. Celiņi taisīti no atsevišķām šūnakmens plāksnēm, kurām cieši apkārt zēla maurs. Tasēm rokās mēs klejojām pa dārzu, priecājāmies par sārtiem pīlādžiem un gataviem paradīzes āboltēniem jauno koku zaros.

Džūna par visu vari gribēja mani vizināt mājup, bet es atrunājos, skaidrodama, ka zinu no senām dienām kādu jauku taku gar upmalu, pa kuru soļošu mājup, pārdomādama šo satikšanos un kavēdamās pagātnē. Man bij jāapsolās ar Džūnu vēl tikties kādu citu dienu.

Atvasaras pēcpusdiena bij dzidra kā gatavs pienābols reiz krusttēva dārzā. Cauri nodzeltējušām smilgām, zili pazemīgām miķelnīcām un pārziedējušiem biškrēsliņiem veda kājcelīte, tik aizaugusi, ka vietām bij jāpašķir augi, lai redzētu, kur soli likt. Tikusi klajākā paugurā, apsēdos zem vecas mežābeles.

Lejā aiz medainām apsēm spīdēja upe, otrā krastā universitātes daudzās ēkas. Cik reižu tur būs kopā ar Aldauni uz retu ārzemju filmu izrādēm, priekšlasījumiem par dzeju un māksliniecisko radīšanu. Aldaune — vai manā somiņā nebij līdzī paņēmiens reiz no žurnāla izgriezts viņas raksts, pats pirmais par «Spalvas un Zīmuļa» kluba sarīkojumu?

Uzliku saules acenes un, atlocījusi izdilušo papīru, sāku to par jaunu pārlasīt:

«Balts, četru kilogramu smags miltu maisiņš, laimēts — 1936. gadā Latvijas Preses biedrības gadskārtējā sarīkojumā, Armijas virsnieku klubā, Rīgā, man nāca atmiņā... Jo balta bij ielūguma karte, kas ar dažām pieklājības frāzēm aicināja uz «Spalvas un Zīmuļa» kluba rīkoto Klondaikas balli.

Zelta zemes vārds... Zelta drudzis gadusimteņa maiņās... Jauno brāļu lasītās grāmatas... Viss tas reizē mijas pa atmiņu, kā arī «Spalvas un Zīmuļa» kluba dāmu čalas: daži vissenāko zeltraču pārstāvji ieradīšoties no Klondaikas Prērījā.

Iet? Neiet? Vajaga vakara tērpa, no amerikāņu armijas segas šūtais mētelis sānos nodilis... Kad jau iet, tad iet godam. — Bet prātā nāca arī vecā Džekabsona vārdi: esi prātīgal! — Lai gan citā attiecībā teikti, diedelējot ievēribu viņam. Varbūt šis sarīkojums nebūs ķekatas ar nāvi — kādi bij lielum lielo tiesu bēgļu nometnes deju vakari. Kā taču toreiz teica sirmāis mācītājs pēc 18. novembra balles? «Latviju mēs nesadancosim!»

Kādā svētdienas pusdienā, sniegu no siltām uzkurpēm

dauzot, aizelsusies manā vienpates pagrabā ieskrēja Džūna:

— Viņi ir klāt! Brašie, vecie Klondaikas zēni ir klāt! Cik žēl, ka nepaaicināju tevi līdzī uz lidlauku! Klausies — daži no viņiem kopš piecdesmit gadiem braukuši cauri Prērijai. Iedomā, kad tās te gandrīz vēl nebij!

Mēтели sēdeklī aiz savas muguras atlaizdama, viņa izpūta kuplus cigaretes dūmus turpinādama:

— Vislepnākā Prērijas viesnīcā mēs viņus novietojām, un brokastīs, tici vai netici, viņi vēlējās pankūkas. Tādas kā Klondaikā cep! Protams, mēs devāmies uz viesnīcas virtuvi un ar galvenā pavāra laipnu atļauju vecākais no zelta zēniem iejauca rauga pankūkas. Prērijā tagad sāka rūgt Klondaikas pankūkas! Kas par virsrakstu rītdienas avīzes rakstam: Prērijā rūgst Klondaikas rauga pankūkas! — Tas ir vienkārši brīnišķīgi!

Džūna izstiepa savas skaistās kājas visā garumā. Atņirdza savus dabīgos zobus. Atbužināja īsos matu un pievēra acis pret saules strēli, kas krita pa zemo pagraba logu. Aizpīpējot jaunu cigareti, viņas acis šķīla zilus zibeņus.

— Redzi šo saktu! — Viņa pielika pirkstu tērpa apkaklei. Manu skatienu piesēja nespoža, balta kamēlija, izgriezta ziloņkaulā. — Vecie zēni man to dāvināja. Tas ir dinosaurs kauls, piecdesmit pēdas dziļi zemē gadu tūkstošiem gulējis. Viņi, zeltu meklējot, to uzgājuši, paši izrakuši. Saktas vidū ir tīrs Klondaikas zelta gabaliņš. Paskaties!

Džūna staroja.

— Ņem to, man ir vēl pilna lādīte. Te ir uzticamākais amulets visā pasaulē, stiprāks laimes nesējs nekā izslavētā zaķa kāja. Šī ir Klondaikas tetera kāja. — Džūna stiepa šauru, gredzenotu roku ar baltu, pūkainu putna kāju, apsietu ar zili sudrabotu lentīti.

— Vecais Džons, viens no zelta zēniem, pamāca: liec

to uz sirds, vēlies no sirds, un tavš vĒlĒjums piepildīsies, — paskaidroja mana viešņa.

Baltā putna kāja, saspiesta manā karstajā saujā, bij piekļāvusies krūtim. Džūnas pareģonīgos vārdus klausoties, sīka zosāda samilza uz manu roku dilbiem. Acīs ieplūda karsts valgums, kad aptvēru domu par vĒlēšanos un tās piepildīšanos, lūpas nomurmināja vienu vienīgu vārdu: Latvija...

Rūgts saprāta un šaubu kamols iestrēga elpā, rokas nolaidās, noskurinādāmās es aizdzinu baltās tētera kājas mītu un automātiski pateicos Džūnai par dāvanu. Taču līdz ar zemapzinīgo vĒlēšanās mirkli bij sācijas kaut kas neizskaidrojams: bijušais kļuva tiešs, domas slīdēja pagātnē, atsauca un salīdzināja lietas, mute runāja par to, ko jausma bij izvīlkusi no gadiem ilgi aizslēgtas atvilktnes.

Izburtoju Džūnai vārdus Daugmale, skaidrodama, kas ir pilskalns, kura gadusimteņa rotu paraugs ir viņas jauniegūtais latviskais gredzens.

Džūna man stāstīja teiksmu par Klondaikas rauga pankūkām.

Klondaikā vĒl arvien rūgstot mīkla, ko vecie zēni iejāvuši 1898. gadā, laikos, kad pārtikas transports ziemā Jukonas upes aizsalšanas dēļ bijis grūti atrisināma problēma. Tās pašas toreizējās mīklas iejāvs glabājosies koka muldā, no reizes reizei atstāts, ik jaunam cepienam pieberot miltus par jaunu.

Iedomājos ar mīklu pusgadsimtenī apmilzušo muldu... Rauga dzīvība tur mīta mūžseni stipra, celdama ik svaigu miltu riekšavu šūnainumā uz augšu.

Mirkli no bālas bērņības atmiņas uznira mana vecā aukle, kas reizi nedēļā vakaros tika jaukusi auzu miltu ķīseli. Viņa allaž bēra un maisīja rupjus auzu miltus remdenā ūdenī. Iebāza pelēkajā iejāvā pāris sakaltušas maizes garoziņas, un ķīselim pa nakti bij rūgt. Klusībā un zināmā

noslēpumainībā to veikusi, vecā aukle sauca kādu no mums bērniem milīgi vārdā. Atsaucoties un paceļot acis, sauktais sastapa aukles simt smaida grumbās šķelmīgi savilkto vaigu:

— Rūgsti ķīselī!

Tā nu nebij joka lieta. Vienkārt, sauktais bij piemānīts. Otrkārt, ja ķīselis brokastīm iznāca saldi skābens, gards un visa saime to, pienā vai taukos pamērcēdama, ēda, slavēdama tavu ieraugu, — labi! Bet, ja ķīselim bij, tā saktot, ādu raugs — sīvi skābs, tu biji vainīgs, peļams un negantas dabas.

Tetera kāja bij savedusi kopā Klondaikas senā rauga miklu ar manas bērņības auzu ķīseli...

Džūna piecēlās pacilāta. Viņa bij atvērusi savu sirdi un ļāvusi sapņotājai ārzemniecei tanī uz brīdi ieskatīties. Kurai no kolēģām viņa varēja stāstīt, ka dinozaura kaula saktu bij ieguvusi viņa, palīdzē, nevis kluba priekšniece? Kura no žurnālistēm nebūtu nočiepusi rakstu rītdienas laikrakstam? Ja arī svešā kaut ko rakstīja, tas bij kādā tālas un mazas zemes valodā un nevienam neko nekāitēja — es minēju Džūnas domu secenību, kad viņa uzspieda manam vaigam krāsainu skūpstu:

— Uz redzēšanos ballē!

Aizvērusi aiz Džūnas durvis, es zināju, ka posīšos un iešu uz «Spalvas un Zīmuļa» kluba sarīkojumu ar Klondaikas zeltračiem.

* * *

— Lāpstas, kapļus un naglotos zābakus atstājiet šeitā!

Virš drēbju uzglabātaves varēja izburt plaši trieptu uzrakstu, līdzko bij pārkāpts balles telpas priekšnama sliekšnis. Tādu kā senās Klondaikas krogu jeb salonu bij iecerēts radīt ar vecajiem zelta zēniem par godu sacerētajiem saukļiem.

— Sveika, Klondaikas mūžīgi rūgstošā mīklal!

Lasīja, iesoļojot pa zāles durvīm, kur gaidot, sveicinot ar smaidiem, staroja trīs viesu saņēmējas, pie ik klanīšanās sašūpojot sudraba un zelta lentēm apsietos puķu pušķus uz tērpu pleciem.

Smaidī acīmredzot bij par brīvu. Tāpat glaimi, jo ik dāma apgalvoja otrai dāmai, ka šī izskatoties tā visskaidākā, un, rezultātā apzinādamās, ka skaistas, ballē bij tikai skaistas dāmas...

Tās šķita kā visādu krāsu un nozieda rozes: baltas, rožainas, dzeltenas un sarkanas; pumpuros, pilnā plaukumā un jau tādas, kas, ilgā saulē izblīgznējušas, kaisa pirmās ziedu lapas ap sevi, viducī atsegušas putekšņu spurgaliņas. Kungi, kā gudra dārznieka pielikti balsti, arī bij visai dažādi jau ārējā ietērpā vien: vasarīgi gaišos, pelēkos, tumšos uzvalkos, divi pa to starpu pat līpainās frakās.

Kāda patriciete sirdijās: kara laiks samaitājis cilvēku gērbšanās paražas! Toreiz katrs valkājis, ko spējis atrast un nopirkt, un nule, kad vecajai noblesei būtu laiks atgriezties un vienādot kungu tērpus ballei, kara laika nīķis turpinoties — skaties tikai, ka kāda brūna ielas kurpe neuzmin tavai tērpā astei! Un tā esot «Spalvas un Zīmuļa» kluba gadskārtējā balle!

Viesu raibajā barā mazliet atšķirus grozījās vecie zelta zēni. Mazliet apmulsuši, tādi kā ciemā miegu aizmirsuši, viņi nezināja, kur likt rokas un kājas. Laimīgi viņi uzsmaidīja kluba dāmām, kas pārspīlēti laipni iekārās viņu elkoņos. Pār viņu apburzīto svārku krūtīm jo spoži laistījās Klondaikas zeltraču biedrības platās godalentes. Gan sēdošie, stāvošie, gan patlaban zālē nākošie viesi skatījās vecajos zeltračos kā brīnumā.

Pāri kokakolas galdam bij uzraksts:

— Uzmanieties! Prērija ir augsti tikumīga! — Zem tā plaši triepiti plikņi smilšainā, koku ēnotā upes krastā.

Jā, boles galda nebij, un tas nevarēja bez laika kārdi-

nāt ne gribā vājos, ne naudīgos viesus. Dzērienu piestāklis — valsts degvīna tirgotava bij turpat pāri ielai, pretim šai viesnīcai, kas deva telpas ballei. Kungi, ielaiduši priekšnamā dāmas, pa lielum lielai tiesai atvainojās un metās ārā steigšus pēc plakanās dzeramās pudeles. Dzērienu tirgotavu slēdza pulksten desmitos, bij jāsteidzas... Bij arī tādi, kas, viszinīgi smīnēdami, soļoja savām dāmām blakus līdz galdam, apsēdušies tā kā snaicījās svārku iekškabatā pēc mutauta un veikli, neuzkrītoši, kā rūdīti cirkus mākslinieki pārvietoja plakano pudeli zem galda virsmas speciāli iebūvētā plauktiņā. Bij zināms, ka, jo dārgākas balles telpas, jo ērtākas pudelu paslēptuves... Bet augstas glāzes, ledus spainīti, zelteri vai limonādi laipni piegādāja viesmīlis bez prasīšanas. Tikai līdznesto plakano pudeli slēpt un glabāt, neuzkrītoši cilāt, izmanīgi ieliet viesiem bij jāprot pašiem. Lai cik liekulīgs, apsmejams — tas bij pašu pirmo balto kolonizētāju rakstīts likums, kas pastāvēja Prērijā sengadus.

Pāri zālei platu, baltu krinolīnu šūpojot, gaišas matu cirtas vēdinot, gāja pati sievišķīgākā rakstniece un gleznotāja — Hilda Vīka...

— Vai pazīsti viešņu no «Autoru kluba», izcilo romānisti, akvarelisti un pianisti? — uz balto krinolīnu dāmu norādot, man vaicāja Džūna.

Kā, vai tad tā nebij mūsu Hilda Vīka? Tetera kāja, kas cits, bij vainīga, — domāju apmulsusi.

Dejas iesākās pašas no sevis. Polonēzes nebij. Valšus nespēlēja. Džūnas pie godaviesu galda apsēdināta, vēroju kā pudeles ceļoja pa ik pagaldi roku rokā. Cik valodīgas kļuva dāmas! Cik varonīgi kungi! Viens pat dejoja ar degošu cigaretī pirkstos un neapdedzināja neviena kaila pleca...

Orķestrim bungas rībinot, skatuvē valdonīgi un reizē koķeti izlaidīgi uzsoļoja slavenā Klondaikas Lū, senā zelt-raču siržu karaliene. To šovakar tēloja Prērijā labi pazīs-

tamā radio komentētāja. Viņai netrūka ne spoža zaļa tērpa, kas to apžņaudza un reizē atsedza, ne violelu strausa spalvu ap milzu cepuri, ne divu kovboju pistoļu, gurnu jostā pakārtu. Viņa ar abi roki izšāva gaisā:

— Uzmanību! Šis vakars pieder vecajiem, mīļajiem zelta zēniem!

Aplausi, kliegzieni, spiedzieni un pūtieni no papīra stabulēm. Vecie zelta zēni tika piecelti, Džūnas un citu rīkotāju dāmu elkoņos iekārti un lēnītēm vesti uz skatuves. Sirmi, kalseni, viņi tomēr bij dzīvīgi vecīši, tur tālajos ziemeļos labāk saglabājušies nekā šejienes tā paša vecuma pilsētnieki, kas agri aptaukojās.

Vecie zēni stāvēja uz skatuves pāros ar savām uzvedējām. Viņiem tuvojās milzu auguma vīrs ar baltu, koši svītrotu vilnas segu kaudzi no Hudsonas Līča veikala. Veikls kā zivs ūdenī viņš sāka dalīt segas un asprātības:

— Man tev būtu bijis jādod divas, — izdalītājs smējās, pie skotu Alekša pienācis, — vienu sievas vietā!

— Savā laikā es par šitādu segu būtu iemainījis skaistu sievu! — atbildi parādā nepalika skotu Aleksis. Kaut vecpūsis, ne veltīgi viņš jaunās dienās bij dejojis par godu pašai karalienei Viktorijai.

— Mūs pārsteidz! Mūs lutina! Mūs aplaimo! — vecie zēni palocījās, dāvātās segas pie krūtīm spiezdami.

Klondaikas Lū iznāca skatuves priekšplānā.

— Zināt jaunumu? Mūsu visu iemīļotais skotu Aleksis pirmo reizi nonācis tik smalkā hotelī kā Meks mūsu Prērijā un apmaldījies virpuļdurvīs, neprazdams atrast tām ne gala, ne sākuma. Pāris reižu apļojis, viņš atķēries, kas darāms, bet tad arī ieraudzījis skaistās viesnīcas apteksnes smieklos lokoties un meitenēm par prieku joņojis vēl pāris reižu pa skrejošām durvīm!

Lū izšāva gaisā no abām kovboju pistolēm.

— Ļaudis, lieciet pudelēm mieru! Vecie zelta zēni runā. Viņiem pieder šis vakars, ne jums!

Vecie zelta zēni saprotoši smaidīja: pudele un zelts, zelts vai pudele — bij tie paši jēdzieni pirms pusgadsimteņa un šodien.

Manai ausij pieliecās kāds jaunās paaudzes pārstāvis:

— Vai jūs zināt, kam pieder ideja aicināt Klondaikas zelta zēnus uz «Spalvas un Zīmuļa» kluba balli? Man! Es to pateicu Džūnai, — viņš šļupstēja, celdams glāzi pie mutes. — Kas būtu šī balle bez vecajiem puikām?

— Un bez aizliegtā alkohola, — piebildu es.

— Tā ir šīs sezonas labākā balle Prērijā! — apgalvoja kāds sajūsmināts kungs, aplaudēdams skotu Alekša solo dancim.

— Tā ir tikai labākā «Spalvas un Zīmuļa» kluba balle, — viņu pārlabojā atturīgāka dāma, ar lorneti nokatīdamās uz skotu Alekša pelēko, negludināto uzvalku. Vecais zēns bij tiešām lieliski veicis savu pirkstgalu danci, ja iegaumēja viņa astoņdesmit gadus. Autogrāfu vācēji saklupa ap viņu mūrī. Vispriecīgākā atgriezās kāda meitene ar vecā Džona vekseli, kaut saburzītu, ar parakstu, kas gan vairāk līdzinājās putna pēdām ziemeļu sniega klajos.

Kad meiteņu un sievu bars ap zelta zēniem pašķīrās, mēs ar Džūnu piegājām apsveicināties — Džūna mani iepazīstināja ar Klondaikas ciemiņiem. Mani pārsteidza veco vīru ciešais, gluži vecās zemes parauga rokas spiediņš, teicu:

— Jums ir tikpat ciešs rokas spiediņš kā ļaudīm manā zemē.

— Mēs esam no tiem laikiem, jaunā dāma, kad rokas spiediņš bij ciešāks un dienas garākas, — atbildēja skotu Aleksis.

— Un neaizmirstiet tetera kāju, — viņš piezīmēja, spiezdams balto vilnas segu sev pie sāniem, — Klondaikas tetera kāja nes laimi, un jums tās vajag, lai iemīlētu šo svešo zemi.

Vecie vīri cēlās un, košo, smaidošo dāmu ielenkti, devās uz durvīm. Aiz viņiem salta šalka pārskrēja telpai. Arī pārējie viesi posās iet. Pagaldē krita un vēlās daža pudele. Sika, sārta dzēriena straumīte pietecēja, lai aplaizītu gaiša tērpa vīli.

Balle bij beigusies. Senās Klondaikas tālā jausma izzudusi.

Mēs gaidījām savas virsdrēbes pieblīvētā priekštelpā. Kupli kažoki uzkāpa kailos plecos. Mazliet noguruši smaidī atvadoties māja cits citam. Uz mirkli spoguļi pazibēja balts kunga kaklauts, un es lēnām un piesardzīgi pagriezu galvu — vai tur nestāv Pāvils Rozītis ar cilindri pakausī, baltu kaklautu nevērīgi pār melno mēteli, bālu vīpsnu dzīrotāja — mīlētāja sejā kā 1936. gada Preses ballē Rīgā, Armijas virsnieku klubā, kad pulkstenis sita piekto stundu...

Ai, Klondaikas tetera kāja! Man laiks bij steigties mājās un izgulēt šo vēlo stundu svešo reibumu, redzēt sapni miegā, lai remdinātu ilgas īstenībā.»

* * *

Salocīju daudzkārt locīto un pārdilušo papīru un noglabāju rokassomiņā. Kaut īsa skice, no tās uz mani allaž un no jauna runāja Aldaune.

Aldaune... Cik mirusi, cik dzīva viņa bij šodien?

Šovakar pat vajadzētu palūgt Andas Aiviekstes vīru, lai aizved mani pie Kramiem. Sena draudzība urdīja manu sirdsapziņu uzzināt par Aldaunes patieso likteni jo drīzi, uzmeklēt samežģītā pavediena galus, ja tādi bij atrodami, un lūkot tos par jaunu sasiet. Tas taču bij mana rietumu Kanādas apciemojuma mērķis.

Garā viņa bieži nāca blakām un sarunājāmies kā sendienās par cilvēkiem un lietām, to attieksmi un secību,

reizi pa reizei ar savu svešuma neapmieru tās skaudrāk izgaismodamas.

Bet īstenībā? Vai arī es nebiju samierinājusies ar viņas nostbūtni? Tik daudziem viņas netrūka — jaunais Prērijas latviešu biedrības priekšnieks bij vēsi atzinies:

— Aldaune Egle? Nē, nūdien, es personas ar tādu vārdu nepazīstu. Ievērojama rakstniece? Piedodiet, bet man nav laika lasīt. Ak viņa daudz darīja šī kluba labā? — Protokolus man nav bijis laika pārlasīt.

Tas viss. Un viņš nebija vienīgais, tikai viens no daudzajiem šai «divreiz četri» (populārs dēļu izmērs) latviešu svešniecības posmā, kas nepacēla ne pirksta kāda gara darbinieka labā un lepojās ar to, tāpat kā tumšākie iezemieši mēdz lepoties ar savu nezināšanu, pie tam smaidīdami.

Pārdomu un secinājumu māкта, lēnām soļoju pa saulei uz Andas māju pusi. Krietnu gabalu man pa priekšu tecēja mana vakara cēliena ēna, ieskatīdamās dažā labā Prērijas turīgā pilsoņa milzīgi plašajā logā jeb stikla sienā. Tā noglauda lekno, kopto mauru aiz sētas, mērojās ar smuidru, ogu pilnu sērmūkšu staltumā.

Sekoju savai ēnai pa aizaugušo kājcelīti.

4

— *Vai jūsu mājā ir «šauers»?*

No Andas Aiviekstes un viņas iztapīgā vīra atvadījos pie Kramu mājas dārza vārtiņiem.

Nē, iekšā viņi šoreiz nevarēja nākt, jo pēc desmit minūtēm sākās āra kino izrāde. Tiesa, reizi redzējuši viņi to

bij, bet smējās Anda: mēs varam turēt viens otra roku un skatīties acīs... Kā bērs vēl pēc trim gadiem otras laulības. Cik te bij naivuma, cik gudrības un tēlošanas?

Ar pateicību atvadījos, ardievas mājoj, vēru mazā, vēl zaļojošā dārza vārtiņus.

Rieta saulē uz sola istabas sānos, zem paša reiz dēstītu vīksnu paēnas ar grāmatu rokā sēdēja Krama tēvs. Mani pamanījis, viņš to aizvēra, piecēlās un, mazliet klībodams, nāca pretim līdz dēļiem segtajai kājcelītei. Satikāmies zem jaunas, kuplas sērmūkšas, kuras zari smagi lika, ogu ķekarus skarinādami manam plecām.

— Vesela, vesela! Nāc istabā, māte būs priecīga! — Viņš gāja pa priekšu, atvērdams priekšnama durvis, aiz kurām sarindoti pletās kurvji ar pēdējiem nolāsītiem gurķiem, Krama tēva dārza lepnumu. Prērijā nebij viegli audzēt gurķus agro un vēlīno salnu, īsās vasaras, krusas negaisu dēļ. Krama tēvs tos kopa un loloja kā nezin ko, nolāsīja trīs četras ražas, nodeva Krama mātei, kas savukārt tos prata ieskābēt ziemai tik gardus, ka biežie cieņiņi ēda, piekozdami pašas cepto saldskābmaizi, un slavēja — nudien, gaļas nevajadzēja, ja dūšu piesēja tāds gurķis!

Kvēpa dilles, upenāju lapas un daždažādas garšvielas no virtuves, kur Krama māte karsēja pārlejamo ūdeni tiem pašiem gurķiem. Saimniekot, cept un vārīt un laiku pa laikam no sirds parunāties bij viss, ko viņa vēlējās. Vīrs jau labi ja uz viņas katru piekto teikumu atbildēja, ir tad zobodamies, iebūries kādā grāmatā vai niekodamies ar kārtīm pasjansā. Tamdēļ mani viņa saņēma ar izplestām rokām, kas bij no darba mitras. Galds tūdaļ klājās, valodas burbuļoja no viņas mutes, prieks spīdēja no šaurajām acīm piesarkušā sejā: vai cik labi, ka viešņa!

— Pilnu! Pilnu kā aci! Vai ilgajos gados neesi vēl iemācījusies man ieliet tēju krūzītē? — Krama tēvs, bargi runādams, smējās un izrikoja sievu. Nē, viņam nevarēja

būt septiņdesmit seši gadi! Ir garā, ir miesā viņš bij vē! možs un stiprs. Sieva steidzās iztapt, cēlās un sēdās, sniedzās un pasniedza, un sviedri uz viņas pieres nenožuva, virtuves kleita pret kuplajām krūtīm taukaini spīdēja. Gribējās, kaut viņa būtu atspērusies un pajokojusi pretim, atsitot vīra izteiku ar attapīgu atteiku, un neņēmusī vīru tik nopietni, jo Krama tēva acīs lēkāja mazi un žigli smieklu velniņi, pat bargi runājot, tātad — domās spīdēja saulīte. Bet sieva to neredzēja un bijās.

Pēc vakariņām Krama tēvs mani vedināja dzīvojamā istabā, pats apsēzdamies savā iemīļotā krēslā bez atspērēm, ar stingru atzveltni.

— Mana mugura, — viņš teica, — vecā vaina necieš mīksta sēdekļa.

Atzvīlu platajā vālā pretim logam, aiz kura, vīksnu zarus vēl kvēlodams, dzīsa saules riets. Citkārt šī bij Aldaunes mīļā vieta — atcerējos, reiz ar viņu kopā te ziemas sirmo stundu nosvētījusi. Stunda, kad diena satiek nakti, īpaši ziemā, pieder klusēšanai un pārdomām, mēs abas to atcerējāmies no savas bērņības tur, laukos, mājās. Krama tēvs tagad, kā toreiz, klusēja un skatījās pa logu, likās, nekā, kas bij tuvumā, neredzēdams...

Priekšnamā Krama māte cilāja un kārtoja skābējamo gurķu podus, nogrimusi savā darbā, nezinādama patapas, mūs neuzrunādama. Ilgajos kopdzīves gados arī viņa bij iemācījusies krēslas stundā ciest klusu, ja vīrs tā gribēja. Reiz viņš to bij sodījis ar triju nedēļu nesarunāšanos, neatbildēšanu. Kā pret sienu viņa toreiz bij staigājusi, briesmīgi nicīgā klusuma žņaugta, sākdamā sarunāties pati ar sevi, jo bērnu vēl nebij bijis. Viņa pazina sava vīra cieto dabu.

Vai tā bij tik cieta? Varbūt tikai noslēgta, dažu iekšēju cīņu izcīnot vai zaudējot vienam pašam savā klusēšanā. Viņa tālumā vērsta skatiens nebij bez domām, acis kaut ko redzēja un satika.

— Ko gan viņš, tā stundām ilgi klusēdams, domā, ko skata? — iesākuma gados mazā Rāele bij vaicājusi Aldaunei.

— Latvijū, mājas laikam, — bija mazrunīgi atteikusi pūsmāsa, nevēlēdamās ievest jauno tēva garajā pagātnē.

Patapas stundās klusēdams, viņš skatīja bijušo, kā caur apkvēpinātu stiklu skatās saules aptumsumu, lai asā gaismas apmala nedzeļ acīs, lai neapžilbina atmiņā at-sauktais prieks un sāpes, grēks un labestība. Tikai lietu apveidi, ainavu kopējā noskaņa, sajūta, kas bij valdījusi pārdzīvotos brīžos, atplaiksnīja kā tāli aizgrimuša negaisa mēmi mesta rūsa nakts debešos. Nakts, viņa dzīves aiz-zušana jau vairs nebija aiz kalniem, un šīs novakara stundas viņš palaida, cēlienu pa cēlienam pārstaigādams savu garo, raibo mūžu. Viņš bija tur, te ne skaņa viņu nedrīkstēja traucēt, šī svešuma māja un zeme bij tapusi šķitums.

Mājās, apstaigādams ēkas, viņš atrada tās visas tādas pašas kā divdesmito gadu vidū. Nekas nebij mainījies, ne kari, ne posts tās nespēja skart viņa atmiņu sētā. Gar ganu ceļu paša dēstītie ozoli gan bij krietni pastiepušies un meta labu ēnu, pie atsēju mietiņiem vairs nebalstīdamies. Grants kalnā sētās priedītes — toreiz bij karsta diena, meitenes — Aldaune un Mirta — likņāja palsiem linu matiem, saules brūniem vaigiem, vienos krekliņos, pa kājām mujās abi mazie dēli, lielais bij plecu pie pleca blakus. Jā, priedītes bij sudrabaini kuplas, platas, jo nebij par biezi sēts un to atstarpēs lekni zēla dābols un vana zirņi. Tikko izdzītas, te varētu ielaist govīs, lai noēd, kamēr tās pieskata divi gani — saimniece, kas atdzīt palīdzējusi, nav aizgājusi sētā. Jāpasaka. — Kam? Par to viņš nedomāja, tāpat kā nebrīnījās, redzēdams toreiz sēto tagad izaugušu.

Zirgu dārzs, iežogots upes likums ar leknu zāli, elkšņiem un katedrālīgi staltu bērzu pulku, kuplām ievām,

augstām vīksnām, diviem skalbēm aizaugušiem prodiņiem, vecās pirts pamatiem nātru ceros, kvēpināja vīgriezes allaž kā ap Jāņu laiku... Zirgi, sapīti un palaisti, ielēca upes lejā dzert, apaušiem pār pleciem Krama tēvs gāja atpakaļ, lakstīgalu treļļos klausīdamies. Atvarā kāda līdaka meta guņģi; stārķis pārlidoja, lai nomestos uz kaimiņu jumta. Aiz ābeļdarza dzisa saules riets, grimdams aizupes birzī, un zaķu sakurtā pirtiņa meta pār upi pienainu, siltu miglu. Ik krūmam, ik puķei bija savādāka smarža, kas vakara vēsmā izstaroja atšķirami savdabīga. No puķu dobēm, visas citas smaržas pārvarēt tikodama, kāpa vīrakaina, smaga matiolu elpa. Milzīgo kastaņu paēnas nemākti, ziedēja balti flokši. Uz lieveņa kāpnēm gulēja suns un kūla ar asti. Istabā varēja ieiet — tur visas lietas bij savās vietās, visi cilvēki turpat, tikai nedrīkstēja runāt. Atmiņu valstībā valda klusums, šo likumu Krama tēvs zināja labi.

Labā vasarā kvieši bij paauguši māla laukā, no viena pūra togad izkūla divdesmit pieci. Stats pie stata auga aiz mašīnas. Atkal viņš tos plāva, sasvīdušu linu kreklus pie muguras, zirgiem spēcīgi velkot, ar astēm un kakliem dundurus gaiņājot. Pie sētas zem ķiršiem bij krūze ar ķēnes pienu, ar dadža lapu pārsegta, — apturi zirgus, pasauc dēlu tos paturēt, pacel krūzi, izpūt elpu ar spēku un dzer atdzerdamies, pēc noslaucīdams ūsas ar delnas virspusi. Ķēnes piens ar dzelteniem sviesta ziediem bij tai krūzē zem dārza vales ķiršiem.

Lielās pašgājēja mašīnas negaidot, pakult vajadzēja ar veco, mazo pašu kuļammašīnu, kuras ratus vilka un grieza četri zirgi. Kāroja no jaunās ražas kviešiem sabīdēt miltus plāceņiem! — Viņš pašķirdams un pakratīdams laida kviešus mašīnā. Kūlus, saišķus naski pārgriezdams, cēla un padeva lielais dēls. Mašīna neganti gaudoja, graudi sprakstēja pa gaisu un sitās acīs, mutē spietoja putekļi. Augstu rata kupicā kā ik gadus sēdēja vecais

lauka gala mazmājnieks, bitenieks Pormaļu tēvs, brūnu, savēlušos bārdus un — nū! saukdams — dzina zirgus. Salmus cēla un aiznesa jaunais kaimiņš Lielais Kalns, slaiķis kā maikste, uzticams un tuvs kā radnieks. Caur troksni un putekliem tuvu sniedzās sīka roka ar rasainu, tikko no dārza zāles paceltu ābolu — Aldaune bij ienākusi kulā un prasīja, vai tēvam neslāpst. Sārtu vaigu, saldenu, dzidru un sulīgu bij ābols, tādi auga kalnā princeses ābelei. Visulīgākais bij sviestābols, garens un dzeltenis zaļš, tas nogatavojās tikai ap miežu laiku. Plaukš! Aldaune svieda, un vecais Pormalis augšā uz rata noķēra ābolu... Pusdienas laikā mašīnu apturēja un zirgus piesēja aiz rijas dābola atālā. Pie jaunās salmu kaudzes nometās Pormaļu tēvs un rādīja Aldaunei, kā pin salmu gredzenu. Sarepējuši, spalvaini vecā bitenieka pirksti locīja, plāja un lauza zelta salmu, un sīkā meitenes pirkstā spīdēja gredzens. Brīdi vēlāk ar šiem pašiem pirkstiem vecais Pormaļu tēvs pakampa un turēja treknu aitas gaļas gabalu, teikdams: drošāk, no dakšiņas var noslīdēt pagaldē sunim rīklē. Baltie kāposti milzu sieka vērts blodā. Melni apkvēpušas virtuves sienas un stenderes, sienā pie griestiem caurums šūpuļa likstij uz guļamo kambari aiz sienas... Čuguna katls uz paša mūrētas ķieģeļu plīts, katlā baltie kāposti, griežņu šķēles, burkānu rīpiņas un jaunie kartupeļi — ēdiena smarža uz mūžu palika nāsīs — durvju kliņķa planknā mēlīte saujā — akas spaiņa apdrupusī koka mala lūpās, kad viņš, krietni paēdis, bij toreiz nodzēries salta un salda ūdens — tāda nebij nekur citur visā pasaulē.

Sens Jāņu vakars jaukajā dzirnavu salā... Tauru orķestris, uz balsīm dziedāt mācīts koris, upmalas zālē paklāts brūns lielais lakats — siera ritenis, alus mucīņa, dziesmas un atbalsis pa visu birzi... Jāņu ugunskurs ar atspīdumu un dzirkstelēm dzirnapītes straumē, bez miega nakts ar prieka kņudēšanu krūtīs. Sejas un balsis, dzīvas no tās nakts, — piemiņi un satiec...

Kas par leknu, rasainu ziedputekšņu pilnu vālu krastā, kas par zilganu grīslī lejā pie upes — griez otrā rītā ar izkapti, saule pār plecu, līgo atbalsis asinīs. Visa pasaule tvan vasaras pilnajā ziedēšanā — mājās — — —

— Drīz jābūt vakara ziņām. — Ienākusi uguni uzdedza Krama māte. Uzgriezusi radio, viņa nolaida loga skadriņus, atšķirdama tumsu vīksnu zaros, ēnas no gaismām ielas stūros savrup. Krama tēva seja bij ēnā, aiz viņa muguras izgaismots neliels, bet pilni pieblīvēts grāmatu plaukts. Lielākā tiesa grāmatu muguru bij zeltītas: enciklopēdijas, vēsture, biogrāfijas, populārā zinātne. Plaukta augšā gulus pāris sējumu Aldaunes stāstu un dzejoļu, Latvijas karoga standartīš, prievītes ap māla krūzi ar vēliem puķu zirņiem. Krama tēva acis atgriezās sevī un pašreizējā esmē. Viņš pastīvi piecēlās, piestūma savam iemīļotam krēslam kāršu galdiņu, vaicādams:

— Vai gribi ar mani saspēlēt?

— Žēl, — es teicu, — man nekad nav bijis vaļas iemācīties.

— Tā ir laba atpūta, — tā Krama tēvs.

— Atpūta? No kādiem darbiem? Tu jau pūties augu dienu, — Krama māte metās pa vidu.

— Nu tad atpūta no atpūtas, — pamirkšķināja Krama tēvs.

Man prātā iešāvās Aldaunes stāsts par kādu kāršu spēlēšanu mājās ziemā, kad malka no meža savesta, visi darbi apdarīti. Ciemos atbraucis svainis, atnācis vecais Pormalis, tēvs pats un algas puisis, un vaļā iet! Acītel! — Diena pagalam, vakars nāk virsū, puisim laiks celties un apkopt zirgus, ienest stallī ūdeni.

Nekust! — saka tēvs, nevar izjaukt spēli. Dod algas meitai naudu, lai tā, ļobdama vakara soli ap govīm, apkopj arī zirgus. Nakti cauri, otru dienu, labi, ja laiks kaut ko iekost, ko saimniece uzceļ galdā. Tas tā, kad dziļa

ziema, darbi apdarīti, pavaļa un svainis, kas agns uz kārtīm, ciemos.

Citādi vasarā cits labs joks: Krama tēvs — jauns uškurs ecē lauku uz kaimiņu robežas. Pienāk un dod dievpalīgu vecais baltiem, zem bļodiņas apaliski apcirptiem matiem kaimiņu tēvs. Ecētājs aptur zirgus pie kuplas ežmalas.

— Nu, kas ir, kaimiņu tēv, vai sadalīsim? — Un, apsēdušies vienas pīpes ilguma brīšniņu, šie abi sadala kārtis uz robežas akmens un saspēlē uz sešdesmit seši. Kad šis pats kaimiņu tēvs bijis pie miršanas, Krama tēvs aizgājis un aizspējis vēl pie dzīvības, apsēdies uz gultas malas.

— Nu, kas ir, kaimiņu tēv, vai sadalīsim?

Nesadalījuši vis toreiz. Vecaistēvs nomiris.

Nule Krama tēvs lika pasjansu un dungoja dziesmiņu, brīžiem pavilkdams meldiju ar vārdiem. Krama māte, redzami piekususi, plata nosēdās man blakām, likdama vāļai ielīkt.

— Būtu jāpiezvana Marijai, lai atbrauc rīt ciemos ar visiem bērniem, tu taču vēl neesi viņas ģimeni redzējusi. Rāele jau ziņa, neziņa, pati ieskrien vai ik pārdienas te pēc saldiskābmaizes, te pēc tīras veļas. Mazā meitiņa, — viņa mātes lepnumā smaidīja.

— Rāele ir vienīgā, kas ar mani labprāt saspēlē kārtis — diena vai nakts, — tā Krama tēvs sevī noteica.

— Kā tad Marijas vīram Dzenim ar māju celšanu? Labi iedzīvojies? — aiz pieklājības ieprasījos.

— Labi! Aizvien vairāk darba. Ar Marijas apprecēšanu, domāt, ka laime cilvēkam, — priecājās Krama māte.

— Kā tad, kā tad, laime cilvēkam! Runā savu sievieša runāšanu, — tā Krama tēvs norūca izklaidus, vienmuļi, tomēr klausīdamies un atbalsodāms mūsu sarunu. Bez ļaunuma balsi, drīzāk jokodamies, bikstīdams sievu.

Krama māte šoreiz nelikās viņu ne dzirdis. Viņai griebjās stāstīt par vecākās meitas lielo laimi.

Kā viņi toreiz pilsētas nomalē, dubļu skrīnē, nopirkuši pirmo zemes gabalu, sāka celt māju! Abi ar draugu. Nau-
das maz, mašīna pa četriem kopā, tā pati veca. Pa dienu
pie būvēm peļņā, pa vakariem pie savas mājas celšanas.
Pirmo pabeiguši pagrabu, lai ir kur mitināties, kamēr aug-
šas stāvu pabeidz, lai nav jāirē dzīvoklis citur. Tā vienu
vakaru, Marija par to smējās ilgi, šie puīši vārījuši kar-
tupeļus vakariņām. Zvana pie durvīm. Dzenis atver: di-
vas kažokotas, skaisti krāsotas vecākas dāmas, saišķai-
niem, lentaiem saiņiem apkrāvušās.

— Vai jūsu mājā ir «šauers»?

Trakas kas trakas, domājis Dzenis, ātri atteikdams:

— Nē, mums nav vēl ne mazgājamās istabas, ne «šau-
era», bet drīzumā ierikosim.

Šās pasmiedamās atvainojušās par traucējumu.

Otrā rītā Dzenis piezvanījis Marijai: tā un tā. Ko viņas
ar to «šaueru» īsti domājušas? Šis netiekot gudrs.

Marija aiz smiekliem vai aizriusies:

— «Šauers» šinī gadījumā būs bijušas pārsteiguma viesī-
bas, līgavas vai bērnu gaidošas mātes apdāvināšana, ne
peldes smidzinātājs. Svešās dāmas acīmredzot bij pārskatī-
tājušās adresi.

Krama māte smējās gruģinādama, es smaidīju līdzī, at-
cerēdamās mūsu pirmās jocīgās kļūmes ar šejienes iztei-
cieniem, kas bij sveši, ar vairāku nozīmju vārdiem.

— Marijai Dzenis uz reizes bij smagi paticis, kā pirmo
reizi redzējusi astoņpadsmitā novembra vakarā. Zināms,
Dzenim šī arī, — tā Krama māte.

— Kā tad, kā tad! Dzenim šī arī! Kā tu to zini? — tā
Krama tēvs liekulīgi pikti atbalsoja, kārtis izlikdams, uz
mums ne acu nepaceldams.

— Zināms, ka patikal Kuram tad Marija nepatika?
Māja toreiz vai lūza no iebraucējiem viesiem ik svētdie-
nas. Te viņi meklēja mājas, parunāties, padziedāt. Un

Marija bij laipna ar katru, laba pret ikvienu, staigāja kā saulīte.

— Staigāja kā saulīte! Nelieli savu meītu, lai slavē citi. — Krama tēvs sagrauda kārtis čupā un piecēlās. — Jā-iet apsegt puķes, šonakt var krist pirmā salna. — Izkliboja ārā.

— Tai vecajā mašīnā pa vasaru brauca piknikos. Meitenes gatavoja kartupeļu salātus, sagrieza aukstu cepeti šķēlēs, skābētus gurķus, saldskābmaizi krāva kurvī vai ik svētdienas. Peldēties, zvejot viņi brauca. Pa ziemu, tad retāk, dažreiz mēnešiem ilgi Dzenis ar draugiem nerādījās. Vakari īsi, māja ceļama, pabeidzama, bet ej tu iestāsti Marijai! Rāele vēl piebikstīja, nepacietīga, jauna: pagaidi, kad nāks vasara, māsiņ, tad Dzenis būs klāt kā likts — pēc kartupeļu salātiem un tevis!

Marijai zobošanās nepatika. Un taisni ap to laiku te bij no austrumiem sabraukuši tādi sprukstiņi, nez vai tu vēl te biji vai ne, vai atminēsies? Nu, ceļā uz Jukonas raktuvēm teicās. Dzīvoja te Prērijā, dzirodami pāris nedēļu, un viens ballē bij pielipis Marijai, otrs apvārdojis jauniņo Rāeli. Neaizmirsīšu to vienu sestdienu, kamēr miršu, nūdien: meitas augšas istabā greznojas, pošas uz to vislabāko, bet nesaka ne kur ies, ne ar ko ies — gan jau vēlāk izstāstīsim, vai tad tu mums neuzticies, māt? — Zināms, ka uzticos, tik lielas meitas, bet...

Un tad zvanīja pie durvīm, domāju, nu redzēšu, kas šie tādi. Nekāl Aiz durvīm stāv Dzenis neuzposies, darba drēbēs: vai jaunkundzes esot mājā? — Aicinu iekšā. Sās kāpj pašlaik pa kāpnēm lejā kā divas princeses, čaukst un smaržo. Dzenis bāls, padod aizsmakušu labvakaru un vai varot dāmas aizvest līdz pilsētai. Jā, to varbūt varot gan, atsaka Marija vēsi. Toreiz jau puīši meitenēm nemēdza pakaļ braukt, ja bij norunāts pilsētā satikties un iet kaut kur. Pašām bij jābrauc ar tramvaju. Atpakaļ naktī, tad gan šie pratās atvest ar taksi, ienākt apsildīties un padzert

tēju ar mums. — Dzenis tā ir apsēsties nedabūja, kad šām jau bij mēteļi mugurā un aizgāja visi trīs. Man nebij vis mierīgs prāts, nezinu, kamdēļ. Tā kā paredzēšana, kā kas. Nolikos tepat vēl uz vāļas un gaidīju meitas mājās.

— Jā, ko tu domā — šai nemierīgs prāts! Tu zini, ka rītā viss dārzs būs balts no salnas, ir giedra nakts, — tā Krama tēvs, pār sliexsni kāpdams, runāja.

— Nu, kad būs, būs salna, ir vēls diezgan un gurķi jau nolasīti. Ļauj taču otram stāstīt, lūdzams, — tā Krama māte turpinādama: — Tūlit pēc pusnakts ienāk Rāele. Kur Marija? Nezinot. Kā tā? — Dzenis izlaidis šo tai norunātā satikšanās vietā liela kinoteātra priekšā, Marija teikusies vēl ar Dzeni drusku pavizināties, šis gribot runāt, lai Rāele gaidot turpat. Gaidījusi viena. Atnākuši abi Jukonas braucēji, gaidījuši visi trīs. Stundu šādā salā veltīgi. Gājuši dejojot, ēduši vakariņas, pa trim, ko citu. Nē, to viņa māsai nepiedošot nemūžam! Ar Dzeni, lai ar kuru katru citu! — Rāele bij noskaitusies balta sejā.

Tad klusītēm zeķēs, korpēm rokās smaidīdama ienāca Marija:

— Kas noticis? Kamdēļ jūs neguļat?

— Kur tu biji? — nošņācās Rāele.

— Nekur. Tāpat pavizināties. — Marija kāpa augšā.

— Nekur! Padari ko viņai! — radio pogas grozīdams, smējās Krama tēvs.

— Kā tad, tēs kaut vai mietu uz galvas, neteiks. Tava daba ir Marijai, — tā Krama māte sirdijās, atsākdama stāstu: — Vienā gultā gulēdamas, tomēr bij pārrunājušas. Otrā rītā agri Rāele piecēlās un viena pati aizbrauca uz lidlauku izvadīt Jukonas braucējus, kā apsoliļusies aiz lielas sirds. Kad pārbrauca un Marija bij jau piecēlusies, pie brokasta galda tad tik gāja vaļā. Tu jau pats nebiji mājā, bet baznīcā, tu nekā nedzirdēji.

Rāele pārklāstīja par jaunu, izsmiedama visu, ko māsa viņai bij naktī stāstījusi. Ak, nu šis esot lielais bildinā-

tājs, lielais ņēmējs, kad meitenei cits, labāks gadījies. Kā suns uz siena kaudzes! Ak, šim neesot bijis mājas, kur Krama meitu ievest? Zini, īsts vīrs tevi būtu aiznesis uz skuju būdu. Bet varēja redzēt, ka brīžiem pašai tā kā nāktu smieklī, īpaši par to skuju būdu. Marija sēdēja pavisam mierīga, smaidīja un dzēra kafiju. Tad sāka man stāstīt visu no gala, kā Dzenis lūdzis šo drusku pavizināties, lai parunātos, kā izlaidis Rāeli no mašīnas. Kā nogriezies pa ceļu ārā no pilsētas, kad ticis aiz uguņiem, tūlīt ieslēdzis trešo ātrumu un drāzies tālāk. Kādu stundu tā triecis veco mašīnu, apstājies piesniguša meža malā.

Klusējuši abi. Tad Dzenis, vārdus meklēdams, sācis runāt: viņa, Marija, labi zinot, ka patīkot viņa no pirmā vakara, pirmā brīža, no pirmā skata. Viņam līdz šim neesot bijis drosmes to viņai teikt, lai nepazaudētu draudzību un pazīšanos. Tagad viss esot pagalam tā vai tā. Kas viņš esot, bijis karavīrs, bēglis, tagad namdaris ar tulznainām rokām. Ko viņš tai varot dot, ko solīt, kurp aicināt? Viņai, skaistai, skolotai, te augušai Krama meitai?

Dzenis apklusis. Marija pēc brīža ieminējusies: «Tu esi sācis celt māju. Vai nedomā to drīzi pabeigt?» — «Jā, to gan,» tā Dzenis. — «Tad jau tu tik lielās sprukās neesi,» atteikusi Marija. — «Vai tad tu pie manis nāktu?» saucis Dzenis, vēl neticēdams. — «Ja tu būtu ņēmējs, nāktu gan,» atbildējusi Marija. Un tad viņai iekritis prātā jautāt: «Saki, kamdēļ tu taisni šovakar to visu ar mani runā?» Dzenis klusēdams padomājis, tad atzinies: «Šovakar, tikko šis pārradies no darba, ievilcies vecais Āpsis. Tā un tā, sestdienas vakars, ko tad šie, puīši, te sēžot kā noburti un ļaujot, lai kaut kādi pasaules klaidoņi, kas iebraukuši no austrumiem un dodas uz raktuvēm, noņem tās skaistākās meitas. Runā skaidrāk, kādas meitas?» prasījis Dzenis. Nu, Krama meitas iet šovakar uz danci, uz vakariņām, un kas zin, uz ko vēl pēc tam, lielosies svešinieki. Ak, tādas tās lietas! Dzenis kā sēdējis vēl darba drēbēs, tā cēlies un

braucis lūkot — un atradis Mariju iziešanai saposušos. Ko citu bijis darīt? Izraut viņu ārā no pilsētas un izrunāties. Tā viņi nosēdējuši runādami labu laiku, motors sildīdams dūcis, aiz auto logiem balta ziemas nakts.

Jā, to māju Dzenis gribot nobeigt, cik drīzi vien iespējams...

Zini, Rāele nerunāja ar Dzeni tepat vai pusgadu, stāigāja garām kā tukšam gaisam, aiz muguras par laupītāju saukāja. Un savā ziņā tas jau arī bij kā senos viņos laikos, kad meitas rīta ausmā aizveda no maltuves, — smaidīja Krama māte, — tik jau, ka pati bij ar mieru sēsties mašīnā. Un tagad, paldies Dievam, labāka vīra par Dzeni nevar gribēt. Marija ir laimīga, un bērni aug griezdamies.

— Nu tu esi diezgan ļerkstējusi, visas peļu oliņas izstāstījusi, ved nu viešņu augšā gulēt. Rītā arī būs diena, — teica Krama tēvs, nogriezdams radio.

Kad biju nomazgājusies un sakārtojusies naktij, Krama māte, pa priekšu kāpdama, ik pakāpienam nočikstot, veda mani augšas stāvā, kur atcerējos tik sen bijusi. Viņa atvēra durvis uz jumta nospāres telpu. Mazajai istabai griesti un sienas bij no lāsumainiem, zarainiem priežu dēļiem, kas kopā ar gaiši dzelteniem loga aizkariem, lampas ēnotāju un gultas pārsegu telpā viesā siltumu. Saules dzeltens bij Aldaunes miļā krāsa!

Pār krēsla atzveltni pārvesta sena, svītraina lauku sega, uz mazā rakstāmgalda aizvāzta rakstāmmašīna, grāmatu kaudzītes, papīra loksnes, krūciņa ar zīmuļiem un spalvām... Kā vakar te būtu dzīvots, domāts.

Manām domām atsaucās Krama māte:

— Nu jau trīs gadi kopš Aldaunes te nav, bet negribas neko grozīt. Runāsim klusām, lai tēvs nedzird. Viņš gan izliekas ciets un stiprs, bet gauži cieš Aldaunes dēļ.

— Vai es drikstu šīs grāmatas un aprakstītos papīrus pārcilāt? Ja viņai būtu palicis kāds pabeigts darbs,

varētu lūkot publicēt, ienāktu nauda ārstēšanai, — es domāju.

— Dzīvo, meit, kā pati savā istabā. Biji viņas istā draudzene. Lasi, šķirsti un meklē, kas noder, tu jau viņas nepievilsi. Ar labu naktil — novēlēja Krama māte iedama. Es paliku priežu sienu istabiņā viena.

5

— *Nemiet, mīlie ciemiņi!*
Pašu barota cūciņa!

Aiz plānās un skanīgās priežu dēļu sienas gultā smagi ievēlās Krama tēvs. Pēc brītiņa čīkstēja kāpnes, Krama mātei ik uz pakāpiena visu smagā auguma svaru balstot ik solī. Švīkstēja drēbes, knaukšķēja pogas, ievaidējās gultas atsperes, kad mātes augums iegulās blakus tēvam. Pārvilkās segas, elpa dziļi nopūtās, gaismas ieslēdzējs noknikšķēja, tā varēja būt nakts galdiņa spuldze. Klusums tumsā. Tā Aldaune, šai istabiņā mītot, dzirdēja ik puteklīti sakustoties blakus telpā, — domāju.

Biju viena pie viņas nelielā galda. Atvāzu biezus, zaļus vākus, šķīru gan smalkā, straujā rokraksta, gan mašīnas aprakstītas lapas. Atsevišķi uz kādas bij uztriepts

«Piezīmes grāmatai».

Sī nebūs dienasgrāmata, kādas mēdz rakstīt, jo neticu, ka ik dienas gribēšu un varēšu atzīmēt visus sīkos notikumus, piedzīvojumus, vērojumus. Uzskicēšu to, kas mani dziļāk skars, vispirms dzīvi un sarunas ar tēvu, ko sa-

tieku un iepazīstu pēc divdesmit trīs gadiem. Viņa jau-
tājumus un manus atstāstus par dzīvi mājās — vecajā
zemē, kā viņš sauc Latviju. Viss, kas mani aizraus, cil-
vēki un lietas, pirmie iespaidi šai svešajā zemē, kaut ko
iezīmēs, gribēs izteikties. Esmu vēl bezdarbniece. Padaru
šo un to mājās. Pirmoreiz mūžā atveru un aizveru ledus-
skapi, lietoju tik lielu, baltu gāzes pavardu... Tveru un
lasu šejienes laikrakstus un žurnālus, gaidīt gaidu latviešu
laikrakstu no Toronto, kas ir sīka lapa, kā arī pārvērtas
ziņas — no Vācijas. Naktīs gulot murgainā miegā vai
paliekot ilgi vaļā acīm, bieži arī dienas gaismā, mītu kādā
pusreālā, pusdzīvotā, pusdzīvot gribētā pasaulē.

Māte, par kuru šobrīd zinu tikai tik daudz, ka viņa mi-
rusi kara laikā, — (nedrīkstu līdz galam izdomāt, ko tāds
teikums aprautā vēstulē nozīmē, minu starp rindām) —
nāk pie manis gan nomodā, gan sapnī. Ne šodienas no-
zīmē viņa izkāpj ar pagātnes notikumiem no tālas bēr-
nības. Viss ir tik dzīvs, asinīgi tuvs, sāpīgs kā toreiz, kad
tēvs, mūs atstājot, atbrauca uz Kanādu. Kad es vairs ne-
drīkstēju būt bērns, man bij jābūt pieaugušai un mātes
balstam, bet reizē paliku uz visu mūžu nepieaudzis
bērns...

Domāju par māti, kad dzirdu pamātes elpu naktīs tē-
vam blakām. Mēs augām vieni, bez viņa, spiezdamiem ap
slimīgo, fiziski trauslo, bet garīgi stipro māti. Sajūtu
greizsirdību, pat naidu, kas man tik svešs savā būtībā.
Mūsu māte bij mīlestība — un tā audzināja arī mūs. No
viņas mutes tēva vārds izkāpa liels; viņš bij labs, stiprs
un paraugs visiem darbā un stājā. Tāds viņš dzīvoja manī
kā bērņā, vēlāk jaunavā, tādu viņu atbraucu meklēt šei-
tan. Nu sākam iepazīties kā reāli cilvēki, ne iedomu tēli.
Es viņu ieraugu, dzīves un svešuma iedragātu un reizē
rūdītu vecu vīru. Viņš mani — ne vairs savu mazo meitu,
bet varbūt atdzimušu otru mūsu māti, viņa sievu toreiz...
Man ir līdzība ar māti izskatā, to zinu pati un arī pamanu

tēva vērotājā skatienā, kas mani aptekā, kad sēžu savā nodabā. Tēvam bail no pagātnes, no sarunām, kas uzur-dītu atmiņas un sāpes, to nomanu no viņa reizēm pēkšņiem jautājumiem, kas itin kā ilgi noklusēti.

Kad naktīs esmu tikusies ar māti, rītos mostos izmocīta, neatšķiru īstenību no nakts sapņa. Sataustu Marijas slaikos, maigos locekļus sev blakām. Izliekos aizmigusi, kad pusmāsa ceļas un pošas uz darbu. Vēroju viņu caur pievērtiem plakstiņiem un brīnos: cik mums tomēr daudz līdzības! Acu izteiksme, roku veidojums, pat dažas kustības, kāds smaida starojums. Es taču esmu savas mātes meita, bet Marija tik ļoti līdzinās mūsu tēvam! Vai arī man būtu kaut kas no mātes tik ļoti milētā tēva? — Marija man tuva, tīkama ar savu maigo jaunību, arī asprātību, smaidiem. Tomēr runāju ar viņu kā ar bērnu, nespēju atvērties nopietnā uzticībā. Man žēl viņu sāpināt ar savām bērnišības sāpēm. Liekas, ka viņa nezina itin nekā par tēva atklūšanu uz Kanādu, mūsu pamešanu. Viņa droši vien domā, ka tēvs bij no mūsu mātes šķīries. Es viņai neko nestāstīšu par to bērnišības posmu. Katram no mums ir tiesības uz savu mazu paradīzi. Tikai mūs visus no tās izdzen par agru. Es laužos tur atpakaļ, nakts sapņu un nojautu dzīta, un sāpu.

Ceļos allaž vēlu, nevaru pierast pie milzu attālumu sa-jauktās stundu kārtības, ne miegu izgulēt, ne laikus iemigt. Rītos tēvs mani sagaida, sēdēdams pie kāršu galdiņa, pasjansu likdams. Kopā paēdam brokastu, lūkoju ar sa-runām aizgaiņāt nakts murgu jutoņu un reizēm asaraini bērnišķo omu. Šorīt tēvs klusē, un es ilgi sastingusi ve-ros pa virtuves logu sniega klajā: skatu mūsu — Mirtas, Akseļa, Viestura un savu — ceļojumu pāri visam kontinen-tam no Halifaksas...

Sniegs viegli, sarmaini klāj klintis un krūmājus, aiz-salušus ezerus, ainava atkārtojas, milzu plašumā braucot. Aiz muguras palikusi Halifaksas osta ziemas miglā. Ne-

baida vairs mūsu kuģim blakus noenkurotais Padomju Krievijas kuģis ar sarkano karogu, sirpi un āmuru mastā. Akselis teica:

— No tā mēs šurp atbēgām!

Es domāju: vai no tā vispār vairs iespējams izbēgt?

Vāja, vecīga sieviņa šņukstēja: ja tā būtu Latvijas osta, es skūpstītu zemi...

Muitā mūs saņēma laipni un vēlīgi kā gana izsijātus, tātad valstij vēlamus ieceļotājus — veselākos no veselaļiem. No Britu salām brauca smadzenes, no Eiropas kontinenta bēgļu muskuļi. Ko?

Plašajā muitas noliktavā, kur gājām meklēt savas mantas, pa gabalu ieraugāms stāvēja stalts, sirms operdziedonis Miķelis Bāka. Viņš smaidīja un skatuviski izteiksmīgi izpleta rokas apkampieniem, kaut bijām Rīgā tikušies tikai pāris reižu. Kas par to? Vai svešums netuvina? Maz mēs esam, toties jo cieši kopā. No Bākas gan Vācijas, gan Toronto laikraksts ar latviešu vārdu tika ikvienam.

Ar Bākas smaidu sasīluši, iekāpām ieceļotāju parauga vagonā, atlaidāmies uz cietiem soliēm. Sievietes bij paguvušas iepirkt pārtiku ceļam. Atradāmies pionieru tipa vagonos, mūsu drānas bij trūcīgas, no restorāna vagona vairīsimies arī patukšo maku dēļ... Smaržoja papīriģi plānī jau gatava sagriezta un iesaiņota baltmaize, kad uz tās triepa pārsaldinātu ievārījumu, vāza siera dzeltenās šķēles. Kvēpa bērnu pirkstu nemākulīgi lobīti apelsīni un siltumā no mūsu apaviem kūstošais snieģs. Cik jocīģs izskatījās piens papīra pakās!

Snieģa sarmojums pāri klintīm un krūmiem, aizsaluģiem ezeriem, apsniguģām vasaras būdām, vēl un vēl ainava atkārtojās, zibēdama ģar logiem. Vagons lēģāja un kratījās. Bālas, gurdas seģas.

Monreāla nakts uģunģis. Izbirām uz perona ķert svaigu ģaisu. Resns latvieģu apzinātāģs veģlatvietis Liepiņģ ar ziņu biģetena žūksni padusē, ar pastmarkām kā dāvanu

ikvienam. Reklāmu spožās uzgaidāmās telpās automāts, kas no apelsīniem slauc sulu... Ārā nesagrauta pilsēta ar krāsainu gaismas oreolu debesīs. Ielas stūra veikalā milzu vīnogas: melnas, sārtas, zaļas. Zem bulvāru kokiem sniegs kaudzēs līdz pirmā stāva logiem... Te cilvēki dzīvo un mitinās.

Nakts vāji apgaismotā, elpu un ķermeņu izgarojumu sutīgā vagonā. Vilciena riteņi klabēja, dārdēja, palecās un ripoja. Aizmigušas galvas klanījās cita pret citu, uz soliēm saritinājušies, augumi gulēja, nejuzdami notirpušos locekļus. Mātēm klēpjos bērni, mēteļiem apsegti. Pionieru tipa vagonā cauri Kanādas kontinentam... Senākie iecelotāji brauca audeklu apjūmtās, zirgu vilktās kulbās.

Sākusies prērija ar apsnigušām, bezgala plašām kviesaitēm. Ceļmalās pa mazai kapsētai, pāris krustu, kapakmeņu, labi ja viens ēnotājs koks. Ne sētas, ne vārtu, ne zvana. Dzīvie pametuši mirušos un aizdrāzušies automobiļos, liekas. Sai zemē būs ne tikai jādzīvo, bet arī jāmirst — ienāk prātā un top baisi. Svešā ainava saldē.

Saltās rīta debesīs kupli dūmu stabi no jumtiem, sniega mirgošana ceļmalās. Esam jau Vinipegā. Izkāpjām uz perona bargā ziemā. Aukstums aplej kā ar ledu cauri drānām. Mūsu pulciņam pieskrien acīga žurnāliste, tai rokā saraksts ar mūsu skaitu, dažu vārdiem, bijušām profesijām. Nosauc mani, vedina kafiju dzert, čalo vienā laidā, knābdama ar jautājumiem par ceļojumu, par UNRU, par apgādi nometnēs, nākotnes nodomiem. Kā patik Kanāda?

Atbildes raustās: plaša zeme. Liekas: strauti bez vārdiem, kapsētas aizmirstas, būdas milzu kviešu lauku malā, pie būdu stūriem spoži, dārgi, jauni automobiļi...

Žurnāliste smejas, pieraksta teikto. Arī par UNRAS dotām kreisās vien kājas korpēm, amerikāņu melno tirgu. Arī par nometnes istabām ar ģimenēm, bērniem, jauniešiem, vīriem vienuviet kā siļķēm milzu mucās. Arī par

pārbaudēm, kur bij jāsaka, ka nenīstam komunismu, bet bēgām no tiešas nāves tikai tamdēļ, ka lika bēgt... Viņa vēl arvien smaida, itin kā nedzirdētu rūgtuma balsi, kas stāsta. Vai viņa nepārtraukti smaida tamdēļ, lai rādītu labi veidotos zobus?

Saskačevanas nepārredzamajās, sniega sirmās kviesaitēs starp salmu kaudzēm ganās pulki govju. Tām gara ziemas spalva, spēcīgi pinkainie kakli. Dažs bars apstājis salmu kaudzi, izēzdams tās sānus purnu augstumā tā, ka kaudze izskatās pēc milzu sēnes. Tās esot gaļas govīs, saka Akselis. Jādomā, kaut kur pie fermām ir nojume vai šķūnis, kur govīm atskrien teliņi. Nevarētu taču būt, ka pat tik rūdīti lopi atnesas klajā laukā, salā un vējā. Jaunā radība ir kusla, sildāma. Sniega laukā teliņu pirmoreiz nolaizot, govij piesaltu mēle.

Runājam ar Mirtu par mūsmāju brūnajām, kam katrai bij vārds: Roze, mātes mīlā govs, no pūrā vestās govs atšķirta, nule jau veca, smaga, bet lāsmainiem sāniem, ar visiem strupi aplauztiem ragiem vēl barvede no ganībām uz mājām, pilnajam, baltajam tesmenim smagi kūlājoties... Daiļa, skaista, jauna govs, kas, allaž spoža un nogulējusies, svešāku slaucēju spēra. Prince, ar treknāko pienu visā pulkā, un mana Plūme — melna kā ogle brūno pulkā, manis no teliņa izaudzēta par govi, kaulaina, lēna, cieta slaukt, bet pienīga. Mēs minam vēl un vēl mūsmāju mīlotās govīs.

— Dievs vien zina, kas tās tagad slauc un baro? — nopūšas Mirta, noslauka asaru un veras pa logu ziemas klajumā.

— Svainien, re, re, kur zirgi! Kas par rumakiem, garu spalvu, vēderi pa zemi velkas! Tev taču Rīgā šūtie bridži ir somā līdzī? Varēsi lietā likt, būs stalta izjāšana! — tā mani piezobo Akselis, norādīdams uz zirgu baru, tikpat kudlainu kā redzētās govīs, ap citu salmu kaudzi. Akselis zina manu patikšanu uz zirgiem. Zina, ka tēvs mani mazu,

vēl krekliņā tika cēlis uz zirga, mācījis krēpēs iekerties, uz skausta sēžot, kad esmu viņam skrējusi pretim, no lauka pārjādot... Paaugusies ar brāļiem un ganu zēnu vakaros jāju zirgus dzirdēt. Mana tā sauktā «pūra ķēve», nelielā, spožu spalvu, gaišā alus krāsā Terēze, ar kuplām, gaišām krēpēm, ar baltu septiņi zīmi pierē, ļāva man uz zemē iedzīta mietiņa pakāpties un kāpt tai mugurā. Viņai bij miksta, apaļa mugura, viegls solis, riksī šūpot šūpoja, bet, līdzko piesiti kailos papēžus sāniem, Terēze svieda pakalu gaisā un laidās lēkšos. Tā es reiz gulēju klētsgalā pie akmeņu kaudzes. Labi, ka nebiju kritusi uz akmeņiem, bet zālē. Zēniem izpalika pēriens, lai gan tie klusām smējās un zobojās: nu tu vairs nevilksies līdzī puikām!

Tēvam bij angļu paveida segli, tos viņš uzlika melnajai Lotei, kad jāja uz miestu. Lote bij čakla, šmauga, kaut vairākkārtēja kumelņica un prata viena atrast ceļu uz mājām, ja tēvam iekrita ilgākas darīšanas vai tikšanās ar jauno dienu draugiem. Tad māte saņēma Loti, atraisīja kaklam aptīto pavadu, noņēma seglus, nopūzdamās, tomēr tā pus pa jokam: nu jau atkal šmorē!

Paaugusies mēs drikstējām ar šiem segliem jāt uz miestu vai ciemos. Zināms, es lindraķelos, jo augošai man neviens jājamā tērpa nepirka. Bridži, par kuru līdzņemšanu, kaut visa manta bij palikusi Rīgā, svainis mani piezoboja, bij lielā brāļa dāvāti. Viņš bij Jātnieka pulka virsnieks, ņēma līdzī izjādēs pa Zemgales laukiem un birzīm Svētē, pie Jelgavas... Tur bij Remonta eskadrons ar tikko iepirktiem, kristāmiem zirgiem.

— Nez vai tie nav mežonīgie Rokiju kalnu zirgi, par kuriem lasa grāmatās? — tā svainis atkal piebilda, vērodams ziemas laukus. Ducīgi, zemi, kudlu, pinkainu spalvu tie nokārtām galvām stāvēja ap citu salmu kaudzi, citā laukmalā. Tālumā vidēja fermas jumti.

Vēl vienu nakti, ritenī saliekušies, vadījām uz cietā, īsā sola, uz bagāžas plaukta, kā Akselis... Citu vakaru

iebrauksim Prērijā, tur — nespējam vairs abas ar Mirtu to pārrunāt, tur mūs gaida jaunatrusts, atgūts un iemantots tēvs, kad viss, itin viss zaudēts mājās — — —

— — — Nule uzeju augšas stāvā, kur nojumē puskrēslā pie sienas atspiedies neliels, nestabils galdiņš ar manu mašīnu. Liekas, šodien domas mani apsēdušas, nebūšu runātāja ar tēvu, pirms neuzrakstīšu atmiņu skatījuma drūzmu.

— Tu kal kā dzenis, — lejā iesmejas tēvs, negaida manu atbildi, bet turpina likt pasjansu. Jeb varbūt viņš ir paņēmis rokās kādu no enciklopēdijām un nogrimis terminu gudrībās? Vai atlaidies guļus nomodā, bet pievērtām acīm? Zinu un jūtu, ka mēs viens otru netraucējam, jo nesarunājamies tikai sarunāšanās dēļ.

Ja noklusēt ir noliegt, kamdēļ tu mūs noliedz, tēv? Vai, sargādams savu mieru un vientulību, tu klusēji, un tavas šīs zemes meitas nezina par mūsu esamību, līdz Rāele, agrāk no skolas pārnākusi, kādu dienu pati atvēra vēstuli no Vācijas. Vēl bērns, bet ar sestā prāta nojautu viņa bij izpratusi visu, atdodama izlasīto vēstuli tēvam ar vārdiem: tavas meitas raksta...

Vai biji izlēmis cieši nodalīt vienu dzīvi aiz okeāna no otras, kas bij sākusies tikai šeit? Tavs sapnis un reizē pārcilvēcīga iegriba sākt dzīvi no jauna šķīta piepildījies, kaut bij tikai māns. Jo neko, itin neko mēs no sevis, no tā, kas bijis reiz mūsu, nespējam pilnīgi nokratīt. Mūsu vecums nav nekas cits kā uzkrājies pārdzīvotā un pieredzētā slogs. To, ko mēs vairs nejūtam, mēs vēl zinām, un gadu gaitā mēs zinām ļoti daudz un tiekam attālināti no jaunības paradīzes: nojaust, minēt, slāpt, ticēt, gaidīt...

— — — Pamostoties uz pionieru tipa vagona cietā solā, es torīt biju aizmirsusi rūgtumu, ko reiz atnesa sveša cilvēka rakstīta, nežēlīga, īsa vēstule. Kāds agrāk ieceļojis latvietis, sludinātājs kādā sektē, Prērijas Sarkanā Krusta uzdevumā atbildēja uz manu meklētājas vēstuli:

— Krams ir labs manas draudzes loceklis. Viņam ir

tikusi sieva Elīzabete un divas skaistas meitas: Marija un Rāele. Nekad nebiju dzirdējis, ka viņam būtu palikusi ģimene vecajā zemē. — Sekoja tēva adrese.

Smilkstēju kā kucēns, pa Nekāras malu zem platānām blakus Meistaram ejot, viņa elkonī iekrampējusies izmisušiem mazas meitenes pirkstiem, zinot, jūtot, ka vienīgais cilvēks, ko biju mīlējusi kopā ar māti, tikpat cieši kā māti un tomēr citādāk nekā māti, — jo tādām kā manām tēvam bij būt tam vīram, ko es patiesi spētu mīlēt, — šis cilvēks bij mani aizliedzis, noklusējis, tātad nodevis. Meistars, kaut tikai divdesmit gadus par mani vecāks, pats divu bērnu tēvs, tovakar bij pret mani tēvišķs un, varbūt ļabi pazīdams savu, tātad visu vīriešu iedabu, atrada vārdus, ko man sacīt:

— Pacieties, pagaidi tikai dažas dienas, eju derēt, ka tavš tēvs rakstīs tev vēstuli, jo ir laimīgs tevi atradis un nule zina tavu adresi, zina, ka esi izglābusies no nāves kara laikā. To, ko nepasacīs pirmie vārdi, pasacīs klušums starp tiem, jo tādu meitu kā tevi tēvs nespēj aizmirst. Tici un gaidi, Aldaun.

Un nakts zem ēnainām platānām kļuva silta un laipna. Aizmirsās strupie vārdi svešajā vēstulē, nožuva sāpju izsauktās asaras, bērniņa aizgrima aiz gadiem. Pēc nakts gribējās gaidīt rītu ar visu to, kam tic sirds.

— — — Saulei rietot, Klusā okeāna sabiedrības vilciens, četras diennaktis no Halifaksas pāri Kanādai uz rietumiem traucies, rāpās pāri likmugurainam, spraišlotam tiltam uz Prērijas pilsētu. Starp kokiem apmilzušiem, stāviem krastiem lejā vīdēja upe, pelēki mutuļainu, platu straumi, kas pat ziemā nenorima velt Rokiju kalnos uzsūktos ūdeņus pāri prērijas plašumam.

Kā uz piebikstienu apgriezos, un manas acis strauji pieplaka nule vagonā ienākušā tēvoča gaiši zilajam, smīnīgajam skatienam. Balts kuplu matu cekuls cepures vietā viņņoja uz viņa galvas. Plats raupjā angļu tvīda mētelis

cēli piegūla viņa ducīgajiem pleciem un cilnajām krūtīm kā uzliets. Tikai kājas viņam bij jau trīs — viņš lēnām nāca, uz spieķa balstīdamies un tikko manāmi pievilkdams vienu kāju. Mūsu acis satikās īsu mirkli, es pieplaku viņa atvērtajām skaujām:

— Tētuk!

— Ak, pazini gan, mana lielā meita! — Tēva bārdas rugāji dzēla manu vaigu, zaldīja pieri. Viņš sniedza abas rokas pretim Mirtai:

— Mana mazā meita, znots Akselis un Viesturs, no fotogrāfijām tevi pazīstu, mazdēl! — Viņš gaiši smējās, tādas viņa smieklus atcerējies no bērnības.

— Domāju, iekāpšu Aizupes stacijā, iziešu cauri jūsu vagonam, jūs gan sazīmēdams, pats nepazīts. Bet kas to deval

Asins balss, kaut divdesmit trejus gadus pasaules tāluma aizardēta, runāja no jauna, un kā tēvs mūs, no bērniem izaugušas sievietes, tā mēs tēvu, no pusmūža vīra sirmgalvī pārvērtušos, pazinām pirmajā mirklī.

Vilcienam ietusiņot un apstājoties stacijā, mēs, pirms stīvējām savas bēgļu paunas no plauktiem, pievērsāmies logam un, sekojot tēva rādošai rokai, ieraudzījām grupu cilvēku ziediem rokās, skatieniem meklējot vagonu, nepacietīgi, liksmi sarunājoties.

— Re, tā zaļā un tā sarkanā mētelī, abas jūsu jaunās zemes māsas, Marija un Rāele. Skuķes meklē mūs ieraudzīt, steigsimies ārā!

Tēvs laimīgs spiedās uz durvīm, viņu nenomāca šo pirmās laulības meitu salaišana kopā ar otras laulības meitām. Jeb tas vēl arvien bij viņa priecīgais prāts, kas senāk jauneklīgi cēlās dziesmā, tukšoja laba alus glāzi, putām paliekot ūsās, deva liksmu dievpalīgu ceļmalas arājam?

Mēs izbirām uz perona, sarindavājām paunas aiz sevis un apmulsām — kurp nu? Te mēs stāvējām — Akselis

savā melnajā, no amerikāņu armijas drēbēm pārkrāsotā darba vīra uniformā, mēs ar Mirtu vēl mājās kara laikā darinātos lauku vadmalas slēpotāju tērpos, vēl Rīgas kurpnieka piemērotos, stingros sniega apavos — un Viesturs no tēva kara svārkiem pārsūtā mētelīti. Pelēki, bāli, deviņas dienas uz novembra vētru svaidotā okeāna tvaikoņa, četras garas diennaktis neērtā vagonā pāri kontinentam braukuši, mēs nedroši mīņājāmies uz Prērijas sasalušās zemes šniegā. Pretim smaidīja koši tērpti, labi paēduši sagaidītāji.

Asaraina, smaga un sirsnīga mūs drebošām rokām apņēma pamāte, Mirtas un manis aizredzēta jau bērniībā. Smaržojošas un svaigi krāsotas sniedzās pie vaiga pusmāsu mutes, no viņu rokām pie mūsu mēteļu atlokiem palika pa košam neļķu pušķim. Majestātiska, kažokota, melnu strausa spalvu pušķi augstajā cepurē vecāka dāma teica savu vārdu: misis Kristīne Dienava, — un pazinām pēc vēstulēm zināto Akseļa ģimenes izgalvotāju, mežrūpnieci un turpmāko viņa maizes māti. Senāk ieceļojusi, tēva daudzīnāta, rocīga kā plats, silts klēpis, kur auklēt pēdējā kara pusbāreņus. Pa sārtu rožu pušķim viņa atstāja pie mūsu mēteļu stūriem, un, acis lejup metot, man bij jāsmaida, arī Mirtas acīs lēkāja pazīstami velniņi, itin kā pašai sakot: mēs izskatāmies kā Jāņu vakara teles, appušķotas, no ganībām dzenamas...

Korsāžas tās esot, smaidīja jaunās zemes māsas Marija ar Rāeli, priecādamās par mūsu pušķiem. Krietni atkopušies, pēc gūsta bada un nometņu pusbada labi apgērbušies, šai zemē pirmo līguma gadu jau izkalpojuši un brīvi bijušie kara biedri sita Akselim uz pleca, grasījās mani urrāt, saukdami par kara krustmāti. Kur tie laiki!

— Nu jūs esat pie puikām! — viņi priecājās.

Savrupu stāvējis, nule pienāca kāds bāls pusmūža vīrietis un, sniegdams cūkādas cimdā roku, ziņoja, ka esot latviešu biedrības prezidents Džon Daibin, veclatvietis.

— Priecājos iepazīties, — teicu, turēdamās tēva elkonī, — man jums jānodod labdienas no diviem citiem latviešu vadītājiem, kurus satīku pa ceļam šurp: Miķeļa Bākas Halifaksā un Klāva Liepiņa Monreālā.

Maniju tēva elkonī piebīkstam un tūlīt arī dzirdēju prezidenta Daibina komentārus:

— Miķelis Bāka ir iebraucējs plikadīda, mākoņu stūmējs un intrigants, un tāda Liepiņa es nepazīstu.

— Visi jauniebraucēji esam nemantīgi, bet lielum lielā tiesa ideālisti gan. Tas pats Bāka sagaida ikkatru kuģi Halifaksā, paspiež roku ik tautietim, izdala laikrakstus, vāc kartotēkai adreses, viņa noorganizētā biedrība izsauc daudz ieceļotāju un draud pārāugt Viskanādas latviešu biedrību, cik man zināms. Liepiņš Monreālā daļa caurbraucējiem tautiešiem savu ziņu biļetenu un pastmarkas, informāciju un jau paspējis pulcināt jaunos un vecos zem biedrības zīmes. Jūs esat Tālavas priekšnieks, būsīm pazīstami — Krama tēva vecākā meita Aldaun! — es saņēmu viņa cūkādas cimdā roku savā bezdūraiņa plaukstā.

Džona Daibina acīs iegailējās zaļas uguntiņas, man šķita, viņš juta manu zobgalīgo pretestību. Pietika jau ar to, ka biju Krama meita; un liekas, tēvs viņu necieta ne acu galā, jo stāvēja man blakām smīnēdams.

— Jums vajadzēja palikt Toronto, kundze, tur ir daudz tautiešu un latviešu laikraksts, — teica Daibins ne bez dzeloņa.

— Prērija ir plaša diezgan, Daibina kungs, un es pagaidām palikšu pie tēva, — sašūpojos tēva elkonī.

Kristīnei acīmredzot šī saruna nepatika:

— Visi, visi laipni lūgti uz manu māju vakariņās, — viņa sauca, pagriezdama sagaidītāju un atbraucēju pulku pret automobiļiem. Daibinu viņa ievēroja atsevišķi.

— Vēlāk, varbūt vēlāk, cienītā kundze. Esmu ļoti aizņemts, — viņš aizslīdēja aiz sava automobiļa.

— Labi, ļoti labi sāks, Aldaun! — man uz pleca smagi

uzsita garākais no Akseļa draugiem, Gusts. — Tu iepazinies ar mūsu prezidentu Jāni Dibenu uz rāvienal Ķēmsl Pag, lai mēs tev pastāstām par astoņpadsmitā novembrī savākto naudul

— Mieru, Gust, brauksim pie Dienaviem, — nocirta tēvs.

Blakus Džona Daibina melnajam, glumi spožajam nākamgada modelim iedarbināts, smirdēja Gusta desmit gadus jaunais kadiljaks.

— Mums vienāda marka, kā redzat, — Gusts smējās, aiz tēva un manis aizcirdams durvis. Mirta un Akselis ar dēlu bij iesēdušies pie Kristīnes Dienavas, pārējie sekoja taksometros. Sis bij pats jauniebraucēju sākums Kanādā, kad vēl retajiem bij savi rati, tie paši veci un graboši.

Gaiši izgaismots pret šauro, sniegaino ielu, māja nams, pie kura apstājāties. Divdesmit pirmajam numuram blakus varēja apgaismotu lasīt: *Christine Dienau, Northern Saw Mills*.

Mums pienākot, durvis plaši vērās no iekšpuses, un pretīm smaidīja citi Akseļa draugi, karabiedri, ar melnūsaino Jānīti priekšgalā.

— Atļauts ziņot, es mizoju un vārīju kartupeļus! — roku sveicinot pie kailas pieres pacēla Jānītis, nule saukts Džons.

Mūsu trūcīgie, no amerikāņu armijas segām šūtie mēteļi, laipnu roku vilkti, nokāpa no pleciem un, atbraucējiem par lielu brīnumu, sagūla Dienavu pāra platajā, balti koptajā laulības gultā. Vai tiešām tik turīgā mājā trūka kārtīga drēbju pakaramā knaģa priekšnamā? — nobrīnījos sevī.

No spoži izgaismotās viesistabas gribējās vairīties, likās, nule visi ceļa putekļi grauza acis, negulētās naktis nosvēra plecus lejup, gribējās vēsā ūdenī kaut rokas nomazgāt. Lūgta Dienava kundze mani ievada mazgājamā telpā.

Spoguļota siena laistījās rožaina no pretējās, tādas pašas krāsotās sienas. Izlietne, gara un plata visa auguma mazgātuve, sēdeklis stūrī un pat pakārtais papīra vīstoklis bija tādā pašā vienādā — rožainā krāsā, saskanīgā ar šaurā loga aizkariem un daudzajiem divieļiem un divieļiem, pat ziepju gabaliem un zobu suku kātiem rožainā stiklenē. Pelēka bij tikai izbrīnījusies nogurusī seja, acīs, kas platas un stingas vērās pretim no spoguļa ar smīnu: latvieši mīlie, vai nav par tālu lēkts — no avīžu lapas un zāles kušķa dzimtenē uz pūkas mīkstuma rožainu smalkpapīru svešumā...

Ne vairs paklājotā viesistabā, bet tās turpinājumā ap stūri pie gara galda, kas klāts mežģiņotu drānu, bij jau apsēdis labs pulciņš cilvēku, kad Dienava kundze vedināja Mirtu un mani:

— Krama tēva vecās zemes meitas, iepazīstieties!

Pāri milzīgam cūkas cepetim, skābu kāpostu aprūninātam kalnam baltā bļodā, saldskābmaizes šķēlēm, alus pudeļu parādei, glāzēm, šķīvjiem un šķīvīšiem sniedzās rokas un satverot kratīja daudzas rokas.

Henrijs, saukts Henrija tēvs vai latviski Indriksons, jau tuvu astoņdesmitiem, tik tikko spēja pacelt savas smagās miesas. Asas acis bez brillēm, liekts zemgalieša deguns, roka vēl stingra:

— Sveikas, tautietes!

Jaunībā esot dziedājis paša Alunāna korī, Gusts man pačukstēja:

— Vēlāk teiks runu, raudāsi, tev patiks, jo dzirdēsi to pirmoreiz. Es esmu dzirdējis jau trīsreiz...

No virtuves, manāmi ieskurbis, plikgalvains, bet jau neklīgs tēvainis, vestē vien izmeties:

— Ja tu nebūtu mulķe, tu neskatītos uz Gustu un citiem jaunajiem, tie nav ņēmāji, tu nāktu un turētos pie manis. Mans vārds Džēkabsons, esmu plambers, pašam

sava darbnīca. — Viņš sniedza darba sarautu, līku plaukstu, apkārstsēdošo smieklu saņemts. Tēvam tas nepatika.

— Jēkab, liec manām meitām mieru! — viņš teica.

— Bils Aplok, — kalsns, gaišmatains pusmūža vīrs stiepa šauru roku, — rakstu latviešu vienīgajam sociāldemokrātu laikrakstam Amerikā. Esmu divas reizes kandidējis provinces vēlēšanās. Priecājos iepazīties!

Kāpostiem jau uz šķīvjiem kāpjot, aizselsusies ieskrēja, kuplu caunādas cepuri pa roku galam aizmezdama, skaista, rožaini ziedoša tumšmate:

— Beidzot jūs esat klāt! Mans vārds Anda Aiviekste. Ak, kā es steidzos no slimnīcas, zināt, es strādāju par masieri. — Viņa, mutautu pie sasarkušiem vaigiem vēdinot, atrada krēslu blakus Henrija tēvam. Tā acis iegailējās pret kuplo, valodīgo sievieti.

— Mūsu aktrise. Skaisti deklamē, bet arī dzīvē spēlē teātri, kā pati redzi. Tas, kas viņai seko, tūlīt Akselīms dos roku, ir priekšnieka Dibena palīgs Jāzeps Lazda, godavīrs. Parunā ar viņu pēcāk, — pieliecies teica Gusts.

— Ņemiet, mīļie ciemiņi! Pašu barota cūciņa! Dzirnavu strādnieki, šīs zemes labajā maizē izlutuši, cūkas trekuma ne mutē neņem, tik tos čopus. Mežā barojām ar galda atliekām, mežā kāvām, atvedu abus taukiem caur augušos gurnus uz mājām, — šķīvjiem cepeša šķēles uzveldama, stāstīja namamāte.

— Tās ir dēļu dzirnavas jeb zāgētava, par ko viņa runā. Jānītis, tas kartupeļu vāritājs, ir tur par mehāniķi. Sauc tās par Ziemeļu dzirnavām, tur strādā leiši, igauņi, ukraiņi. Baro tur tik labi kā raganas mājiņā Ansīti un Grietiņu pasakā, netrūkst ne kūku, ne krējuma, — mēloja Gusts pāri alus glāzei.

Man negribējās ēst. Tā reizēm Vācijā nometnē spriedās ik labāks kumoss kaklā, iedomājot tur, mājās palikušos un prom aizvestos badā. Nervi, ceļa gurums, teicu sev. Bet atkal un atkal aizklīdu bērībā un pie mātes.

Acīs pēkšņi samilza spoža, mitra migla, un cauri tai trīsuļoja pretim sēdošo Mirtas, Akseļa un Viestura nogurušās sejas... Manas acis meklēja māti... Māte palika mājās viena. Māte mirusi kara laukā, ziņoja vēstule. Nē, nē, māte bij dzīva un mūsu vidū, ar tēvu, tikai manas ak-lās acis nespēja viņas vaiga saskatīt.

— Vienu kārtīgu kurzemnieku ar vecu karavīru tu va-rētu sadzert, neesam redzējušies kā Vāczemē. Sveika! — Manai rokai pieskārās Gusta glāze. — Nav jau mūsu Dzidrais, bet re, šis džins smaržo labi, pēc kadiķiem, bet viskijs smako kā salijis suns, lai cik vecs un dārgs, — Gusts tērēja iesilis.

Smaga bij glāze, ko Gusts man iespieda rokā.

— Veci karavīri nemirst, — savu cīņas saucienu pāri galdam sūtīja svainis Akselis, kā lasīdams manas domas un sajūtas. — Sveika, svaine!

— Veci karavīri nemirst, — es klusām un automātiski atkārtāju, pieliku glāzi pie lūpām, atcerēdamās Akseli to-reiz Karaļauču ielenkumā, kritušos brāļus un vīru nezi-nāmā tālumā, māti, mājas, visu, visu karā degošo zemi...

— Nerunāsim par veciem laikiem, — man aiz mugu-ras, noliecies pie auss, teica tēvs. Viesi cēlās no galda. Sekoju tēva rokai un atzvīlu viņam blakus dziļā sēdeklī. Saprātu, viņš domāja — par māti nerunāsim. Neatbildē-jusi, tēva rokas apņemta ap pleciem, klusēju un klīdu viena šai svešajā īstenībā un tuvajā šķītumā.

Istabas dūca, sanēja, murdēja no pavakariņojošo valo-dām. Viesi cēlās, klīda, apstājās virtuvē, kas bij plaša un tīra, gaiša, baltu pavardu un ledusskapi, ērtiem plauktiem un izlietnēm. Sīca, smaržoja un burbuļoja kafijas vārītājs. Kraukšķēja ledus, laužts no saldētavas traukiem, mests glāzēs. Smieklēm guldzināja Anda Aiviekste, Henrija tē-vam piebasējot.

— Mēs labi varētu rakstīt mūsu vienīgajam sociāldemokrātu laikrakstam Amerikā. Taisīt kopīgus artiķeļus par

vāciešu varasdarbiem Latvijā, — man paklanīties, teica Bils Aploks.

— Arī par komunistu varasdarbiem mēs varētu rakstīt, — atteicu es, un Bils Aploks aizslidēja neatbildējis.

— Mana meita, — man roku saspieda tēvs, — sit naglai taisni pa galvu. Tev nebūs viegla dzīve!

Abas meitas, Marija un Rāele, slaiduma jau tepat lejup liektas, palīdzēja namamātei apnēsāt kafiju, sniegdamas baltām, smalkām rokām puķainas tases un ik viesim teikdamas mīkstu, bet latvisku:

— Lūdzu! Lūdzu!

Pamātes klēpī, ar šokolādi nomūrējies, snauda Viesurs. Tuvumā sēdēja Mirta plānu, bālu, nogurušu vaigu. Akselis piemiedza aci uz durvju pusi, sekoju viņa skatīenam — jā, pa tām ar kūpošu kafijas tasi rokās ienāca Džons Daibins. Vēroju viņu, Gustu, Lazdu un jutu, ka nupat tiek izdalītas kārtis kādai zīmīgai spēlei, kas drīzumā sāksies.

Kāds ar sudraba tējkaroti pieskandināja savai tasei. Tas nebij vecais Henrija tēvs, kura runu gaidīju, bet gan nule ienākušais Daibins:

— Man ir tas gods ziņot, jo šaubos, vai mašīnraksta ielūgumi jūs visus aizsniegs, ka jūs visi esat laipni ielūgti uz Tālavas biedrības gada sapulci svētdien, pēc desmit dienām. Galvenais darba kārtības punkts: jaunas valdes vēlēšanas. — Vienu roku bikšu kabatā, otrā kafijas tasi šūpodams, viņš nodzēra malku un smaidīja.

— Aldaun, tas ir Jāzeps Lazda, puika uz ūsiņu, — man blakus teica Gusts. Manu roku saņēma cieta, sausa, strādāta plauksta. Zilas acis cieši meklēja skatienu.

— Jums jānāk, jāpiedalās jaunajā valdē, mēs lūdzam un gaidīsim, — sasveicinoties teica Jāzeps Lazda.

— Es nezinu nekā par jūsu biedrības darbiem, nodomiem un ļaudīm ap to, — šaubījos.

— Mēs pazīstam tevi, — teica man Gusts, — un ar to pietiek. Saki tu vēl kādu vārdu, Jāzep!

Jāzeps nebij runātājs, īpaši tēva tuvumā, pret kuru, kā varēja jaust, viņš bijāja cieņus.

— Aizvedīšu visu ģimēni, — teica tēvs. — Vai ar to pietiek?

Pirmoreiz mūžā pieredzēju, ka laba tiesa ciemiņu mūjās pa virtuvi, mazgā, slauka, saliek plauktos traukus, pa vidu grozoties Dienava kundzei. Ļudzēja šī priecīgā talka ar tādu sajūsmu, ka bij jātic, viņiem tas bij pa prātam.

Nesēdušies ciemiņi posās mājup. Tēvs vedināja mūs:

— Automobiļa man nav, nopirku Rāelei klavieres. Nāciet taksometrā.

Izgājām sniegainā decembra naktī. Uz mājām... bij teicis tēvs. Cik māju tad īsti cilvēkam var būt?

Mašīna slidēja pa baltām ielām starp kupenām, gar nelieliem namiem, pār sniega klajiem, gar dzelzceļa depo, graudu noliktavām, ceļš uz pilsētas nomali likās bez gala.

Taksometrs beidzot apstājās pie koka sētas vārtiem, mēs izkāpām un, tēvam pa priekšu ejot, pa šauro dēļu taciņu soļojām zem vīksnām, jaunām sērmūkšām ar sasalušiem ogu ķekariem zaros, gar smuidru, baltu bērzu uz lieveņa pārjūmtām nama durvīm. Viss bij svešāds, nereāls, neticams — kā cilvēki, tā vieta. Cerēju, ka pamodīšos un nebūšu Prērijā.

— Nāciet istabā, — durvis atvēris un gaismu iededzis, aicināja tēvs, — nelaidiet saltumu vidā!

Mēs atstājām virsdrēbes saltajā priekšnamā un iegājām nelielā, spodrā virtuvē, tālāk dzīvojamā istabā, kuras trešo daļu aizņēma klavieres. Acīm meklēju grāmatu plauktu un uz tā savas, no Vāczemes sūtītās grāmatas. Istabas kaktā zem milzu gumijkoka bij balts grāmatu plaukts, pilns konversācijas vārdnīcām. Jautāju pēc ilgi neredzētām savām grāmatām. Tēvs teica:

— Bēniņos kastē tām vajaga būt.

Zināms, tik noplukušas un mīkstos vākos, kādas greznoja nekrāsoto plauktu manā nometnes virtuvē, virs pākstainiem rakstiem austas lauku segas uz nokvēpušas sienas, tās te neiederējās blakus zelta burtiem greznotām vārdnīcām. Grāmata, nometņu pus kultūras godāta, pirktā, kad nebij sviesta, ko pirkt, — kur tev atradīšu vietu svešumā? — domāju nogurusi, pati sajuzdamās kā neiesieta grāmata starp cieši iesietām.

Pamāte nesa segas, kuplus spilvenus. Marija un Rāele viņai piepalīdzēja vietas uzklāt. Mēs, atbraucēji, kleknējām kā liekači, jo telpas bij šauras, stunda vēla. Lejā dzīvojamā istabā palika Mirta, Akselis un Viesturs. Mani vedināja augšas stāvā, kas, ar pussienu pārdalīts divi daļās, vienu pusi nošķīra tēva un pamātes platajai gultai, nakts galdiņam ar bībeli virs tā, otru pusi atstājot abu māsu rožainajai lāvai, daiļošanās spogulim un skapim. Rāele savu vietu atdeva man, sev ienesdama uzsitamu gultiņu un ierīkodamās zem slīpā sienmaļa.

Pēc četrām diennaktīm smagos sniega zābakus noaudama, vēl aplaidu acis pa nelielu mītni. Kaut šaura, tā bij pašu māja, tēva pensionāra īpašums, nams un pils... Nereāli lejā vēl užģēja balsis. Jutu platu, siltu pamātes roku, uzvelkot segu pār manu kailo elkoni. Gaisma šūpojās un nodzisa, slīgu plašā palagu un segu slānī. Sāpēja aiztirpušās kājas. Uz brīdi sajutu siltu, slaidu augumu atstiepjamiem man blakus. Marija...

Tēvs nopūtās. Varbūt izstiepa roku pār gultai blakus nolikto veco bībeli. Ja tā bij no mājām, tanī varēja būt ierakstīti mūsu visu vārdi un dzimšanas datumi — nenoklusēti, nenoliegti... Bibelē no mājām...

— — — — —
Esmu uzsitusi uz mašīnas redzējumu par mūsu iebraukšanu Prērijā. Pārlapoju to.

— Vai tu man ēst nedosi un pati mirsi badā? — tēvs

sauc no lejas, vai nu beidzis lasīt, vai pamodies no snaudas.

— Kā aknīšanu ēdājs, — es atsaucos pretim, zinot, ka viņš par šo seno teicienu smiesies, jo neviens cits to te bez mums — tēva, Mirtas, manis — nezina. Latvijas novadu sakāmvārdiem ir īpatna, lokāla nozīme, izcelšanās nostāsts, ja kāds to spēj atgādāt. — Zviedz kā Kīķeru blešis, sēž kā Stopāns bodē, blēj kā Ukulānu aita, sēž kā Bincānu suns pie kāpostu silītes... Senie, labie pagasta sakāmvārdi, kas tēvu aizved uz veco zemi un mani priecina, viņa smieklos klausoties,

6

— *Vai jums bailes? — Nē! Kamdēļ — Jūs dreat...*

Pagājušā naktī nosvīdusi uztrūkos no briesmīga murga — uzlidojuma Berlīnei februāra pirmajās dienās... Nevarēju vairs aizmigt, cēlos reizē ar Mariju. uzrakstīju atstāstu, ko, lejā nonākusi, nolasīju tēvam:

«...sēžu pie redakcijas rakstāmmašīnas. Saule lejas pār pelēko telpu ar pusē papīra aizsegtiem logiem, margo uz taustiņiem un, liekas, mazliet pat silda manus pusē sastingušos pirkstus, ko laiku pa laikam ceļu pie mutes un appūšu ar elpu, redzamu vēsajā telpā. Kājās man ir stulmeņi līdz ceļgaliem, vilnainas zeķes, uz pleciem uzsegts spīdoši nodilušu priekšu kumelādas kažoks, to dabūju Liepājas Tautas palīdzībā. Cik to uzskatu, tik iedomāju: vai nav piederējis kādai vāciešu iznīcinātai židietei... Redakcijas telpas ir vāji apkurinātas, tikpat vēsas

kā mitrais ziemas ārs. Zilgani sārziem pirkstiem berzēju ar zosādu pārklātos kāju lielus un ceļgalus. Uz vietas sēžot un rakstot salst.

Debesis šorīt ir īpaši skaidras, un spalgā sirēna, kas pēkšņi iesāk gaudot, liekas, atduras tur augšā, zilumā, — vēl un vēl. Pirmais dienas uzlidojums, ko piedzīvoju Berlīnē, bet baiļu man nav, jo nav priekšstata par briesmām. Uzlidojumi ir allaž naktīs, tad sēžu patvertnē zem nama, kur mitinos. Pēc pāris stundām atskan atsaukums, stiepju savu vienīgo saplākšņu apklāto somu atkal augšā un lūkoju sasegties un sasilt, lai spētu aizmigt. Otrā rītā parasti ir izsludinātas papildu devas — kafija, vīns tannīs rajonos, kas piemeklēti un grauti iepriekšējā naktī. Šo ziņu saņēmu kā patīkamu... Nē, šorīt baiļu man nav — dienas uzlidojumu esmu pieredzējusi Vidzemes frontē — skaistā un siltā svētdienas pēcpusdienā krievs ar sešām lidmašīnām zemlidojumā triecās pār biedrības māju, kur bijām ierīkojuši sanitārās rotas slimnīcu. Birzs malā, blakus gājēja gar zemi pēkšņi parauta, tik vien dabūju kā dūņas acīs, purviņā krievs iemeta bumbu. Cita ķēra un nosita saimniekam teļu, izbirdinot biedrības mājai logu stiklus un ar tiem sagraizot dažu labu slimnieku, kas atradās tobrīd telpās. Vairāk posta krievi mums nenodarīja; viens vācu pretšāviņš gan ķēra vienu no sešām lidmašīnām, un skaidri varējām vērot, kā atvērās izpletnis, lidotājam izlecot. Turp, atļaujas neprasījis, skrēja kāds vieglāk ievainotais, vecs kauju vilks, un, pirms vācieši pienākuši, kailām rokām bij sagūstījis krievu lidotāju.

Skatos pa logu, mazliet nodrebinādamās no briknās sirēnu kaukšanas, bet nekādu baiļu man nav. Nez vai iet maz pagrabā? — Durvis veras, skan skarba, strupa pavēle: lejā un tūlīt pat!

Paceļu acis uz tulkotāju: viņai zilas, platas acis, ik vaigā pa drudžaini sārtam krāsas plankumam... Viņa par tiem mēdz diezgan varonīgi sminēt — man derdzas

cilvēku jautājumi: vai jūs esat slima? — kad nekrāsoju seju. Vieglāk ir krāsoties, mānīt sevi un citus, ka nav ne noguruma, ne bezkrāsas sejas...

Otra mašīnrakstītāja, dabīgi sārta un sievietīgi apaļa, velk turīgu, mīkstu vāverīšu kažoku plecos, sien ar baltu aukliņu seklās dubļenes pie korpēm — smailzobaini saka: pēcpusdienā iešu uz Saimniecisko pārvaldi pēc jaunu dubļeņu atļaujas, tad šīs vecās būs pierādījums un iegansts, ka dubļeņu man tiešām vajag... Ceļ viņa no galda milzīgi pietūkušu rokassomu ar vērtslietām, ar ārzemju valūtu, ar dokumentiem... Lēnām viņa aizvāko rakstāmmašīnu, ko nest otrā rokā.

— Vai tevi bailes vairs netramda? — vaicāju, jo baidījies nedēļām ilgi, guļojusi viņa ir ik dienas, ik brīdi, līdz apnikumam sagandēdama mūsu jau tā plānās kopgalda pusdienas, mūžīgos ar mizu kartupeļus. Bēgsim, lūkosim Berlīni atstāt uz ātrāko, mūs te paņems posts un nāve, ceļ jau barikādes, bēgsim uz Šveici — tur man turīgi radinieki... Raudādama par Dancigā atstāto daļu mantu, kas nule liekas zudušas, austrumu fronteī virzoties uz Berlīnes pusi, viņa nes līdzī itin visur šo smago somu.

— Nu ir par vēlu. Mēs visi paliksim Berlīnes drupās, — tagad mierīga viņa saka jo klusā balsī: par vēlu viss...

Kā lai mēs izklūtu no frontes žurnāla redakcijas, iemītinātas pašā centrā un pārvaldē, kas apņem un pārzina ik vāciešu okupētās zemes Berlīnē atbēgušo presi? Visi mēs esam reizē itin kā aizsargāti, piederīgi šeitān un tomēr līdz ar to nāvei nolemti Berlīnē...

Visu laiku āru klusēdams vērojīs, no palodzes noraušas garš, bakurētainu seju vīrs — civilais žurnālists, kas vadījis Berlīnē visus šī kara gadus un pazīst to kā savu kabatu, un patvertnē nekad nav savu kāju spēris, aiz māņticības...

— Mēs mīrsim kopā, — viņš, neskanīgi iesmiedamies, lūko apņemt vāverīšu kažokotos plecos, — nebaidies!

Asu, zilu, niknu mirkli viņa tam uzmet, sakniebdama lūpas. Spēle — viņa tam allaž patikusi, bet viņš tai mazāk nekā vienaldzīgs, skaistai sievai ar jaunu vīru... Stāv abi blakām, viņš paņem tās rakstāmmašīnu. Tobrīd tulkotāja ar baironiska izskata jaunu dzejnieku iziet pa durvīm gaitenī — vai sekot viņiem trīsritenī? Vai tādai pašai palikt, ejot reizē ar mašīnrakstītāju un rētaino vīru? — tā minot, esmu jau gaitenī un, ceļa uz patvertni nezinādama, soļoju aiz pirmā pāra.

Pārpildītā patvertņu pagraba gaitenī piespiežamies pie sienas. Drūzmā steidzīgi garām brauc ratiņi ar aktiem un dokumentiem. Uniformas, čukstošas pavēles — hm, nevar būt joki ar tādu dienas uzlidojumu? — Kāda balss klusi saka: no Holandes lido melno amerikāņu eskadriļas...

Pēkšņi pakausi saldē mirkļa instinktīvas bailes, ka stāvu ar muguru pret durvīm, — atvirzos nostāk. Tai brīdī garām ved skaistu vilku sugas suni un iebīda patvertnes nodalījumā. Saskatāmies ar tulkotāju: ja jau suns, varbūt arī ārzemnieces tur vēl varētu iespraukties? — Iespiežamies patvertnē, atrodam pat telpas dibenā sola galu, kur apsēsties.

Grīļojas sienas, nobrakšķ grāviens, atkal grīļojas sienas un krakšķīgs, apdullinoši tuvs, briesmīgs belziens. Nolīgojas pat sols, uz kura esam piespiedušās viena otrai.

— Tev pelēka seja, — saka viņa man.

— Tev gluži zaļgana, — atčukstu. Viņa ir nobālusi ar visu krāsu. Baironiskais dzejnieks stāv cieši sakniebtām lūpām.

Pa patvertnes durvju apakšu sāk plūst ūdens. Vai kādā no šī pagraba patvertnēm būtu iemesta bumba? — Līmenis redzami ceļas, ūdens skalojas ap maniem stulmeņiem, sniedzjas jau līdz ceļgaliem. Saskatāmies visi trīs klusējot.

Veras durvis, militāra balss: visi kareivji palīgā!

Sāk ienest ievainotos, gulda tos uz soliēm. Kungsti, ligo-
jas, brakšķ grāviēni, ūdens sašūpojas ap kājām.

Škan priekšatsaukums trauksmes beigām. Tumšā gai-
tenī pa ūdeni brienam, sekojam komandas norādītam ce-
lam uz citu izeju. Sētsvidū acis aizsīt spožā gaisma, saule
un vējš ar dūmu smaku. Gar sienmalu garas rindas beigto
un ievainoto, ap viņiem likņā partijas zelta fazāni ar
franču degvīna pudelēm un glāzītēm rokās.

— No ielas puses divās patvertnēs esot ietriektas bum-
bas, sasitot ūdensvadus, — dzirdam sarunas, kāpjot
trešā stāva redakcijā. Te logi pilnīgi bez papes un stikliem.
Apsēstamies uz palodzes, spiežam slapjos apavus pret
remdenām sildītāju caurulēm un vērojam kustību sētā.
Vēl arvien kareivji un krievu gūstekņi nes no pagraba
laukā mirušos.

— Mūsējie: žurnālists, mašīnrakstītāja un dzejnieks, —
tikko pakustina lūpas no glābšanas darbiem uz brīdi ienā-
kušais jaunais, baironiskais dzejnieks. Viņa drēbes ir slap-
jas un dubļainas, acis sviedrainā sejā apsarkušas, sau-
sas, izmīsiģas.

Sīki drebot, vai aiz aukstuma un slapjiem apaviem, vai
aiz bailēm un šausmām par notikušo, sēžam uz palodzes
stundu, divas vai ilgāk. Blakus telpā, kur mitinās ka-
reivji — redaktori un dzejnieki, murd balsis. Ieejam arī
mēs. Uz liesajām lāviņām sejām kā bezkrāsainās segas,
uz kurām viņi sēž, ir salasījušies mūsējie no glābšanas
darbiem. Te jau labu laiku nav manīts mūsu galvenais re-
daktors, kuru, dzird, nesen slimo transports aizvedis no
pilsētas uz Vācijas dienvidiem. Viņa vietas izpildītājs, mi-
rušās mašīnrakstītājas vīrs, šodien pavada mūsu leģiona
ģenerāli pa drupu pilsētu ceļā uz mūsu redakciju. Šai
brīdī veras durvis, tanīs, seju lūkodams savilkt tādā kā
smaidā, stāv pieminētais redaktora vietnieks:

— Svinat sīrmo stundu, visi klusi kā veļi? Vai, kāda
mums ar ģenerāli bij laime! Izglābāties! Tā pagraba

blakus patvertnē tiešā trāpījumā ielidoja bumba, laime, ka nepārsita ūdensvadu, kas bij mūsu telpā, un apbēra mūs tikai ar kaļķiem, sviežot pret sienu. Tikām cauri ar belzieniem un izbailēm... Kur mana sieva? — Viņa acis slīd pār mums visiem meklējot, kļūst nopietnas kā mūsu sejas bez krāsas.

Atbilde neatskan. Tūlīt, tūlīt mana sirds beigs lēkāt un apstāsies, pirmoreiz mūžā zaudēšu samaņu, jūtu. Tai brīdī viens no kareivjiem ceļas, ņem vaicātāju pie elkoņa un iebīda redakcijas telpā blakus.

Esmu uz ielas. Sarkans riets spraišļojas dūmainās debesīs aiz drupu siluetiem. Par rietu sarkanākas snaikās liesmu mēles laizīt tikko sagrautos mūrus. Apkārtējās ielās deg un grūst daudzi nami. Garāmgājēji saka: pār Berlīnes centru amerikāņi šodien nometa vislielāko paklāju...

Eju, kāpju pār drupām, klaiņoju, metot likumus liešmām, uz apmetnes pusi. Saskatu savu ielu, bet nama vairs nav. Roka neviļus tausta un atduras pie manas vienīgās mantas, mīkstā lupatiņā iešūtā medaljona un dažiem grezdeniem uz krūtīm, zelta važiņā pakārtiem.

Pirmā doma:

— Cik viegli tikšu projām pie māsas, ceļasomas nav.

Otra doma:

— Kājas man slapjas, žēl, nebūs sausu zeķu.

Trešā doma:

— Vai šorit maiznīcā neaizrunāju pusklaiņu maizes? Tas būtu jāizņem...

Ceturrtā doma:

— Jāpalūkojas kā nams, kurā mitu, iznīcis. Vai deg?

Pieeju tuvumā — līdz pamatiem sagrauts tikai ielas nams, otrs, iekšsētā, kurā mitinos, stāv, tikai bez logiem un durvīm, bārs, bumbu šķēpelēm ierautām sienām. Sētsvidū nocirsti, sakapāti koki un krūmi. Liepas žuburā iesviesta vanna...

Sētiece, veca vāciete, kas pat krievu gūstekņus sauc

par cilvēkiem un žēlo, izstiepj rokas pret mani kā pret izglābušos tuvinieku. Dod uz petrolejas pavardiņa apremdinātu tēju. Pavada mani uz manu istabu.

Dzīvokļa durvis karājas vienā eņģē. Loga rāmji uz grietas, griestu un sienu atsistais apmetums un balsinājums pāri visam — postaža, kur svilpo dūmu atnesējs — vējš. Mums sekojis, salīkušais sētnieks paceļ loga rāmi, ienaglo vietā un aizklāj ar papī. Sieva vēdina slotu, notrauc balsinājuma apbiras, saslauka visu kopā, sakot:

— Jums jau šonakt te jāguļ, sakārtosim...

Virtuvē, kā par brīnumu, auksts ūdens tek izlietnē. Gāze smako un deg, atgriežot vadu. Dzīvokļa durvis virinās vecā vietā. Sētnieku pāris apmierināts aiziet.

Vēlā stundā, kad izdzēsta uguns, kodīgi dūmi no kaimiņos degošā nama lien gar logiem aizsistās papes spraugām, dzeļ acīs. Mani locekļi, auksti un mitri pat zem karēvju segas, kumeļādas pusplikā kažoka. Klepus atkal ārdoši plosa krūtis, smacē elpu. Nakts un tumsa. Drebuļi no pārļautās dienas.

Kaut kur kāds klauzina. Liekas, sitieni nāk aizvien tuvāk, līdz sāk atbalsoties šī dzīvokļa durvis. Eju atvērt.

Sens draugs no Rīgas — bezkrāsas seju, acis vien deg kvēpiem notriepātā sejā, mute tikko kust — stāv aiz durvīm:

— Vai mana sieva ir pie tevis?

Vedina viņu ienākt. Sēžam brīdi mēmi. Viņa nams, kur mituši, šobrīd beidz sakrist oglēs un pelnos. Tiešs trāpījums. Sieva nav atrodama nekur — nevienā tuvējā izbumboto mitnē vai ēdinātavā... Nācis šurp. Naktsmājas te, dzīvoklī, kur mitu? Kam lai izprasa atļauju? Mana saimniece nav redzēta nedēļām — vīrs, žīds, koncentrācijas nometnē, pati dienu un nakti tup visdrošākā Berlīnes bunkurā pie Zoo. Sētnieki nebilst pretim nekā. Kaimiņš ieiet paklājtātā, apmetuma kukuržņiem piebirusā viesīstabā viens, minēdams, kur viņa sieva — — —

Odens kāpj līdz ceļgaliem... Sienas ļogās un plaisā, dārd bumbu metieni, kunkst vaidi, skalojas netīrs ūdens — visu nakti, miegot un murgos mostoties, otrreiz paiet diena pārdzīvotais, smadzeņu un asiņu pārņemtais baigums. Vai ir jau rīta puse, kad atkal kladzina pie durvīm, kad pa tumsu taustos pēc gaismas slēdža? Miega pilna kraitāju uz gaitēņa paklāja basām kājām.

Aiz durvīm stāv kaimiņa sieva, tā paša aizmigušā drauga.

Ļūpas bālas, raustās un dreb: vai mans vīrs ir šeit? — Viņas seja atmaigst, veroties manī. Vai varu jau pasmaidīt? Laižu viņu ienākt. Mums aiz muguras gaitenī stāv viņas vīrs.

Divi izglābušies bērni — viņi sēž blakus saķērušies rokās. Visu dienu un nakti viņa ir tvērusies tuvējā izbumbotā ēdinātavā, tepat aiz stūra pagrabā. Viņš viņu tur ir meklējis, bet nav ieraudzījis. Pats viņš no degoša nama iekšpilsētā ir izsprucis pa patvertnes pagraba logu. Nekas, sejā ir tikai nobrāzums un mazliet kvēpu, apsvilušas uzacis. Viņa trauksmi dzirdējusi savā istabā, devusies lejā patvertnē ar mazo rokassomu un domām, ka tur iemests viss vērtīgākais, aizmirstot, ka reiz izņemt dokumenti un pat nauda, diplomī... Viņa nule atver somu ar smalku, nevalkātu naktskreklu, pāris grāmatām un dažām fotogrāfijām... Tas ir viss, kas izglābts no degošas mājas, no līdzpaņemtām mantām. Viņa gauži raud. Vīrs glāsta tās roku:

— Neraudi, draudziņ, labi, ka mēs paši esam dzīvi!

Cieši ticu, ka viņi aizmieg mirklī, kad apgulstas. Pat mani uz brīdi apsedz rīta ausmas miegs, un nejūtu vēju no rūtīm.

Ir atkal spodra diena aiz redakcijas izsistiem un vēl neieliktiem logiem, un saules strēles danco uz rakstāmmašīnas taustiņiem, uz stingiem pirkstiem, kas šit dik-tātu par tematu:

— Austrumprūsijā mūsu karaspēks plānveidīgi atkāpjas...

Paveros sētā pa logu, mirušie ir aizvēkti, toties tai pašā vietā notiek kaut kas šai pārvaldei visai zīmīgs: tiek «taisīti brīvprātīgie» vlasovieši. Pa vienām durvīm iedzen baru skrandainu krievu gūstekņu, pēc piecpadsmiit minūtēm pa otrām durvīm ierindā izsoļo jo stalti SS uniformās tērpti cīnītāji. Izbēgot no bada, ar Vlasovu pret tautas brāļiem!

Pusdienas stunda, un mēs, sekojot ziņai un pavēlei, soļojam uz koptu, zaļa maura apaustu parādes laukumu pašā pārvaldes ēku centrā. Tā malā ailēs nostādīti īstie partijas jaunekļi godasardzē. Orķestris pūš sēru mūziku. Melni un sarkani kāšu krusta karogi plīvo aiz garas, tomēr izskaitāmas šķirstu rindas. Blakus vakar bumbu uzli-dojumā nosistiem karavīriem ir arī pagodināti civilisti, arī ārzemnieki — mūsējie. Visi šķirsti ir pārsegti kāšu krusta karogiem, izņemot trīs mūsējos, ko klāj balto cერიņu klēpjī. Vējš cilā un nes pavasarīgo smaržu gaisos, kur augstu kamenīgi dūc pašu māju lidmašīna, laikam izlūks. Runas, komandas. Zalves. Mūzika.

Bez dzīvības pelēkām sejām mūsu mazais pulciņš seko šķirstu nesējiem, mūsu triju draugu pēdējai gaitai. Ieejam krematorijas kapličā. Ērģeles dūc Bēthovena mūziku. Tās taktī sit dzīvības pulss: šodien jūs, rītu varbūt mēs...

Mēs, dzīvie, atgriežamies sapostītajās redakcijas telpās. Vējš, pa logu nākdams, plivina uz galda žāvēt izklātos dokumentus, ārzemju naudaszīmes — redaktora vietnieks žāvē nosistās sievas milzu somā atrastās vērtības... Viņiem bij viss: paši jauni un kopā, valūta, cerības glābties Sveicē, kur turīgi radinieki, un tomēr — likteņa spēlē nāve paņēma vienu no tiem. Mēs, kas te stāvam dzīvi, pa lielākai tiesai esam pusē kaili no mājām izsprukuši: karavīri ar iesaukšanu armijā, civilisti aiz neziņas, ko glābt, ko pamest, arī aiz lepna ideālisma — ja

jau valsts un zeme zūd, ko nozīmē dažas somas ar mantām?

Redaktora vietas izpildītājam ir kāda nekāda komandējuma zīme: pārcelties mums ar visu žurnālu uz Halli, kur mīt jau frontes laikraksta redakcija. Nelielaīs darbinieku pulciņš: redaktori un dzejnieki karavīru uniformās, tulkotāja, mašīnrakstītāja, izsūtāmā meitene, — mēs visi norunājam tikties Hallē. Daži no mums pa ceļam apciemos piederīgos. Maizes kartītes mums dažam ir vairākas, bez sirdsapziņas ēdām, ka aplaupām šo valsti. Mūsu zemi un valsti, kas pabaroja divas vareno ienaidnieku armijas un aizmugures, patlaban posta no abi malām šie divi milzeņi uz māla kājām... Par visu, arī par dienišķo maizi mēs maksājam simtkārt, šobrīd esot ķīlā pat ar savām dzīvībām te, Berlīnes elles vārtos.

Saiņojos, lai dotos uz Štetīnes staciju. Mūsu rajonā metro kopš viņa rīta uzlidojuma vairs nedarbojas. Tā pietātnes ir izpostītas, kāpņu ieejas un izejas aizbērtas, slēpjot pazemē tūkstošus tur nonāvēto un noslāpušo cilvēku. Patlaban ir iesākti atrakšanas darbi, darba komandas uz ielas iznes un ietves malās gulda liķus. Bumbu nonāvēto ierinda Berlīnes ielās... Zem amerikāņu uzlidojumiem...

Ir daudz vēl neiznīcināto, dzīvo berlīniešu — pie izbumoto iedzīvotāju ēdinātavas stāv gara rinda vīriešu un sieviešu ar traukiem rokās. Kāds sirms, vēl stalts vīrs tur rokās laikam vienīgo nesaplīsušo trauku — ar vienu osu... Kāda sieviņa gaidā, lai viru ielej tās kristāla puķu vāzē...

Uz staciju mani pavada sens draugs, rudzu statu gleznotājs, kuram sirds palikusi Daugavas krasta tēva māju ozolos. Viņš klimst, kā dzīvei pāri palicis, kā vakardienā aizsapņojies. Pa abiem velkam no sētnieka aizlienētos ratiņus ar manām mantām: lielo, no saplākšņiem taisīto somu, rakstāmmašīnu, segu un mazū, man nesen labu cilvēku dāvinātu somu ar palāgiem un pāri kurpju, kas man

mazliet spiež. Viss tas labas sirds piešķirts, vērojot manus bumbu patvertnes pagrabā izmirkušos stulmeņus. Man ir atkal daudz mantu, kaut visu parnetu degošā Rīgā.

Vagona nodalījumā astoņu vietās saspiežamies divpadsmit sēdētāju un neatstājam tās ne uz brīdi, kaut vilcienam lokomotīves vēl nav. Mans draugs un pavadītājs vēl tepat, kad kauc uzlidojuma sirēnas un konduktors mūs skubina skriet uz stacijas patvertni. Ļaudis kāpj, lec un krīt uz sliedēm, atstājot vagonu. Kāpnes lejup, bērnu raudas, paunas pa kājām, klupieni, lāsti un lamas tumsā.

Atsītušies pret biezu drūzmu, apstājamies un, nevilšus paceļot acis, skatām virs galvas stacijas augstos griestus bez stikliem, ar pāri tiem starojošām lidmašīnu izmestām eglītēm...

— Vai jums bailes? — sveša, laipna balss man vaicā.

— Nē! Kamdēļ? — atvaicāju.

— Jūs drebat...

Patiesība — prātam baiļu nav, nerviem ir... Pēc tam vēl gadiem ilgi es drebēju, katrā Vācijas stacijā ieejot, īpaši ja tā bij sabumbota — kādas lielāko tiesu bij visas.

Divas reizes ir atskanējusi uzlidojuma trauksmes sirēna, un divas reizes šovakar esam spraukušies pa vagona logu, lai skrietu uz stacijas patvertni. Mūsu rokas ratiņi drūzmā aizstumti kaut kur, nemanām tos vagona tuvumā — kaut tikai nebūtu nozagti!

— Dod man savu rakstāmmašīnu un mazāko somu vismaz. Tu visu mantu tik un tā nenosargāsi, ja vēl nāks uzlidojumi, uz lokomotīvi gaidot tepat stacijā vai pa ceļam uz Gēru. Rīt mani vedīs ar smago mašīnu uz Drēzdeni, kas tavam ceļamērķim nav tālos kaimiņos. Atbrauc uz Drēzdeni kaut vai parīt, saņemsi savas mantas veselās, redzēsi un dzirdēsi, kā pasludinās latviešu pašpārvaldi Kurzemei manis dekorētās telpās, — saka gleznotājs.

Uz sliedēm atvadāmies piķa melnā naktī. Konduktors

ir atradis un atved mūsu klausinātos ratiņus. Ar tiem pie rokas draugs aizzūd naktī pa Berlīni.

Pēc bezgalīgu stundu gaidīšanas vilciens beidzot dabū lokomotīvi, un mēs sākam kustēties ārā no pilsētas. Uz viena pleca man klanās sīka, gaišmataina leišu zēna galva. Pie maniem deniņiem reizēm strauji piesitas vlasoviešu virsnieka vāciskā uniformā popētais plecs... Ar savu stulmeņu papēžiem aptaustu somu zem sola un snauzu.

Esam Leipcigas drupās. Aust bāls, izmocīts rīts. Vilciens velkas gausi, vairāk stāv nekā kustas uz galamērķi. Sabumbotas stacijas, izjaukti sliežu mezgli, uzlidojumi pa ceļam, no kuriem mūkot sakrītam gulus klajā laukā, viss tas kavē mūsu gaitu. Diena gausi slīd uz vakara pusi. Grauzām sausu līdzpaņemto maizi, laimīgs, kam ir ābols, ko piekost, malks no pabirām vārītas kafijas ceļa pudelē. Leišu zēns, kas visu nakti gulēja man uz pleca, kasa savēlušos gaišo matu cekulu ar gariem, melniem nagiem. Nieziena tirpas ieskrien arī manā pakausī, ar bažām — ja nu utis? — Svīstam, cieši saspiesti, sildīdamies elpas pietvaicētā, skābā gaisā, nevarēdami pat bez grūtībām aizkulties līdz atejas vietai, kur uz savām paunām novietojušies pāris Prūsijas bēgļu.

Pa ceļiem un apceļiem maldījies, tussnīdams vilciens pēc divdesmit stundu brauciena mūs ievelk Gērā, bumbu neskartā Tīringenes pilsētā, starp dārziem pakalnos ar vieglu ziemas sarmu. Pār kājām, saiņiem, bērniem kāpusi, tieku uz perona un, neviena nesagaidīta, stiepju ceļasomu ar visu mantību, segu pār roku, uz māsas mājvietu. Man viņai jāpaziņo, ka Akselis paliek Karaļauču ielenkumā... Kā nesen man to ar īsu vēstuli paziņojis — kara laime nestāv mūsu pusē... Turi īkšķi par mums un paziņo manai sievai — — —

Negausīgi notiesāju vācisko, rīvēto kartupeļu klimpu klučus, piekožot etiķi skābētus piparus, burkānus un gurķus, kas pārkami bez kartītēm un kuponiem. Maizes klaipu

māsa ir iešvīkājusi ar nazi, sadalīdama šķēlēs ik ēdiena reizei sev un Viesturam. Viņas mugursomā, ko, uz patvertni kalnos skriedama, paķer līdzī, ir pēdējais tauku podiņš no mājām, zēna drēbes un dzeramā ūdens pudele. Viņas ziņā ir tikai nedaudz naudas, jo vīra algu aprūpes iestādes nav piesūtījušas mēnešiem. Pie vāciešiem dzīvodami, viņi guļ neapkurināmā telpā zem ledus mitriem pēļiem, gan tos ik vakara iesildot ar skārda ūdens pudeli. Arī mani māca palīst zem šāda pēļa un nedrebēt, pirms sasilstu, lai varētu iemigt. Tas neizdodas, jo kauc trauksmes sirēnas. Ceļamies. Ģērbdamās ar skubu, pierunāju māsu neiet uz drošo patvertni kalnos, bet ielīst tepat pagrabā zem mājas. Gēra taču līdz šim ir saudzēta. Ķaut arī pilsētā ir rūpniecība, bet arī daudz milzu sarkano krustu uz slimnīcu jumtiem. Tie mūs aizsargās no ļauna.

Pagrabs dreb, kad pāri maun lidmašīnu eskadriļas zūmēdamas, dārdinādamas motoriem, — viens vilnis pakal otram. Pagraba vēsumā drebinādamies, mēs, auklēdamas aizmigušo, lielā lakatā ievīstīto Viesturu, — pa trīs lāgi pārļaižam trauksmi tai naktī.

Rīts pavēstī — no zemes virsas naktī noslaucīta, drupās deg skaistā Drēzdene. Ķur latviešu pašpārvalde Kurzemei, kur tās pasludināšana, kur rudzu statu gleznotāja rotājumi svētku telpai, kur mana miļā rakstammašīna, kur dāvinātās mantas ceļasomā? — prātam cauri birst jautājumi. Kasu galvu ne bez bažām par mazā leišu zēna snaušanu uz mana pleca tonakt — māsa atrod manos matos utis... Skrienu uz aptieku pēc zālēm.

Stāstu par Ķaralauču ielenkumu, kurā palicis viņas vīrs Akselis, māsa klusējot klausās, aizgriezusies norauš asaras no vaigiem, tai pašā mirklī apmaisīdama Viesturam vārāmo putru. Cik labi, ka viņai ir dēls, par kuru rūpēties. Divas vien māsas mēs esam svešumā, divi brāļi krituši, trešais Ķurzemē... Un tagad arī Akselis ir likteņa rokās Ķaralaučos.

Dažas dienas vēlāk iebraucu Hallē. Spožā saulē soļojot no stacijas uz redakciju, mani panāk trauksmes sirēnas. Iebēgu slavenajā Moricburgas pils patvertnē. Viduslaicīgie mūri te droši sargā pret bumbu briesmām.

Redakcijā starp milzīgām grāmatu kaudzēm kastēs, kas atsūtītas no Liepājas, sēžam uz galdiem — septiņi no piecpadsmiit agrākiem Berlīnes laika darbiniekiem — un ēdam Halles lielos, sulīgos sīpolus, piekožot cepot ar rupju sāli apkaisītos rupjas maizes apališus. Smird visa pasaule, prieka asaras riešas acīs, mēles sūrst un deg. Garšo lieliskil! — Pa durvīm ienāk pāris no slimnīcas uz fronti braucēju karavīru, un mēs viņus apdāvinām ar žurnāliem un sīpoliem, kas auguši Halles apkārtnes slavenajos sakņu laukos. Aptikuši turziņās sīpolus, viņi par tiem atklāti priecājas vairāk nekā par lasāmvielu. Karotājiem pa prātam uzrakstīt aizfrontē nav viegli.

Kādu dienu apspriežamies par nule gatavojamo žurnāla numuru. Ne bez karātavu humora redaktori karavīri saka, lai es rakstot ievadrakstu. Maz mums palīgu, tulko-tāja, dzejnieki, dažs redaktors aizbraukuši neproklamētai latviešu pašpārvaldei līdzī uz Kurzemi. Pareizi! Uz degošas zemes strēmeles ir jāpasludina tāda pārvalde, bet pašu mājās gan!

Bargā laikā — esmu uzmetusi virsrakstu savam ievadrakstam, kad gaudo atkal trauksmes sirēnas. Soļojam uz tuvīno Moricburgu visi pulciņā. Velvēs gandrīz nemaz nedzird bumbu metiena un sprādziena trokšņus, nemana pat zemes drebēšanu. Cik tāda viduslaicīga pils tomēr varena, pamatīgi celta. Bumbu posts te neprasis nevienas dzīvības varbūt, jo tāda, jau pili ceļot, droši vien tās pamatos iemūrēta.

Kad trauksme atsaukta, ejam uz stūra virtuvi ēst bagātīgi dārzāju pārpilno «štama» viru. Cik Hallē tā garšīga šķiet pēc Berlīnes mūžīgās gliemežu vīras ar smiltīm! — Pusē pametam aizēsto pusdienu devu, jo — kauc

atkal sirēnas, mēs skrienam uz Moricburgu... Vai tas tā turpināsies ik dienas? Mūžīgi?

Tikko svaigs no spiestuves pienācis mūsu žurnāls, atšķiru pirmo lapaspusi un lasu, meklējot iespiedkļūdas:

«B a r g ā l a i k ā

Mēs nesapņojam, tā bija īstenība — mums bij sava zeme un savā valstī savas mājas, dzimtas klēpis un darba svētīta dzīve. Brīvība un miers bij ar mums, un mēs šķī-tām to neatņemamu daļu ik latvietim zem saules. Tas bija senas tautas mūžos izauklētais mantojums, dziesminieku sauktā gaismas pils — Latvijas valsts. Senlaikos mežiem atkaroti lūdumi, tēvu tēvu sviedriem un asinīm slacītā zeme — vai kādam svešam bija tiesības to iekārot, atņemt, pazudināt?

Mums atņēma Latgali — Māris ļaudis postā sauca pret debesīm. Mums atņēma Zemgali — un pulka lepnās cilts pēcteču klīda moku ceļu uz Sibīriju. Mums atņēma Vidzemi — vaidi noslāpa jaunās mocekļu kapenēs. Mūsu Kurzemi dzīvu tur vīru valnis, bet naktīs kaujas laukos klīst vilkaču bari un lok siltas asinis — dārgāko maksu par Dieva zemi.

Liela daļa latviešu meklēja glābiņu svešā zemē un da-lījās ar kaimiņu tautu viņas skaudrajā liktenī, kas jo die-nas jo bargāk mūs visus piemeklē. Daudziem bij šeit māj-vietas, jo latvietis pat uz akmens radīs sev paliekamu vietu; mēs turējāmies cieši kopā, jo gribējām pat svešumā ap sevi dzirdēt tikai savu mātes valodu un neizklīst pa vienam visos vējos. Mums bij pa mazai nastai mantu līdzi, par zīmi no viņām bagātām dienām, — nu mēs at-kaļ jau kuro reizi esam tekuļi un bēguļi. Mēs salstam, mēs nonīkstam, un mūsu bērni mirst svešās ceļmalās. Mūs no-nāvē nežēlīgs ienaidnieks no gaisa, nedodams mums vairs ne dienu patvēruma, ne nakti miega. Mēs stāvam lielu

pārbaudījumu un iznīcības laikā un jautājam: vai Dievs Tēvs vētī pelavas no graudiem? Jeb visa pasaule iet bojā?

Nav zem Dieva debesīm latvieša, kas šinī laikā nebūtu smagi piemeklēts, kas neciestu un nenestu sāpju upurī. Vārdi un vēstis kā degoši, izmisīgi vētras padebeši brāžas no malu malām un stāsta vienu: mēs ciešam! Tautas likteņa liecības, latviešu spīvuma zīmogi ir šīs kara lauka pasta nestās aprakstītās lapas, no kurām mēs varam gūt vārdus un domas savām lūgsnām.

«Pārvarēšanā ir milzīgs rūdiņums, kas piešķir iekšēju skaidrību un vērtējumu. Lai cik smagu nastu mēs nestu, viena ticība lai paliek — lūk, tas ir ceļš atpakaļ uz dzimteni. Katra apmešanās šeit ir tikai atpūtas mājvieta namā, kur mums nekas nepieder. Kur arī šī atpūtas vieta būtu — brīvībā vai nebrīvībā, mēs pieņemamies skaudrā gara spēkā un ticam, ka pat tēvuzemes tīrelis par mums stāv modrs,» raksta nosirmojis un daudzu kauju un uzvaru vainagots pulkvedis.

Viņi zina mūsu karstāko lūgsnu un vēlēšanos, šie Kurzemes vīri: visi gribam stāvēt uz savas zemes.

...skats ar mīlestību slīd pāri zaļganiem rudzu tīrumiem, Abavas likumiem un bērzu birzīm. Tā taču ir mūsu zeme. Un gribas domāt, ka iesim reiz uz priekšu un paplašināsim šo stūrīti ar citiem pagastiem un novadiem, gan samocītiem un izpostītiem, bet tuviem un dārgiem.

...mēs šeit jūtam tikai naidu, tikai pienākuma apziņu un, paldies Dievam, arī darba prieku, — raksta jauns dziednieks no Kurzemes cīņu laukiem.

...mūsu karavīri ir sapratuši savu misiju šinī izšķirējā brīdī, kurā visas mūsu tautas liktenis ir uz spēles. Viņi stāv stipri un droši savās sargvietās, lai boļševiks neizrautu beidzamo svētumu no viņu rokām, — tā ir Kurzemes pulkveža atziņa.

Ko mums likt pret viņu upuriem un stāju? Kā mums

pastāvēt spēkā līdzīgiem, lai pēc kā viena saime atkal sakustu kopā?

Ne te vairs sacensības, ne mēra, ne priekšrakstu, kad sāpju kauss ikvienam pāri pludo — kad esam piemeklēti kā tauta un valsts. Un ceļaspieķis un balsts grūtās stundās mums itin visiem viens: domas par Latviju.

Ik lieta, kas, no dzimtenes un mājas līdzī paņemta, glabā maģisku spēku un kļūst par simbolu, par talismanu briesmu stundās. Un brīžos, kad prāts liedzas pievienoties, sirds, gaiši nojauzdama, tic: mēs redzēsim savu zemi, reiz mēs atgriezīsimies Latvijā, varbūt ne visi, bet kā daļa tautas. Mums vajag spēka un liela miera šai vētīšanas brīdī, lai Dievs Tēvs atšķirtu pēc iespējas maz pelavu un zelta graudi vien paliktu Likteņa siekā.

Vīri zina, kas viņu daļa un tiesa; lai tikai mēs, kas nesam cīņai iesvaidīti, nepazaudētu pamatu zem kājām. Kā tālā noģiedā lai sadzirdam senu balsi; bargs laiks, — teica mūsu vecāmāte, kad pērkona padebess pārmilza apvārsni un vētrā lūza koki, labību sagāza veldrē smags lietus ar krusu un plati plaiksnījās zibeņi, un dārdēja pērkona spērieni.

Bargs laiks, — teica mūsu vecāmāte, — stāviet nomaļus un klusi un lūdziet Dievu, lai negaiss ātrāk rimstas un atspīd saule.

Varbūt tā ir bērna lūgsna, bet cilvēkiem, kas stāv klajā laukā zem Dieva dusmu debesīm, vienīgās bruņas un vairogs ir ticība.»

Tas ir mans pirmais ievads šai žurnālā un svešumā, jūtos kā skolniece, ar baiļu trīsām minēdama atzīmi. Šķiru žurnālu lapu pa lapai, vēroju uzņēmumus no frontes, par varonību apbalvoto sejas, izteiksmes, vaibstus. Minu, kā rodas varonība, kas ir tās dzinējs spēks, pamats? — Slimnīcā, kaujas lauku tuvumā, esmu ar savām rokām apkopusi dzīvus varoņus. Tad tie bija tikai tādi paši cilvēki kā mēs, pārējie, varbūt vēl vienkāršāki, mazvārdīgāki. Par vi-

ņiem stāstīja leģendas tikai viņu draugi un paziņas. Kāds ievainotais, daudzu godazīmju īpašnieks, atzinās:

«Pārvarot briesmīgas bailes, varonis kļūst brīdī, kad citas izejas nav, jācīnās, lai uzvarētu, vai jāmirst.»

Aizveru žurnāla vākus, paņemu vēl pāris no plaukta.

— Braukšu šovakar uz Gēru, — bilstu redaktoram.

— Kā būtu, ja tu lūkotu tur Gērā savervēt mums dažus abonētus? Nekādos likuma ruļļos nestāv rakstīts, ka tādi mums nevarētu būt starp bēgļiem tautiešiem. Zini, algas mums nevienam no štāba nav pienākušas, aprūpes pārvalde Prāgā ir aizmirsusi pat jūs, karavīru sievas, esam visi bez līdzekļiem. Dari nu, ko vari. — Un redaktors man sniedz savus simts žurnāla eksemplārus.

Par tabaku esmu samangojusi tuvējā sādžā pilnu mugursomu ar burkāniem un kviešiem, uzstumju žurnālu žūksni virs tiem, nolikst mani pleci, kad soļoju uz tramvaju, lai brauktu uz staciju.

Svētdienas sanāksme, kas pulcināja lielo daļu Gēras un apkārtnes tautiešu, dūc, šalc un san zem milzīgām veca alus pagraba velvēm. Pārsteigto tikšanās, izsaucieni, apskāvieni, pat asaras, ja redzas ilgi netikušies un vairs tikties necerējuši draugi, radi, kaimiņi. Priekšnieka uzruna, kvarteta dziesmas pie kafijas, alus, cepumiem. Sēdu ar māsu viena, nerodu padoma, kā, kurā brīdī iespraust vārdus par savu uzdevumu ar žurnāliem. Jau ceļos, lai ietu uz durvīm, kad no kāda galda pasniedzas roka pēc manas piederknes:

— Vai reiz jūs nebijāt Saulē pie Bauskas? Vai nedzirdeju jūs skandējam dzejas tur Aizvesto piemiņas dienā?

— Biju, — saku un apstājos, dodama roku gaišpelēkā vadmalā tērptai saimniecei. Viņa māj man stāvēt, steigdas pēc šīs sanāksmes rīkotāja un priekšnieka. Mūs iepazīstina ar viņas atvesto kungu, un abi reizē tie mani aicina kaut ko skandēt — tāpat kā toreiz Saulē, viņa pie-

bilst. Izsaku rīkotājam savu uzdevumu un vēlmi ar mūsu žurnālu «Trauksme». Priekšnieks paņem manu atvesto mantu un ved mani pašu atpakaļ plašākā pagraba velvē pie tautiešiem.

Viņš reizē saka uzrunu, reizē ar zīmuli uz baltas lapas uzmet abonementa pieteicēju un ziedotāju sarakstu, lūgdams tautiešus uzklausīt mani pašu. Dzīrdū savu balsi, iesākot ar Zinaīdas Lazdas rindām:

Uz tevi, Latvija, iet visas mūsu domas,
par tevi rīta ausmā sapnis nāk,
ar tevi vien tik bēglis dzīvot māk.

Andrejs Eglītis turpina ar degošām vārsēm manā balsī:

Ko meklē, ceļniek, satrauktu dvašu?
— Latviešu tautu, Latviju pašu. —
Par agru tu nāci, par agru taujā —
vēl kareivji visi elš liesmainā kaujā.
Tik ticību, ticību nepamet,
vēl ceļš pa nāves ieleju ved!

Jūtu un dzīrdū sievietes šņukstam, redzu mutautiņus pie acīm. Neesmu te tišām raudināt nākusi, aktieriski aizraut un tvicināt pārdzīvojumā, pati smoku aizturētās asarās, kļuvusi nervs no citu bēgļu nerviem, sirds no visu māšu sirdīm. Paulis Kalva runā ar manu muti:

Mēs mīlu aizmirst mācījāmiešus
un mantu pamest kā lieku.
Ko zaudēt mums nav, tādēļ celsimies
un iesim pret ienaidnieku!
Kas pats vairs atpakaļ neatnāks,
nesīs biedri, kad beigas būs mokām,

vai ir vēl gājiens kāds ķēnišķīgāks,
kā nestam uz kareivju rokām?

Beigās norunāju Kārļa Skalbes mūžīgās vārsmas:

Mūžam zili ir Latvijas kalni,
mūžam nav miera zem Latvijas bērziem,
mūžam raud taure pār Latvijas kalniem...

Vai tās ir mātes, māsas, līgavas, kas pienāk, klusi saka paldies, dažā aizskar manu plecu? Nespēju pateikt viņām paldies, jo man lūpas dreb. Dažs tēvs paspiež roku, paziņodams, ka parakstīties abonēt mūsu skaisto žurnālu «Trauksme». Vakara rīkotājs man sniedz sarakstu ar abonentiem un ziedotājiem un dažus simtus marku. Aiz priecīga aizkustinājuma nespēju skaļu paldies pateikt. Sirdī sit: nu maniem kolēģām būs mazliet līdzekļi un iespēja gatavot nākamo žurnāla numuru. Redaktors manī nebūs vis vilies.

Atstāju māšai atvestos burkānus un kviešus, visu savu naudu, cik man ir. Tāda sajūta, ka nu ilgi, ilgi netiksimies. Karš šķobās uz beigām. Akselis ir Karaļauču slazdā. Ejoj ar māšu uz staciju, domās esmu jau Hallē, redakcijā, redzu redaktora priecīgo seju.

Vilciens apstājas kilometrus piecus ārpus Halles. Tālāk nevarot braukt, sliedes izārdītas pagājušās nakts uzlidojumā Hallei. Eju kājām uz pilsētu, labi, ka mugursoma tukša...

Uz redakcijas galdiem sasēduši, nervozi pīpo vīri, grozīdami radioaparāta pogas.

— Amerikāņi vairs tikai piecdesmit kilometrus no Halles! — viņi sauc.

— Te ir nauda un abonentu saraksts mūsu žurnālam.

Man veicās labi! — Sniedzu redaktoram savu Gēras guvumu.

— Tu tik esi puika, nudien! — Viņš nolēc no galda. Nu mums ir nauda, un varam nomest uniformas un laist lekas vaļā! Amerikāņi mūs, atrastus vācu uniformās, vis neglaudīs!

Viņš skaita un sadala naudu. Saku, asaras valdīdama:

— Tos labos cilvēkus Gērā mēs nedrīkstam piekrāpt. Tā nebij norunāts, kad devos turp. Viņi gaida žurnālus par savu naudu!

— Viņi gaida amerikāņus, ja ne šodien, tad rīt, un aizmirsīs katrs tās piecas vai desmit markas, ko ziedojuši nabaga frontes žurnālam. Esi prātīga, nedumpojies! Te tava daļa algas! — saka redaktors.

— Vismaz pēdējo numuru tiem, kuriem pietrūka, manīs vestos izdalot, vajadzētu aizsūtīt vai aizvest, — es vēl tiepjos.

— Tev par prieku un sirds mieru mēs pa ceļam Gērā atstāsim krietnu žūksni žurnālu, — redaktors apsola, bet dzirdu viņa balsī izsmieklu. Karš, vismaz Hallei, ir galā. Nāk uzvarētāji. Mūsu darbs ir lieks, beidzis eksistēt. Redaktors to saprot.

Kolēgas drīzi vien ir pārgērībušies privātās drēbēs, jokus triekdami, atvadās. Vai vēl redzēsīmies? Ar smieklīem, zobgalībām viņi man novēl visas pilnvaras bijušajā redakcijā... Cits dodas pie ģimenes, cits otram līdzi, dažs tikai projām no pilsētas.

Eju viena pa pavasara vēju un sauli uz sādžu, kur esmu apmetusies. Tramvaja vairs nav, tā sliedes gredzenos saliekušas sprāgušās un milzu bedres izrāvušās bumbas. Pāri galvai kaukdama laižas amerikāņu lidmašīna — kritu grāvja dubļos, garām spindz lodes... Bez darba svešā zemē eju pa nāves ceļu, tramdīta kritu uz kailās

zemes, slēpjos grāvī — bez domām, bez jūtām kā nožēlojams dzīvnieks, ko saimnieks padzinis, — pār manu seju līst miklums, elsāju kā bērns uz sveša, kara izpostīta ceļa.

* * *

— Kamdēļ tu pēc visa pārdzīvotā tomēr divus garus gadus kavēji izceļošanu uz Kanādu? Tuvāk mājām? — Bet uz mājām tu, meit, bez Sibīrijas netiec tā vai tā. Tik ka Vācijā varbūt stiprāks vējš no Baltijas atnesa labdienas. No tām nevar dzīvot, — bilst tēvs, paceldams uz mani norūpējušās acis.

— Kādu laiku var. Posta un ilūziju jaukums, mijiedarbe ir spēks, kas mūs uzturēja dzīvus pēckara gados. Tev daļa taisnības, ka atlabt spēsīm tikai normālā dzīvē, drošā zemē. Ja spēsīm atlabt, būdami garīgi un miesīgi sakropļoti, ievainoti. — Aizveru atstāsta lapas un eju atpakaļ pa kāpnēm pie rakstāmmašīnas.

7

— *Miļā draudze, vai tu zini,
kas tur pūta?*

Skaidros, saltos ziemas rītos, kad māja silti sakurināta kā ceplis, bet aiz loga saulē rožaini dzirkstī sniega kupenas, tēvs rādās īpaši možs, valodīgs un seķinēt seķinē par dzīvi nometnēs, kas viņam ir ķīniešu ābece un pilnīgi sveša pasaule.

— Tu saki, meit, ka jūs mitinājāties cits citam uz kakla,

kopā saspiesti kā krievu sādžā? — viņš brīnās, būdams viensētnieks, kas draugu, radu vai kaimiņu saticis tikai tad, kad bijusi vajadzība vai vēlēšanās.

Starp simtu piecdesmit vīriem, sievietēm, jauniešiem un bērniem uz klona bēniņos guļot, vakara krēslā nemaz nav tik grūti noģērbties. Tāpat tur dienu vadīt, kad ārā nepārtraukti līst lietus. Cilvēki runājas, ēd, zviln, lasa, raud, baras turpat. Tumsā kāda enerģiskāka sieva taisno segu, sedz savu vīru rādamās, līdz šis atrūc klusām, bet visiem sadzirdami:

— Tu mani komandierē pat gultā, Marta!

Stāstu tēvam par šo Vīnaciema starpnometni pa ceļam uz Nekāru, kur mūs izsēdināja amerikāņu smago auto karavāna, aizdrāzdamās kādās svarīgākās gaitās. Laime, ka poļi, kas jau visas apdzīvojamās telpas bij aizņēmuši, apžēlojās un mūs ielaida bēniņos. Gulējām katrs uz savas segas, klātas uz klona, kas bij auksts un likās ilgajās lietavās mitruma piesūcies. Daudzi sāka klepot...

Netālā ciemā bij sena katoļu katedrāle. Ceļš pa nokalni caur ķiršu dārziem, kur lapotnē spīdēja jau pa gatavai ogai, bij skaists. Laipnais baznīckungs bij atļāvis mūsu līdzī braucējam mācītājam svētdienā noturēt tur dievkalpojumu. Sēdējām un labu brīdi šūpojāmies, jaunā ērģelnieka muzicēšanas nesti. Tad no korjiem atskanēja diezgan skaļa pūšana, mežrags locīja meldiju: ak, Jeruzāleme, uzmodies! — tā tika trīcināta, stiepta, pacelta un nolaista Klusums. Altārī parādījās sirms, reiz lauku draudzi ganiņis mācītājs un mums noprasīja:

— Mīļā draudze, vai zināt, kas tur pūta? Tas biju es!

Salkoņa izskrēja caur velvēm, ļaudis saskatījās un tik tikko apvaldījās grēkot, vīpsnas nepārgāja smaidos vai smieklos. Tad ērģelnieks uzsāka korāli, un mēs visi sirsnīgi dziedājām, ik ar pantu attālinādamies no tikko dzirdētā un teiktā. Korālim izskanot, mācītāja sirmā galva bij redzama kancelē pār rokām, saliktām uz bībeles.

— Mīlā draudze, vai zini, kā nokļuvi jūsu transportā? Tā Kunga eņģelis mani vadīja... — Sekoja stāsts par pauņošanu, braukšanu ar zemnieka mēslu ratiem, līdz nokļuvis mūsu salases nometnē pie Halles. Tā Kunga eņģelis... Draudze, ne draudze, mēs atkal saskatījāmies, lai drīzumā nodurtu skatienus klēpī, jo nu patiešām bijām tuvu grēkošanai — smiekliem baznīcā un pie tam sprediķa laikā. Temats sprediķim bij no tiešās bēgļu dzīves un notikumiem pagājušā ziemā Prūsijā. Mācītājs, acis piemiedzis, attēloja apstākļus, kādos bargā salā bēguši turienes zemnieki, kā arī tie, kas no Kurzemes atkluvuši uz Prūsiju ar zirgiem un daļu iedzīves. Zemnieks ātrumā nokauj cūku, ietin linu palagā, liek orē blakus graudu maisiem. Pārnakšno pa ceļam labi ja kādā nospārē, šķūņos, kādreiz istabā. Pie visa posta klāt vēl bēdas dzimtā — pa ceļam mirst mīlā vecmāmiņa... Krievu karaspēks aplū apliem ķer vācu zemi maisos, kā no vāciešiem to mācījies. Nav laika vecmāmiņu apbērēt, noskaita lūgsnu, ietin līķi baltā palagā, liek orē un brauc tālāk uz rietumiem. Bet, ak, posts un briesmas! Zagļi nesnauž un laupa pat bēgļus! Kādā naktī no vezuma, kas iebraukts šķūnī, svešā paspārnē, zagļi aiznes ir cūku, ir vecmāmiņu...

— Mīlā draudze, šie nabaga bēgļi nevar paglabāt savu vecmāmiņu, jo tā ir nozagta! — asaras slaucīdams, stāsta mācītājs. Bet mīlā draudze tik tikko valdās — ne iet ārā, ne smieties, ne raudāt, jo šis patiesais notikums jau labu laiku kļuvis par anekdotu un apstaigājis pusi Vācijas. Laime, ka baznīckungs neklausījās šo sprediķi, teiktums, bēgļiem; bet liekas, ja arī būtu klausījies, mūsu valodas viņš nebūtu sapratis... Un mēs no tā nekļuvām ne labāki, ne sliktāki, tikai par dažiem nostāstiem, īzteikām bagātāki gan. Tām Nekāras nometnē pievienojās daudzi jauni atgadījumi un teicieni. Sūbris, kā mācītāju sauca, jeb Sūbra tēvs, kā viņš vēlējās dēvējams, mācēja būt neparasts, iet, tā sakot, ar pakalu pa priekšu. Spre-

diķī baznīcā pēc iepriekšējā vakara astoņpadsmitā novembra sarīkojuma ar aktu un dejām viņš droši iesāka:

— Miļā draudze, Latviju mēs nesadancosim...

Ik svētdienas rītu, ziema vai vasara, viņš Nekāras no-metnē savā balkonā pūta kādu korāļa meldiju uz sava mežraga. Varbūt dažā agrī uzcēlusies māmuļa noslaucīja prieka un pateicības asaru, kurpretim dažs vēlāk gulēt aizgājis dzīrotājs, nule nelaikā pūšanas pamodināts, svieda ar visu, kas gadījās pa rokai, — ābolu, olu vai to-mātu.

Tēvs klausītos šādos pusgrēcīgos nostāstos vai visu mūžu, bet mēs no Vīnaciema starpnometnes tiekam vesti uz Nekāru. Arī Tā Kunga eņģelis jeb Sūbra tēvs brauc transportam līdzī.

Karstā un sausā jūlija dienas novakarē amerikāņu trans-porta mašīnas mūs izsēdina ielas malā pie blokmājām Nekārā, kur iemitinājusies jau sava tiesa mūsu agrāko ceļabiedru. Kā čigānus ar visām paunām mūs jau agrāk ieceltie bloku vecākie ved augšā pa kāpnēm, sadala pa istabām — reizēm pēc deguniem, reizēm pēc mantu skaita, reizēm — īpaši vieniniekus, jo vairāk kopā, jo labāk. Mūs, četras sievietes, ielaiž vienā telpā: logs uz ielu, sienas, durvis, grīda, platība vidēja. Esam mēs ar Meiteni un di-vas vecīgas māsas. Meitene jau pie manis turas no sādžas pie Halles. Reiz ienākusi redakcijā, viņa mani ap-ciemoja sādžā — atnākdama ar milzīgu tulpju klēpi, gaišu matu irumu pār pleciem, platu smaidu zaļi brūnās acīs un sulīgās lūpās, vitāla un jauna. Tā viņa pārņāca uz sādžu ar visu mantību, palika pie manis draudzīga, kaut ir desmit gadus par mani jaunāka. Viņai karā kritis līgavainis, man pazudis vīrs, tā ka uz šodienu varam skatīties jau mazliet rezignēti un reizē skaudri reāli — par visu jāgādā pašām. Mantu mums abām maz, un arī tas apstākļis mūs vieno. Varbūt greizas, nebijušas mātes

jūtas — bet man patīk, ka meitene man zināmā mērā pakļaujas.

Jaunajā istabā atstātas, abas saskatāmies, ejam, atrodam tukšu konservu kārbu, iesmeļam ūdeni, mērcējam lupātu no sētas uznestā grantī un beržam grīdu, durvis, palodas.

Jau abas mums svešās māsas izritina, izsitina uz tīrās grīdas pēli savā sienmalā, iesit naglu loga rāmī un otru durvju stenderē, izvelk auklu un karina uz tās vasarīgi puķotas, zīdaini čaukstīgas kleitas. Veco, labo gadu Rīga mirdzēdama žilbina acis. Skatos savās nodilušajās melnās ādas korpēs, basos stilbos un korpēs, kas, Vidzemes fronteī ļogoties, iegūtas Dzērbenes kooperatīvā, iztaisnoju no linu palaga šūto brunci. Meitene kustina kailus pirkstgali savās tenisa korpēs, svīst vilnas brunci... Ne jau, ka mēs skaustu, bet brīnāmies: kā cilvēki prot un spēj izglābt un līdzī izvadāt mantul!

Ziņa neziņa — un meitene aizskrien līdzī diviem blakus istabā ievainotiem karavīriem. Tos mēs pašas Halles no metnē pārkrāsojam par civilistiem — vācu uniformu melnās krāsas katlā uz uguns, un gatavs! — Trešā mūsu dzīvokļa istabā velk, stumj un nes bankas direktora kastes. Abī paši ar diviem bērniem kārtō gulvietām rāmjus. Nav tik ļauni, vienā dzīvoklī esam tikai desmit cilvēku.

— Nāc man līdzī! Mudīgil Uz sporta laukumu, — aizelsusies durvīs stāv Meitene, — tur ir galds, krēsli un skapis!

Nogāžam uz sāniem, beržam ar zāles višķiem vecu, lietus un saules noplucinātu divdurvju skapi.

— Ko mēs skapī liksim? Drānu mums nav! — neno ciešos es.

— Velsim skapi knūpus uz grīdas, pārsegsim ar segu, būs dienā sēdeklis, naktī gultal — Meitenei skaidra atbilde.

Laiku pa laikam rokas pūtinādamas, stiepjām skapi. Pārnesām dažus saliekamus dārza krēslus, vecu, apaļu

vienkājas galdu. Un, re, istaba top jau par mājokli! Vēl tikai ziedus no sētmalas uz kapsētas pusi — ielikt tos Trumena traukā. Skaistil

— Kas tas ir — Trumena trauks? — Galvu paceļ tēvs.

— Izēsta konservu kārba — lielāka par katlu, vāzi, podu, mazāka par dzeramo trauku, — ātri paskaidroju.

Cik veselīga, modra gulēšana uz tāda skapja muguras! Nebūtu tikai dēļi salaisti, savāzti pamīšus, kas rada rievu pacēlumus. Viena sega mums zem sāniem, ar diviļi apītis puskaflais kažoks pagalvī, palags ar otru segu pāri. Guļam ar Meiteni kā susuri. Ik pa pusstundai jāmostas, jo sāni nospiesti. Tad kā uz pavēli abas reizē griežamies uz otriem sāniem. Tā tas iet līdz ritam. Tā tas velkas trīs mēnešus ilgi.

Iesākumā Nekāras nometne ir jo plaša, mitinādama ap četrpadsmit tūkstošu dvēseļu: holandiešus, francūžus, poļus, itāļus, ukraiņus, lietuviešus un latviešus ieskaitot. Pavāri ir itāļi, un mēs ik istaba pēc kārtas ejam pēc ēdamā un trīs reizes dienā pārnesam spaini ar makaroniem. Ir arī baltmaize un margarīns, no pabirām vārīta kafija — piesmel Trumena trauku pilnu. Trīs nedēļas tā var izturēt, tad makaronus neēd vairs neviens — pat ne mūsu abi karavīri, kuriem tiek visas mūsu pārpalikušās devas.

Kādu rītu stāvam atkal rindā pie mazgājamās istabas durvīm, kad zem kājām sāk skaloties un tecēt ūdens — labā ietaise ar sēdekli ir aizdambēta. Vai no makaronu viras?

Viens no karavīriem strādā ap to stundu, divas — un izceļ milzīgu sēklinieku gurķi... Viņa istabas biedrs sarkst un taisnojas: ēdams tas nebijis, cerējis, ka nosliks un peldēs pa cauruli lejup...

Visi pārējie neitāļu bēgļi, jādodomā, ir protestējuši caur savām komitejām, jo sākam saņemt makaronus sausā veidā. To laimil Vāciešiem tie nebūs vēl apnikušil! Ar mai-

zes kukuli, makaronu turzu padusē uz kalnu dārziem. Uz bijušiem veikaliem drupās pilsētā.

Izkāmējies vācu zemnieks iedod saulainu plūmju grozu, ļauj salasīt nokriteņus zem ābelēm un bumbierēm. Pēc tāda brauciena uz kalniem mūsu istaba smaržo kā augļu dārzs.

No drupās ieslietām durvīm izlien spuraina tirgotāja galva, klausās, acīm ielienot mūsu nešļavā. Ielaiž paslēptuvē, ļauj likt uz galda mūsu mantu. Ceļ pretim koka klikatas, raibu drānu! Līksmāki soļi klauz atpakaļ uz noņemni. Labie makaroni!

Ik naktis līdz vēlai vai agrai stundai zem mūsu logiem klaigā dzīrotāji, kviec plēšenes, spiedz meitenes, dzied itāļi un poļi. Laiku pa laikam kauc policijas patruļas auto bremzes... Atbrīvotie un atbrīvotāji svin brīvību.

Meitene pārnāk danceniski. Viņa ir atradusi darbu amerikāņu Sarkanā Krusta bibliotēkā, vedina arī mani turp. Alga: vācu markas un amerikāņu cigaretes, un pusdienas! — Eju līdz izlūkos paskatīties to aprūpes biroju, kur man būtu darbs kā mašīnrakstītājai, tulkam no vācu valodas. Priekšnieks, iereibis zili rožainām acīm īrs, laipnu, skurbu smaidu mani intervē. Brīnos, kā viņš var saprast manu skolā mācīto angļu valodu, viņu es saprotu itin labi. Tomēr bail uz reizes apsūties, ka nākšu, — tāds dzērājs priekšnieks liekas ne visai uzticams.

Rudens tuvojas, siltāku drēbju un apavu vajag, UNRA daļa tikai tiem, kas pie tās nodarbināti, sadalītāji iedala paši sev un draugiem, uzklausa dažu daudz bērnu ģimeni. Kas gan bēdās par vieniniekiem? — Atkal Meitene kādu vakaru uzplijas: rīt tev jānāk uz darbu, igauniete, kas tur jau strādā, ir slima. Un tas īrs dzer ik dienas, viņš nav ļauns...

Īrs patiešām izrādās lāga vīrs. Ne viens vien mūsu no gūsta pārnākušais karavīrs apvelk viņa mums piešķirtos,

mūsu tālāk dāvinātos kamzolu, slaukās zaļajos armijas parauga dvieļos, mazgājas ar dezinficējošām karbola ziepēm, smēķē amerikāņu tabaku... No dažkārt uzmacīgākiem aizjūras karavīriem viņš mūs, ārzemnieces, prot pasargāt un vakara maiņā strādājušām apgādā transportu uz nometni, sakot: lai karavīri runā ar vācietēm, tās te ir mājās. Sarkanā Krusta kafejnīcā un aprūpes birojā mēs strādājam ap pusotra simta ārzemnieku no dažādām nācijām. Mums izdala uniformas ar Sarkanā Krusta nozīmi uz rokas un pie laiviņveida cepures, kas no armijas zaļganām pārkrāsotas tumši zilā krāsā. Kādu laiku tevi tā tērptu uz ielas aptur dažāda laba mašīna, soloties aizvest uz mērķi. Tad pa pilsētu sāk kļīst baumas un nevalodas par noziegumiem un vainīgajiem — it kā amerikāņu armijas un Sarkanā Krusta nodarbināto tumšizilajās uniformās... Apģērbus mums atstāj, atņem tikai nozīmes.

Kopgalds, kur saņemam treknas pusdienas ar gaļu, makaroniem, taukos vārītiem saldiem krīņģeļiem, īsto kafiju, ir darbinieku tikšanās vieta un iestāde pati par sevi. Virtuvi vada holandietis Hanss, kas biedrojies ar nacistu partiju un par mājās braukšanu nedrīkst ne domāt, ne saņemt bēgļa patvērumu un tiesības. Te viņš ierīkojies tikt pie turības. Aiz virtuves ir produktu noliktava, kas reizē pārvērsta par maiņas preču noliktavu. Kastēs tur ir paslēpti portfeli un dāmu rokassomas, drānu rituļi, kurpes un cimdi. Algas dienās mēs stāvam arī rindā — ar cigaretēm pēc mantām, ko kārojam vai kas nepieciešamas. Mantas no vāciešiem Hanss iepērk gan par produktiem, gan par mūsu cigaretēm. Vai brīnums, ka kafija kļūst jo dienas jo plānāka? Kartupeļu uz šķīvja vairāk nekā gaļas — un tie paši amerikāņu konservētie... Tūkštam tāpat, skat, Zemgales saimniecei, kas mazgā veļu, zied vaigu gali. Ukrainiete, kas pie uniformas nevalkā svārkus, bet vīriešu bikses, tās ar gurniem plēš vai pušu. Aktrise, kas novāc pelnu traukus kafejnīcā, jau zibsnī ar acīm, viņas

draudzenei daiļaudējaļ vaigos kā iedurtas ievēlka smaīda
dobītes. Esam atlabuši darbā un maīzē, kaut arī Hansa
veīkals ēdienu nokrejo.

Sarkanā Krusta karavīru kafejnīcā spēlē latviešu mū-
zīķī, tāpat kā mēs ietērti krāsotos formas tērtos, kas jau
spīd uz elkoņiem un sēzāmviētām. Kā sava veīda trīs-
grašu spēlē reizēm ējam tāds latviešu darbinieku pul-
ciņš uz vācu vīna pagrabu drupās. Kāds no vīriem iēpa-
zinis krodzīnieci, un viņa par paciņu amerikāņu cigarešu
īznes mums pudeli veca, dārga vīna. Vispirms viņa iēlej
lāsi sev glāzē, lēnām šļurcinot, sūc vīnu caur zobiem, aiz-
ver acis un īzteīksmīgi čukst:

— Tas nav tikai vīns, tā ir dzeja!

Pfalcas vīna kalnu dzeja, kad vīnogulāju galotnēs augu-
šās baltās vīnogas pārgatavinātas saulē, nolasītas jau
viegli apžuvušas un vīspēdējās — ar sulas rūgšanu pār-
top vīnā. Tas zeltaini dzirkstī un dvesmo trejādām smar-
žām: vispirms uz mēles, tad aukslējās un beīdzoť kaklā,
tvanēdams vēl labu brīdi elpā. Dzeja gan!

Meitene man to nepiedod, kad, nometnes sporta vadī-
tāja un viņa sievas aīcināta, līdzi viņiem pāreju uz citu
dzīvokli. Tur man ir pašai sava neliela īstaba! Gultā!
Galds! Spogulis!

Te ir mitinājies, UNRĀ kalpodams, kāds holandiešu
ārsts, nule viņš repatriējies uz dzimteni. Tikko spēju ticēt
ītešāmībai — gulēšu viena pati gultā! Aīzsedzu spoguli
ar no Hansa iēmainītu drānas gabalu un novietoju tā
priekšā no Sarkanā Krusta aprūpes biroja aīzlienēto rak-
stāmmašīnu. Tumst. Zem loga dun, rīb, rūc un blāzmo
īela, drāžas tramvajs. Kāds iēreibis dzied:

— Nomierīnies, nomierīnies, mēslos neviens vēl nav
nosīties.

Labi, ka tas nenotiek vakarā vēlu, bet gaišā dienā, kad esmu mājās. Klaudzina pie durvīm, tās atverot, ieraugu Akseli. Dzīvs, vai gars un spoks, viņš smaida un sniedz man roku.

Apķeru svaiņa platos plecus ar mugursomu.

— No kurienes tu nāc?

— No mūsu nometnes čehu pierobežā, protams, — viņš atjoko kā parasti, atvelk mēteli un nāk manā mājoklī. Esmu priecīga, ka varu viņu saņemt, sarunāties savrupā telpā, ne mūsu iepriekšējā mājoklī sēdināt uz skapja muguras.

— Kas tu esi — cilvēks vai nelabais, ka ar nekādu lodi viņi tevi nespēj nogalināt? Dienēji aviācijā, kad ienāca krievu okupanti, Darīji blēņas un tikies pat ar pašu ģenerāli Brunīti, dabūji aci pret aci atbildēt nopratināšanā. Toreiz vienu draugu aizveda, tevi atstāja it kā sēklai... Juka, bruka krievu vara, vāciešiem karu pieteicot un soļojot, lai mūs pestītu. Tevi ar visu rotu aizrāva pāri krievu robežai. Atceries, tava līgava toreiz, Mirta, vēl gribēja no mūsmājām pie leišu robežas ar riteni uz Ogrī pie tevis skriet, lai steidzīgi salaulātos, pirms tevi aizrauj karš un svešums. Mirtu, ne pusceļa neveikušu, atgriezta mājās maršējošā vācu armija... Tu pēc pāris nedēļām kājām atnāci no krievu zemes sveiks un vesels.

Kas tu esi — velis, spoks vai gars, Aksel, šodien viesos pie manis? Tevi iesauca atkal dienestā vācu okupanti, nozīmēja par lidmašīnu mehāniķi, kāds bijis brīvās Latvijas armijā. Komandēja, pārcēla uz Kurzemi, uz Dāniju, uz Vāciju. Vai tevi neaprija Karaļauču ielenkums, vai nepaliki tur maisā kopā ar vairākiem simtiem mūsu zēnu? — Apsēdinājusi svaini, turu viņa dzīvās, siltās rokas un jautāju, minu, brīnos, apmulsusi aiz prieka.

Akseļa priecīgā sejā uz vaigu kaula sārto jauna rēta,

viņš smaida mazliet greizāk nekā agrāk, aizsmēķē un runā:

— Tovakar, kad no Dānijas braucu caur Berlīni uz Karaļaučiem, uzmeklēju tavu mājokli, pašu nesastapu, biji aizbraukusi uz Gēru pie maņējiem. Vai tas nebij otrais janvāris 1945. gadā, ko? — Labs laiciņš pagājis, kopš kauca sirēnas Berlīnes drupās...

Viņš izceļ no muguras somas pāris pudeļu pašdarināta degvīna, tas esot man, ko iemainīt drēbes, apavus. Viņu nometnē labākā valūta tā esot, ne tā kā mums te cigaretes. Šaubos, vai franču joslas tuvuma un labo dzērienu izlutinātie bēgļi vai vācieši Nekārā ņems šo dziru, kas, aizbāzni izvelkot, neko labi nesmaržo. Akselis apstaigā likumu pa istabu, manu, ka viņš mazliet pievelk kreiso kāju. Vaicāju:

— Tu klibo?

— Krievu lode izgāja locītavai cauri, nav nekas liels, ja padomā, ka daudzi nepiecēlās toreiz, kad mūs, gūstekņus, dzina ierindā pa ielu un ik garāmbraucoša mašīna ar krievu kareivjiem uz mums tēmēja pa patšautenes kārtai... Ar laiku iemanījāties krist tik spēji, ka ievainoja vai nošāva tikai reto. Krievu apsargi piecēla mūs ar zābaku spērieniem — no viena tāda palika vaigā rēta...

Jā, velni! Tu zini, aizlidoja mūsu augstākie virsnieki, palika tikai pāris jauniņie leitnanti ar mums. Bijām vairāki simti latviešu lidotāju un mehāniķu Karaļauču drupās. Krievs prasīja padošanos bez noteikumiem, bet trakais pilsētas komandants pateica spītīgu prūšu: nē! Līdz pēdējam vīram, par katru pēdu zemes — un tamlīdzīgas muļķības izkliedza mūsu skaļruņi pa drupām, kurās slēpāmies, kad pilsētu grāva un ārdīja krievu viesuļuguns. Kad pilsēta bij noslaucīta no zemes virsas, mēs bijām paguvuši savus dokumentus un uzplečus, nozīmes iznīcināt un padevāmies gūstā. Ko citu? — Šķiroja mūs, saņemtos vla-

soviešus, poļus, čehus, igauņus un latviešus, pa grupām. Mūsējos slānīja un biedēja nošaut, nostatīja reizi pa reizi pie sienas, pretim stāvēt dzīvām krievu plintniecēm. Kad droši vien jau bijām bāli sejā, tad soda izpildīšanu pēkšņi atcēla līdz turpmākam rīkojumam. Tā vai ik vakarus. Solījās beidzot vest mūs uz Rīgu, tur identificēt un sodīt pēc nopelniem, lielum lielo tiesu pakarot... Dzina mūs kājām uz Gumbinenu, Tilzīti. Pa nakti vāķējot ap ugunsgrūdu, dzirdēju čehu mēli, apjēdzu, ka varu to buldurēt, prazdams poļu un krievu valodu. Pielavījos šiem klāt, sak, esmu pusē čehs, māte čehiete, tēvs latvietis... Vai mani un manu garo draugu šie nevarētu ņemt līdzī uz Prāgu — domāju, tik tuvu Tiringenei un Gērai... Čehi brīdī apspriedās un pamāja, lai lienam pie šiem klāt. Tā kļuvām par čehiem un netikām Rīgā pakārti...

Akselis stāsta, nomalko manu tēju, skurinādamies norij pa paša darinātā degvīna lāsei, aizsmēķē manis pasniegtu cigareti. — Otrā maija rītā esam Kauņā, pilsēta izvārgusi no iepriekšējās dienas parādēm, pilna sarkanu lupatu un plakātu, izbadējušos cilvēku. Minskā poļi pieņes pie čehu vagona maizi, sola dot pret drēbēm. Rāda vakar iemainītās no kāda ešelona, kas braucis uz Krieviju. Akselis apskata poļa slavētos svārkus, izburto Rīgas drēbnieka iešuvi... Apsargi uz brīdī palaiž gūstekņus ārā no vagoniem. Tu, laime! Atkritumu tvertnē tukšās konservu kārbās vēl cīpsliņa gaļas! To izlaizot, apskatot kārbu, lasāms, ka konservi nāk no Amerikas Savienotām Valstīm... Jo tālāk Krievijā, jo vairāk Amerikas — ripo džipi, žvadz tanku ķēdes... Krievs armijā ierāvis visus vīrus, apsargu posteņos redz tikai plintnieces. Isāka ceļa gūstekņiem no Karaļaučiem uz Prāgu krievs nezina, tikai līdz Melnai jūrai braucot un tad caur Rumāniju atpakaļ uz Čehiju. Prāgā nav grūti aizvirzīties no gūstekņu bara, iekļīst kādā Holandes bēgļu nometnē. Transports taisās doties atpakaļ uz Holondi, un divas žīdienes gaišmataīnos

latviešus izgalvo kā holandiešus... Ticis pāri Vācijas robežai, Akselis soļo uz Gēru — spieķis rokā, kāja mazliet stīva, sega pār plecu. Tāds viņš maija mēneša beigās kladzina pie savējo durvīm.

— Un tie citi simti? Vai tie nonāca Rīgā? Tika pārkārti? — vaicāju Akselim aplūstot.

— Nezinu nekā par citiem. Liekas, patlaban divi vien no visa mūsu Karaļauču maisa esam brīvībā, — Akselis rūgti smīn un atsāk: — Vai es teicu brīvībā? Divas reizes amerikāņu politiskie pārbaudītāji ir man likuši celt rokas un rādīt paduses, meklēdami asins grupas zīmi. Ipaši agna bij kāda židiete, kas manu ādu pat aptaustīja ar asiem nagiem... Bet, atcerēdamies tās divas lāga dvēseles, kas mūs ar garo draugu izgalvoja no Prāgas kā holandiešus, es arī šai piedevu ziņkāri. Tu zini, mums lidotāju korpusā asins grupas zīmes neiespieda, un tas ir mani glābis līdz šim. Esmu un palieku ciets savā dzīves stāstā: raku tranšejas un cirtu malku. — Akselis iedzer malku, sniedz krūzīti arī man. Piekožot ābolu, šī ne visai smaržīgā dzira ir norijama. Viņš, kā senāk, prot piemiegt aci:

— Veci karavīri nemirst!

* * *

Mokos ar neapprakstāmi neciešamām, neiralģiskām galvassāpēm kreisajos deniņos, vaigā un pierē. Pat pirkstu pielikt, pat matu suku pieskarināt nav iespējams. Tas no gājiena novembra ārā ar mītriem, tikko mazgātiem matiem. UNRA ogles neizsniedz, un mana jaukā istaba ir auksta kā pagrabs. Pāris nedēļu, kamēr slimoju pa māju, vai ik pārvakarus atnāk ungārs Miklošs, bijis virsnieks vācu pusē, tagad vēja vāzī un armijas ziemas ausainē, nodarbināts par kafijas vārītāju Sarkanā Krustā. Viņš atnes man savās kabatās līdz ar papīrā ievīstītiem, taukos

vāritiem krinģeļiem akmeņogļu gabalus. Saprotu, novērtēju, cik sirsnīgi tas ir domāts, tomēr vairāk par paldies nespēju pasacīt. Miklošam jāsaprot, ka romantika no manis ir tālu, dzīvoju ilūzijās un īstenībā mājās, kuru vairs nava.

Saldams, gurdeni veca vīra soli velkas Miklošs uz Sarkanā Krusta darbiniekiem pilsētas centrā nozīmēto dzīvojamo ēku. Viņam nav bēgļa tiesību, ne apgādes, jo unģāri, tāpat kā somu tauta, skaitās ienaidnieki. Ar mums un igauņiem tas vēl īsti nav noskaidrots. Šī pirmā, istā «apvienoto nāciju» ēka ir grausts tikai ar diviem apakšējiem stāviem apdzīvojamiem. Tās četri augšējie ir bumbu noārdīti. Ja caurules nav aizsalušas, izlietnēs tek auksts ūdens. Apkure par tik, par cik «apvienotās nācijas» pašas ir iemangojušas vai nozagušas no vāciešiem apkures krāsniņas, kurināmo nesot arī no Sarkanā Krusta krājumiem. Nevar gāidīt, lai amerikāņi par savu nodarbināto labklāšanos interesētos vairāk, nekā viņiem tas ir ērti, — jo daudz laika aizņem melnais tirgus.

Sai namā mitinās arī latviešu mūziķi, jo viņu ģimenes nav vis Nekāras, bet gan kādā citā nometnē, kur pierakstīti arī viņu bēgļu numuri un tiesības. Reizi pa reizei viņolnieks vai čellists muzicē, lai sasildītu pirkstus un viņgrinātos nākamās dienas programmai. Mīt šeitān arī mana mazā igauņu kolēģe Aino, kas ne vien klabina rakstāmašīnu, bet tiek pāris reižu nedēļā aicināta augšstāvā. Sarkanā Krusta kafejnīcā likt karavīriem kārtis... Viņa papurina gaišos, garos matus un šķelmīgi smaida: mana vecāmate bij raganā! — Kad mazajai Aino salst, viņa iet pārgulēt pie Pāvo, lielā, lācīgā igauņa, kas mitinās pie vāciešiem kaut kur drupās. Pāvo ir silta istaba... Lieka gulene.

— Ko saka tavs līgavainis Ādo?

— Neko, priecājas, ka man nav salti.

— Bet ja Pāvo sāks lielīties, ka draugos ar tevi?

— Tad viņš melos, un Ādo viņam sados pa kaklu, — Aino ir pati skaidra, un viss ap viņu ir tiešs un vienkāršs.

Miglainas dienas, kas iezīmē ziemu dienvidu Vācijā, līdz ar neciešamām galvassāpēm mani tā nomāc, ka nolemju labāk iet uz darbu un lūkot atkal klabināt rakstāmašīnu.

Priekšnieks īrs ir jautrā prātā, smaida:

— Šī ir amerikāņu Pateicības diena, tā kā jūsu pļaujas svētki, un darba šodien nekāda nebūs. Brauciet, meitenes, man līdz pie mūsu armijas mācītāja pusdienās, viņš mani ielūdzis līdz ar mani draugiem un darbiniekiem. Kamdēļ ne, Hansa pusdienas kļūst jo dienas jo plānākas, pārdodamā prece toties ir augstas kvalitātes...

Jauns, trim zodiem, sukas parauga matu cirpumu, bez laika ar taukiem aptūcis amerikānis ar vaļā svārkkiem mums atver sēru vītolos paslēpušās vācu savrupmājas durvis.

— Laipni aicināti! — Kaut pagļēvi un slābani, viņš pēc eiropiešu paražas sniedz roku. Kalpone vāciete noliek mūsu virsdrēbes. Tā droši vien bijušo kungu, pārņemta līdz ar namu.

Ienākušas telpā, tiekam iepazīstinātas un saprotam, ka vīrs, kas mums nule atvēra durvis, ir priekšnieka minētais amerikāņu armijas mācītājs. Ledus klucīti milzīgā kristāla glāzē iemetis, viņš to pārlej ar nedaudz viskija, uzpildīdams ar sodas ūdeni, un izdala mums, ienācējiem. Durvju zvans ieved vēl pāris kara kungu, iepazīstinādams priekšnieks mūs nosauc par Sarkanā Krusta darbiniecēm, tādi novilkdams cieņas atstatuma līniju jau laikus.

Mācītājs dzer vairāk nekā namatēvam pienāktos, viņa trīs zodi pieriet arvien sātāki, tādas pašas krāsas top acis, kad viņš, strauji nolikdams glāzi uz galda, kliez:

— Ko viņi ar to domāja, tie vācu zemnieki, kurus vakar pakārām? Viņi bij nonāvējuši mūsu izpletņu lēcējus. Un tad uzdrošinājās ar cilpu kaklā vēl saukt:

«Kungs, piedodi tiem, jo tie nezina, ko tie dara!»

Klusums.

Neviens viņam neatbild. Amerikāņu viesi ir nolaiduši acis un pēti persiešu paklāja rakstus. Aino un es reizē paceļam acis viena pret otru — vācu zemniekiem taisnība. Jūs nezina, ko jūs darāt. Ja kāds vispār karams, tad drīzāk tie ir jūsu sabiedrotie komunisti...

Mācītājs ir uzpildījis sev jaunu glāzi un atkārtot:

— Partijas virsnieki, ko sodām pakarot, arī nav labāki, nav mazāk izaicinoši. Ikviens ceļ roku un kliec: heil, Hitler! — un mirst kā vīrs. Nolādēts!

Ienāk kalpone un aicina pie Pateicības dienas mielasta. Gaumīgajā ēdamtelpā, kur netrūkst ne špendeļa stila mēbeļu, ne kristāla, gaismu no griestiem šķiež milzīgs, lāstekains kroņlukturis ar savām simt spuldzēm. Damasta galdauts, salvetes, ziedi, pētersiļu lapiņas apkārt milzīgai, brūnai zosij.

— Titara nav, neesam jau valstīs. Ja šis puņš būs pārlietu sīksts, piedodiet, tādā gadījumā tas ir kājām nācis no pašas Berlīnes, — atjēdzies asprāto namatēvs mācītājs.

Galda lūgsnai izskanot, mēs pievēršamies mielastam. Pārjūrnieki vairāk slavē nekā ēd sīksto zosi, maigos zilos kāpostus vācu gaumē un sacukurotos salātu augļus, gan saldus kartupeļus. Saimniece, baltu aubīti matos, mūs apkalpo, aptekā. Mēs ar Aino sarunājamies acīm kā delarta komēdijā... Kur ir mūsu Trumena trauki? Vai ragana tos nobūrusi kristālā kā igauņu vai latviešu tautas pasakā? — Aino zaļajā armijas kamzolī pietvīkusi, tur nazi labajā, dakšiņu kreisajā rokā un ēd.

Kāds resns kara kungs brīdi mūs vēro:

— Meitenes, vai jūs esat kreiles? Dakšiņas kreisā rokā?

— Tā ēd vecajā, labajā Eiropā, draugs! To nu tu

varēji gan apgūt, — smejas mūsu priekšnieks ne bez sava lepnuma. Nule visu acis skatās uz mūsu rokām, top neērti, un pārstājam ēst. Tikai mācītājs viens, kreiso roku nolīcis klēpī, pārlicis savam šķīvim pāri, ar labajā turētu dakšīņu visu sasmalcināto barību mentē mutē bez rūpēm. Maza starpība jau nu ir, hm...

Kafiju ar konjaku un likieri saimniece pasniedz viesistabā. Mācītājs atkal nerimst:

— Aci pret aci, zobu pret zobu, māca bībele! Bet tā māca arī: ja tev sit pa kreiso vaigu, pavērs arī labo... Kur īstā mācība, kur patiesība?

Viņš izmet savu glāzīti kā ogu un sēstas pie klavierēm:

— Mūsu tēvs debesīs...

Viņš dzied itin tīkamā, skolotā baritonā. Kas viņu dīda, vajā? Vai pakārtie un karamie vācieši? Paša sirdsapziņa? — Priekšnieks brīdi mūs abas vēro un aicina braukt mājās. Klusi mēs sakām pirms viņam, tad namatēvam paldies.

Nometnē man labie kaimiņi pasaka jaunu vēsti — mums jau rīt no dzīvokļa jāizvācas. Te ienākot uz dzīvi mūsu komitejas priekšsēdis ar ģimeni. Kurp mēs? Uz citu bloku — drusku mazākā, vecākā divistabu mājoklī, pagaidām izredzes ir labas.

No rīta pārkravāju savas mantiņas, nesot pāri sētsvidum somu un segu, rakstāmmašīnu. Nolieku šaurajā istabiņā, kur staru iemet rīta saule, un eju uz darbu.

Ejot pa šķērsieliņu gar Sarkanā Krusta virtuves ieeju un vārtiem augsta dzeļonstieplu žoga sētā, redzu lielu baru ļaužu uz ielas, bērnu pulciņu tā priekšā, ar deguniem pie sētas. Kā parasts, pirmdienu rītos sētā dedzina atkritumus, domāju. Man ieeju grib aizkrustot militārs policists, pienāk sargi ārzemnieki, kas mani pazīst un atbrīvo, ieeju darba vietā.

— Kas te notiek? — pagūstu ievaicāties ukrainim sargam.

— No vakarējās Pateicības dienas svinēšanas pāri palikušas piecas tortes, priekšniece pavēlēja tās iznest sētā un līdz ar atkritumiem sadedzināt, jo ledus kastes tik mazas, ka nav vietas, kur tās nebojātas ilgāk uzglabāt. Vācu bērni tortes pamanīja, un no tā šī drūzmēšanās...

Apstājos un vēroju: skrandaini, dažs kailām kājām iekāpis kurpēs, kas viņam par lielām, acīgi, kā jau ieraduši uz ielas uzturēties, nosmulētām sejām, rokām, tie, vai mēles izkārdami, ar acīm spraucas ugunskurā, kur militārais policists laiski iemet vēl vienu torti. Pavēle. Kas viņam daļas? Bada viņš pats nepazīst. Bez tam šie «krauti» ir sākuši karu un to zaudējuši, viņam tie izsalkumā nav jāpabaro — lai pārdomā un vairs nekaru.

Pieaugušie skatītāji izmet pa klusam lāstam. Nospļaujas un aiziet. Varbūt kaķa lāsti tomēr debesīs kāpj — iedomāju seno teicienu, kas apgalvo, ka nekāpj... Atceros, ka pa dēļu sētas apakšu Šarlotes ielā padevu maizes doniņu krievu gūstekņa izkaltušai rokai. Vīrs rājās: no krievu lodes krita tavs brālis! — Nesapratu tāda naida. Vai tamdēļ visa krievu tauta vainīga? Un gūsteknis mira badu... Kaut kur viņam bij māte un mājas — tā bij mana dzīves ziņa, manas mātes mācīta.

Nespēju koncentrēties un strādāt. Izstāstu īram priekšniekam sētā redzēto tortu dedzināšanu, izsalkušos vācu bērnus.

— Vācieši spīdzināja, badināja un iznīcināja žīdus. — Viņš aizdedzina cigaretī, saruna ir izbeigta. Tā pati ticība: aci pret aci, zobu pret zobu... Pie melno kazarmām vakaros staigā pat vecmāmiņas, mazmeitas, bada dēļ...

Ak, šī pasaule ir sapuvusi savā cietsirdībā, netaisnībā, necilvēcībā! Kādam no kaut kurienes jāšak to glābt ar mātes sirds siltumu.

Oficiāli tas nav atļauts, bet paklusām mēs ar Aino mēdzam ienest no Sarkanā Krusta kafijas virtuves pa krūzītei siltās dziras, pa taukos vārītam saldām kriņģelīm, īpaši ja

pusdienas ir bijušas plānas, jo Hanss atkal tirgojies ar pārtiku. Šodien ar kafiju un cepumiem nākot, mani aplenc tie paši vācu bērni, kas vāķēja ugunsgrābi. Atdodu cepumus, kaudamies viņi tos paķer, grūstīta izleju pusi kafijas.

Pēc brīža mūsu birojā ienāk Sarkanā Krusta priekš-niece, laipns, automātisks lieko zobu smaids un: hai! — Sarunājas ar priekšnieku aiz aizvērtām durvīm brīdi. Aiziet. Īrs atkal dzer dienas laikā un viens pats... Nu kaut kas nav labi! — Minam ar Aino.

— Meitenes, kafiju un cepumus no virtuves iznest un birojā ienest vienmēr ir bijis aizliegts. Ar šodienu tā ir pavēle, kas to nepildīs, tiks sodīts ar atļaušanu no darba, — viņš, acis novērsis no mums, to īsi pasaka.

Saskatāties ar Aino kā pieķerti sazvērnieki.

* * *

Karu pie griestiem Adventes vainagu ar sarkanām sve-cītēm, kad pa durvīm ienāk Meistars. Apzinos, ka neesmu apgērbusies, lai saņemtu ciemiņu: no pelēkas kokvilnas flaneļa segas, ko, par lielu brīnumu, man piešķīrusi UNRA, neatļauti esmu pašuvusi garu rītasvārku. Ap galvu man apvīstīts no Šveices izpletņū zīda balts, garens lakats, jo galva vēl ir vārīgi sāpīga. Atvainojos Meistaram par savu izskatu.

— Nē, palieciet tā! Uzskicēšul! Man prātā tempera ar jums šādā tērpā: «Koniņiene Augšzemes kalnā.» Stāvat Ormaņa galotnē, visos vējos viena, pelēks tērps, balts lakats, rokā varbūt sarkana grāmata — šī ir vēlāko laiku Koniņiene...

— Te ābols par sēdēšanu. — Meistars izvelk no kabatas skaistu, sārta zaļganu Švābijas dārzū augli. Vienmēr viņam ir āboli, apciemodams ģimeni citā pilsētā, viņš tos pārved un apdāvina draugus.

Nākamreiz, kad Meistars nāk ar krāsām un audeklu, mans Adventes vainags apļo tā paša dzīvokļa virtuvē... Jā, jauna UNRAS vareno pavēle caur mūsu komiteju: manā istabā ienāk meita, kas nodarbināta UNRĀ, ar māti. Man jāpārceļas virtuvē, kur gāzes pavards diezgan manāmi smako, pil vecais ūdens krāns... Pusdienās un vakaros abu istabu iemītnieki nāk vārīt ēdienu. Toties nakts un vakari ir mani, stāstu Meistaram pieņemtā jautībā.

Viņš brīdi sēž mēms. Neiekustināms. Aizvainots par notikušo, vēro virtuvi.

— Lūk, tepat ir manas grāmatas. Kurzemes sega. Rakstāmmašīna. Ir pat maza Ziemassvētku dzeja. Gribat, nolasīšu:

Tālas, dārgas skaņas svētas,
debess dārzos izauklētas,
Ziemassvētku zvani nes.
Bāra tauta, bērni bāra,
svētā nakts un mīļā Māra
sargā visas dvēseles.

Man lasot, Meistars ir iesācis gleznot. Abi klusējam. Kādam ir jābūt tam spēkam, kas mūs pilnīgi izdeldēs? Visi sīkie notikumi mūs tikai ērcina uz brīdi, uzurda dzīvības spītu.

Ja neklājas labi, tad neklājas visur, arī darbā. Labo īru, mūsu priekšnieku, pie kura dzeršanas bijām jau pieraduši, pārceļ augstākā postenī uz citu pilsētu. Kā ar savu vietnieku viņš mūs iepazīstina ar resnu, bieziem aceņu stikliem vīru, aiz kura stāv milzīgs vācu bokseru sugas suns asins pielijušām acīm. Otrā dienā šis suns guļ biroja stūrī uz mīksta, vilnaina armijas parauga guļamā maisa. Klons ir auksts, caur durvīm velk vējš no ielas, suns savā īsas spalvas kažokā drebinās nemierīgs. Līdzko Aino vai es atstāju krēslu uz brīdi, suns sēž iesildītā vietā.

Raidīts projām, rūc un rāda zobus. Ko citu, pušelnieki ar dižciltīgo suni mēs kļūstam: viņš sēž krēslā, mēs uz krēsla malas. Tikai priekšnieks pats spēj viņu aizsaukt projām, un to viņš dara retu reizi.

Mūsu ēdināšanu pārceļ no Sarkanā Krusta telpām uz darbinieku dzīvojamo māju jeb «apvienoto nāciju» mītni. Hanss tur jūtas vēl vairāk kungs, un ēdiens sarūk pavisam plāns. Kādu dienu mēs lasām okupācijas armijas laikrakstā Savienoto Valstu iedzīvotāju sašutuma protestu pret gaļas sūtīšanu bēgļiem uz Vāciju. Paskaidrotāja atbilde skan: nekāda cita gaļa vairs netiek sūtīta kā vien zirgu konservi...

Todien pusdienās ir stiegraina, cīplaina, ūdeņainā mērcē izmirkusi bezgaršīga gaļa blakus konservētiem kartupeļiem, krūzei ar tēju, ne vairs kafiju un šķēlei sausas baltmaizes. Gariem zobiem dairīdamies, ēd visi, mezdami šķībus skatus uz Hansu pie katliem virtuvē. Atpakaļceļā uz Sarkanā Krusta Aino saka:

— Man liekas, tā bij zirga gaļa... Šķebena dūša, nūdien!

— Bēgļi nav vairs modē, tagad vietā sugas suņi un vācu draudzenes, bijušās partijnieces. — Birojā pamāju uz priekšnieka durvīm. Mēs ar Aino allaž sarunājamies vācu valodā, un jaunajam priekšniekam tas nav īsti pa prātam. Pret mums viņš ir skops, nekad neko nepiedāvā no mantām, ko izdala cauri braucošiem karavīriem — vai tās būtu ziepes, cigaretes, spēļu kārtis, zobu suku vai dvieļi. Pie viņa nāk dažs vācietis un aiziet ar pilnu klēpi cigarešu stangu, paša priekšnieka līdz džipam pavadīts, Sarkanā Krusta šoferā aizvests. Pēdējais zina stāstīt, ka priekšnieka savrupmāja esot īsta suņu muiža: divpadsmit šādu pašu vācu bokseru sugas suņu, visi ar tīrasiņu papīriem, apliecībām. Mājā saimniekojot bijusī īpašniece, partijas biedrene, kas palīdzot suņus apzināt un nopirkt.

Valstīs atgriezies, priekšnieks būšot stāvus bagāts, tur ierīkodams sugas suņu audzētavu.

Kaktā no guļamā maisa sarkanas acis paceļ priekšnieka milulis, instinktīvi nojauzdams, ka mēs viņu aprunājam... Priekšnieks dodas uz klubu pusdienās un sauc suni līdzī, šoferis viņus abus aizved. Aino aizsauc uz kafejnīcu likt kārtis. Palieku birojā viena pati.

Birojā, bērnu ratiņus stumdama, ienāk jauna, glīta vāciete. Pieceļos, sarunājos, lūdzu viņu uzgaidīt priekšnieku. Ievēroju, ka ratiņos guļ mazs, mīlīgs nēģerēns. Jā, ir marta mēnesis, 1946. gads... Vācijas bada gads, sievietes tirgus gads...

Birojā atgriežas priekšnieks, manā aizmugurē uz aktu skapja noliek Trumena trauku ar ēdienu no kluba saviem suņiem un aicina vācieti savā birojā. Pamāj man sekot un tulkot viņas vajadzību. Stāsts, kuram sekoja daudzi tādi paši: viņa, jauna vācu skolotāja, saderinātais kritis pie Staļingradas. Māja nodegusi, māte slima. Pagājušā pavasarī iepazinusies ar melnādaino amerikāņu seržantu. Labs, gādīgs cilvēks, tikai ticis pārcelts ar vienību uz citurieni. Kādu laiku rakstījis, sūtījis palīdzību. Nu jau kopš pāris mēnešiem nekādu ziņu. Pilnīga bezizeja: no darba atlaista, maizes nav ne bērnam, ne mātei... Tēva vārds tāds un tāds. Bērns sāk raudāt un nerimst, brīdi kautrējusies, jaunā māte attaisa apgērbu un dod bērnam krūti.

Priekšnieks, sarkani pietvīcis, pieraksta manis tulkoto, strupī apsola vācietei, ka uzmeklēs melnādaino seržantu un viņai par to ziņos. Mēs varam iet. Vēstuli viņš man nodiktēs vēlāk. Iznāku priekštelpā, apsēstos aiz sava galda. Vāciete aizstumj bērnu ratiņus. Kaktā labi pabarots krāc suns. — Man aiz muguras uz aktu skapja tik garšīgi smaržo cepta gaļa... Ienāk Aino, pametu viņai ar acīm, norādot uz plauktu aizmugurē. Mūsu skatieni satiekas, sarunājas ar smīnu. Priekšnieka istabā ir klusums, durvis

cieti. Abas reizē bez vārda runas ķeram Trumena trauku, turam pirkstos pa mērces apņemtai, brūni apceptai kotletei. Viens, divi, trīs kumosi... Vēl pa vienai — viens, divi, trīs kumosi... Suns paceļ galvu un paskatās, kā saprazdams, ka notiesājam viņa sugas un cilts brāļu vakariņu daļu. Nē, vairāk mēs neņemsim vis.

Otrā rītā mani pamodina tāla kņada, kliedzieni, komandu saucieni, atveru logu, skatos un klausos. No kaimiņu loga man stāsta:

— Izpilda pavēli: sūta atpakaļ ukraiņus, kas dzīvojuši Padomju Savienībā piederošos apgabalos. Šie kliedz, raud, negrib braukt. Viens esot pārgriezis locītavai dzīslas, divi izlēkuši pa logu, gan tikai no otrā stāva. Re, nule piebrauc puertorikāņu sardze, tie to lietu izkārtos. Militāro policistu maz, neko nevar līdzēt. — Kaimiņš pievērš tālskati kazarmām aiz žoga, ielas stūra otrā pusē. Viņš jau notikumus labu laiku vērojis un pārzina tos labi.

Jā, šis ir gads, kad Zviedrija izdod mūsu leģionārus krieviem, — atceros, man uzmilzt zosāda nepatikā un sašutumā. Un ja nu mēs, latvieši, esam nākamā transportā? — Vaimanu, kliedzienu un paceltu dūru pilns smagais auto ar ukraiņiem nogriežas uz stacijas pusi, tam seko otrs, trešais.

Aizeju uz darbu. Aino sēž nelabā omā. Tāda pat apstētos pie savas mašīnas viņai ieblakus. Saskatāmies.

— Vairs nekad! — gandrīz reizē sakām, pamānot uz aktu skapi, kur vakar stāvēja trauks ar priekšnieka suņiem domāto ēdienu. Nē, nekad mēs vairs neēdīsim suņu ēsmu, lai tur vai kas! Visu nakti tās divas kotletes ir kremtušas mūsu apziņu, spiedušas kuņģī kā kauns. Badā nemaz tik viegli nemirsim, ābolu, maizes un sīpolu mums netrūkst. Un cigarešu devas pie algas!

Vakarā, kad atgriežos savā virtuvē, uz galda mani gaida pavēsts: rīt pat atstāt šo telpu, kas ir virtuve abām dzīvokļa istabām un tur ievietotām ģimenēm, un pārcelties uz

kazarmām. Tur nozīmēta telpa kopā ar trim citām sievietēm ukraiņu tikko atstātā blokā.

Ārpus nometnes dzīvot nav atļauts, tas visiem zināms, taču daudzi vieninieki ir atraduši istabas vai gultasvietas vācu ģimenēs. Arī Zelta meistariene, pazīstama dāmu drēbniece, kas prot no amerikāņu armijas segām pašūt lieliskus mēteļus. No UNRAS dotiem mēteļiem savukārt kungu svārkus. Eju pie viņas pēc padoma.

Mašīna rūc un šuj, radio spēlē, meistariene trallina melodiju līdzī... Istaba? Hm... Bēniņu dzīvoklī par divām paciņām cigarešu un pusmārciņu kafijas Bausene pārdos savu miesīgu svaineni, ne nu vēl savu istabu — paziņo Zelta meistarienes vācu saimniece. Vai man nav laime?

Otrā rītā, sasaiņojusi paunas, aizeju pie UNRAS dižvīra ar atvadu vizīti. Dūša man liela, ja izmet no nometnes, lai izmet, bet savu patiesību es viņam pateikšu acīs, un tā ir:

— Nestrādāju UNRAI pa naktīm, esmu nodarbināta Sarkanā Krustā pa dienu, tamdēļ mani izmet pat no virtuves! Neprasu jūsu atļauju meklēt sev pajumti, kur pati vēlos!

Viņš sēž aiz galda, kājas ar brūniem puszābakiem uz galda malas, ar nazi urbina melnus pirkstu nagus. Nevērīgs, ne ceļas, ne atņem labdienu, ne māj piesēst. Tad ir pasaku savu teicamo. Paceļ piemiegtas, melnas acu zīles.

— Noņemiet savus cimds no mana galda stūra, — viņš man saka. Uztraukumā esmu cimds uzsītusi uz galda malas. Paņemu tos, apgriežos uz papēža un izeju no istabas un nometnes.

* * *

— Citreiz stāstīšu par savas bēniņu istabas jumta logu, pie kura saulē dūca un dancoja dūjas. Citreiz par uzsvārci,

ko no sunim paklāta armijas guļammaisa man pašuva Zelta meistariene. Jā, tēt? — vaicāju tēvam, beigusi savu vēstījumu par nometnēm.

8

— *Aizmirsti savas bērnības sāpes.
Aproc savu sirdi darbā, Aldaune!*

Tēva māja ir kā sava veida caurules ciems jauniebraucējiem, kas nokalpojuši ārpus Prērijas savu līgumu gadu un tagad iebraukuši pilsētā meklēt apmešanās vietu un darbu. Sai pilsētā, kas aug kā sēne minūtēs, ne dienās un nedēļās, ziemā darbu dabūt ir grūtāk, jo būvniecību aptur bargais sals uz saviem pāris mēnešiem, ja ne ilgāk. Arī naftas lauki ir paklusāki. Iebraukušie vīri apciemo Kristīnes Dienavas namu, klausinādami pēc darba viņas dēļu zāgētavā, meža cirsmā. Dažs no viņiem seko Akselim uz meža darbiem, cits iekasē bezdarba pabalstu un klaiņo pa pilsētu, ostīdams gadījuma peļņu. Vakaros viņi jo bieži apciemo Kramu māju. Savās brīvajās dienās nāk arī kalpones. Visa mazā viesistaba, kas reizē ir arī dzīvojamā istaba, kņudēt kņud no ciemiņiem. Cits saldumu kārbu Marijai un Rāelei, cits labu dzērienu pudeli Krama tēvam atnes, negaidīdami cienāšanas, bez kuras māte viņus nelaiž projām. Lai kā garajā darba dienā pagurusi, viņa nepukstēdama rūpē un ridā, līdz tēja vai kafija, svaigi cepta saldskābā maize, pašu skābēti gurķi, ukraiņu kūpināts cūkas liesums ceļas galdā un mielo ciemiņus.

Nē, ēst viņi nenāk. Puišiem lielum lielo tiesu palicis prātā no viņa gada, kad, Prērijai cauri braucot, tos sta-

cijā apsveicināja latviešu biedrības Tālavas valdes locekļi: tēvam līdzī vienmēr bij skrējušas abas skuķes — Marija un Rāele. Starp žīdu plēsonīgajiem tirgotājiem, kas, lielidami savus preču paraugus, bij aplenkuši dzelzeļa strādnieku vagonu, tiem piedāvādami visnepieciešamākos darba apgērba gabalus un stingrus apavus par baltu pusvelti, — zināms, jauniebraucējus brangi apkrāpdami, augstās cenas turpmākos mēnešos bij jāsamaksā, uz līguma bij palicis paraksts —, abas jaunās, slaikās un piemīlīgās puslatvietes — puskanādietes bij likušās kā nomoda sapnī satiktas. Ikvienam vīram viņas bij sniegušas šauru, baltu, maigu roku, smaidījušas rožainu smaidu, runājot neatdarināmi mīļā Augšzemes dialekta sajaukumā ar angļu akcentu.

— Kad tu atnāksi pie mums ciemos? — bij aicinājušas.

Tāds puisis, viņu uzrunāts, sveicienu neaizmīrsa visu gadu, lai bijis vai kureliešos, cēdelheimiešos, putlosiešos rūdīts, mērcēts un ārdēts. Ne jau ko īpaši romantisku iedomājies! Uz Kramu māju viņš nāca meklēt mājas, Latviju, veco zemi...

Viņi te ienāk, tik tikko ar galvām griestus augstāk nepaceldami, smaida kā bērni, sasveicinās kā dārgi radi. Satupst kā putni uz kāpēm, kas ved augšas stāvā. Uz Rāeles klavieru soliņa pa trīs, četri. Uz zviļņa, krēsliem, pat uz paklājam uzmostiem spilveniem. San, dūc, reizēm paceļas meldijā ar kādu Baltu rozi, Zilu lakatiņu vai kādu citu pēdējā kara dziesmu, ko Rāele iepratusies uz klavierēm pavadīt. Tēvs apnēsā pa glāzei. Ne jau daudz, lai negaida, ka ļaus izdzert tīšu prātu visu te atnesto! Dzert jāprot ar godu, jāprot kā darbu darīt — art, jūgt zirgu, maisu uzcelt plecos... Tikai nejēga apdzirda otru, pakrīt zem galda pats. Tēvam tāda ticība.

Runātnieks pats, viņš labprāt klausās viesu valodās, vai tās aizved uz veco zemi, fronti un kara laukiem vai

Vāciju. Mājas draudzības un siltuma apņemts, dažs tā aizdziedas kā mednis riestā, skata bijušos laikus saules zeltā vien. Rāele reizēm klausās, klausās un neiztur, izskrien virtuvē, nosakot:

— Vai nu tie nav traki lielībnieki? Pat ziepes viņiem tur bijušas labākas... Slimi pēc mājām tie ir, pēc mājām, kuru tiem vairs nav!

Saprot tēvs viņu kaites, pats tās ilgus gadus sirdzis vienatnē, izrunāt tās ir laba lieta, sirds kļūst vieglāka. Ne jau iezemiešiem viņi tās varētu sūdzēt, tie viņus nesa-prastu. Dažs ir tik krietns, stiprs, ka piemin pat savu tur palikušo sievu ar bērniem. Vai varbūt juzdamies kā glēvulis drošībā, kas nespēj viņiem pat aizrakstīt, pateikt, ka dzīvs un sveiks? Ko tāda bijušā karavīra vēstule tiem tur mājās, nozīmētu, vīrs zina jo labi... Badoties un šaust savu labi pārtikušo miesu viņš sāktu viduslaikos; iet bīs tamā izlūku gājienā frontē; tagad te, Kanādas mierā viņš neapmierā reizēm skarbi kritizē agrāk ieceļojušos tautiešus un pārticībā aizsnaudušos iezemiešus. Daudzi ir tikpat krasī kā Akselis: visur un vienmēr jācīnās pret komunismu, tamdēļ mēs esam dzīvi, lai, bijuši asins liecīnieki, atmodinātu stulbo, snaudošo cilvēces daļu, kas neapzinās tuvo briesmu!

Sēž kāda kara atraitne, ne sieva, ne meita, pats Vare-nais vien zina, vai viņas vīrs vēl dzīvajō vidū vai kritis. ar jaunu zēnu, karā no skolas sola iesauktu, blakus. Viņš viņai pieklīdis nometnē, izgalvojusi no gūsta kā radīnieku, aiz mātes jūtām varbūt. Zēns sarga viņu kā līgavu, acīgi vērodams ik vīru, kas to uzrunā. Sieva cilā roku rokā vai viņai spiež vēl nenovilktais laulības gredzens? — Dzīvie grib dzīvot, kad tikuši drošībā un pārticībā, visu nokavēto, viņiem noblēdīto dzīves daļu...

Patī tādōs vakaros sēžu augstu uz kāpnēm, lai pēc iespē-
ias labāk varētu vērot sejas, augumus, dzirdēt valodas,

lasīt domas. Neticu savām acīm, kad, atskanot durvju zvaņinājumam un Marijai tās atverot, ienāk Meistars, manis tā iesauktais draugs gleznotājs Krīvs, ar kuru biju vienā nometnē Nekārā. Ar pāris lēcieniem esmu lejā pa kāpnēm gandrīz apgāžot dažus sēdētājus, un krietni savaldos, lai nenomutētu Meistara vaigu.

— Mēs esam labi draugi, tēv, — saku. — Iepazīstieties ar Krīva kungu visi paši!

Apstaigājis ciemiņus, vērojis ar savām asi redzīgām acīm, Meistars apsēstas Rāeles ierādītā vietā uz zviļņa un vēro. Sekoju viņa skatienam pie tēva, pamātes, abārpusmāsām Marijas un Rāeles... Viņš pamana manu sekretāju skatienu, un saskatāmies, sasmaidāmies. Ko viņš atceras, ko min? Nekad nespēdama īsti uzticēties draudzei nei sievietei, esmu viņam šo to stāstījusi par tēva atbraukšanu uz Kanādu. Esmu šo māju un cilvēkus ap sevi apzināti sākusī iemīlēt, izņemot tēvu, kas man nebija jāiemīl, jo viņu esmu mīlējusi visu savu mūžu vairāk par visu citu pasaulē — mātes iepotēta, pašas tīri asinīgi iedzimta mīlestība tā bija. Kaut arī Meistars domātu labu par pamāti un jaukajām meitenēm.

Marija apnēsā tējas tases, cepumus, maizes šķēles. Kāds pierunājis Rāeli sēsties pie klavierēm un spēlēt viņas iemīļoto Šopēnu. Kāds jauneklis, nosēdies uz klavieru soliņa meitenei blakus un šķir notis. Rāeles vaigs kvēlo pret balto jaciņu, liekas, viņa ir aizmirsusi rītdienu un skolu pilnīgi... Vai Meistars domā par mūsu Augšzemi vai pārstaigā mūsmājas, atcerēdamies manu kādreizējo stāstu?

Pati domāju:

«Tiesa, tēvs pārnāca no kara, no krievu zemes, pārnesdams asinīs kādas zemniekam bīstamas tāluma ilgas ledams aiz arkla, sēdēdams uz sējmašīnas, plaudams druvi, viņš laiku pa laikam pacēla skatu apvārsnī un ilgojās redzēt citas vietas un citas zemes, citu kontinentu. Nebija viņā vairs zemnieka miera, nejutās viņš šai vietā

ieaudzis kā apsūnojis laukakmens uz robežas, no tēvutēvu laikiem tai pašā vietā... Zināms, mājas viņam pašam nepiederēja, tās bij mantojusi mūsu māte no sava pirmā vīra, un puse piederēja viņai, puse mūsu vecākajam brālim, tēva krustdēlam. Tēvs negribēja, lai māte noraksta viņam savu īpašuma pusi. Un tomēr, likās, cieta, netikdams pagasta vecākā amatā un godā, jo nebij saimnieks. Viņš bij pārāk izdarīgs, izrīcīgs, lai nebūtu gribējis būt vadītājs, vēlētājs. Raža mums allaž bij izcila, lauki labi iekopti, netrūka ne skaista ganāmpulka, ne pašu audzētu zirgu, ne lauksaimniecības mašīnu.

Bet kaut kas tēvu kremta, urdīja, dzina ilgoties pēc tālumiem. Īpaši, kad pašā ražas brieduma sākumā kādā vasaras vakarā uznāca bargs krusas negaiss un stundas ceturksnī nolīdzināja labību ar zemi. Grāvji palika pilni krusas graudu līdz rītam. Rudzu, auzu, kviešu un miežu druvas bij kā lopu nomīdītas. Tad tēvam nolaidās rokas, zuda prieks darboties un gribējās būt tālu prom — citam, jaunam un brīvam svešumā. Sis bij gals viņa zemnieka ticībai: sēj, tad tu pļausi!

Zināms, sievai viens aiz otra bij piedzimuši divi dēli, tikko viņš no kara bij pārradies, kopā ar abām meitām un padēlu nu mājās bij pieci bērni. Vai tie lai izaug par zemniekiem kā viņš pats? — Un reizē bērni bij piesējuši viņa spārniem akmeni.

Notikumi nekad nav tik vienpusīgi. Ne tikai tālumu redzēt, tēvs ilgojās arī pārraut pašreizējo dzīvi, vidi, ģimeni. Viņa ceļu bij pārgājusi kāda sieviete. Māte, allaž ar saimniecību un bērniem aizņemta, sen bij pārstājusi iet korī dziedāt, sarikojumus apmeklēt līdzī viņam. Te bērnam nāca zobi, te sugas govij bij gaidāms pirmais teliņš... Ar prātu jau viņš to labi saprata, bet nemiers viņu dzina no mājas ārā vienu. Nebij ne tēvišķu rūpju, ne rāmuma, zeme sāka degt zem kājām. Vai tā bij otra jaunība ar asins uzziedēšanu. Šī sieviete bij ģimenē labs draugs. Par

viņiem drīzi vien runāja plašā apkaimē. Kas par to? Tēvam tas bij vienalga. Un tomēr — pasaulē doties un aplusināt tenkas, visu aizmirst vai pārlikt būtu tas labākais. Varbūt tur, Amerikas zelta laukos vai tālā Kanādā, sapelnīt naudu, pēc dažiem gadiem atgriezties, uzcelt linu pārstrādāšanas rūpnīcu miestā. Varētu izskolot visus piecus bērņus... To varēja tikai Krams, tenkotāji tad teiktu... Bet reizēm viņš gribēja doties projām, saukt viņu, to otru sievieti, līdzī un aiz okeāna iesākt jaunu dzīvi.

Un kādā maija svētdienas rītā viņš aizgāja no savām mājām, lai neatgrieztos — — —

Meistars atkal manī paskatās ilgi, nopietni, vērodams tagad mani jeb vērojis manu domu laikā? Viņš pieceļas, nāk pie manis klāt ar roku atvadām:

— Nesen iebraucu Prērijā, jūtos vēl noguris. Vai atnāksi rīt ciemos? Esmu iecerējis jaunu gleznu, pasēdi man atkal!

* * *

Domāju, ka biju puslīdz ieguvusi dvēseles stabilitāti, saradusi ar tēvu, jauno māju un apstākļiem. Vai tā bij Meistara ietekme, vakar apciemojot tēva māju, kas mani šonakt dzenāja atkal pa atmiņu labirintiem, zemapziņā sen apglabātām bērņa ciešanām un sāpēm. Nonāku lejā un tikko spēju tēvam laburītu pasacīt. Viņš sēž jau pie brokasta galda, aicina mani piebiedroties. Atrunājos, ka negribas ēst. Negribas jau arī. Esmu laimīga, ka varu iet pie Meistara. Mājās es nosmaktu, raudātu un veltīgi apbēdinātu, uztrauktu tēvu. Izstāstīt viņam sava šīs nakts sapņa īstenību es neuzdrošinātos, nevēlēdamās sāpināt, uzurdīt vecas atmiņas.

Ziemas ārs mani iemērc kā saltā metālā. Braucu caur sarmā ziedošu pilsētu, acīm saulē žilbstot. Eju uz upes

kraujas pusi, kur man jāmeklē Meistara mājvieta. Upes leja, krasta koki un māju dārzi ir sarmoti, tikai pati upe dzīva, ledus neapsegta, zaigo un zib ar melnu straumi. Neaizsalstošā Saskačevana! Aizupi latvieši jokodamies sauc par Pārdaugavu, jo upe dala Prēriju divās daļās kā Daugava Rīgu. Uz vienas no vecpilsētas kraujas mājām ieraugu numuru, ko Meistars man iedevis. Zinu, ka dzīvokli ieejams no sētas jeb kraujas puses, lienu gar ceriņkrūmiem un sētu. Lielā apse sarmā nedreb, no tās uz palieveni veļas virve ar saulē spožiem izžautiem palagiem un dvieļiem. Piegrūžu tiem degunu: smaržo tīra, ārā žūstoša veļa! Smaržos vēl ilgi, ienesta istabā, vēl gultā... Tāpat kā telpa, kur pa ziemu glabāti āboli... Šīs divas smaržas man mīļas no mājām visu mūžu: saulē žuvušas veļas un ābolu istabas smarža.

Meistars stāv puspagraba durvīs.

— Sveika, Aldaun! Pavasarī es gleznošu Veļas dienu tad, kad palagi nebūs vairs sasaluši, bet plīvos vējā kā karogi. Redzi, pie mana loga ziedēs ceriņi. Te ir laba vieta!

Zemas ir pagraba durvīs, tādās gan, kā senā tautasdziesmā dzied, aizķertos vainaga vizuļi. Dobuļains priekštelpas klons ar veļas mašīnu kaktā, izlietni, ūdens sildītāju krāsni, kāpnēm uz augšas stāvu, Meistara ceļasomām. Izskatās kā dekorācijas kādai ainai lugā no iebraucēju dzīves aizsākuma Kanādā. Saku to Meistaram. Viņš smejas: raksti to lugu! Vai mēs to jau netēlojam, ja labi padomā. Un visur ved kāpnēs uz augšu, kā tava tēva mājā, tā no mana puspagraba!

Viņa istabas logs iziet uz apsi un pakrasti, izžauto veļu. Tas stāv mazliet virs zemes līmeņa un laiž dienas saulei iespīdēt pār kuplu papardes ceru, pār gāzes pavardiņu, pār lētu, kukuržnainu guleni, kas pārsegta ar Meistara mātes dotu segu. No divām ābolu kastēm ir sasliets pat grāmatu plaukts. Te var dzīvot. Nosēdinājis mani pusēnā,

ar gaismai pievērstu vaigu, Meistars uzliek kafijas kannu ar ūdeni uz pavardiņa un nostājas aiz statņa ar baltu audeklu.

Brīdi mani vērojis, viņš vaicā:

— Kas mazajai meitenei atkal sāp? Šodien tu esi citāda nekā vakar? Pastāsti, kāds ļauns sapnis tevi nomocīja šonakt. Te ir tavs biktstēvs — un klausās.

Pagājušo nakti pārdzīvoju sapnī īstenību otrreiz un vēl dzīvāk, sāpīgāk, nekā tas notika realitātē manā bērnībā, mājās. Domāju par to un minu, kā Meistars lasa manas domas, sāpes?

— Stāstīšu tev visu, kā tas šonakt norisinājās sapnī: tēva balss teica tik skaidri kā toreiz.

«Rīt tu drīksti apciemot māti.»

Neviena vārda vairāk, tāpat kā toreiz, — ne cik slimā vai vesela lauku doktorātā guļ tur pirms trim dienām aizvestā māte. Acis iepletusi, redzu tēva uz krūtīm nodurto, brūni cirtaino galvu (tagad tā ir balta), plato, vienaldzīgo muguru, kas pagriežas un pazūd durvīs, tām aizkrītot ar pliku kliņķa klikšķi.

Līdz rītam ir ilgi, es zinu.

Vakars, kas ar sarkanu ziemas rieta kvēli grimst aiz dārza upmalas vītolos un jau virs ledus uzspīlušā ūdenī, atplaiksnī sen balsinātās, satraukājušās priekšas istabas sienās un tikko aizkurtās krāsnītes nokvēpušā mutē. Stāvu viena un bēdīga. Cik vien skumīgs var būt bērns, kam ilgi slimā māte. Bailīgi un klusām paveru mātes kambara durvis. Mātes gulta tukša, tikai, tās kājgalim piestiepies, guļ mans salmu maisiņš. Uz tā esmu rītinājusies naktīs turpat četras nedēļas, mātes vaidos klausīdamās, viņai dzert padodama.

Garas, melnas naktis. Sīkai vilka acij līdzīgi ir spīdējusi mazā deglone, pa nakti uz galdiņa degot atstāta. Blāvajā krēslā ir licies, ka spoki un baigums slēpjas istabas kaktos sakārtajās darba drēbēs un zemajās pagultēs.

Pukstiem kāpjot kablā, sirds ir sarāvusies baiļu čokurā — kā to vienīgo reizi melnā rudens vakarā, kad abi špetnie suņi, kājstarpē iemiegtām astēm un smilkstēdami, bij spiedušies saimes istabas durvīs un vecā aukle bij skaidri sapratusi, ka tiem bailes no vilka. Vai vilks būtu tepat ārā, sētsvidū? — es baiļu stingumā toreiz biju jautājusi. Aukle domāja, ka vilks varētu būt pārūpē, tumsā spīdošām acīm un izsalcis. Vējš tā smaku bij atnesis, un suņi, to saoduši, trakoja bailēs.

Cik toreiz bij bail rīta tumsinā uz skolu iet! Aiz katra paegļu krūma, likās, tupēja izsalcis vilks...

Kad māte naktīs vaid vai prasa pēc ūdens, es spēji uztrūkstos un, kad esmu viņu padzirdījusi, abi rokām karsto galvu paceldama un atbalstīdama, ilgi vēl pēc tam plātām acīm veros loga krustā. Aiz neaizsegtām rūtīm ir melna nakts, no kuras tik vien vīd kā vecā milzu ozola stumbrs vai kāds logam tuvāk kupenā ielicis mālābeles zars. Bailes manas, logam pievērstās, acis stindzina, un tās sikās deglences liesmas atēnu stiklā saskata kā nebeidzamu virteni vilku vilksnes acu. Ieraujos aiz gultas gala, pieploku maisīnam uz grīdas un trīcu ne aiz vēsuma vien, ko, nakts siltumu no vecajām ierēm izraudama, ielaiž no spalgā āra.

Tēva mugura, tāpat kā nule durvīm aizkrītot, guļ plata, aizmigusi, nesniedzama un vienaldzīga.

Mātes vaidi par jaunu un gurdens sauciens:

— Meitiņ, meitiņ, uzrauj mani atkal kājās. — Isajā lina krekliņā drebēdama, pieskrienu gultai. Māte vemj gultai tuvu piebīdītā koka spainī. Savām sikajām roķelēm saspiežu viņas vājos deniņus, sajuzdama mitros matus un zem tiem pulsu asi un joņaini sitam. Mātes pieri pārklāj auksti sviedri. Dobji vaidot, viņa sniedzas pēc krūzītes un skalo muti ar remdenu kumelišu tēju. Izmocīta viņa atkrit spilvenos. Vēl labu brīdi nenoņemu savus, viņas deniņiem apkrapētos, sikos pirkstus aiz bailēm, ka

mātes galva tiešām varētu pārplīst. Tā māte saka, tēlo-dama šīs jaunās slimības jeb gripas briesmīgo paveidu.

Kaimiņi iet mūsu mājām ar likumu. Tālu braukusi, sieva netaujā vairs pēc pārdodamā siena vai salmiem, bet, padzirdējusi par jauno slimību, apgriežas uz lieveņa apkārt un klūp ragavās, lai dzītu zirgu tālāk no mūsu sētas. Jaunā slimība kauj cilvēkus kā senos laikos mēris. Mūsu vecā aukle laiku pa laikam nostāj durvīs uz augstā mātes kambara sliekšņa, saliek rokas zem priekšauta uz vēdera un gaužas:

— Dieviņ, Dieviņ, labāk lai izmirst šūpulis nekā gulta! — Izsacidama reizē savu dzīves gudrību un bažas par māti.

— Esmu kavējusi skolu visu šo laiku. Kurš gan cits lai māti būtu kopis?

Rītos, kamēr māte, nakts bezmiega izmocīta, slīgst atpestītājā miegā un arī es, vilka acīm rūtīs izbālot reizē ar deglences noslāpšanu, uz sava maisiņa esmu ceļgalus krūtīm pievilksusi un aizmigusi, tēvs ir piecēlies un aizbraucis mežā. Laiku pa laikam viņš atved šejienes vai viņpagasta ārstu, aizbrauc uz aptieku pēc zālēm. Iet savā dienas solī nerunīgs, īgns, vakaros viņš priekšas kamarī lāpa zirgu lietas, lapo avīzi vai pieraksta saimniecības izdevumus, un tie, par mātes zālēm un petroleju vien domājot, nevar būt nekādi mazie. Reizēm tēvs cilā un šķirsta Amerikas kartes.

Vienīgā derētā meita lobj pa stalli un virtuvi. Abus mazos zēnus, gada un divu gadu vecu, vāc aukle, arī ēst vārdama, drēbes cik necik apkopdama.

Mazā māsa ir skolā. Lielais brālis pilsētas skolā. Slimības lipīguma dēļ māsa uz māju nākt aizliegts. Kaimiņi, ik pirmdienas savus bērņus uz skolu vezdami, aizved viņai baltu linu kuli ar ēdamo. Es to saiņoju, cik vien labi prazdama, no mātes noskatījusies. Bez pārtikas neaizmirstu arī tīru linu divieli un baltu krekliņu ielikt maizes kulē. Reizēm man saiņojot jānorauš asara, kad ciešāk

esmu iedomājusi nokavēto skolu. Bet mātes man vairāk žēl nekā skolas.

Kādā agrā, palsā, saltā marta rītā tēvs piebrauc pie lieveņa durvīm goda orītē iejūgtu melno ķēvi. Orītē krauj segas un spilvenus, aitādu kažokus. Tur iznesuši iegulda cieši sagērbtu māti. Tēvs nerunā ne vārda. Aukle man čukst:

— Uz doktorātu. Pie ārsta. Tāda kā lauku slimnīca. — Gan allaž pārteikdamās uz «slimnieku fabriķi», jaunie vārdi viņas mēlei ir grūti izrunājami.

Rati uzsalušā, grambainā ceļā aizrīb kratīdamies. Māti aizved.

To visu — uz maisiņa pusmiegā pavadītās naktis, mātes vaidus un vemšanu, savas rokas pret mātes mitrajiem matiem deniņos, tad atstāto, tukšo kambari un izpostīto mātes gultu — viņā aizvešanas rītā es atceros, brienot pa čagano, ledus garozas klāto sniegu. Cik speru soli, tik kurpe ar vilnaino zeķi izbrūk cauri. Steidzos taisni pār upi, līčiem un laukiem, rudenī apartiem, grambainiem vai tikko sniegam cauri viežamu rugāju piekaisītiem. Cilpojojot skrienu, pusaizturot elpu, steidzos un nemitīgi čukstus lūdzu Dievu:

— Kaut māte vēl būtu dzīva, kad es aiziešu! Mīļais Dievs, kaut māte vēl būtu dzīva, kad es aiziešu!

Uz brīdi birzs malā mani apstādina žēli ņaudieni. Zem kārklu krūma, uz dābola sauļas, ir pieci mazi, pelēki kaķi. Kāds cilvēks tos ir atstājis sniegā, lai nosalst, lai krīt vārnām par laupījumu, — es apķeru. Brīdi pārdomāju, vai tos pacelt, nest līdz azotī? Tad atceros savu steigu, ceļu pie slimās mātes uz doktorātu. Solos sev, ka mājupceļā tos atkal apraudzīšu. Aiz manis sniegā paliek iebrukušas pēdas, tās man seko līkloču gaitā kalnup, lejup — nepārtrauktā virtēnē trīs kilometrus. Iedomājot māti, izmisums par jaunu žņaudz manu elpu, atsāku atkal lūgt Dievu un skriešus kāpju doktorāta kalnā.

Uzspiežos ar visu svaru smago durvju kliņķim un esmu priekšnamā un vaigu vaigā ar vecīgu apteksni baltā priekšautā. Sveicinu viņu ar galvas mājienu, elpas man vairs nav, bez balss vaicānot:

— Mana māte?

— Te, bērns. — Laipnā, apaļā sieva atver durvis uz baltu istabu.

Ieeju uz pirkstgaliem. Baltos palagos bālu kā linauts vaigu uz balta spilvena guļ māte. Plāna un vaskaini caurspīdīga ceļas viņas roka un nolaižas uz manas pelēkās galvas, kad saknūpu pie gultas.

— Manu meitiņ, kā es tevi gaidīju, — māte klusi runā un glauda manus matus. Elsas rausta man plecus.

— Man nav neviena cita. Kam gan es to varētu stāstīt? Tu jau esi mana lielā, gudrā meita, mana kopēja. Aizej, paskaties, uz palodzes vatē guļ tava brālīša liķītis. Slimība mani nomocījusi, gaidāmais bērns man nebūtu ļāvis atlabt, ne celties. Dzīvu ārsti man viņu no miesām izplēsa, tēvs to pieļāva. — Māte novērš vaigu.

Manas raudas ir aprimušas. Esmu visa ausis un reizē kā sasalusi. Saprotu labi ja pusi no mātes sacītā. Pieceļos un lēnītēm virzos uz norādītā loga pusi. Uz lielas vates plēkšas guļ sīks, dzeltens, sačukurojies bērns liķītis. Brālītis — teica māte, atminos, un sīki drebuļi salti skrien pār maniem locekļiem. Atgriežos pie mātes, stāvu nodurtām acīm un klusēju. Es esmu un neesmu vairs bērns. Man ir briesmīgas bailes no kaut kā, man sāp kaut kas, ko es nesaprotu, un gribas kliegt:

— Māt, kamdēļ tu to nesaki tēvam, māsām, kaimiņiem? Kamdēļ tu to saki man — es nekā nesaprotu.

Bet es nekliežu, es klusēju. Man ir vēl vairāk bailes, kad atceros, cik svešāds tapis tēvs, cik bieži viņš šoziem runājis par braukšanu uz Ameriku. Vai tas ir sakarā ar jauno slimību jeb gripu vai brālīša liķīti — es nespēju saprast.

Manas domas pārtrauc mātes balss:

— Ej, bērniņ, mājās. Ziemas diena nav gara. Tev ceļā pienāks tumsa. Nu jau es drīzi būšu atkal pie jums. Un rīt, meitiņ, aujies atkal uz skolu.

Noliecos un pabučoju mātes vājo, pēc zālēm kvēpjošo roku un eju, kā vēlēt.

Ārā, doktorāta šķūnīša galā, tepat vai galvai skaras garas lāstekas. Palecos, nolaužu vienu, iedama zīžu un domāju par linu bālo mātes vaigu, par tēva domās nodurto galvu, kad viņš teica: rīt tu driksti apciemot māti. Domāju par liķīti vatē... Par tēva Kanādas kartēm, ko viņš vakaros pāršķirsta.

Pie birzs tikusi, meklēju kaķīšus. To tur vairs nav. Tikai dābola sauja, uz kuras tie gulēja, kopā saspiedušies, ir sniegā zem kārķu krūma. Lapsa. Vārnas — man iešaujas prātā un žēluma asaras sariešas acīs. Mātei aizmirsu par kaķīšiem pieminēt...

Māte — — —

Kalnā kāpdama, karsti lūdzu Dievu:

— Kaut māte dzīvotu vēl vismaz desmit gadus, kamēr abi mazie brāļi paaugas. Mīlais Dievs, kaut māte dzīvotu vēl desmit gadus — — —

— — — Pamostos, cieši lūdzot, sakrampētām rokām, mitru seju. Paiet brīdis, kamēr attopos, kur esmu. Tā nav mātes gulta, neguļu uz maisiņa, bet blakus Marijai, pusmāsai, jaunās zemes tēva mājā. Manī elso mana aizsāpīnātā bērība...

Māte palika savā vietā un dzīvoja divdesmit gadus — man, ārā ejot, gribas kliegt tēva mugurai. Bet es klusēju un nesu savu nastu šurp, jo tu te esi ieradies, Meistar...

— Jā, es te esmu un tāpat kā tu, Aldaun, lūkoju sasiet un iztaisnot savas bērības saites ar reālo šodienas dzīvi. Drīzi pēc mātes izveseļošanās tēvs jeb Aizupju saimnieks, kā viņu pagastā dēvēja, aizbēga uz Ameriku, vai ne?

— Aizups aizbēga uz Ameriku... Čukstēja, stāstīja, smējās, pavēstīja, izsmēja un reizē tomēr apbrīnoja pagastā un ārpus tā novadā.

Māte bij pārvesta mājā no doktorāta, uz ārsta ieteikumu tēvs bij iegādājies «Astoninu», nopircis injekcijas adatas un šļirci, iepraties pats ik pārdienas mātei tādi iedot zāles. Viņa acīm redzot atlaba. Staigāja pa istabām gan bāla, bet smaidīga, kā jau no grūtas slimības izcelta, un mācījās priecāties par atgūto veselību. Tēvs teica, ka jūtoties pārstrādājies, un salīga pusgraudniekus māju apsaimniekošanai. Vēl tālāk kādā tirgus dienā viņš aiz orītes piesēja trīs mūsu skaistos, paša audzētoš zirgus.

Uz mātes izbrīnu viņš atteica, acis nodūris pie zābaku purniem, spēlēdamies ar pātagas kātu, kamēr māte iesēda orītē līdzās:

— Pusgraudniekam būs zirgi, bez šiem trijiem mums paliek ķēve ar kumeļu, vai nepietiek?

Tikai ar asarām māte vēlāk varēja runāt par to, kā šie zirgi tikuši pārdoti — ik pazīstams cilvēks apgājis mūsu orītei apkārt, uzsitis Ansim uz spožā, gaiši brūnā gurna, noglāstījis Šķimelim sirmās krēpes... Skaistie Aizupju zirgi! Viens aizgājis uz Lubānu, laikam labam saimniekam. Otrs tepat kaimiņu pagastā uz lauksaimniecības skolu, trešais kādam jaunsaimniekam, bet tas bijis jauns, valdāms un mācāms. Domāt, saimnieks gājis kādas magaričas dzert — kas to deval! Naudu viņš rūpīgi noglabājis kabatā bez paldies. Par tik labiem zirgiem lai pircēji saka paldies. — Tikai vēlāk mēs sapratām, ka tā bij ceļnauda uz tālām zemēm.

Meistars man ielej kafiju, iedod tasi rokās, pasniedz cukuru, krējumu un aiziet aiz statņa un, laiku pa laikam uzmezdams man īsu tvērēju skatienu, glezno.

— Kādā maija svētdienas rītā, — es atsāku un esmu mūsu māju sētšvidū: milzīgas astoņpadsmiit kastaņas ir

aizdegušas baltas ziedu sveces, ap mauru, ap istabu, gar pagrabu, ko tēvs nesen lējis no cementa, ar akmeņu sienām. Maura vidū aplī, ko tēvs mums ierādījis aplikt kameņu vietā ar zemē iestatītām, savdabīgām, plakanām, brūni zeltainām apkaimē kara laikā vāciešu pamestām tukšām vīna pudelēm, zied visu nokrāsu tulpes, narcises un zilvārpīši. Pie klēts plaukst ceriņu krūms. Mūsu mājas ir skaistas, upes likumā zirgu dārza bērzu mūris, gar krastiem ievu kupenas, vītoli, kas likst ūdenī, milzu viksnas, ko var apņemt tikai trīs četri vīri izstieptām rokām. Ābeļu dārzi divi: jaunais un vecais, — ar savām simt ābelēm. Liepu gatve ved uz upes malu, vecā liepa aug, kā augusi vecajā istabas vietā, blakus šmaugai paradīzes ābelei. Jaunās, tēva dēstītas, tāpat kā ozoli gar ganu ceļu, uz rijas pusi. Vecā ābeļu dārza vidū ir milzīgs, sencīgs, stalts ozols, tā zaru vainags šalc tik augstu, ka nenoēno ābeles. Rudeņos ozola balss ir dobja, basē aiz citu koku zaru smalkās šalkšanas, sanēšanas...

Ir maija svētdienas agrs rīts. Es skrienu sarkanā, sīkiem punktiem izraibotā kleitiņā no klēts uz istabu, mātes sūtīta. Mati ir ievīļnoti, pa nakti ietinot papīra vīstokļus samitrinātās šķipsnās, un tagad plīvo vēsmā un skrejā. Pie lieveņa tēvs mani saķer, apskauj un apgriež apkārt — es smeļoties izlokos no viņa rokām un vienā lēcienā esmu uz lieveņa un istabā pie mātes ar maizes kukuli, nestu no klēts. Sēžam ap brokasta galdu visi, mazie brāļi tīrām mutēm un jaunās drēbēs, tāpat Mirta uzposta, mātei balts lakats ap galvu. Mēs dodamies uz ciemiem, uz mātes tēva mājām, kur iesvēta brālēnu un māsīcu. Uz baznīcu eju tikai es — kājām, gar upi. Māte brauc orītē ar bērniem tieši uz ciemu, kur es nokļūšu no baznīcas, radu līdzī paņemta. Tēvam jābrauc darīšanās uz Rīgu.

— Ar Dievu! — es uzsaucu, paķeru adītu jaciņu, nolēcu no lieveņa un danceniski pa ābeļdārza taku, nobirdinot akāciju žogam vēlinu rasu, apreibstot no pieneņu saulišu

zibošā zelta, acīm atdzeros no stāvā krasta upes spulgošanā. Tēvs teica, ka rudzzālē jau zaķis varot paslēpties, domāju, vērojot laukus, kur sazēlušas auzas un mieži. Uzminu kukurznim uz krasta celītes, klūpu, ceļos un skrienu... Upes likumā aiz krusttēva mājām starp jasmīnu krūmiem milzu dzirnakmens galds, soliņš. Pie tā vasaras vakaros, pat Jāņu naktī, mēdz sēdēt vientulis vecpūsis krusttēvs, vērodams pakalnos sārtus un darvas mucas. No šejienes redz pat Saukas Ormaņa kalnu... Meža rozes aug gar kraujas taku, māla kalnā bumbieres un ābeles, vēl jaunas, labības vidū, mietiņiem piesietas. Šo kalnu es dēvēju par Dienvidus kalnu. Kad es būšu liela, krusttēvs man to dāvinās. Kalnā pacelsies netēstu baļķu māja, ar logiem uz rītiem — Ormani, Saukas mežiem, kalnu rozām; ar logiem uz vakariem — upi lejā, bērzu birzīm, baznīcu ciemā, aiz tās ziliem tāliem leišu siliem. Ap māju viļņos rudzu lauks, augļos liks krusttēva ābeles un bumbieres, šalkos visi četri vēji, pār kalnu skriedami un tikdamies. No mājas redzēs tālu, un māja būs redzama no lielas tālienes — pa lielceļu brauks pārnovadnieki un sacīs: tas ir Dienvidus kalns...

Skatos augšup uz smailo torni, stāvot pret apdrupušiem, laika zoba grauztiem, vairāk nekā trīs simti gadus veciem dievnama mūriem. Tornī dzied zvans. Mēģinu ieklausīties, vai ir tāda meldija, kā aukle saka: linu, linu lindraki, pakulu krekli! Laužu pulks no baznīcas apdārza veras uz garo ziliem ceriņiem apjumbo gatvi, pa kuru no mācītāja muižas jānāk iesvētāmajiem bērniem. Sirmais, staltais mācītājs jau četrdesmit vasaras ir pa šo ziedu gaiteni vedis baltu meiteņu un melni tērtu jaunekļu virteni. Vienādi tie izskatījušies ārēji: dziesmu grāmata rokās, mirtes zariņš pie krūtīm, svinīgums un reizē satraukums gan pietvikušās, gan bālās sejiņās.

Uzkāpju luktā, skatos balto meiteņu pulkā pie altāra, jaunekļu noliektos pakaušos, kad mācītājs svētīdams

ikvienam liek roku uz galvas. Svētā Gara balodis griestu velves viducī mūžīgi lido, viņa knābī olīvas koka zariņš. Uz altāra dreb vaska sveču liesma, atvērtā, šaurā baznīcas logā iespraucies zaļi saplaucis bērza zars. Mācītājs kancelē ilgi runā, šūpo un klana sirmo galvu, paceļ un nolaiž, trīcina balsi vāciskā izlokšnē. Iesvētāmās meitenes raud. Par ko? Vecāsmātes slauka acis galvas lakatiņu stūros... Svētā Gara balodis laižas un brīdi šūpojas mācītāja talāra plato piedurkņu galos, kad viņš ceļ rokas un svētī. Balodim knābī nule ir zaļš bērza zariņš...

Pietupdamies zem melnas drānas, baznīcas dārzā iesvētāmos uzņem ciema fotogrāfs. Baznīcēni stāv apkārt, vēro, pārrunā. No slitas godaratos jūgtos zirgus atraisa pelēkā vadmalā tērpušies tēvi, sēdina blakus kuplas mātes, bet abiem vidū, aizvējā, balti tērptu meitu vai melni tērptu dēlu. Lielceļš uz vectēva mājām put, kā dzirnavas maļot, pamale aizmumst putekļu mākonī pakaļ braucēju virtenei. Sēžu, cieši iespiesta godaratos starp brālēnu un māsīcu.

Tiek ilgi sēdēts pie mielasta galda. Māte runājas ar māsām un krustmātēm. Pēcāk tiek apstaigātas kūtis, gaņības, tuvākie lauki, mums, bērniem, kā astei nopakaļis visur tekot. Tad māte atšķīras savrup, ved mūs virtenē (mazais brālis viņai klēpī) tēva māju ābeļu dārzā. Viņa ir klusa, es noprotu, kamdēļ viņa atšķīrusies no ciema krustmāšu pulciņa, — te ir atmiņu dārzs...

Tad viņa sāka runāt, te augošiem kokiem paceļas blakus seni milzeņi, kas reiz auguši; uz kailā pagraba kupra sadīgst leknā lapu trūdā baltas kreīmenes; bites skrien ziedos no resnā aviļa vecajā liepā, kuras zaru caurumā ir vāverei pārklis... Pie rožu krūma, aiz pagraba, atrodas sols, kur vasaras vakaros pasēdēt, lakstīgalu klausoties... Neko, neko māte neskata šodienas acīm vien, viss viņai rādās divkāršs: kā tolaik un tagad. Mazie bērni sastop kurmi un aptupst ap to, māte skatās uz balto ceriņu vali, kas, iedēstīta gar sētu, aizstiepjas līdz pat lielceļam.

No tās atšķirtu viņa ir vedusi ceriņu krūmu, kas zied mūsmājās pie akas...

— Meistar, vai esi kā bērns braucis vēlā vakarā mājup? Dārzi gar ceļmalām smaržo, tvan zeme, grāvjos zied purenes, sausākās kraujās druvenītes. Purvā vaid ķīvītes, kaut kur tuvumā cērt zemes vēzītis; no mājas uz māju, ieklausīdamies ratu aizrībēšanā pa lielceļu, rēj suņi... Ķēve met vienādu, lēnu, neskubināmu riksi. Mazie brāļi saldi gul, arī māsiņa ieritinājusies pie mātes ceļiem. Man platas acis tumsā, saredzu ik lauku ceļu, pa kuru esam nogriezušies, grambu, bedri, akmeni, ko aplaipo kumeļnīca, laiku pa laikam iebubinādamās, kad kumeļš aizskrējis pārāk tālu uz priekšu, pārlēcis grāvim vai atpalicis zāli noplūkt ceļmalā. Mājas ir viežamas pār purvāja klaju — akas vinda, lielais ozols, vīksna upmalā iezīmē to vietu, atšķir pudurī no nakts tumsas pret blāvi zaļganām, sikām, tālām zvaigznēm piekaisītām pavasara debesīm.

Skaidri atceros, cik pasvētdienīga to pirmdien likās skola! Tālumniēki un tuvumniēki, kas ik vakarus pārskrējām sētā, visi bijām bijuši savās mājās. Calas, smieklī, piedzīvotā atstāstīšana starpbrīžos, pusdienas laikā, kad sētā skrējām «Divi par maz, trīs par daudz» vai spēlējām «Pēdējais pāris ārā».

Pēcpusdienā skolas pārzinis mani izsauca no stundas, priekšnamā stāvēja mūsu jaunais kaimiņš, sniedza man aploksni, teikdams:

— Māte tev lika iet uz mājām. Nāksi?

— Nē! Kāpēc? Vēlāk, — es noberu ātri, atspiežos pret sienu un atlupinu aploksni. Mātes raksts dreb acu priekšā:

«Tēvs mūs ir atstājis. Trūkst viņa papīru atvilktnē, nav skapī labāko drānu. Visas zīmes rāda, ka Rīgas ceļš ved viņu pāri jūrai. Nāc, bērns, cik vien drīzi vari, uz mājām. Māte.»

Neeju vairs klasē. Asaru aizmiglotām acīm skrienu caur skolas ābeļdarzu. Nokritu ežmalā pie lielajām eglēm. Saucu tēvu, raudu un saucu tēvu atpakaļ. Starpbrīdī laikam mani tur atrod klases biedrenes. Nedzirdu, ko viņas runā, skatos egļu ziedēšanā — galotnēs ir maigi, sarkani čiekuri, zeltainu putekšņu čemuriņi... Egles zied. Tēvs mūs ir atstājis. Biedrenes ved mani uz prodiņu muti nomazgāt, izskalot acis. Pie skolas divstāvu ēkas ir nolikti gari soli, uz tiem sēž skolotāji, priekšā un aizmugurē skolnieki, skolnieces — miesta fotogrāfs ar melni apsegtu aparātu gatavojas uzņemt. — Vēlāk redzētais uzņēmums rāda vienā kaktā sabrukušu, nopinkājušos divpadsmit gadus vecu vecenīti — mani.

Mājas ir kā postaža. Māte atrāvusi atvilktnes, pārcilājusi tēva lietas, grāmatas. Uz galda «Astonins», injekcijas adatas. Māte, mani ieraudzījusi, sabrūk raudās, apķer mani cieši.

— Vakar rītā, kad tu aizgāji uz baznīcu, viņš mūs izvadīja uz ciemu. Piebrauca orīti, iecēla bērņus, ielika zirgam auzu kuli, paķēra grožus un uzsēdās pats uz drēģa malas. Pavadišot līdz rijai. Tā kā nedēļas vidū dēstiet kartupeļus, pieteica. Vai tad pats nedomā steigties mājās? — prasīju. Šis varot aizķerties Rīgā pāris dienas ilgāk, apciemot padēlu skolā. Pabučoja man roku, nolēca jautrs no ratu drēģa: brauciet veseli, miļie! — Man ne jausmas nebij, ka tās ir ardievas — — —

Klausos, ko māte stāsta, skatos pa logu uz balto ceriņu krūmu vecā akas vietā — tur māte un aukle, paslepus sačukstēdamās, apraka mazā nedzimušā brāliša liķīti, es zinu... Nu tēvs ir mūs visus atstājis — slimība, liķītis, Amerikas kartes...

Satumst ār, satumst istaba. Māte, piespiedusi krūtīm tēva darba cepuri, staigā no viena kambara otrā, no viena kambara otrā. Tad viņa piespiežas stenderei un raud. Pieplokū klāt.

— Neraudi, neraudi, memmīt! Rīt pat es braukšu uz Rīgu! Atradišu, atvedišu tēvu atpakaļ, — es solu. — Es zinu, kur Daugavas malā stāv lieli svešzemju kuģi. Tur es apstāšos un gaidīšu dienu, nakti, kad tēvs nāks. Ne ātrāk, kad viņš kāps jau uz laipas, pieskriešu, ieķeršos svārkos un lūgšos: tētiņ, nāc uz mājām! Un viņš dos man roku un nāks. Un viss būs labi kā senāk, kad māte nebija vēl slimojusi.

Ar to solījumu es aizmiegu blakus mātei.

Pamostos rīta krēslā, atceros vakarvakaru un to, ko esmu mātei solījusi. Tikpat ļoti, cik mana sirds dreb pēc tēva, tā arī bijas un bīstas.

— Māt, es nevaru braukt uz Rīgu. Es nespēju aizturēt un pārvest tēvu. Viņš būs uz mani ļoti, ļoti dusmīgs, ja viņu aizkavēšu. Saproti to, mīļo memmīt! — es lūdzos.

— Viss ir Dieva rokā, — manu galvu noglauda māte. — taisies uz skolu, bērns.

Pēc nedēļas pasts atnes tēva vēstuli no Liepājas. Turp viņš ir devies ar vilcienu, lai kāptu kuģī.

«Ār Dievu!» viņš raksta. «Pēc gadiem jūs mani sapratīsīt un nenosodīsīt. Kāpjuz uz kuģa, lai dotos uz Kanādu Dzīvojiet veseli.»

— Kādā naktī es biju tur atkal, uz celītes pie basām kājām man lipa kastaņu pumpuru sveķotās čaulas. Es meklēju māti. Tur viņa tumsā vīdēja aiz loga ar tēva cepuri pie krūtīm, asarainu vaigu. Skrēju uz lieveņa, saucu un pamodos...

Meistar, ko lai es daru? Bērnība, pagātnes sāpes apēd manu mieru naktī, postā manu mīlestību uz tēvu...

— Neskaties atpakaļ, Aldaun, — lēnām saka Meistars, — nekāro neatsaucamā — tēva mīlestības pagātnē. Pieaudz un topi prātīga. Nakšu jausmas nedrīkst iznīcināt to, kas pa dienu ir saprāta uzcelts. Jums visi: tēvam.

pamātei, Marijai, Rāelei, tev, — ir tiesības dzīvot, tas ir, mīlēt. Māti tu ar bērna žēlabām vairs neuzcelsi. Tēvu neatgriezīsi atpakaļ jūsu bērnībā. Nāc paskaties, par tevi domādams, esmu iecerējis šo gleznu. — Meistars ņem mani pie rokas, pieceļ un ved pie statņa.

— Ne tev vien bijis jācieš, jāzaudē, jāpamet... Skaties — tā ir Ķoniņiene, arī Kuršu, bet manas puses — Saukas Ķoniņiene; ik novadā ir bijuši savi Ķoniņi, to norāda mājvārdi. Leišu iebrukums Sēlijā ir aplencis, izpostījis un aizdedzinājis seno pili, varbūt Ormaņa kalnā. Cīņa ir zaudēta, vīri apkauti, saņemti gūstā, manta izlaupīta, sievas apsmietas. Ķoniņiene ar kalponi ir izglābušās un bēg svešumā: aiz muguras deg pils, paliek manta, cilvēki, kas mīlēti, viss, kas krāts un turēts. Ceļš ved uz priekšu, tikai uz priekšu. Bet viņa neskrien, ar cieņu, apcerīgi viņa iet. Aizmugurē atpakaļ skatās tikai kalpone. Tikai sīkais guļojas, lielais klusē... Redzi, viņas galva lepni pacelta, lūpas sakniebtas, acis skatās gaiši un tālu. Tavs matu vainags, tava piere, tavas sāpes sirdī savaldītas. Tu aizej reizē no izpostītās senās pils, no šī kara paņemtās Latvijas, no savām bērnības sāpēm; lai viss, ko mēs mīlam, mūsos kļūtu mūžīgs un svēts — ir jāpamet, jāaizmirst, jāatsakās. Ir jādzīvo pāri zaudētajam, Aldaun. Redzi, tu aiziedama dzīvo manā Ķoniņienē.

Klusēju. Nakts sapņa uzdzītā, slimīgā jutoņa manī saplok kā putas pret zemes krastu. Acu priekšā man deg Vidzeme, 1944. gada oktobrī asinīs skalojas Daugava, tās tiltu pēdējoreiz pārbraucot. Sīkas liekas manas bērna sāpes, gaudas pēc tēva. Tikai ne aizmirst un izdzēst, bet dzīvot, saprast un izturēt man gribas kā Ķoniņienei, ko iecerējis šai gleznā Meistars.

Zinu un jūtu, ka nekad, nekad nevarēšu nokratīt bērnības sāpes, aizmirst māti un to, kā mēs augām bez tēva... Nekad man nav bijis vaļas raudāt, lai izsāpētu divu brāļu

nāvi, — vienmēr bijis kāds cits ģimenes loceklis vairāk žēlojams, saprotams... Lielaīis brālis krita, iztīrot piejūru no komunistu karaspēka un to līdzskrējēju salašņām, — ar zobenu iedams, no zobena krita, kā māte teica. Raudāt līdz nesamaņai drikstēja viņa sieva, tā nesa zem sirds bērniņu... Es biju mierinātāja. Māte drikstēja stāvēt drivas malā, asaru apmiglotu vaigu.

— Neraudi, memmīt, tavu lielo dēlu gulda Brāļu kapos...

— Tas ir karavīra gods, dzīvības vainags, ko saņem par uzticību līdz nāvei. Tā bībele māca. Nē, es raudu par kaimiņiem, par sīkiem, maziem bērniem, ko necilvēki līdz ar vecākiem un slimu māti aizrāva uz Sibīriju.

Mūsu dzimtā ir kāds nostāsts par radnieci vecāsmātes ciltī, kas nekad savā mūžā nav redzēta raudam. Sausās acis — es biju reiz iecerējusi tādu stāstu. Man nav šo sauso acu, es raudu un plosos iekšēji, es eju pa dzīvi kā zvērs ar slazdā aizcirstu kāju. Nekad, nekad man nebūs iekšējā Ķoniņienes miera — ārējo vien Meistars sagūstīs un ieliks savā darbā, — domāju, skatīdamās gleznā, kur esmu sev līdzīga un reizē sveša.

— Aldaun, klausī mani! Lūko aprakt savas bērības sāpes. Ieliec, piesien savu sirdi darbā, lai cik necils tas arī būtu. Nepaliec tēva mājās dienu un nakti, nedēļām ilgi. Nedomā tik daudz, bet meklē sev nodarbošanos, — runā Meistars man blakām.

— Jāmācās ciest klusām, iegrozot sirdi. Tev taisnība, ir jāmeklē darbs. — Ceļos, lai ietu mājās.

AKSEĻA VĒSTULE NO KALNU MEŽA CIRSMAS

Mirta ir apciemojusi tēvu, kamēr manis nebij mājās. Uz mana galda māsa ir atstājusi Akseļa vēstuli, lai arī es to izlasu. Viņa vēstules allaž ir tik vispārējas un reizē saistīga vides tēlojuma pilnas, ka visa ģimene tās var lasīt kā visiem un vienam adresētas. Viņš raksta:

«Viena diena mežā.

Kalnu meža būdā ir vēl tumsa, kad ārā pie virtuves pavāre sit celšanās signālu. Iedomās redzu, kā viņas tuklā, brūnā roka ar lielu metāla karoti paceļas un krīt pret pakārto dzelzs gabalu... Mājās pie ganuceļa sētas staba bij pakārts vecs lemesis, pret to skandinot, sauca no tālīnām pļavu ganībām ganus mājās — man iedur atmiņas. Zinu, ka šobrīd mana elpa kā balts mākonītis paceļas pret būdas jumtu, griestu tai nav. Tai pašā brīdī blakus migās sakustas pārējie vīri un, galvas no segu apakšas izbāzuši, ņurd:

— Vai jau rīts?

Mešus mēs metamies no iesildītām migām un sākam kārtējo rīta danci ap izdzisušo krāsnīti. Iededzam petrolejas spuldzi uz galda, skaldām sausas malkas šķīlas, grūžam tās krāsnītes melnajā mutē — žviukt! — šalti pretolejas virsū! Švirkst viens sērkokciņš pēc otra, līdz krāsnīte rūc, liesmu pilna kā pasaku puķa žaunas. Būda ir smirdīga siltuma pilna uz rāvienu. Mēs varam sākt ģērbties. Ūdens, kur mutes mazgāt, mūsu būdā nav, jo tas traukā

tik un tā pa nakti sasaltu. Bārdu skujam reiz pa nedēļu — sestdienās, aiz virtuves plīts pusmucā apmazgādamies.

Atskatot otram pavāres signālam, atsprāgst ar reizi visu būdu durvis, no tām lien sapinkājušies vīri un rozīdamies, rokas izstaipīdami, nožāvādamies iet uz virtuvi. Dažs pa ceļam paķer sniega sauju un noberzē seju, rokas, noslaucīdams tās biksēs. Krēslainā virtuvē, kur pie sijas karājas petrolejas spuldze ar sarkanu, visai vāju gaismojumu, ap nekrāsotu, garu galdu ir tādi paši rupji aptēsti soli. Augstu celdami kājas, vīri kāpj un sēstas ap galdu, pirmo ķer melnas, karstas kafijas krūzi, ko katram, pār plecu sniegdamās, pielej pavāre pusmeksikāniete. Viņas pusauga puika stāv pie platās milzu plīts, laiku pa laikam ieģrūzdams pa krietnai malkas šķilai tās negausīgajā rīklē. Zēna acis glūn zem matiem aizaugušās pieres, it kā neuzticēdamies viņš jo lāgā nesaprot vīru valodu, ne jokus, kas tinas ap ducīgo, mazo, melnīgsnējo māti. Zēns ir viņas palīgs un reizē sargs. Tepat aiz virtuves, mazā istabiņā, viņi abi pārguļ naktis. Diena paiet vārot, cepot, mizojot un mīcot. Divdesmit piecus vīrus ik dienas četras reizes pabarot nav viegla lieta. Meksikāniete to prot, jo ar pārtiku nav jāskopojas, alga laba un neviena kaklakunga nav, vīri negaida arī nekādas apkalpošanas, ja nav uz galda, ko viņi kāro, tie iet un meklē plauktos ap virtuves sienām vai saltajā kamarīti, kas aizstāj ledusskapi.

Galda vidū šķīvjos un blodās smaržo un kārdina sacepts bekons, olas, rīsu biezputra, ievārijums, medus, siers, piens, krējums, desas un karstas pankūkas, leknas un lielas kā milzu ziloņa ausis. Uz tām mēs lejam Kvebekas kļavu sīrupu. Kādu brīdi dzird tikai šnakšķināšanu, žokļa malšanu, lūpu aplaizīšanu — ēstgriba rodas, ēdienu uzskatot un ēdot, tas tiesa.

Paēduši ceļamies un izejam vēl krēslainā ārā. Sameklē-

jam zāģus un cirvjus, izvedam no piebūves zirgus. Siltuma pilni, tie kūp ar visu kudlaino, garo spalvu un sprauslo, rīta auksto gaisu ierāvuši nāsīs. Mūsu ceļš kāpj kalnup pa mežu. Grūti ir iedomāties, ka atrodamies seši tūkstoši pēdu augstumā un mūsu cirmsma ir astoņi tūkstoši pēdu augstumā, kur mežs jau robežojas ar klintīm un kalnu kazu mājvietu. Suns skrien pa priekšu, rej un trenkā vāveres, izceļ no piesnigušām eglītēm pa putnam. Eju vispēdējais, aiz zirgiem, ar baļķu veļamo āķi pār plecu un skatos kalnu šķautnē, pār kuru karājas plāns veca mēness rieciens.

Esam vietā, kur vēl nav zāģa, tas atrodas vairāk ielejā, un pie tā ir aizgājusi cita vīru grupa. Mēs sagatavojam jaunu vietu zāģētavai, cērtot slaikas apses, ierīkojot no tām vietu baļķu nokraušanai. Daži vīri ar zirgiem dodas dziļāk piekalnes mežā meklēt agrāk cirstos, jau sniega klātos baļķus. Tos atraduši, viņi apmet ķēdes cilpu vai aizķer baļķi ar īpašu āķi, un pievestais zirgs, locīdamies starp kokiem un brizdams pa krūmu brikšņiem, velk baļķi pie mums. Pirmajā gājienā zirgu ved cilvēks, bet, kad baļķis jaunai nokraušanas vietai pievilkt, zirgs turpmāk ceļu zina pats, aizejot un atnākot viens. — Mans vec-tēvs reiz dziedāja: «Ķēvīt, mana svilpastīte. Tu zin' Rīgu, Jelgaviņu...» Nudien, šie kudlie, pasmagie Kanādas darba zirgi ir tikpat gudri kā mūsu bēriši.

Atvilktos baļķus mēs veļam un kraujam grēdās. Mazākos sašūpojojot paceļam pāris vīru un uzmetam grēdā kā kūleņus. Tie ir sniegaini, pat apledojuši, un mūsu rokas, kaut iemauktas vairākos pāros dūraiņu, sāk neganti salt. Reizi pa reizei novelkam dūraiņus un pusstingušiem pirkstiem pieķeram pie deguna un ausīm — vai vēl jūt un mana? — Uz brīdi atpūšoties, apstādinot arī zirgus, iekuram uguni un nostājamies ap to sildīties. Vienīgi suns viļājas sniegā. Varbūt tā viņš sevi sasilda un reizē iztīra savu kažoku.

Vispirms nosarkst kalnu šķautnes, sniegš sāk rožaini kvēlot galotnēs, tad kāds saules stars aizķer egļu galotnes, lec saule, un ir visspalgākais sals. Tikko piekalnes cirsmā starp kokiem atplaiksnās gaisma un ēnas, kļūst manāmi siltāks. Diena ir sākusies. Baļķu grēda aug augumā, nāk zirgs pakaļ zirgam ar apsnigušu milzeni no kalnu meža. Mūsu muguras kūp, dūraiņi sāk dilt un plīst bez žēlastības. Kad viena grēda izaugusi stāva diezgan, atsākam taisīt vietu jaunai krautuvei. Brīžiem uz baļķa grēdas galotnē uzmetas svešāds putns, mazliet līdzīgs mūsu dzenim, un čiepst, ziņkārīgi grozīdams galvu un skatīdamies mūsos. Iezemieši apgalvo, ka tas esot jocīgs spārnainis — ēdot no rokas. Bet mums nav līdzī maizes, un nevaram to pārbaudīt.

Pusdienas laikā pārtraucam darbu un, vedot zirgus pavadās, dodamies uz savu būdu ciemu, uz virtuvi pusdienās. Pavāre mūs tiešām baro kā ragana Ansīti un Grietiņu pasakā, kā Gusts pie Dienaviem to apgalvoja mūsu iebraukšanas vakarā. Uz galda ir sviestā cepta cūkas karbonāde, vistas gaļa, kaudze brūnu kartupeļu, zirņi un burkāni, skābi gurķi un bietes un dažnedažādi saldie ēdieni piedevām. Neko citu nespējam, celdamies no galda, kā vienu stundu atpūsties. Cits guļ miegā, cits lasa avīzi, cits mēģina mācīties angļiski, cits groza radio pogas — kalnu mežā grūti kādu raidītāju labi uzķert, esam diezgan augstu. Es rakstu šo vēstuli. Vakara te ir stipri patumšs, bez tam galds tad pieder trumpotājiem... Un arī kņada ir diezgan skaļa.

Pēc isās atpūtas turpinām no meža zirgu izvilktos baļķus kraut grēdās. Tad sākam izcirst ceļu līdz lielajam, galvenajam ceļam, pa kuru iebrauks traktors ar zāģi. Pret spožajām kalnu galotnēm debesis spraišļojas ģiedri zilas. Skatoties sāp acis un, lejup nolaistas, sniegā reibst par jaunu no pārslu daudzkrāsainās mirgas saulē. Spalga, tīra, balta diena mežā!

— Naktī būs liels sals, — saka iezemieši, skatīdamies gaisā.

Sāku cirst celmu traktora stīgā. Apkārt tas trupans, ir-dens, bet viducī sveķaini siksts un ciets kā akmens. Atkal jāiedomā, vai no tādiem celmiem vectēvs tecināja terpentīnu? — Knābāju kā dzenis. Piere man pil sviedros, mugura slapja kā siena vāla galā, celms, liekas, smejas: vai tev ir meža cirtēja apliecība, celmu laužēja grāds? — Nē! Tikai nometnē uzkrātais spēks, drusku spīts un daudz pacietības, ko mācīja gūsts. Un mani muskuļi te, mežā, pie cirvja cilāšanas ir jau pieraduši un pārstājuši naktīs sāpēt. Neesmu vairs vakarējais. Priecājos par raupjo ikdienu, vienkāršo meža vīra darbu, labo pārtiku un dolāriem — jā, arī par dolāriem! Par tiem es pirkšu savējiem mājul!

Pievakarē sniegs kļūst sauss, zirgi sāk nosarmot ne tikai ap purlām, bet arī paslēpenes tiem baltas. Kad labi ieklausās, liekas, sala nākšanu var dzirdēt... Iezemieši kļuvuši pavisam gausi un līkņā, kūpinādami pīpes ap ugunskuru. Kad debesīs atmaigst pirmo, bālo zvaigžņu gaisma, mūsu diena ir galā.

Pēc vakariņām, ejot uz būdu, nakts liekas dīvaina. Debesīs pār kalniem ziemeļu pusē ir zobenam līdzīga zeltaina svītra, ne tāda kā mākoņa strēle, spožāka. Kādas attālākas būdas paksī lausks met cirvīti, tirpas skanēdamas un krakšķēdamas izskrien caur paksī. Klausos un pat ostu salto gaisu.

Būdā krāsniite sakurināta gluži sarkana un mati vai svilst, kreklis līp pie muguras, pirms apsēsties uz migas. Ārā sāk neganti gaudot suns, vēl un vēl... Atveru durvis, lai paskatītos, kas tam lēcies, un reizē pavēdinātu telpu ar mazliet salta gaisa. Sastingstu ar roku uz kliņķa, un elpa man aizraujas: debesis deg! Ziemeļi, kur riets bij atstājis iesprausto zobenu, un tāpat rietumi asiņaini kvēlo kustīgos staros. Virs šī sārta pāri kalnu šķautnēm augstu

debesīs griežas milzīgs, šalcošs gaismas rats, mainīdams zaļās, dzeltenās un oranžās strēlēs līdz spilgti baltas gaismas zibēšanai. Visa mūsu apmetne ir gaiša kā pusdienā, nē, blāzmaināka, baigi izgaismota. Suns nule ir apklusis un vēro debesis tāpat kā es un no būdas iznākušie pārējie vīri. Pat iezemieši izlien ārā, aizkūpina pīpes un brīnās. Bet ne tik cieši kā mēs, iebraucēji, svešie. Drīzi vien viņi izdauza savas pīpes pret būdas paksi, slaiki nospļaujas un ielien būdā atpakaļ. Vai tā ir pirmā vai pēdējā ziemeļblāzma!

Debesis virs kalniem turpina gailēt un kvēlot. Gaismas rats griežas, liekas, pat šņācoši san. Suns atkal iegaudojas, tad paskatās uz mani un sāk skrāpēties gar būdas durvīm, sak, laid nu mani siltumā un drošībā. To var. Tikai es pats vēl arvien palieku ārā. Vēroju šo savādo nakti: no būdu skursteņiem ceļas baltas, taisnas dūmu grīstes, apkārt nometnei stāv sardzē melnas egles. Salst. Bet es nevaru acis atraut no debesīm. Kanādas debesis deg! Tepat būdā es guļu, tur virtuvē ēdu, tuvējā kalnu mežā strādāju. Bet aiz jūras un kalniem kādā tālā sētā uz Daugavas salas mans vectēvs varbūt šovakar vēroja rietu, pār lielo upi skatīdamies, pagrāba sniegu sarepējušā saujā, saspieda un nosacīja laiku trīs dienas uz priekšu — kā manā bērībā.

Ielienu būdā. Apsedzos ar segu, puskažoku, bet vēl ilgi trušinos un grozos. Es šonakt nevaru aizmigt. Sirds man satraukta, nemierīga — dīvainās gaismu spēles un vectēva dēļ. Esmu kā mazs zēns, kas grib būt mājās.»

Izlasījusi vēstuli, domāju — vai mežs būtu iemidzinājis Akselī cīnītāju, mūžīgo taisnības un patiesības meklētāju, komunistu svēto nīdēju? Vai viņš vairs nestāsta iezemiešiem par to, ko pieredzējis krievu gūstā? Kāds ir komunisms, ja tā varu izjūt uz savas ādas?

Vai Akselis ar miesu un garu atpūšas ziemas miegā?

Mežs un kalni viņu dziedina un stīprina gluži primitīvi; šodienas saplosītais cilvēks, kam nav ko zaudēt, jo viss zaudēts, viņā var mosties līdz ar pavasari, ar darba izbeigšanos cīrsmā.

Vai lasīšu reiz citādu Akseļa vēstuli nekā šo?

10

*Jābeidz šī amerikāņu segu un
cigarešu ēra, kaut vai iesaistoties
«divreiz četri» laika sprīdī.*

Sēdi, atpūties un lasi mūsu laikrakstu! — lasu uz sola atzveltņa pie pilsētas bibliotēkas.

Nupat nāku no darba pārvaldes. Apsēstos, lai pārdomātu trīs stundas garo interviju.

Sešām apliecībām bruņojusies: no UNRAS, amerikāņu Sarkanā Krusta, laikrakstiem, citām iestādēm, kā arī privātām personām izprasītām, — es šodien droša iegāju Prērijas darba pārvaldē.

Informatore man lika izpildīt darba pieteikuma veidlapu. Pēc pusstundas gaidīšanas mani veda pa garu gaišteni uz pārvaldes sieviešu nodaļas vadītājas biroju.

Lēdija! Apskatot viņu, kamēr tā lasīja manu veidlapu, spriedu: vecmeitīga, melns tērps, garš dzērves kakls, bez krāsojuma nagi un mute, kas atvērusies runāja īsi un skopi. Pavēlniece, pašapzinīga iezemiete. Hm... — viņa bungoja brīdi ar nagiem pa galda spožo stiklu, droši vien domājot: te der mazliet takta. Šis ir pirmais gadījums, kad darbu meklē ģimenes izsaukta ārzemiece, kas tomēr ir un paliek pārvietotā persona, kaut radi samaksājuši

viņas ceļojumu uz Kanādu. Starpība tikai tā, ka viņa nav bijusi spiesta kalpot obligāto līguma gadu par kalponi — tad viņai nule, pēc tā izbeigšanās, varētu viegli piedāvāt tādu pašu darbu vai kā apteksnei restorānā; arī laukstrādniece šī nav bijusi, nav Prērijā kaplējusi nepārrēdzamos cukurbiešu laukus, veselu gadu farmā nokalpojot par vēderu un nieka grašiem, kas aizgājuši, ceļanaudu valdībai atmaksājot, — tāda būtu priecīga iet par namu uzkopēju, strādāt dārzniecībā vai universālveikala sakņu šķīrošanas nodaļā, kur salst rokas un iezemietes nav pielūdzamas darboties. Šī persona darbu Kanādā meklē pirmoreiz, nav spiesta to pieņemt, ja nevēlas. Viņai ir apliecība par līdzstrādāšanu kādā tur bēgļu laikrakstā, tā ka nepatikšanas no preses arī varbūt gaidāmas, zināms, negatīvā iznākumā, ja darbs viņai riebtu. Biroja darbinieču pārzine lai pasvīst, kļuvusi par resnu aiz slinkuma tā vai tā. Sūtīs pie tās, lai pamatīgi izklaušina svešo.

Lēdija parādīja nevainojamu neīsto zobu divrindu, pamāja man viņai sekot kādā citā telpā.

Tiku apsēdināta pretim rožainai smalkmaizītei — tik apaļa, dobitēm sartos vaigos, sprodziņām dzeltensirmos matos, karuļiem garļipainās austiņās, stikliņu saktas aci zilajā, dziļajā tērpa iešķēlumā uz krūtīm — mani uzlūkoja mazām, modrām acīm intervētāja.

— Četras valodas?

— Latviešu, vācu, angļu, krievu.

— Angļu trešajā vietā?

— Godīgi atzīstoties, jā! Esmu to mācījusies tikai pieci gadi. Amerikāņu Sarkanā Krustā atsvaidzinādama rakstību un akcentēšanu, mans vārdu krājums ir paskops, mana izruna nule kļuvusi amerikāniska.

— Stenografējat?

— Neprotu.

— Mašīnu rakstāt?

— Jā. Biju arī tulks Sarkanā Krustā.

— Cik vārdus minūtē uzsitat?

— Nezinu. Neesmu nekad skaitījusi.

Mani ievēd šaurā, krēslainā mazistabā, nosēdina pie rakstāmmašīnas. Tā ir sveša, nav mans Sarkanā Krusta imperiāls... Pārbaudu atslēgas. Rožainā paskatās pulkstenī, es varu sākt. Situ, klabinu, steidzos, kļūdos, dzēšu un atkal klabinu. Pabeidzu, brīdi gaidu. Durvis paver. Rožainā, paņem manu lapu, ar zīmuli piebikstot ik vārdam, skaita, uz malas piezīmē dzēsumus. Iekož man ar smaidu, māj nākt līdzī.

— Nepavisam nav slikti. Tikai, hm, — zināt, ar darba vietu birojā tā, ka ik gadus mūsu pašu skolas izlaiž tūkstošiem meiteņu ar perfektu angļu valodu, izrunu, steno-grāfiju. Saprotat, viņām ir priekšroka ik vietai, kas pieņemta darba pārvaldē. Jūs esat ārzemniece, kas tikko ieceļojusi Kanādā.

Sakustos. Manas acis laikam sāk zibeņot. Rožainā iedēdz visrievaināko, platzobaināko smaidu:

— Jums nav ko raizēties ar jūsu šarmu, ģērbšanās manierī! Ak, palūk, šis pats mētelis! Vai tas ir franču modelis? Sūts kopā ar kapuci, tādām vajag būt siltam mūsu bargajā ziemā, ko? Un kas par drānu, uzkārstā, pūkaina... Jā, Eiropa prot dzīvot!

— Eiropa, kundze, tiešām prot dzīvot visos apstākļos. Mētelis ir šūts no krāsotas amerikāņu armijas segas. To darināja šuvēja bēgļu nometnē Vācijā, — es smejos viņai taisni acīs.

Rožainā ir kļuvusi sarkana. Gredzeniem drebot, viņa salasa manas apliecības, pieteikuma veidlapu un klupšus aizskrien uz Lēdijas biroju. Sēžu brīdi vientuļa. Tad, no Lēdijas biroja iznākusi, man māj sievietē ne vīrietis, radījums stīvā angļu kostīmā, kungu kaklasaiti, pašiem matiem. Eju viņai pretim.

Brūniem pīpmanīšas pirkstiem viņa atver durvis un, laizdama mani pa priekšu, ievēd savā birojā. Galda vidū

ir milzu pelnu trauks, pilns pussmēķētu cigarešu galiem... Viņa lasa manu darba meklētājas veidlapu, es pa tam vēroju tās seju — nu, Vīriete! Ja nebūtu brunči ap ceļgaliem, nebūtu ne mazāko šaubu. Viņa ierunājas, un balss skan dobji, baritonīgi:

— Darba meklētājas veidlapā jūs minat, ka esat ārsta atraitne. Saskan? Hm... Es varu jums piedāvāt kalpones vietu ārsta ģimenē. Tur jūs pieradinātos pie šīs zemes paražām, dzīves veida, principiem. Alga būtu visai laba...

— Es vēlētos noteiktas darba stundas, man vajadzīgs arī laiks sev pašai un savām interesēm. Es neesmu braukusi šurp tikai veģētēt. Sakait, lūdzu, — vai jums būtu kāda trauku mazgātājas vieta restorānā? — tā es Vīrieti pārtraucu.

Isu, zaļu skatu man uzmetusi, viņa atvainojas un iziet. Brīdi vēlāk viņa paver durvis un aicina mani sekot. Apstājamies plašā birojā ar daudziem galdiem pašā nostūrī, kur sēž pajauna blonda sieviete, turēdama manus dokumentus jau rokā.

— Jums nu trauki nebūtu jāmazgā, — viņa paceļ šķelmīgas acis, valodā manu Eiropas akcentu, — visai kuteļīga lieta izgādāt jums ar šīs iestādes palīdzību piemērotu darbu... Pati esmu ieceļojusi pirms diviem gadiem, apprecēju kanādieti. Esmu no ziemeļu kaimiņiem, dzimusi igauņiete, — viņa man uzsmaida.

— Kā labi klājas, — saku igauņiski, kā Aino mani mācījusi.

— Zināt, ne man ir, ne es jums dotu, ja man būtu, trauku mazgātājas vietu. Padomāsim, jā? Piezvaniet man drīzumā, te būs tālruņa numurs. — Igauniete man sniedz lapiņu ar savu vārdu un manus dokumentus. Es viņai pateicos.

«Sēdi, atpūties un lasi mūsu laikrakstu!» atgriezusies lasu sev aiz muguras uz sola atzveltņa. Hm... Kā būtu, ja es ieietu pretim stāvošā redakcijas ēkā, tepat pāri ielai?

Pēc darba pārvaldes pieredzējuma man tas būtu tīrais nieks, pat ja man pateiktu nē. Ceļos un eju.

Kāpnes liču loču, ēka veca, elles troksnis no spiestuves, skrejoši izsūtāmie man garām, tāda pazīstama, mīļa krāsas smaka kutina nāsis. Personāla nodaļā saku īsi, ka meklēju darbu, zināms, rādot savas sešas apliecības un kā nekā manā rokā palikušo darba pārvaldes veidlapu arī. Ierēdne paņem, lasa, aizskrien. Atgriezies neved mani personāla nodaļā, bet pa liču loču gaiteņiem līdz durvīm, kur izlasu: Sieviešu nodaļa.

Telpa pilna galdu, ik uz katra citāda plāksnīte: Mājturība, Modes, Padomi vēstulniekiem, Stāsti iz dzīves. Pie pēdējā galda mani apstādina, lai apsēdinātu. Kas nu notiks, esmu izbrīnīta.

Ņipra, gaišmataina radība paceļ galvu, sniedz roku, ņem reizē no ievēdējas manus dokumentus.

— Kā jums patīk Prērija? Kā jūtaties Kanādā?

Visu iebraucēju klizma piemeklē mani, uz šiem jautājumiem sāku atbildēt... ne tikai vienkārši par tiem teikt parastās pateicības frāzes. Viņa ķer zīmuli un sāk pierakstīt, ne to vien: kad iebraucāt, kādi jūsu nākotnes plāni, ko dara jūsu radi, kā viņus sauc, kā jums garšo kanādiešu ēdieni, vai kanādietes atrodat skaistas? Kas īpatnējs Kanādai, salīdzinot ar Eiropu?

— Nelāpītas drēbes, — atbildu uz pēdējo jautājumu kā pirmo.

— Nezinu, cik kanādietēm patiesi dabīga skaistuma, ir ziema un viņas satuntuļotas, tāpat kā nezinu, vai esat tik liksmi un laimīgi kā jūsu smaidi, kas allaž gatavi ar zobu rādīšanu, to varētu liecināt. Ēd te par daudz labi, kā uz badu. Kanādai nav visa tā, kas ir Eiropai un man nepieciešams, bet Kanādai reizē ir daudz kas, kā nav Eiropai un bez kā var iztikt, — atkal jaušu, ka esmu nopietna, personīga, pati sevī iekrampēta.

— Lieliski! — saka Stāsti iz dzīves nodaļas vadītāja

un tik liek zīmulim skriet zem plaša virsraksta: Eiropas rakstniece Prērijā.

Rakstīt beigusi, viņa jautā:

— Kādu darbu jūs pieņemat, kad sāksit strādāt?

— Piedodiet, te ir pārpratums, — saku. — Darba pārvalde man piedāvāja kalpones vietu ārsta ģimenē, jo esmu ārsta atraitne. Vēlējos trauku mazgātājas vietu kā nākamo labāko posteni pēc darba biroja, kur mani, kā tikko ieceļojušu ārzemnieci, nevarēja izvietot, bet trauku mazgātāju pagaidām nekur nevajag... Nācu uz redakciju darbu meklēt. Jums rokā manas apliecības, lūdzu, palasīt, es varētu — — —

Stāsti iz dzīves nodaļas vadītāja jau šķir un lapo manas sešas apliecības. Padomā. Pamāj man ar galvu sēdēt un aizsteidzas blakus telpā. Pēc brīža daudz lēnāk viņa nāk atpakaļ.

— Jūs ironiski smaidīsiet, bet tas, ko jums teikšu, ir kaila patiesība: kad vīriešus iesauca karā, redakcijā saņēma sievietes. Zināms, mēs izpletāties sev vēlamā virzienā. Sieviešu nodaļa, kuras pirms tam tikpat kā nebija, ir šodien jo plaša. Nu, kad vīri viens pēc otra atgriežas gan no armijas, gan kara korespondentu posteņiem, mēs esam vēl tepat, štats ir dubultots. Laikraksta īpašnieks gudro par reducēšanu, atlaišanu. Man ļoti žēl, bet darbu mēs jums piedāvāt nevaram. Taču es esmu pārliecināta, ka jūs to bez grūtībām atradīsiet.

Tai brīdī parādās laikraksta fotogrāfs un uzķer mūs abas: Stāsti iz dzīves nodaļas vadītāju ar manām sešām apliecībām rokā un mani amerikāņu armijas segas mētelī... šķiroties viņa saka:

— Ticiet man, tas būs interesants raksts par jums rītdienas laikrakstā! Oh, lai svētīts tas brīdis, kad jūs šeit ienācāt, man nebija nevienas idejas, par ko rakstīt. Ieceļotāji bēgļi patlaban ir tik ļoti modē! Vēlu jums sekmes, patiesi!

Jā, iecelotāji bēgļi ir modē, — es domāju, lēnām kāpdama pa redakcijas kāpnēm. Kāds nelabais mani didīja te nākt? Vai man vajag viņu raksta laikrakstā? Un nez kas tur vēl par muļķībām būs saputrotas...

Nelabā paredzēšanā piepildās otras dienas pievakarē, kad no darba pārrodas Marija ar pēcpusdienas laikrakstu rokā:

— Nu, slavenība! Džī, darba pārvalde gan sarks, lasot, ka piedāvājusi tev kalpones vietu! Un lasi, cik mēs bagāti radi!

Sarunāties, atbildēt uz žurnālista jautājumu ir ļaunāk nekā velnam padot mazo pirkstiņu, tā veca gudrība. Taču šī te, Stāsti iz dzīves nodaļas vadītāja, ir īpaši dulla, lai neteiktu ļaunāk.

— Sievietes apbūrējas, ēdieni ar ne šīs pasaules garšu, cilvēki laimīgi, iebraucēja nespēj aptvert, vai tā sapņo vai tiešām atrodas laimīgajā Kanādā... Lasu un brīnos, neatceros neko tamlīdzīgu stāstījusī. Skatos uzņēmumā un nīkni solos, ka jābeidz šī amerikāņu segu un cigarešu ēra, kaut vai iesaistoties «divreiz četri» laika sprīdī, kā iebraucēji vīri to dara. Divreiz četri ir dēļa izmērs, plaši pazīstams ģimenes māju būvniecībā. Pirmo darbu, ko man dos, ņemšu. Apņemos!

Tikko esam pavakariņojuši, tēvs vēl nav beidzis smīnēt par ačgārno rakstu, kad skandina durvju zvaniņš. Marija iet un ielaiž kupli kažokotu, sarkancepurainu dāmu. No metusi uzkurpes priekšnamā, viņa starodama nāk istabā.

— Kā jums klājas? Esmu advokāta Stanleja kundze. Kura no jums ir tā Eiropas dāma, kas šodien bij laikrakstā? Ak, cik aizkustinoši bij lasīt — par naga platumu izglābusies no nāves briesmām Berlīnē! Tik jauna. — un jau atraitne, es raudāju, ticat man, kad to lasīju. Un tā apbrīno un apjūsma mūsu skaisto pilsētu! Es priecājos ar jums iepazīties! Nenožēloju, ka tūdaļ izlēmu un teicu vīram: es braukšu pie šīs simpātiskās svešinieces un došu

viņai darbu! Mūsu māja ir veca un slavena, labāka par kuru katru ārsta māju Prērijā. Mūsu kalpone ir uzteikusi, un šī eiropiete būs labāka nekā kura katra no šejienietēm. Es zinu, maniem draugiem ir kalpone pārvietotā persona, viņa ir taupīga un čakla, tīrīga un uzticama. Jūs taču tāda būsiet? Oh, mūsu mājā jūs jutīsities kā savā. Darba nav daudz, ēdiens gatavojams trim ēdienu reizēm, trīs virs krekli gludināmi ik dienas, manam vīram un abiem dēliem, studentiem. Mūsu māja nav liela, tikai desmit istabas...

Svešā runādama ir apsēdusies uz Marijas piebīdītā krēsla, nu viņa, pati savas runas aizkustināta, staro man pretim. Vāros iekšēji, urdu sevi pildīt to, ko apsolīju, absurdo rakstu izlasījusi: pieņemt pirmo darbu, ko man pie dāvās. Veru muti, lai pievienotos, kad mani sadzeļ Marijas skatiens un šņāciens:

— Ja tu ej par kalponi, tad neesi mana māsa! — pateikusi to latviski, viņa pagriežas pret Stanleja kundzi un smaida:

— Māsa ir apmulsusi. Viņa grib apdomāties. Jūsu laipnība ir neizmērojama! Vai pagodināsiet mūs, dzerdama tas tējas?

Lapsa, domāju, ne velti tu esi labi atalgota sekretāre..

Aizbāzusi viešņai muti ar tēju, Marija man pamāj iznākt virtuvē.

— Tev ir skola, pieredze biroja darbā, tu vari tulkot sa raksti, grāmatas, un pēkšņi tu būtu ar mieru strādāt par kalponi! Mazvērtības komplekss, eh? Tu tikai vienu dienu meklēji darbu, pie tam nepareizā vietā, man ir neteikusi. Ej rīt pa lielajiem universālveikaliem, varbūt tiec kādā birojā iekšā.

Sasmaidāmies ar Mariju, parādu viņai garu degunu. Viņa man nočukst: tu, mazais smerdeli... Kas, tieku mācīta, ir mīlināmais vārds. Ejam pie viešņas, kas, jau piecēlusies, pateicas par tēju. Tālruņa numurs un adrese tiek

uzrakstīta un man pasniegta ar lūgumu nākt par kalponi uz advokāta Stanleja namu, tad dāma iet.

Mēs tikko pagūstam saskatīties, sākt smieties — sak, ko gan katrs tai Stāsti iz dzīves nodaļas rakstā ir izlasījis! Ši te, ka darbs ārsta mājā nav labs diezgan, tātad advokāta mājā būs... Kad džinkstina atkal durvju zvans un, Marijas ielaistas, ieskrien divas aceņainas, jaunas dāmas.

— Hai! Vai jūs esat tā kolēģa? — Viņas metas man klāt. — Mēs reprezentējam «Spalvas un Zīmuļa» klubu. Prieks iepazīties. Tas nu gan bij Mardžijai neizdevies raksts, jūsu personība stāv tam pāri. Bet lai dzīvo Mardžija, jo ar viņas neveiklo starpniecību mēs atrodam jūs, vai ne? Jūs taču iestāsities mūsu klubā par biedreni, vai ne? Mūsu referātu vakars ir jau nākamā nedēļā, oh, jūs būsīt mūsu viesis, runātāja! — čivina sarkanmate, dēvēdamās Širlija.

Apsēdinātas uz vāļas, viņas nerimst. Nu runā tumšmate, saukta Džūna:

— Kā būtu ar politisku tēmu? Sakait, ko jūs domājat, kāda starpība ir starp Hitleru un Staļinu? Vai es nejautāju par daudz pādroši?

— Starpība ļoti maza: viens no viņiem miris, otrs vēl dzīvs, tas viss, — atsaku, viņu smaidiem uz brīdi aizveroties.

— Nākamai «Spalvas un Zīmuļa» kluba biedrenei jūs varētu izgādāt darbu. — Laipni smīnēdama, Marija pasniedz tējas tases.

— Oh, ar darbu gan neiespējami... Par to mēs nebijām domājušas, vai ne, Džūna? Bet referātu vakarā varētu rasties kāda ideja arī tanī virzienā, vai ne, Džūna? — jautā Širlija.

Pēc tējas, izsmēķējušas pa cigaretei, viņas ceļas un, vēlreiz piekodinādamas neaizmirst ierasties pazīstamas viesnīcas mazajā ēdamtelpā uz vakariņām, kam sekos

referāts, kāpjas atpakaļ uz durvīm, ne brīdi nepārstādamas smaidīt.

— Tu vari dzīvot kā izķīlāts grāfs! Bez darba! Iestāties tik tai klubā un sāc staigāt pa tējām un kafijām... Ka viņus vārnas! — gremžas tēvs, likdams savu mūžīgo pasjansu.

— Ar labunakti! — novēlu, kāpdama augšā. — Rīt es dabūšu darbu!

* * *

Dabūju darbu! Tas ir liela universālveikala birojā!

— Tikai joka pēc, lūdzu, ļaujiet apskatīties, — mans nākamais priekšnieks pasniedzās pēc manām sešām apliecībām.

— Nebēdājiet par savu angļu valodu. Ja tāda būtu mana franču mēle, ko tāpat piecus gadus esmu mācījies, — viņš jūtāmā skotu izrunā piezīmēja un smaidīdams atdeva manas apliecības.

— Jūsu alga iesākumā nebūs augsta, divdesmit trīs dolāri nedēļā. Paaugstinājumi nāks, atbilstot jūsu darba spējām un centībai. Sāksim pirmdien deviņos, ko? — Viņš sniedza roku.

Danceniski noskrēju pa kāpnēm, ar vienu vienīgi domu: es dabūju darbu, pati dabūju darbu! Hm, divdesmit trīs dolāri, tas ir, četrdesmit sešas mārciņas kafijas vai desmit kartonu amerikāņu cigarešu vienā nedēļā! Man tā liekas laba alga.

Tikko nesaskrienos krūtīs ar vīru darba pārvalkā, kas man atver veikala durvis uz ielu. Atvainojos, paceļot acis, — viņš smaida:

— Labdien! Kur nu tāda steiga?

Pazīstu redzētu tēva mājās, zinu vārdu no Rīgas — bijušais lielākā universālveikala vadītājs... Bijušais vadītājs, tagadējais dženitors šai universālveikalā... Vīrs pāri

četrdesmit, vēl zaļoksns, stalts, skolots — tautsaimniecības fakultāte un karaskola. Bet — bijušais! Vai arī es esmu bijusī — tāda un tāda? — Vienā mirklī to aptverdama, stiepjju viņam savu roku:

— Esam darba biedri! Nupat mani pieņēma galvenā birojā! Pirmdien sāku strādāt!

— Šī ir laba firma, goda ļaudis. Tikai traki uzskatos, kā visur šai kontinentā, ar tiem gadiem — pēc trīsdemīt pieci tu, cilvēks, nederi nekam citam kā būt par dženitoru, kā es pat, — viņš nosaka ar manāmu rūgtumu.

Nē, es nekad, nekad nebūšu bijusī. Nekļūšu par ierēdni. tipisku papīru žurku, kaut tas man maksātu beigt pastāvēt kā domātājai un rakstītājai. Ja miršu, gribu mirt dzīva, ne lēnām izdzist ar veģetēšanu. Domu apsēsta, steidzinu tramvaju uz pilsētas nomali — vedu vēsti: es dabūju darbu!

11

Caur Kanādu uz Latviju!

Tālavas latviešu biedrības pilnsapulce. Svētdienas pusdiena svešādā vācu baznīcas pagrabā — vismaz tikko iebraukuša bēgļa acīm skatot: telpā neliela skatuve, klavieres, galdi tenisam, virtuve ar traukiem plauktos... Ienākot pa baznīcas durvīm, griežoties pa kāpnēm lejup, uz brīdi skatiens kavējas altārī pie Kristus tēla krustā... Te, apakšā, pasaulīga pasaule! Jau sāk smaržot vārīt uzliktā kafija. Marijas sista tenisa bumbiņa lec pāri garam galdam pretī puisim sārziem vaigiem. Stāsta, ka vācu draudzes mācītājs izprotot latviešu bēgļus.

— Zinu, ka jūs pārpeldētu pāri jūrai, ja tikai tas būtu

atceļš uz dzimteni. Tāda vēl nav. Slimi pēc mājām jūs esat, kāds es reiz biju. Ja jūs tādi nebūtu, mēs viens otru nesaprastu. Mīlestība ir svēta, īpaši dzimtenes mīlestība, — bij teicis vācu mācītājs astoņpadsmitā novembra sprediķī Prērijas latviešu saimei. Lūk, ko svešums dziedē — mūžīgo plaīsu starp vācieti kā apspiedēju un latvieti kā apspiesto! Cilvēki topam pēc tam, kad esam cietuši un mētāti pa pasauli.

Nāk stipri, sala sārtām sejām vīri, puskažoki kāpj pakaramos pie sienas, dziļas sniega uzkurpes noaujas. Nāk košos un rūtainos mēteļos sievas un meitas. Apaļi, labi baroti vaigi smaida ap Kristīni Dienavu un pamāti, abām ducīgām, cienīgām kā bišu mātēm. Plašais pagrabs vāvuļo, dūc, murd. Tēvs sēž viens pats pirmajā krēslu ailē pret valdes galdu. Spēlējami paslēpes, dracās bērni, arī Viesturs viņu pulciņā! Redzu Akseli, pūšot elpu uz nosalušām rokām, blakus Mirta! Pat mežinieki iebraukuši uz šo sanāksmi. Svešas sejas, laikam vīri no dzelzceļa darbiem. Ne jau Tālavas aktīvie biedri vien, te šodien ir visi Prērijas latvieši. Zvārodamies ar savu smago svaru, vienu roku uz spieķa, otru sievas elkonī, ienāk Henrija tēvs. Ap Gustu un Jāzepu Lazdu stāv vīru pulciņš nopietniem vaibstiem, dzirdu:

— Biļetens, ko izdod Džons Daibins, tas Dibens, ir nevīs «Brīvais Tautietis», bet brīvs no atbildības gan. Ko viņi sola vīriem darbu Prērijā, kas ziemā pamirusi? Ko viņi musina un mulsina, aicinādami ļaudis no laukiem šurp? Nē, Daibins ir jāgāž!

Tur jau viņš stāv aiz garā valdes galda, abas rokas bikšu kabatās, pārgudra vīpsna vaigā:

— Man ir tas gods atklāt Tālavas biedrības pilnsapulci.

— Kas ir, tas ir! Kā nav, tā nebūs! — sauciens no pēdējiem soliem.

Daibins mazliet sarauc pieri un apsēstas. Ida Smilga atšķir un lasa pagājušās valdes sēdes protokolu. Aizmu-

gurē balsis nepārstāj murdēt. Kušinātāji nelīdz. Dūmi, kūstoša sniega garojumi; izaicinošā sačukstēšanās liek griezties pirmo solu galvām atpakaļ.

Dažādos jautājumos Gusts lūdz pilnsapulces pievienošanās ierosinājumam astoņpadsmitā novembra sarīkojumā savākto naudu nosūtīt Vētras Putnu organizācijai Vācijā, lai sadala invalīdiem un slimiem.

Nu ceļas Daibins un splautin splauj:

— Kas ir šie Vētras Putni? Ko mēs par viņiem zinām? Droši vien tie naudu nodzērs. Palīdzību Tālava ir sniegusi un sniegs bēgļiem Bavārijas centra noietnē, kurp sūtāma savāktā nauda.

Kurš trakais tas ir:

— Ja jūs, Diben, nezināt, kas ir Vētras Putnu organizācija un neticat mums, paprasait nule iebraukušai Aldaunei Eglei — viņa var jūs apgaismot! — Balsi pavada vīru smieklu rēcieni.

Džons Daibins ir diplomāts lapsa:

— Man jāatvainojas, ka, jau sanāksmi atklājot, neiepažīstināju jūs ar tikko ieceļojušo rakstnieci Aldauni Egli. Kundze, lūdzu, piecelieties, lai tautieši jūs redz!

Vīri sit plaukstas, dauza kājām grīdu, sauc:

— Apgaismo viņu, pasaki viņam, kas ir Vētras Putni, Aldaun!

Pieceļos kā klasē. Manu, ka skolotājs, šinī gadījumā Daibins, nokaitināts un liks man divinieku, kaut arī zināšu atbildēt.

— Vētras Putnu organizācija apvieno visus mūsu karavīrus, no kropla kareivja līdz sirmam ģenerālim. Tā ir plašākā un ciešākā latviešu organizācija trimdā, biedros skaitot ap divpadsmit tūkstošu. Līdzekļi viņiem vajadzīgi karavīru bāreņu un atraitņu aprūpei, kā arī kroplo cīnītāju protēzēm, tuberkulozes slimo pabalstam. Tikai nezinātājs var viņus noliegt vai nomelnot. Daibina kungs, kas pārstāv Kanādas latviešus Vācijas Centrālā apvienībā?

Balsis solos:

— Daibins, Dibens! Viņš pats!

— Žēl, ka jūs nezināt — Vētras Putnus pārstāv četri bijušie karavīri, vīri pazīstamiem vārdiem! — Apsēstos. Vīri svilpj, sit kājām. Daibins stāv piesarcis. Uzvarēts.

— Vai balsosim par astoņpadsmitā novembrī savāktu līdzekļu nosūtīšanu? — Daibins aizsmacis jautā.

— Nosūtīt Vētras Putniem! Karavīriem! Vētras Putniem! — kliež balsis, ceļas rokas.

Gusts pieteicas runāt:

— Koka šķīvju un tautiskās lelles no Bavārijas centrālās nometnes Tālavas latviešu biedrībai par aizsūtītiem pārtikas un vecu drānu saiņiem vairs nepienāks. Vienkārt, tautieši izceļo un to nometni likvidē. Otrkārt, kā redzat, Dibena kungs, saziēdotā nauda aizies Vētras Putniem. Necīnieties pret Latvijas demokrātijā Ulmaņa vienvaldības audzinātiem vīriem, mums galvas ir skaidras. Kanāda gan ir zināmā mērā Anglijas pavalsts, bet jūs vēl tālu neesat tās karalis! Vai nav laiks minēt kandidātus jaunajai valdei?

Smiekli, plaukšķināšana, kāju rībēšana uz grīdas.

— Lūdzu minēt kandidātus Tālavas jaunajai valdei, — saka Džons Daibins un apsēstas.

— Gusts! Jāzeps! Akselis! Aldaune! Ida Smilga! — sauc vīri cits caur citu, cits, sliedamies kājās, cits, iziešams galda priekšā. Henrija tēvs drebēdams pieceļas.

— Džons Daibins šo biedrību dibinājis, viņam pateicoties, mēs te esam kopā, — saka vecais vīrs. — Mans kandidāts joprojām lai ir Džons Daibins!

Vai kādam no Daibina bailes? Vēlēšanas ir aizklātas. Izdala un pēcāk savāc zīmītes. Ipaša komisija tās skaita un šķiro. Ida Smilga raksta aiz kandidātu vārdiem uz melnās tāfeles balsu skaitu. Čalas, izsaucieni, aplausi, piekrišana:

— Lazda, Aldaune Egle, Akselis Sarma, Gusts Cinis, Ida Smilga. Kandidātos paliek Džons Daibins un viņa

irnieks Nesējs, — lasa sekretāre, lūgdama nosaukt kandidātus revīzijas komisijai.

Tur nāk vecie:

— Krama tēvs, Henrija tēvs, Dienava kundze! Aiviekste un dženitors ir vienīgie no jaunajiem. Tos vīsus ievēl.

Pa durvīm klusītēm ir ienākusi augstcepuraina, brūni kažokota sieviete asiem vaibstiem. Viņa noliecas pie Daibina un sniedz viņam aploksni.

— Māsa! Tā ir Daibina māsa, precēta ar Prērijas sarkano krievu biedrības priekšnieku, — sačukstas zinātāji. — Brīnums, ko tā te lien? Citkārt latvieši viņai par prastiem...

Daibins pieceļas.

— Lūdzu mazliet uzmanības! Te Latviešu palīdzības biedrības priekšnieks Miķelis Bāka sūta Aldaunei Egles kundzei steidzamu vēstuli. Mēs nožēlojam, ka zaudēsim jūs, kundze, kā spējīgu sabiedrisko darbinieci Tālavā. Hm... Man ir zināms, arī man Bāka raksta, ka aicinot jūs par sekretāri uz Halifaksu, kas ir svarīgāks un lielāks postenis, nekā mēs jums varam piedāvāt. — Pieeju un, dūsmās piesarkusi, skatos uz saņemto vēstuli. Man liekas, mans sestais prāts to zina, ka tā tikusi atvērta...

Kamdēļ tā tieši šobrīd tiek nodota manās rokās? Kamdēļ Daibins to neiedeva man jau sanāksmes sākumā? — jauca man pa galvu jautājumi un aizdomas urd.

— Aldaune Egles ir Tālavas priekšniece! Viņa paliks pie mums! — sauc vīru balsis.

Paveros uz melno tāfeli — Jāzepe Lazda ar balsu skaitu ir pirmā vietā. Nedomājot strauji saku:

— Priekšnieks ir Jāzepe Lazda, ja jūs vēlaties, palikšu viņa palīdzē. Uz Halifaksu es nebraukšu, — tikko pasaku, tā aizrijos briesmīgā bronhīta klepus lēkmē. Sevī mānos — klepus dēļ, kas mani biedē jau te, sausajā Prērijā, uz miglains Halifaksu nedrīkst braukt, lai tas nepārvērstos tuberkulozē...

Daibins ir apmulsis — viņa trumpis nav iedarbojies, aplēse ar vēstules nodošanu nav iedarbojusies. Viņš pāriet uzbrukumā:

— Jūs nu domājat, ka esat te vareni kungi un izdarītāji! Jūs neesat pat vēl ne Kanādas pavalstnieki! Visi jūs esat atkarīgi no mūsu, veclatviešu, žēlastības. Kanādas valdība tic un uzticas tikai mums. Es pats biju Otavā...

— Par mūsu samesto ceļanaudu! Un nosūdzēji kādu, vai? — balsis no soliem.

— Biju visās latviešu apmešanās vietās Kanādā un Amerikā. Runāju ar valdības vīriem — starp jums ir ļaudis, kas jau pastrādājuši noziegumus, vīri dzērumā nekārtīgi uzvedušies, nonākuši cietumā, jaunās sievietes, netikumīgi dzīvodamas, ārlaulībā dzemdējušas bērnus... Tas neliecina labu par jauniebraukušiem latviešiem.

— Vitāla tauta! Kaujas un rada bērnus! Tādu Kanādai trūkst! — atkal starpsaucieni Daibina runai.

— Es jūs brīdinu! Jums neviens te vēl neuzticas, jūsu vidū var būt pat komunistu spiegi. Neviens nezina, cik rozā krāsā ir šī jaunā valde! — Daibinam raustās seja.

— Ārā! Sviediet viņu ārā! — Vīri ceļas kājās, nāk uz priekšu.

Daibins tiešām iet uz durvīm — nudien, uz durvīm iet pats! Nē! Viņš griežas dažus soļus sānis, pieiet pie sava mēteļa, izņem no tā kabatas kādu papīru un nāk atpakaļ. Viņš apsēstas pirmajā ailē starp Krama un Henrija tēvu. Ko tu padarīsi?

Klusums ir bīstams. Akseļa vaigos raustās muskuļi, Gustam deniņos piepampuši asinsvadi, Jāzeps ir bāls kā siena. Tad pieceļas dženitors un iet aiz garā valdes galda.

— «Runas ir garas, darbs ir īss!» saka Rainis, mums visiem pazīstams, kaut sociāldemokrātu partijas pārķerts, bet latviešu nacionālākais dzejnieks, cienīgs blakus stāties Skalbem, Virzam, Akurāteram un Brigaderei. Domāju, draugi, sāksim konstruēt Tālavas jaunievēlēto valdi.

Lūdzu ievēlētos valdes un revīzijas komisijas locekļus pulcēties ap šo galdu.

Galdam pienācis, neapsēdies runā Akselis:

— Lūdzu, balsojiet, vai Džonu Daibinu *alias* Jāni Dibenu sviest tūlīt ārā vai izslēgt no Tālavas uz visiem laikiem un tad aizdzīt kā blusainu suni! Viņš uzdriktas saukt mūs par rozā krāsainiem, tēmēdams mums komunistu vārdu? Mums, kas esam cīnījušies pret sarkano velnu! Jāni Diben, brīvās Latvijas policija tevi vēl šodien dzenātu par nekalpotu karaklausību — tu atbēgi uz Kanādu kā dezertieris! Godīgu karavīru un latviešu vidū tev nav vietas! — savaldīšanos zaudējis, klieudz Akselis. Mirtā raud. Blakus pievirzījies, Krama tēvs saņem Akseli pie pleca. Jāzeps Lazda pieceļas aiz galda, pašā viducī:

— Mēs, kas šodien te sākam jaunu darbu, norīsim visus nepelnītos apvainojumus, kaut esam bez vainas. To, cik te jaunajā vai vecajā valdē katrs esam rozā vai sarkans, rādīs laiks un mūsu darbi — tiksim vārīti visi vienā katlā, redzēs, kurš mainīs krāsu un kļūs vēzis... Mēs, bijušie karavīri, arī visas sievietes mūsu jaunās valdes vidū, esam vairāk vai mazāk cīnījušies Latvijas labā un paši par savu godīgumu nešaubāties. Sāksim darbu paši sevis dēļ, lai svešums mūs nesamaļ, un to nelaimīgo dēļ, kas paliks Vācijā, kropluma un slimības saistīti. Doma par dzimteni neļaus mums svešumā dzīviem sapūt, doma par dzimtenes postu mācīs mūs palīdzēt saviem tuvākiem. Neaizmirsīsim, ka mēs caur Kanādu braucam uz Latviju! — Pasludinu piecpadsmīt minūšu pārtraukumu, — saka Jāzeps Lazda apsēzdamies.

* * *

Nezinu, kamdēļ esmu palikusi Prērijā. Tiesa, klepus mani moka dienu un nakti. Slimnīcā, kur tuberkulozi ar likumu šai provincē ārstē par brīvu, ārsts man pārbaudēs

atkārtoti apgalvo, ka mans klepus ir tikai asa, akūta bronhīta radīts. Sals, klimata maiņa vainīga. Pāries, ārsts mierina, vērodams rentgena uzņēmumus no Vācijas un nule izdarīto.

Miķela Bākas labi domāto aicinājumu braukt uz Halifaksu, būt par Latviešu palīdzības biedrības sekretāri esmu laipni atteikusi, aizsūtīdama ceļanaudas čekus atpakaļ. Man jāpaliek te. Kamdēļ? Nule ievēlētās Tālavas valdes, Akseļa, tikko atrasto un apvienoto radu dēļ? Naida uz Daibinu dēļ? — Varbūt, jo neko tā nenicinu kā glēvu nelietību, melus. Vai tēvs neteica bērniņā: žēl, ka tu neesi puika — man noglaudīdams galvu. Vai nepametu visu mantu Rīgā un neaizbraucu uz frontes slimnīcu kopt ievainotos, kad bij bēgams no dzimtenes?

— Ko tu un Akselis trakol! — pārmetoši saka tēvs, domādams par manu pirmo runāšanu Tālavas sanāksmē, Vētras Putnus, kā arī Akseļa patiesības atklāšanu par Daibinu kā dezertieri. Tēvs jau skata visas lietas un notikumus pelēkā krāsā, mēs ar Akseli melnā vai baltā... Vientuļa esmu allaž bijusi, tas mani nebiedē. Arī tagad, tēva mazajā mājā, ģimenē, esmu un palieku viena.

Darbā šķiroju ienākušo pastu, mācos nodaļu nosaukumus un numurus no galvas, universālais veikals ir plašs. Laiku pa laikam, kad kaut ko nesaprotu, iemetu skatienu atvilktnē, kur man atšķirta latviski angliska, angļiski latviska vārdnīca... Par manu aso klepu noraizējušās kolēģas. Sals pastāv joprojām. Kādu rītu ienāku birojā ar balti nosalušu deguna galu. Nemanu to, tikai dzirdu saucienu:

— Berzējiet degunu, mudīgi! Ar sniegu no palodzes!

Nelīdz darba pārvaldē apbrīnotais mans amerikāņu segas mētelis, vējš pūš tam cauri kā sietam. Nelīdz vilnas veļa un zeķes, kaut sauss, Prērijas aukstums ir bargs un vajā manu veselību.

Reizēm mēbeļu nodaļā, pie izejas no mūsu biroja, satieku dženitoru*, ar putekļu sūcēju darbojoties. Viņa smaids ir mūžīgs:

— Kā klājas? Vai domājat un rakstāt arī?

Atzīstos, ka man atvilktnē allaž pa lapai ar aizsāktu domu, ar nepabeigtu dzejas rindu, kas reizēm sajauc sadalāmā pasta nokļūšanu attiecīgās nodaļās...

— Nē, es nekļūšu par kantoristi, kaut arī, pret to cīnīties, man būtu jāiznīkst kā rakstniecei. Vai jūs šo kalamburu varat saprast? — klusi vaicāju dženitoram.

— Un tomēr jūs esot laba darbiniece, man teica priekšnieks. Jā, es jūs varu saprast, ne sevi, ne bijušo nevar lēti nomest, — atbild uzrunātais un veikli, bet ar cieņu atver durvis, garām palaižot kādu no manām kolēģām. Skatos viņa rokās, kas ir sasprēgājušas, ar savādu ādas slimību klātas — naktsmaiņā viņam jāmazgājot milzu veikala telpas, rokas nepanesot skarbā ziepju pulvera...

Labāk sasprēgājušas rokas nekā sasprēgājusi domāšana, apceru sevi, kad sēžu atkal aiz kantora galda un ieģrāmatoju čekus.

— Tas jūsu draugs dženitors ir labi audzināts kungs! Vai tiešām taisnība, ka viņš bijis kādā universālveikalā, tur jūsu zemē, menedžers? — man vaicā kolēga, kurai dženitors atvēra durvis.

— Tiesa, viņš pēc profesijas nav dženitors, bet ar tautsaimnieka izglītību armijas virsnieks, — atbildu ne bez lepnuma.

— Hm. Nezin kāds izskatītos mūsu universālveikala menedžers, ja viņu karš novestu svešā zemē, kur jāmacās sveša valoda un jāstrādā par dženitoru? — kolēga pārdroši pavīpsnā.

Tur viņi abi stāv blakām kāpņu galā, kad ejam tovar uz mājām, — menedžers pēc mēra šūdinātā uzvalkā,

* dženitors — šveicars.

iesirmiēm deniņiem, Floridas saulē nesēn iedēdzis, ar nedziestošu smaidu ik garām ejošam no septiņiem simtiem darbinieku mādams labvakaru, un aiz viņa muguras blakus spainim ar mazgājamo slotu dženitōrs zilā darba pārvalkā, arī iesirmiēm deniņiem, neapzinātu, siltu smaidu zilajās acīs un ap mazliet sāpīgi apvaldīto muti. Kolēģa viņus redz.

Mājās mani gaida Jāzeps Lazda:

— Te ir Tālavas zīmogs, papīri, dokumenti. Es aizbraucu uz mežu! Vadi tu valdi tālāk, Aldaun!

— Vai tad tev nebij darbs tepat tuvumā, naftas laukos, solīts?

— Bij solīts un tikpat kā sarunāts. Šodien aizgāju anketu izpildīt, algu norunāt. Kamēr tur sēdēju, priekšniekam bij saruna pa tālruni — kāds piezvanīja. Savāda saruna ar — jā un nē, vai tiešām un paldies! — Man acīs neskatīdamies, citkārt laipnais vīrs teica:

«Paldies! Atstājiet anketu, kad jūs mums būsit vajadzīgs, mēs ziņosim.» Tas bij viss... Tālruņa saruna man aizvilka baļķi priekšā — tici vai netici, Aldaun! — Jāzepam dreb rokas. — Man liekas, ka mani nupat nokrāsoja rozā krāsā...

Skatos Jāzēpa iedotos papīros, burtoju Kalpaka piemiņas dienas ziēdojuma lapu: Jāzeps Lazda ierakstījis ziēdojumu pieci dolāri.

— Tu taču esi bezdarbnieks, Jāzēp! — saku.

Jāzēps lūko pasmaidīt:

— Vai tad priekšniekam nav jārāda priekšzīme?

Ierakstu zem viņa vārda savu vārdu un tādu pašu ziēdojuma summu, pasniedzu lapu tēvam. Uzlicis acenes, tēvs pētī, lasa, krata galvu:

— Jo plikāki, jo trakāki jūs esat! Nudien, mana laika iebraucēji tādi nebija. Zināms, mēs jau tikai grašus nopelnījām, salīdzinot ar to, ko jūs tagad taisāt. Un tomēr mēs krājām šos grašus. Jūs jau nemaz nezināt naudas

vērtes, tā jūs tā Vācijas bezvērtes nauda samaitājusi. Pieci dolāri! Traki cilvēki! Man nav vairāk par vienu dolāru... Tā jūs pie mājas netiksīt šai zemē.

— Tev būs savu māju uz riteņiem celt, tēt, vai tā nesaka pat bībele? Mēs esam pērti un mērcēti, visas vērtības redzējuši zūdam un gaistam. Jāzep, vai atceries labo teicienu par čigānu, kas raksturojis vācu okupācijas laikus Rīgā? Čigāns brīnījies: vot, laiki, ta laiki! Latvijas karogi, vāciešu valdība, krievu nauda, čigānu sauc par žīdu un šauj nost! — es rūgti pasmejās. Arī Jāzepe, uz brīdi aizmirsis savu gandrīz atrasto un zaudēto darbu.

— Kas teiks runu Kalpaka piemiņas sarīkojumā? Tā tava daļa! — bilstu vēl viņam. — Vai iebruksi no meža ciemos?

— Nē, nerādīšos līdz pavasarim. Lai runā Akselis, viņam ir krietnas aknas. Zinu, ka tu visu izrīkosi, kā nākas, — saka Jāzepe.

Viņš atvadās un iet. Pamāte mazgā traukus. Māsas aizgājušas uz slidotavu. Tēvs liek pasjansu savā nodabā. Kāpju augšas stāvā pie savas rakstāmmašīnas. Uzsītu uz baltas lapas «Pirmais koncerts Prērijā» un turpinu stāstīt savus svešnieces iespaidus, neslēpdama kailas sāpes pēc Eiropas:

— Saltā trešdienas pēcpusdienā, vienīgā brīvā visiem Prērijas veikalu kantoru darbiniekiem, tecīņus jozām uz Izstādes laukumu. Darbā bij laimējies dabūt brīvbiļeti tā saucamajam studentu koncertam. Nedzirdēts vārds man bij Dēvids Rubinofs. Apsniguši, steidzīgi sugas lopu izstrādes paviljonu pildīja skaļi jaunieši, gremjojoši puīši, bikšainas skuķes, arī pa cēlai sirmai galvai, pa mātei ar bērnu klēpī. Griestu jumolā laidelējās trīs zvirbuļi, brīžiem šūpodamies uz augšup paceltajiem basketbola groziem. Arī sporta nodarbības un sacīkstes notika šai telpā. Gaisā vēl jūta smagu sviedru smaku, vakar te bij cīnījušies bokseri... Jā, un lielajā rudens izstādē, ļaudis runāja,

šeitan bij rāmi gremojušas melnraibās sugas govīs... Prērijā nebij ne sporta sacīkšu ēkas, ne koncerta telpu.

Uz telpas vienā sālā celtas dēļu skatuves, gar milzu flīģeli nākdams, ielocījās, vijoli jau pa gabalu vicinādams, pats Dēvids Rubinofs — un pianists aiz viņa kā milzu ēna. Smaidi, smieklī, klanīšanās, aplausi. Viņš sāka un turpināja superlatīvos — ik kompozīcija visslavenākā, iemīļotākā, ik komponists visģeniālākais, ik atskaņojums pirmreizējs — vismaz vijolei, pat no Šopēna *A-dura* polonēzes, no Geršvina Zilās rapsodijas, kā arī Debisī «Noskaņas».

— Es runāju angļiski ar akcentu, bet mana vijole ne, — smējās vijolnieks, stāstīdams, ka dzimis Polijas Krievijā, ļoti nabadzīgā ģimenē, ne zinādams, ne garšodams savā bērībā apelsīnu.

Kad ieraudājās kāds bērns, vijolnieks smaidīdams nopelēja pāris taktis no Mocarta «Šūpļa dziesmas», uzprāsīdams, vai tas bērnu nomierina. Izstāstīja, ka viņa mātei astoņdesmit seši, viņam pašam piecdesmit divi gadi, ka viņš raudājis, sākdamš šo turneju pirms divām nedēļām, jo bijis jāšķiras no piecgadīgā dēla. Sveicināja visas mātes, apgalvodams, ka mīl mūs visus un vēlas, lai mēs viņu mīlam un sakām visiem radiem, draugiem un paziņām, ka viņa šīvakara koncerts būs labs koncerts, ilgs tikai pusotras stundas un biļetes vēl varēs dabūt kasē. Kā piedevas nāca Brāmsa «Šūpļa dziesma» ar lūgumu — publikai dziedāt vijolei līdzī. Dūca viss stadions, un zvirbuļi laidelējās un čiepstēja itin priecīgi. Bijām pavadījuši vienu stundu, vijolniekam runājot četrdesmit minūtes un spēlējot apmēram piecpadsmit, jo arī pianists uzlaida bugi-vugi... Bet galvenais, publika bij apmierināta — atkal viņai bij parādīta galvenā vieta — lūdzu, kas gan būtu koncerts bez publikas? Tā nebūtu!

Neviļus bij jāiedomā mūsu mākslinieki trimdā. Ko dara tagad Viktors Stots? Lielais Kaktiņš? — Visi tie, kas ar

atturību, pietāti, kautrību uzrunāja kundzi Mākslu. Bij jā-jautā Ilziņam, kā klājas Venecuēlā? Vai vairs nesarkstat? — Un tad bij jāiedomā Volfgangs Dārziņš, kā viņš apsēstos pie klavierēm (zālē nošalktu sieviešu saldās nopūtas), kā nāves klusumā iecirstu savu «Sonātu» un, ne vārda nebildis, paklanītos un aizietu ar paceltu apollonisko galvu. Jeb — vai uzņemtu tēmu: Kad es biju pārvaldnieks? — Nē, sirds nodrebēja kā ar āra sniegu klāta. Nekad, nekad mūsu mākslinieki nediedelēs ar mazvērtību sirgstošās rietumu Kanādas publikas priekšā. Un nekad tie nelūgs piedevām, dziedot līdzī, dūkt mūsu svēto «Pūt, vējiņi!».

Man pār plecu pārliekusies, Rāele burto uzrakstīto:

— Atkal tu esi slima pēc mājām... Redzi, kur avīzē tava dzeja, tāda pati slima, bēdīga — viņa rāda man «Svešos krastos»:

Cik pelēki svešie krasti,
mežu šķipsnas robainas, retas
un mazas mājas, un masti —
agra, drēgna krēsla jau metas.

Vai stāvam pie ceļa gala?
Vaicā acis, sausas un platas.
Kur mūsu jūras mala
baltā, kas debesīs skatās.

Lasu toreiz Halifaksas ostā pēc iebraukšanas uzrakstīto pirmo impresiju.

— Vai tu nemaz neesi priecīga, ka esi dzīva un Kanādā? — vaicā Rāele, tuvu manam viņas sārtais, mīlīgais, jaunais vaigs.

— Esmu priecīga būt starp jums, — atbildu viņai un domāju: vai es vispār esmu vairs dzīva? — Lielākā daļa to, kas bij ap mani, ir miruši — vai es ne līdzī ar viņiem?

Dzīvība nav tikai mūsu miesas grausts, arī sirds, gars, dvēsele glabā dzīvību — varbūt tās lielāko tiesu. Liekas, ka daļa manis ir mīrusi un aprakta dzimtenē, no tās daļas dzīvība pulsē manā atlikušajā miesas graustā, negribētā un nemīlētā svešumā.

Aizveru rakstāmmašīnu. Blēņas vien jau ir uzsistas — vai tas rakstīts, lai spētu rīt birojā atkal sēdēt un šķirot pastu, iegrāmatot čekus? Vai dienās pastu šķiroju, iegrāmatoju čekus, lai vakarā, mājās pārnākusi, varētu izlaist no Vācijas pienākušo laikrakstu, pastu, uzsist pa kritiskam rakstam, uzrakstīt pa sēram dzejolim?

Atbildes nav. Kamēr jautāju, dzīvoju.

12

— *Es nepirkšu nākamo sestdien
viskija pudeli — — —*

Mirta man ir cieši saistīta ar mājām un māti kopš tā laika, kad, mani Rīgā apciemodams, Akselis atveda lauku maizes kukuli par labdienām.

— Vai tu biji mūsmājās? Pie memmītes? — vaicāju, kukulim nogrieztā galiņā iekodusi.

— Neesmu sen bijis jūsmājās. Kamdēļ tu tā jautā?

— Šī ir memmītes cepta maize.

— Nekā nebij! Tā ir Mirtas cepta maize!

Ar šo maizes kukuli sākās manā uztverē Mirtas ciešā saistība ar mājām un māti. Ne tikai maizes cepšanas tikumu viņa bij no mātes mantojusi, tam līdzī nāca viss dzīves viedums, tuvība. Maize — tā ir ik lauku mājas, ik saimnieces neatņemama īpatnība: cik māju, tik ieraugu.

tik citādas garšas un cēluma kukuļu. Dažai saimniecei maize par skāņu vai skābu, citai par jēlu, citai par nobrucinātu, jaucot pārāk karstā ūdenī; citai ar ķimenēm un sāli cepta, citai kā māla pika, cieta un bez sirds... Mūsu memmītei tāda, ka ēd vai mirdams, sātīga un garda līdz pēdējai doniņas garozai.

Mūsmāju maizes tikumu Mirta ir atvedusi uz Kanādu. Sodien viņa Dienavu namā jauc maizi muldā, ko vecais Džo jeb īstā vārdā Jānis, namamātes vecais brālis, izgrebis mežā no vienkoča. Viņš sakās neesot ēdis tik īstas maizes, kopš atstājis veco zemi. Te, Prērijā, gan rudzu maizei jauc klāt kviešu miltus, jo rudzi, laikam uz lauka dīguši jau statos, rūgstot lāgā neceļ mīklu šūnainumā. Mirta iejauc rudzu miltos, bet apmīcot pieber tepat vai pusi kviešu miltu, par to maize ir gaišāka, baltāka, nekā bij mājās. Tāpat viņa iepratusies skābēt kāpostus, Dienavu pagrabā rūgst labs staņģis. Ik nedēļas iegatavot etiķi silķes, pastarpām liekot sīpolu šķēles: sestdienās cept speķa raušus. Dienava kundze priecīga:

— Mirta ar vecās zemes labumiem iebarojusi manus mežiniekus. Ik sestdienas piebrauc pilna māja. Viņa te tā īstā saimniece!

Esmu ienākusi sestdienā ap pusdienas laiku. Uz galda kūp milzīga bļoda, pilna ar putraimu biežputru, blakus mazāka bļodiņa ar sīkos gabaliņos saceptu taukumu — vēl mazi mājās mēs tos saucām par circeņiem. Dažu reizi gaļu cepa veselās šķēlēs, citu reizi circeņus sačurkstināja, nereti sacepot kopā ar sagrieztiem sīpoliem. Baltās krūzītēs ir ielietas paniņas. Kā uz laukiem! Mirta pati mīca raušus.

— Man rūpes par Akseli. Tu zini, te sācis kļīst tāds Nesējs, Dibena draugs un īrnieks. Tas nule esot meža cirsmā — Akseļa būdā par biedru. Tu zini labi, cik karsts runātājs ir Akselis, ja viņu kāds kurina stāstīt par karu, par gūstu, par izbēgšanu. Vecais Džo saka, ka nule viņi

tur izkarojot visu pagājušo karu pa otram lāgam... Tad tu vari iedomāties pati. Pagājušo svētdien Akselis bij atbraucis dēļu vedējiem līdzī, tik ir redzēju kā pie galda un uz rīta pusi gultā. Pēc vakariņām kā apsēdās abi ar Nesēju, tā palika kā sasiēti. Kad visa māja aizmīga, dzirdēju no viesistabas Akseļa balsi:

— Kara gadījumā mēs visus šejienes komunistus un viņu līdzskrējējus nožmiegsim kā žurkas... Bet pirms tam mums šī zeme ir jāapgaismo pret komunismu, jāpasargā no tām briesmām, kas izpostīja Eiropu... Tev kā varonim un draugam es varu uzticēt šo noslēpumu, — vīra balss pārgāja čukstos.

Un tā brīžiem sadzirdami, brīžiem klusi viņš klāstīja Nesējam savus pretkomunisma cīņas plānus, aizrāvies kā rubenis riestā. No sarunu biedra vairāk nedzirdēju kā jā, nē, vai tiešām? — Man šī nakts ciemošanās nebij pa prātam, ko otrā rītā Akselim arī sacīju. Viņš smējās:

— Sieviņ, vīriem ir vīru runas!

Norūpējusies man stāstīja Mirta.

— Vai viņš Nesēju labi pazīst? No kuriem laikiem?

— To arī es noprasīju. Nesējs apgalvojot, ka reizē ar Akseli bijis aktīvā dienestā mūsu Aviācijas pulkā, gan ne mehāniķis, bet štābā. Akselis to neatceras, bet tic tālākam stāstam, ka Nesējs, jā, Fricis Nesējs ir 1941. gada jūnijā izsūtīts uz Sibīriju, viņa vārds atrodas pat Aizvesto sarakstā... Pēc daļējas soda izciešanas viņš bijis iedalīts krievu Sarkanā Armijā, cīnījies Kurzemes frontē un, vāciešu saņemts gūstā, nosūtīts uz Vāciju, kur, karam beidzoties, jūkām šķīstot, no gūstekņa tapis par bēgli, iemanoties kādā nometnē, kur par savām izsūtītā gaitām gudri klusējis. Nule Kanādas drošībā, saticis īsto draugu Akseli, viņš jūtoties drošs atklāt savu īsto pagātņi. Tā stāsta Akselis, nešaubīdamies, ka Nesējs var nebūt šī klaidoņa īstais vārds. Nezinu, kamdēļ, bet man pret šo vīru nav uzticības, — nervozi saka Mirta.

Brīdi pārdomāju, kā tas iespējams, ka tik daudz piederdzējušais un pārcietušais Akselis tic un uzticas kā bērns, naivi un spontāni. Vai tiešām visi latviešu varoņi, ieskaitot teikas Lāčplēsi, ir bez aizdomu un viltus, ar vienīgo noslēpumu — spēku lāča ausīs? Velnišķības tās dziļākā nozīmē nav pat mūsu tautas pasaku velnam, baltais, labais Dieviņš to piemāna, ganu zēns izdancina, pieguļnieks cīkstiņā pievārē. Nē, laikam jo cietāks un vīrišķīgāks ir kareivis karā, jo sekojošā miera dzīvē tas ir skaidrs kā pasaku Antiņš. Var jau būt, ka Nesējs nav Kangars — bet deviņdesmit pret desmit, ka viņš tāds ir, jo sarkanā vara šodien cīnās arī avju ādās, īpaši starp emigrantiem. Tomēr saku:

— Ar laiku Akselis attapsies, iepazīs jauno draugu labāk. Neticu, ka viņam būtu kādi svarīgi noslēpumi ko stāstīt un varētu būt, ka šis dīvainais svešinieks prot klausīties tos pašus gūsta stāstus. Akselim patīk sludināt, tu zini.

* * *

«Neskataities uz maniem darbiem, klausaities uz maniem vārdiem», šo bībelisko dzīves gudrību esmu daudzkārt pārdomājis, kopš dzīvoju, tā sakot, virsstundas... Grēks teikt, ka tā nav dzīve — jo esam izglābušies no sarkano varmācības. Bet pazaudējuši dzimteni ne tikai sev vien, arī tiem, kas palika mājās. Vai bez dzimtenes var būt pilna dzīve, iekšēja saskaņa pašam sevī? Atkārtojot gudrību par vārdiem un darbiem, gribas daļēji attiecināt to uz šodien sumināto pulkvedi Kalpaku un viņa vīriem. Viņi darīja — cīnījās par mūsu zemi, viņu darbiem seko vārdi: Virzas «Pulkeža atgriešanās», Brigaderes Kalpakam veltītie degošie vārdi dzejolī:

— Kur gūšu Latvijas spēku?

— Pats viņas spēks ja tiks.

- Kā celšu Latvijas ēku?
- Sirdi ja pamatā liksi.

Šie dzejnieku vārdi jūsmīgi izskan pēc varoņa darbiem, pat pēc viņa nāves. Tos dzird dzīvajie, šie vārdi iekrīt ne vienā vien sirdī, domās, paliek un aizdedzina ticību, sajūsmu jauniem, citiem darbiem. Varbūt ne karā, varbūt valsts veidošanā un celšanā. Bet kā mūžīgā gredzenā, teikā par Nameja simbolisko gredzenu, varbūt — ko mēs paguvām no senču kapenēm izcelt, bet vēl pilnam nenospodrināt, lai tas kļūtu par visas tautas simbolu — kā mūžīgā, bezgalīgā aplī: vārdiem seko darbi, darbiem vārdi... Un, ja iesākumā bija vārds, kā māca svētie raksti, tad es, nekaunēdamies sava šodienas darba — ar cirvi un zāģi —, saukšu jums: lasiet mūsu rakstos, teikās, dainās, dzejnieku vārsnās savu sūtību, savu dzīves ziņu. Tur ir lieli, gudri vārdi, tādi kā Rainim, kas ar Daugavas dziedājumu pareģo brīvās Latvijas izkāpšanu no septiņsimt gadu tumsas. Šis ir laikmets mūsu dzīvē, īpaši trimdā nonākušo dzīvē, kas rāda, ka no svešuma apburtības gaismā iznāks tikai tas, kura sirdi un domas gaismos latviskais vārds. Ziemcieši iztur zem sniega ilgo tumsu tikai ar vasaras saules enerģiju saknēs — mums šis spēks nāk no Kalpakam līdzīgiem vīriem, izkāpj no Volhovas un Opočkas bezvārdu kapenēm, atmirdz no mūžīgām Brīvības pieminekļa zvaigznēm. Mūsu vārds, kas vada uz darbiem, ir — Latvija!»

Tā un variēdams, patēlodams kaujas pie Ventas un Skrundas, Akselis runā Kalpaka atceres vakarā. Lai cik labi zinu viņa dzīves ziņu, domu vērpšanos un aizdegšanos, klausos un sajūtu dzīvu viņa ticību sev un teiktajam. Ticu, ka viņa teiktos vārdus dzird, asinīgi uztver dažs pusaudzis, un, ja viņam tie paliks prātā uz mūžu, reiz uznīrdami no zemapziņas darbībā, Akselis savu uzdevumu būs veicis: vārdiem sekos darbi, mūžīgā lāpa nebūs dzisusil Pēc

darbiem un par darbiem runās un rakstīs un šos vārdus savukārt atkal dzirdēs... Ak, Aksel, tu esi kā Dāvids Zaula priekšā! — iedomāju šodien notikušo un piedzīvoto, — un tava kokle, liekas, tiks sasista pret negēlību un varmācību.

Pirmoreiz Kanādā dziedu Latvijas himnu. Visu augumu pārklāj zosāda, sirds strauji sit. Mums visiem acis mitras, kaut stāvam taisni un stalti, paceltām galvām. Ap-sēdusies kā pa sapņiem dzirdu sulīgo Andas Aiviekstes alta balsi, skandējot «Pulkveža atgriešanos»: «Stāv ļaužu pulks atsegtām galvām. Gods atdots nu kareivim tiek...»

Pametu skatienu pār plecu uz sienmalā klātiem gariem galdiem: spoži, balti no ģimenēm, no vieniniecēm salienēti galdauti, visi vēl mājās austi; svečturi, ozolā un mežābelē griezti, katrs ar trijām baltām svecēm; to atstarpēs liču loku Lielvārdes un Zemgales jostas visa galda garumā; šur tur pa zaļai egļu skujiņai pie šķīvjiem. Mājās cepta svētku maize, dažādi labumi groziņos sanesti, lai svētku brīža noslēgumu kopā pavadītu ar mazu cienastu. Lai cik strauja, karstas asins urdīta Aiviekste, viņa lielum lielo tiesu veikusi. Redzu, kā šodien agrā pēcpusdienā abas mantām, kurvjiem, nesamiem apkrāvušās braucam uz sarīkojuma telpām. Laikus, jo man ir nelaba nojauta, ka tās būs aizņemtas...

Pirms nedēļas, garām braucot, biju iegājusi pārbaudīt, vai mūsu sarīkojumam aizrunātais datums saskan. Pamulķis, vientiesītis likās atbildīgais vīrs, kas pārzināja telpas un to izdošanu. Pie sestā marta grāmatā, kur ierakstīja telpu irētājas biedrības vārdu un iemaksu, bij dzēšamās gumijas neveikli plankumi, sestā marta vietā ierakstīts trīspadsmitais... Tālavas vārdu rakstījusi Jāzepa Lazdas roka, pēdējo ciparu, likās, kāda cita. Teicu vīram, kas man rādīja grāmatu, ka tas ir dumjš joks — mums vajadzīgs pēc norunas sestais marts. Oh! Un viņš izdzēsa

trīspadsmīto un ierakstīja sesto... Noprasīju — vai iemaksu saņēmis? Jā! Viss kārtībā.

Sodien, kad mēs ar Andu Aivieksti aizbraucām telpas sarīkojumam uzpost, kārtot galdus, — ap kāršu galdiņiem visā plašajā zālē sēdēja labs pussimts loto spēlmaņu, viss slēpotāju un hokejistu klubs. Izbrīnījušies viņi mūs uzlūkoja: ko mēs te meklējam? Nē, viņi nezināja, kur palicis telpu pārzinis... Mēs saskatījāmies ar Andu: melnā vai sarkanā roka?! Te nebij ne ko karot, ne ko taisnību meklēt. Paga! Ja mēs tūdaļ drāžamies uz vācu baznīcas pagrabu, kas šovakar varētu būt neaizņemts, ja mēs runājam ar mums labvēlīgo mācītāju? Taksometrs mūs aizrāva ar visām paunām pēc tam, kad bijām uz zaudēto telpu durvīm atstājušas zīmi ar paskaidrojumu: Kalpaka pieņemšanas vakars stundu vēlāk nekā aicinājumā ziņots tur un tur... Spēle tā bij, bet likām visu uz laimes kārti: labo vācu mācītāju.

Akselis, atbraucis taisni no cirsmas, ar egļu skuju vezumu bij apmierināms ar diviem teikumiem, saprata visu no pusvārdiem. Rīt, kā jau svētdien, ir sanāksme, tad būs gana laika runāt — šodien ir jādara viss, lai sarīkojums tomēr notiktu. Kāds vēlas otrādi...

— Jokupēteri! — aizkūsis ienākdams, teica tēvs. — Man, vecam cilvēkam, jāapskrien pus pasaules, kamēr jūs uzeju.

— Tādi kā Dibena joki, — kāds paklusām norūca, sīzdams naglu sienā, kur uzkārt egles zaru. Bļodas, tases, šķīvji rindoja galdā. Smalki noskanēja sudrabs, dzintara krellēm atsitoties pret tautas tēru saktām, — visas, kam bija svēku apģērbi, bij tos uzvilkušas.

Klausos Andas Aiviekstes balsī un gandrīz aizmirstu, ka esmu apsoliļusies priekškaru aizvilkt! Telpas izgādāt, galdu klāt, priekškaru vilkt, ziedojumu vākt — tas viss ir jāprot tam, kas vada biedrību... Vai tādām trakajam,

kas pirmoreiz mūžā ir biedrībā un tic, ka bez viņa sirds un domām nebūs Latvijas... Trakums tas ir abos gadījumos, īpaši ja to apzinās...

Uzlienu uz skatuves un aizvelku aizkaru ap galdu, uz kura palielināta pulkveža Kalpaka ģimetne starp ziediem, ar Latvijas karoga standartīņu blakus. Pa čikstošām skatuves sānu kāpnēm uzmanīgi nāk astoņi vīri, Tālavas dubltkvartets, un sastājas rindā aiz greznotā galda. Pie Baltijas jūras — viņi dzied, kad priekšgars atkal ir vaļā un klausītājos nošalcis pārsteigums, šis ir meža cirsmā tapušā un apmācītā dziedoņu pulciņa uguns kristības. Pēc viņu dziesmām man būtu jāteic Andreja Egliša: Dievs, tava zeme deg... Nespēju to ne šinī brīdī, ne šinī vietā, jo šodiena ir apgriezusi visu otrādi.

Aicinu visus pie galda. Svecas aizdegas, griestu spuldes nodziest. Tvan egļu skujuas, lāsaini spīd baltie galdauti, margo ar sarkaniem rakstiem jostas galda viducī... Klusi un svētšvinīgi iesākas azaidš, kas noslēdz piemiņas vakaru. Tādā sanāksmē, liekas, veļi ir dzīvo tuvumā. Dziesmas, kas vēlāk atskan, ir klusinātas, sēras: «Padziedāsim nu, bāliņi...», «Karavīri bēdājās...»

Noliecos pie Henrija tēva auss: lūdzu viņu runāt, pašai jau lindraku platumā aizslēpts ziedojumu vācamais šķīvis. Visu acis pievērstas sirmajam vīram, kas, galdam pret vidu piecēlies, pieskandina ar tējkaroti, lūgdams vārdu.

Kur latvietis sācis vētīt,
Dievs nācis sēklu svētīt.
Kur latvietis sējis,
Dievs lietu virsū lējis...

Iesācis ar sava vai kāda laikabiedra dzejoļu rindām, Henrija tēvs runā sulīgā, izteiksmīgā balsī, aizraudamies un aizraudams klausītājus, — par latvieša darba tikumu,

par allaž gūto Dieva svētību, par nepazušanu ir vistālākā svešumā.

— Neesmu ne karus karojis, ne karoga nesis. Mana Kurzeme, mana Jelgava palaida mani pasaulē jaunu puisi. Jūs, dēli, dzimuši brīvā Latvijā, lējuši par tās atgūšanu savas asinis, atvedāt šo karogu svešumā man, vecam vīram, parādīt. Lai svētīta tā diena, kad manas acis to skatīja, veca vīra sirds pukstēja karstāk manai Kurzemei, manai Jelgavai.

Sovakar esam kā mazā Latvijā. Svešumā jūs daudzināt, pieminot varoni pulkvedi, kura vārds man atkal ir svešs. Bet jūs esat jaunu laiku cilvēki, skolās jums mācīts viņu cienīt un godāt, un es ticu jūsu ticībai, ka tas ir bijis izcils latvietis, kas nolīcis briesmu un šaubu stundā savu galvu par dzimteni. Daudzi ar viņu un pēc viņa. Bet daudz vēl ir dzīvo, aizšauto Vētras Putnu, kuru spārni nekad necelsies lidot, pat ne līdz Kanādai, lai būtu ar mums kopā. Viņus pieminot, karavīru atraitnēm un bāriņiem noslaukot rūpju asaras, lai ziedojam savu artavu, ko nosūtīt palīdzībai uz Vāciju. Es nepirkšu nākamo sestdien pudeli viskija vai džina, darat, jaunie draugi, tāpat. Izvilkti no manas kabatas prieka tēriņam, bet nolikti īstajā vietā — bēdas un rūpes mazliet remdēt — ir mani desmit dolāri!

Henrija tēvs pirmais uzmet uz mana ozolā grieztā šķīvja savu ziedojumu, parakstīdamies lapā. Dienava kundze, jaunie būvju priekšstrādnieki nepaliek aiz viņa. Dženitors smaidīdams uzliek piecus dolārus. Eju ap galdu, pasniedzos pie ikviena, sajūtos, it kā domās ietu jau gar šī ziedojuma saņēmējiem Vācijā un redzētu uz īsu brīdi prieku atplaiksnām viņu sejās. Ir aizmirsts viss pēcpusdienā pieredzētais ar noviltām sarīkojuma telpām, aizdomas par mūsu darbības šķelšanu aizvilkušās un aizzudušās šobrīd. Maza saliņa, silta kā viena dzīva sirds, mēs esam to svešumā.

Agrā svētdienas pēcpusdienā esam visi atkal tepat kopā. Pagraba telpas vakar pēc sarīkojuma apkoptas, egļu zari aizvākti, nekas neliecina par iepriekšējā vakara svinībām. Sorīt te ir jau darbojusies svētdienas skola vācu draudzes dievkalpojuma laikā. Mēs esam ieradušies kā citkārt — uz sanāksmi. Dažs jauniešs labprāt meklē pretspēlētāju galda tenisā, Anda Aiviekste uzliek vārīties lielo kafijas katlu. Valde pulcējas ap galdu. Jāzeps ir kādā tālā cismā, no Dienavu meža iebraukušo Akseli lūdzu šoreiz vadīt sapulci. Pati to darīšu kādu citu reizi, Jāzepam klausot. Jāpieradina prērijiēši lēnām pie domas, ka arī sievietē to varētu tikpat labi darīt...

Ida Smilga klusām, bet skaidri lasa pagājušās sanāksmes protokolu. Akselis atklāj sanāksmi un lūdz debatēt par pirmo darba kārtības punktu: Tālavas latviešu biedrības iesaistīšanos Viskanādas latviešu apvienībā.

Tai brīdī veras pagraba durvis, visu telpā sēdošo acis skatās uz tām, mēs, ap galdu sēdētāji, sekojam šiem skatieniem un redzam kanalizācijas meistarū Džakobsonu, ienākušu ar Kristus tēlu rokās... Liekas, ka kaut kas manī pārtrūks, eksplodēs — aptveru, ka šis tēls ir no augšas stāva vācu baznīcas altāra... Tai brīdī ceļas Akselis, iet pretim ienācējam, kas muļķīgi smaida ar iereibuša cilvēka izteiksmi sejā. Kaut Akselis savaldītos! — sevī lūdzos. Tiešām, viņš uzliek roku uz vecīgā vīra pleca un pagriež to atpakaļ uz durvīm, bīda pa kāpnēm augšup. Baznīcas pagrabā sastingst nāvīgs klusums. Sēdošo sejas nobālušas, acis, lejuv vērstas, skatās āpavu purnos, pēti grīdas klonu...

Cīkst kāpnēs lejuv, un divu vietā ienāk trīs vīri, Akselim un Džakobsonam seko vācu mācītājs, ne mazāk pārvērstu seju kā viņa sagaidītājiem, mums. Nervozās rokās viņš

ritina savu melno platmali, nokrekšķinās, ar pirkstiem ap-
taustot gāmuru, un beidzot sāk runāt:

— Biju vēl ģērbkambarī pēc pabeigtā dievkalpojuma. Tā tiku par liecinieku Kristus tēla novietošanai atpakaļ altārī. Nedomāju, ka būtu jārunā gari vai jāprasa kādi paskaidrojumi. Esmu uzskatījis jūsu biedrību par uzticamiem draugiem, vēl šodien ticu, ka lielum lielā jūsu daļa tādi ir un paliks. Bet šis notikums šodien, kā arī daži citi, par kuriem minēja manas draudzes locekļi agrāk — baznīcas pagrabā uz jūsu sapulcēm ir dažkārt iera-
dušies iereibuši cilvēki —, liek man minēt konsekvences. Lūdzu jūsu sanāksmes vadītāju savukārt lūgt jūs tūdaļ un uz vietas atstāt šīs telpas. Diemžēl savām sanāksmēm nākotnē jums jāmeklē cita vieta. Lieki minēt, cik ļoti man sāp šī uzspiestā rīcība. Ardievu! — Mācītājs brīdi ripina cepuri rokās, tad iziet.

— Vai kāds vēl šaubās, ka vakar notikums ar sarīko-
juma telpām un datumu un šodienas neģēlību turpinājums nav ciešā sakarībā viens ar otru? Zem mūsu domām un darbiem liek spridzekļus, mēs tos atradīsim, tikai citās telpās. Sanāksme slēgta. Nākamās datumu un vietu iz-
ziņosim ar rakstu, — kā ar cirvi nocērt Akselis.

* * *

Ledus gabaliņi klunkšķ un skalojas glāzē, ko neapzināti, nervozi kustīnu, turēdama rokā. Milzu vīrs Gusts, kreklā izmeties, pajukušiem matiem, klusiem kaķa soļiem staigā pa paklāju — ir nometis kurpes un ik viesim cenšas ieliet no trīsstūraini šķautņainās zeltaīna viskija pudeles. Reiz pēc tādas apgaitas viņa atceļš vairs nav tik taisns, par tuvu lāčodams istabas eglītes podam garām, viņš to no-
gāž — zemes, poda lauskas un augam atlūzuši zari pajūk uz grīdas... Liels, lācīgs, iereibis un nelaīmīgs viņš vai-
nīgi smaida Dienava kundzes priekšā. Jā, viņa smaids ir

iereibis. Pirmoreiz redzu Gustu iereibušu! Arī Akselis runājot plātās rokām, droši un skaļi izklāstīdams Nesējam savus plānus par Tālavas biedrības nākotni, tās skauģu un kaifnieku iznīcināšanu pašā saknē. Akselis ir iereibis, bet Nesējs, kaut gan cilā glāzi ar citiem vīriem reizē, tāds neliekas. Vāju, bālu vaigu, ko no kreisiem deniņiem līdz žoklim pāršķel zilgana rēta, kailu galvvidu, kreiso roku bez diviem pirkstiem, pelēkās un noplukušās drēbēs viņš tiešām izskatās kā nesen izsprucis no komunistu nagiem. So iespaidu vēl pavairo mazo, pelēko acu šaudīgais skatiens, kas tikai pusmirkli ļauj sevi otra acīm satikt, nemiers, kas liek viņam grozīties sēdeklī un ēšus apēst cigareti. Un nerunīgums, kas dīvainā kārtā dara Akseli divtik runīgu. Nē, neuzticos šim cilvēkam, kaut viņu nepazīstu...

Pēc izjauktās šodienas sanāksmes baznīcas pagrabā esam neliels pulks atnākuši uz Dienavu namu. Plašā viesistaba rūc, dūc un dūmo. Ēdamistabā iebrukušie mežiņieki — lietuvieši, ukraiņi ar veco Džo vidū — spēlē kārtis. Virtuvē alū mirkst nožēlojamais kanalizācijas meistars Džakobsons, atkal un atkal murminādams: es nezinu, kamdēļ tā darīju, kamdēļ es tā darīju ar Pestītāja tēlu... Varbūt viņam taisnība, ka mēs visi jaunie iebraucēji esam traki, iznīcināmi pie laika. Varbūt viņam taisnība — viņš slauka krekla piedurknē gan sviedrus no rievainās veča pieres, gan dzērāja asaras. Neviens viņā neklausās, ja ko dzird, neņem par pilnu, jo Džakobsons ir dzērājs, kaut savu amatu prot labi. Māja kopš sievas nāves paputējusi, tur reizēm saimnieko nēģerietes, patlaban kāda jaunā iebraucēja, ko viņš, protams, bildinājis, bet kas par to smejas kā par joku. Veclatvietis, bijis arī Latvijā divdesmito gadu beigās un banku jūklī pazaudējis visus ietaupījumus, atgriezies otrreiz Prērijā. Mājās pie sienas viņam Staļina bilde blakus Kristum. Vienu pakārusi, vēl dzīva būdama, sieva, otru vecais dzērumā atnesis no ukraiņu sarkanās biedrības. Kā lielum lielā daļa veclatviešu

lasījuši «Amerikas Tautieti» un pārtraukuši tā atbalstīšanu tikai ar jauno iebraukšanu un nacionālo, demokrātisko laikrakstu nodibināšanu, tā Džakobsons to darījis, bet ir vēl arvien tā abonētājs. Varbūt aiz spītības? Sak, ko jūs, puikas, mani mācīsiet! Baltās Latvijas bankas man noblēdīja visu ietaupījumu. — Taču šodien baznīcā izdarīto neviens no mums nepieraksta viņam, bet tur aizdomās Dibenu. Džakobsons dzer un raud...

Dienava kundze un Mirta mūs mielo, apnēsādamas rausus un maizītes, bet nevienam nav nekādas ēstgribas. Cauri un pāri visam šņāc un klieudz plašu atskaņotājs: reizēm tās ir lietuviešu tautasdziesmas, reizēm smeldzīgi sentimentāli tango. Gusts jau ir tik tālu iereibis, ka ar tukšu salātu bļodu galvā dejo viens pats lielās istabas vidū. — Vai arī manas acis ir iereibušas, kas to redz?

Nedomāju, ka mēs ejam postā, ka esam alkoholiķi vai ticam, ka reibumā ir kāda izeja vai paslēpšanās. Jā, pat ne tā. Tā ir tikai izlādēšanās pēc sastrēguma. Tas ir tikai dabisks kritiens atpakaļ un zemāk pēc vakarējās pacelšanās cilvēcīgu ideju, saprašanās gaišumā — Kalpaka vakarā ar ziedojumiem, runām, dziesmām varbūt bijām nereālā pasaulē, varbūt par agru ticējām, ka esam glābti un spējīgi darboties un glābt citus.

Pirms dažiem gadiem, jā, tad es mūs nosodītu. Nē, es pat nemaz te neuzturētos — tik šķietami stipra un taisna sev likos. Ledus klunkš Gusta no jauna uzpildītajā glāzē.

Liezere... 1944. gada vasara... Ceļā no Rīgas uz fronti... Esam bijuši šodien Ērgļos un Cesvainē — ugunī, dūmos, kaujas troksnī. Sēžot šķūņa pakrēslā un gaidot ratus, kas mūs vestu uz priekšu, esmu šodien skatījusi pirmos ievainotos tādus, kādus iznesa no jaunām līnijām — zemainus, asiņainus —, un raudājusi aiz bailēm un izmīsuma. Vakars mūs atvedis Liezerē uz pārsienamo punktu — tik gaiši to atziņā visu skatu. Sanitārie auto, ko sauc vienkārši un īsi par sankām, pieripo viens aiz otra,

sanitāri — reizē arī šoferi — atrauj to durvis, izceļ vienas nestuves pēc otrām un nes telpās, guldot ievainotos uz salmu paklāja rindā. Retais no tiem var sēdēt, retais spēj paprasīt nodzerties, retam to drikst atļaut... Lauku dzīvojamās mājas lielākajā telpā rūc strāvas ražotājs, tur pāris ķirurgu veic neiespējamo: griež, tīra, šuj, amputē sadragātus locekļus. Priekšnams stāvgrūdām pilns ar ievainotiem, kas gan pie samaņas, gan nesamaņā gaida savu kārtu... No citas telpas nāk kliegzieni, sajukušas dziesmas, neizprotams, mežonīgs troksnis — man liekas, ka skatu pasaules bojāeju: dažs ārsts, virsnieks, civilists, sanitārs tur dzer, dzied, ālējas ne savā sejā, dažs, ietīnies zilrūtainā palagā, tēlo Neronu, cits uzklie dzert sanitāram ar plēšenēm, lai spēlē un dzied šai drūmā dzertuvē... Nē, spēlmanim vispirms jāiedzer, tā, šis kurzemnieks jāizmet sauss! — piedzērušais uzplijās. Plēšēņu vīrs, ne aci nemirkšķinot, pārmet glāzes saturu sev pār plecu — nelaime, piedzērušais pavēlnieks to ir redzējis! — un tā bez gala un jēgas, viens spiež, otrs vairās dzert — līdz visu pārklie dzert plēšēņu gaudas, līdz vilkti, atkārtoti un sajaukti vārdi — par zagļiem, slepkavām un ielas meitām šai drūmā dzertuvē... Esmu ierāvusies telpas kaktā, pataustu savu roku — vai esmu nomodā vai murgoju? Nespēju šos cilvēkus saprast, nicinu tos. Man pa galvu mujās laikrakstā lasītie, pašas rakstītie cēlie saukļi par cīnīšanos par katru pēdu zemes, par palikšanu savu uzdevumu augstumos, par dzīvības upuriem dzimtenes labā... Te es šobrīd, tikko ieradusies kalpot, kopt, berzt, mazgāt ievainotos, telpas, — te es nekā no visa tā nemanu. Iedomās skatu kalpošanu kā cēlumu, atteikšanos no visa personīgā, no prieka, no dzīrēm, kā šīs...

Dzirdu sev blakus jauna ārsta balsi, tā ir nopietna, klusa:

— Nenosodi par agru viņus! Tie visi ir veci cīnītāji. Kapteinis, kas ir visblaurākais, Volhovā apglabāja savu

vienīgo dēlu... Vienā triecienā mēs esam nākuši no Opočkas pāri Latvijas robežai... Vēl aizvakar Madona bij mūsu... Sie vīri dzer šobrīd, lai spētu izturēt, lai sagaidītu rītu un cīnītos tālāk...

Sapratu to dažās nedēļās. — Kad biju drebējusi, mazgājot asinis no dubļainiem, sašķaidītiem locekļiem... Izlasījusi no savām drēbēm no ievainotiem tur ierāpojušās utis... Kad biju kopusi mirējus, tiem izdziestot, aizspiedusi acis... Kad biju satikusi nāvīgi ievainoto Līgatnes saimnieku...

Dienu un nakti atveda ievainotos, aizveda pārsietos un izoperētos tālāk aizmugurē. Dienu un nakti rūca motors, ražodams elektrisko strāvu operāciju telpai. Nebija vairs darba un atpūtas maiņu, ne apgulšanās, ne atmošanās. Ilgs, dīvaini nejūtīgs nomods mijās ar mirklīgu, murgainu snaudu, un nebij tumsas — jo naktīs gaisma šķieda lielās operācijas zāles spuldzes, bet dienās staroja neredzēti spulga atvasaras saule. Kad acis pacēli no asiņainiem, baltiem pārsējiem vai no maizes rikas un melnas kafijas krūzes, neatgīdi ievērot ne rīta, ne vakara. Viena trauksme, viena steiga, viena jauda — palīdzēt! Neko vairāk kā nevardēt, ēst, dzert, gulēt vai — mirt...

Es nesu viņiem ēdienu, jo bij pusdienas laiks. Daudz bij smagi ievainoto, un asinīs piemirkušie pārsēji karsti garoja man sejā, kad es noslīgu pie viņiem salmu cisās. Retais drikstēja ēst, retais to vēlējās, bet slāpes kaltēja itin visas karstumā degošās mutes — dzert, māsiņ, dzert! Dievs, vai es to drikstēju? Kuriem nebij vēdera ievainojumu, tiem ļāvu pieplakt ar kāriģām, saplaisājušām lūpām pie ogu sulas vai piena krūzītes, galvu savām rokām balstīdama. Lielum lielajai tiesai es, kociņu ar aptītu vati ūdenī mērcēdama, apslapināju lūpas un izkaltušo mēli.

Tie bij divi vīri ar smagiem vēderu ievainojumiem, ilgi gulējuši starplaukā, sanitāra nepievākti. Pirmā uguns līnijā viņi bij daudzas moku stundas palaiduši bez palīdzī-

bas. Tagad viņi izcieta elles mokas. Tie gulēja blakus, tāpat kā bij cīnījušies, tagad drudzaini mirdzošām acīm, sāpju pārvērstām sejām un it kā zem zemes dobji kunkstēja. Slāpa tiem, jādomā, abiem, bet viens cietās un nelūdzās, saprata, gribēja izturēt nedzēris. Otrs ik garāmgājēju pavadīja ar žēlu saucienu pēc ūdens un lūpu slapināmo kociņu nočulpstināja ar tādu kāri, kā apēst gribēdams. Viņi aizmīga abi mūžīgā dusā: tas, kas lūdzās dzert, — naktī, tas, kas gribēja izturēt nedzēris, — otrā dienā.

Nē, viņa nebija starp tiem. Bet tanī pašā dienā, kad nesu pusdienas un pastarpām dzirdīju slimos, es viņu atradu. Pār visiem salmos guldītiem pēc kārtas noliekusies, es noliecos arī pie viņa un aplūkoju, vai nav vēdera ievainojuma.

— Vai slāpst?

Un viņš vairāk pamāja nekā teica: — Jā!

— Ko mēs dzersim? — es vaicāju. Ir viegli izrunāt «mēs», kad, mirkli kopā esot, tomēr jūti ar viņiem vienas ciešanas, kopējas slāpes, bezmiegu un izsalkumu.

— Vai tēju, ogu sulu, saldu vai skābu pienu? — es vaicāju vēlreiz.

— Cik jūs laba, māsiņ! — izdvesa gulētājs.

Savāda valoda tādām, kas mocījās slāpēs. Es paskatījos ciešāk viņa sejā — acis dīvaini staroja, piere bij mitra, vaigs bāls un bārdas rugājiem klāts. Tuvināju krūzīti viņa lūpām, un viņš dzēra sīkiem malkiem vēso pienu. Balstīju ar kreiso roku viņa cieto, bieziem matiem apzēlušo pakausi un labajā turēju dzēriena krūzīti, kas tikko noplaka pusē, kad viņš čukstēja:

— Gana, pietiks. Vēlāk, māsiņ. — Un atslīga cisās. Es paliku, kur bijusi, viņā nolūkodamās.

— Kur ievainojums? — vaicāju.

— Mugurkaulā. Kājas nejutīgas. Es zinu, māsiņ, man jāaiziet. — Viņš skatījās manī mierīgs. Atnāciet vēlāk.

māsiņ, ļoti lūdzu, es gribētu vēstuli rakstīt, pats to ne-
spēju. Ja nu jūs... — Viņš aplusa ciešanās. Es klusi
teicu:

— Atnākšu.

Bij klusa dienvīdus stunda, kad lielajā guļamalpā tikai
dežūrsanitārs sēž savā vietā, brīžiem kunkst cietēji. Kaķes
soļiem ielavījos telpā, jo man visu laiku acu priekšā bij
rādījies ievainotais karavīrs, kam manis vajag. Viņa acis
nule bij pievērtas. Noknupu viņam līdzās un gaidīju. Acis
lēnām atvērās, jo tas nebij bijis miegs, bet vājnieka gur-
denums, kas tās slēdza ciet.

— Vai rakstīsim? — es vaicāju, turēdama papīru un
zīmuli rokā. Viņš pievienojās pamādams, čukstēja:

— Līgatnes Baltpurvos. Manam rentniekam. Rakstait
esmu smagi ievainots. Jānis Purgailis.

— Tas viss? — Es pacēlu acis.

— Viss, — viņš atteica un klusēja.

— Vai tad jūsējie... — man vārdi aizķērās kaklā.

— Manējie: sieva, bērni, māte, — aizvesti uz Sibīriju
Man nav neviena. Biju karā visus šos gadus. Tagad nā-
kat jūs, tik laba, laba, māsiņ...

Ko te vairāk varēja vaicāt? — Viņa plakstiņi aizkrita
elpa kļuva smagāka. Es brīdi sēdēju, stīvi lūkodamās uz
rakstītās rindās.

Nāca sanitāri, cēla daudzus un arī viņu uz nestuvēm

— Jāved tālāk, nāk operējamo transporti, tuvojas
fronte... Vai nakti vēl te pārlaidīsim, neviens nezina, —
teica sanitāri. Purgaili nesa uz sanku, kad viņš atvēra
acis un noraudzījās manī, čukstēdams pateicības vārdus
Nezinu, vai spēju tobrīd ko izrunāt, bet sajutos viņam pa-
rādā daudz un uz visiem laikiem.

Savā istabas nostūrī es vēl pārslasīju uzrakstīto: «Esmu
smagi ievainots. Jānis Purgailis.» — Gribēju to pārrakstīt
papildināt, bet man trūka vārdu, ko pielikt, tie visi šķita

kaili un lieki šai baigajā īstenībā. Otrā dienā vēstuli aizveda karalauka pasts.

Pēc šī gadījuma un vēlāk, kad uz Dzērbenes ceļa krievu piketētāji apšaudīja bēgļu vezumus, ievainojot un sašķaidot bērņus, — man neriebās glāze ar stipru dzērienu, ne arī lauku saimnieka no vēsas klēts iznests sērmūkšu vīns. Nelikās smieklīgi un pretīgi, kad vecais kapteinis, kas pārzināja atgāzēšanas vadu, piekomandētu sanitārai rotai (gāzu, par laimi, šai karā nebij!), dienu skābējis kāpostus vai izrikojis savus puišus nokaut aunu ugunsкура cepetim, vakarā vija apīņu stīgas ap puskaילו galvu, dziedāja, ālējās un dzēra, un aizmīga blakus pamesto māju sargam sunim... Visdziļākās sāpes dažreiz ir greizu vai kroplu vaigu. Skaisti un cēli izteiktas tās reti kad ir dziļas un traģiskas...

Tā, kas te sēžu, nevaru būt es, ja tā būtu es, varbūt saprastu sakarību starp cīņās par dzimteni šāviņu sašķaidītiem, nāvē sastinguši, bezjēdzību nometnēs, gūsta moku cīnītājiem un tiem, kas no visa tā bij izglābušies šeit, brīvā Kanādā, — Daibina intrigām, Akseļa cīņas karstumu: vētras apmērus pīļu diķī... Jā, un Gusta pierderšanos šovakar. Džakobsonu ar Kristus tēlu rokās baznīcas pagrabā... To, ka pati esmu te, skaitos dzīva — es taču miru, kad Kurzeme tika atdota ienaidniekam... Bez sirds neviens nedzīvo, man tā palika mājās...

— Nē! Gust, vairāk nelej! — Spēju vēl atbīdīt roku ar pudeli, nolieku glāzi neizdzertu, paņemu savu no amerikāņu segas šūto mēteli un izmetos ārā.

Marta putenis mani skauj, dzen un nes.

Nē, es neesmu nabaga. Esmu maza un mājās.

ZIRGI UN GRĀMATAS

Sākam iziet viensētās, arī es nedzīvoju vairs tēva mājā. Mana istaba, apmēram trīs metrus plata, piecus gara, ir ukraiņu mājas otrā stāvā, ar logu uz milzu ukraiņu biedrības namu. Dzelzu gulta, mazs, sienai piespiedies galdiņš uz lodzīgām kājām, divi krēsli un spoguļgalds ar atvilktnēm veļai, jā, un paliels skapis sienā. Jau nometnē ieprotusies, aizsedzu ar Kurzemes segu spoguļi, un galds der rakstāmmašīnai... Logs, zināms, nav atverams uz abpusēm, bet kanādiski paceļams uz augšu iekšējais, ārējais ielaiž gaisu pa trim apakšējā rāmī iurbtiem caurumiem... Vakaros pa tiem ieplūst vīru balsu skaista dziedāšana, ja biedrības namā ir kora mēģinājums. Blakus istabā kāds senāk ieceļojis dānis «guļ ziemas miegu», būdams būvmeistars, sala mēnešos iekasē bezdarba pabalstu. Liekas, viņš dienu un nakti lēnām dzer un tikpat lēnām reibst, allaž staigā piesarcis, glāžainām acīm un nepārtraukti ļauj skanēt radio. Mazākā istabiņā mitinās mūsējais, kāds jauns, gaišmatains puisis, arī iekasēdams bezdarba pabalstu, jo pa ziemu gaļas izstrādājumu rūpnīca slēgta. Viņš lielās, ka no astoņpadsmit dolāriem piecus varot noguldīt bankā ik nedēļas; seši par istabu, septiņi iztikai, pieci bankā... Dzer viņš jēlas olas kā sesks, uz maizes rikas ziež cūku taukus. Es ar saviem divdesmit pieciem dolāriem nedēļā esmu bagāta, nesen man pielika algu!

Kāda kolēģa darbā nopūšas:

— Cik briesmīgi, ka mēs esam tik nabagast!

— Nabagas? Nē, es ne brīdi nejūtos nabaga, — atbildu, jo ticu tam. Man pieder tik daudz kas!

No rītiem eju uz darbu gar alus darītavas un maiznīcas — ceptuves īpašnieka zirgu kūtim. Lielākā daļa smago oldenburgiešu ir darbā, velk smagos alus vai piena ratus pa pilsētu. Kūts durvis ir līdz kājām vaļā, pa tām redzu steliņus ar dābola redelēm, grīdu ar salmiem un mēsliem. Skarba, smaga zirgu kūts smaka mani apņem, un uz brīdi pieveru acis, lai pabūtu mājās... Zirgu apkopēji, izvestus kūts priekšā, sukā dažus mājās atstātos bērus; dažu rāmu un platu muguru kā pirts lāvu, dažu tramīgāku, kas purina krēpes. Apstājos un skatos brīdi, padodu laburītu. Kopējs smīn:

— Jaunkundze pirmoreiz redz zirgus?

— Gluži otrādi, jaunkundze ir dzimusi laukos, tikai pirmoreiz grib draudzēties ar Kanādas zirgiem.

Kalps ļauj man paplīkēt bleša kaklu, iedot tā mīkstām lūpām cukura graudu. Kad eju projām, zirgs nobubina man pakaļ...

Nē, es neesmu nabaga! Esmu vēl maza un mājās — — —

Pusdienas laikā reizēm aizskrienu uz bibliotēku. Apmainu izlasītās grāmatas vai pakavējos pie plauktiem ziņkārodama, izvilkdama pa svešākai, šķirstīdama tās pie lasāmā galda. Satiekamies ar Akseli Munti viņa Sanmikēlā, angļu izdevumā. Šķiru, lasu, vēroju un aptveru, cik ļoti tikām apkrāpti latviskā tulkojumā, kur labi ja puse visas grāmatas iespiesta. Lasu par Mēnessievu baltā naktī, par rūķi ar ārsta pulksteni rokā Lapzemes naktī — ar šiem tēliem esmu mājās, kur, kad un kā pirmoreiz lasīju, pārdzīvoju tikšanos ar Munti, — aiz astoņiem gadiem, aiz tūkstošiem jūdžu, miljonu sapņiem par dzīves skaistumu bagāta, tāluma ilgu, brīnuma gaidu apgarota, pacilāta, mājās un pati.

Citu dienu kravājos pa dzejas plauktu, izvelku Kiplinga dzejoļu izlasi — ne «Džungļu stāstus», kas manu dvēseli reiz remdināja sērās pēc mirējas, aizveda fantāzijas un zvēru pasaulē projām no cilvēku dzīvības un nāves pasa-
kainā dabā. Brīnums, cik maz tiek lasītas Kiplinga dzejas, maz pazītas, bet īpatas, spēcīgas saturā, izkoptas formā. Atrodu slaveno «If», ko ik grāmatu mīļotājs amerikānis mēdza pieminēt, Sarkanā Krusta bibliotēkā kavēdamies. Lasu viņa: «*Oh, East is East, and West is West, and never the twain shall meet...*»

Jūtu, ka mani novēro, paskatos sāņus un sastopu modru pelēku acu skatienu, tas pārvēršas smaidā, un, galvas pamājienu sveicinot, cilvēks tuvojas, saka:

— Piedodiet, vēroju jūs te bibliotēkā dažu labu reizi, kad pārlapojat, lasāt grāmatas, mani sauc Kennets Irvings. Studēju medicīnu. Antropoloģiski jūsu seju analizējot, minu, ka neesat kanādiete. (Viņš nerunā par manu bēgles mēteli, par laimi...)

— Nē, esmu latviete, jauniešotāja no Vācijas, bēgle. Mans vārds jums nekā nepaskaidros — — —

— Vēroju šo skaudrumu, iekšēju cīņu, satrauktu modrību jūsu sejā jau labi sen. Vai jūs tīšām sevi dedzināt kādā pretsparā? Kanādai jūsu vajag, mūsu, šejieniešu, te ir par maz. Ticat un palaujaties, ka šī pilsēta, zeme, laudis jūs ieredz, — lēnām, acu nenolaizdams, runā kanādiētis.

Aizveru Kiplinga dzejas. Paskatos viņā tieši un saku:

— Esmu un palieku te svešķermenis — ar izcelšanos, dzīves ziņu, valodu, piederību. Pagaidu mājvieta, šī Prērija — — —

— Nesakāt tāl! Dodiet man šo pašu Kiplingu, viņš ir uzrakstījis kādu dzejoli tieši jums, uz jūsu problēmu atbildot.

Pasniedzu grāmatu. Kennets Irvings to šķirsta, meklē dzejoli, atradis pasniedz man.

— Izlasāt, lūdzu, šo te!

— «*The roman centurion's song*», lasu virsrakstu, laižu acis pāri visam garajam dzejolim. Romiešu karavīrs, kas A. D. 300 nokalpojis dienestā Anglijā četrdesmit gadus, tiek sūtīts atpakaļ uz Romu. Viņš lūdz, lai to atstāj zemē, kur — mans vārds tapa, mans darbs tika veikts, mani mīļie atdusas — sieva un dēls; kur laiks, paražas, bēdas, vecums, atmiņas, kalpošana, mīlestība ir iesakņojusi mani Anglijas zemē. Tālāk vīrs apdzied, patēlo šīs zemes dabu, ko iepazīs. Un noslēdz, atkārtodams lūgumu: es esmu kalpojis Anglijā četrdesmit gadus. Ko es darīšu Romā? Seit mīt mana sirds, dvēsele, prāts — vienīgā dzīve, ko es pazīstu, ko es nespēju pamest. Viņš lūdz Romas sūtni to atstāt Anglijā.

Neiekustināta, nepārlicināta aizšķiru grāmatu, sniedzoties to nolikt plauktā. Irvings gaida, ko teikšu.

— Varētu jums tulkot veseliem sējumiem, ne tikai atsevišķiem dzejoļiem, mūsu izkaisītās tautas dzejnieku lūgšanas un zvērestus. Divas īsas rindas vien saka: «Tur (domāta Latvija) dvēsele mitīs, vakars vai rīts, Lai kur mani kauli balos.» Jūs zināt, ka cilvēks dzīvo tikai tur, kur mīt viņa dvēsele, — saku.

— Laiks, kundze, laiks dziedē visu, dara brīnumus. Tie, kas tik karsti mīl savu zemi, nevar dzīvot neapmīlējami. Reiz jūs iemīlēsiet Kanādu. Šī ir skaista zeme, plaša, neatklāta, brīva. Roberts Servis un Paulīne Džonsone to karsti mīl, palapojiet viņu dzejoļus kādreiz šais plauktos. Piedodiet svešajam, kas jūs uzrunāja. Bet īstenībā mēs neesam sveši, grāmatas mūs vieno pāri jūrām, no vienas tautas uz otru. Vēlu jums visu labāko — degt, bet nesāpēt, neuzplēst ik dienas jau dzīstošas rētas... Laiks, ticat, laiks dara brīnumus. Uz redzēšanos, — viņš paskatās rokas pulkstenī, — man jātiek uz lekciju universitātē.

Stāvu bibliotēkas priekšā, saulē žilbst acis, aizslēpju tās aiz paceltas plaukostas, skatos Saskačevanas krastu

sniegā — tam zilgana, pavasarīga mirdzēšana. Mājās, —
ievelku valgo, saulaino gaisu plaušās, soļoju vārsmas
ritmā:

Jau balti bērzi šūpo pavasari,
un zila debess mākoņavis dzen, —
Laid, Laima, turpu doties mani arī,
es sapņos Sēļu zemē esmu sen...

Kārtoju, šķiroju, apzīmogoju ar numuriem šodien sa-
ņemtās sūtījumu lēses — esmu paaugstināta, pārcelta pie
rēķinvedes galda par palīdzi. Sakārtoju lēses pa veikala
nodaļām, sāku salīdzināt ar pasūtījuma sarakstos minē-
tiem daudzumiem un paredzētām cenām, atņemu atsūtīto
preču skaitu no pasūtītātā. Pārbaudu skaitļus: cik duču,
pusduču, trīsceturtdaļduču, gabalā pa deviņdesmit asto-
ņiem centiem, zēnu triko krekliņu... Kaut kas nesaskan,
meklēju lēses augšmalā mūsu universālveikala vārdu —
nē, šī lēse ir adresēta citam veikalam... Pat mana priekš-
niece to nav ievērojusī! Parādu aiz pārskatīšanās mums
piesūtīto lēsi, izsvītrojam manas atzīmes un uzzīmogoto
numuru, sūtām atbilstoši firmai.

— Nekas, kas nekļūdās, tas nestrādā, — nosaka vecīgā
meitene vecveco sakāmvārdu. Satiekam labi. Kad viņa ce-
ļas un iet uz kafejnīcu pēcpusdienas tasi dzert, es izvelku
no atvilktnes tikko aizsāktu domu, jausmu, meldiju:

Mani izrok un ved, un dēsta
zemē svešā un sausā,
zari nolīkst, un lapas vēsta:
cīnās dzīvība gausā.

Jaušu vējus ap sevi šalkās,
naktīs zvaigznes man rāda —
rītiem pretim tiecos es alkās,
velti mani te stāda.

Priekšniece atgriezusies smaida:

— Neiesi kafiju dzert?

Eju caur mēbeļu nodaļu, aizsāktais dzejolis man somiņā. Aizstājos aiz kādas gultas gala, atšķiru salocīto lapiņu, skribelēju:

Vecu koku, kas izrakts un nīcis,
saknes nelaizdams zemē svešā,
saņemts sētsvids, birze un līcis —
trūdēs tas tēvu mežā.

Vakarā, pēc darba uz māju ejot, dzelzceļa pārbrauktuves patiltē satieku Akseli. Mans pārsteigums liels:

— Tu pilsētā?

— Kalnu cīrsmā sācies šķīdonis, darbi uz mēnesi pārtraukti. Vai zini, kur nopelnīt kādu dolāru? — vaicā svainis. — Un tu? Kā tev? Raksti, sapņo, esi dzīva? — pārvaicā.

— Reizēm man negribas vairs būt dzīvai. Kā murgs liekas šī svešā ikdiena, lēses, skaitļi, preces... Uz ielām trulas cilvēku sejas, skaļi krāsainas drānas, sveša valoda. Kā būrī jūtos savā ukraiņu istabiņā. Aksel, vai tamdēļ mēs esam palikuši pāri, lai veģetētu, nikuļotu? Riebīgi, ka sāku pierast, — jau mēģinu pašu dzīvi, kā trūkst, kompensēt ar labu drēbes gabalu: šis pats apģērbs ir pirktis uz parāda, jo vienu mirkli ticēju, ka tas man dos cilvēka apziņu, būdams tādas kvalitātes un krāsas kā drēbes, kas palika Rīgā... Iegalvoju sev, cilvēki zūd, bet apstākļus var atgūt, tādējādi palikt pats! Padomā šo absurdu! — Slimu dvēseli nedziedē skaistas drānas. Ak, Aksel, es vairāk vēlos nebūt nekā būt — ik dienas to iedomāju, ka nomirt būtu gudrāk nekā veģetēt.

— Aldaun, tas ir kauns un grēks, ko tu runā. Ir vēl tikai drusku jāpaciešas, kamēr es tikšu pie mājas, tad — tu varēsi laikiem strādāt, pelnīt, laikiem tikai rakstīt. Un.

ja mēs te newarēsīm iedzīvoties, daudz maz pierast pie Kanādas, brauksim atpakaļ uz Eiropu. Es par jums visiem trim spēšu gādāt. Tikai raksti, kaut pāris rindas, bet lūko rakstīt katru dienu, — mani mierina, mudina, saķerdams pie elkoņa, pārved kupenai pie zirgu kūts stūra Akselis.

— Jā, tu varētu nākt uz mūsmāju, Mirta ir slima. Druzdīs, — viņš piebilst.

— Vēlāk. Vispirms man ir jāatbild uz trīs vēstulēm, jāsasaiņo viens sainis kara invalīdam uz Vāciju, jāpaēd, — atsaku.

Ir klāt mana mājvieta. Akselis vēl arvien militāri sveicina — pasmejos, atmāju, viņam aizejot. Jau kāpnēs dzirdu dāņa iereibušo radio mūziku... Latviešu kaimiņa istabiņas durvis vaļā, viņš smaida un priecīgs rāda paša uzzīmētos Lieldienu olu izkrāsošanas paraugus: košus un tautiskus. Tauku maize, jēlas olas, pieci dolāri ik nedēļas bankā, tautiskie raksti, domās uzskaitu. Kāda gan visam tam jēga? Cik ilgi?

14

— *Man ir tikai sešdesmit fenīņu* — — —

Mirta jāievieto slimnīcā, pavēlējis plaušu speciālists, ārsts, pie kura Veselības pārvaldē Marija strādā par sekretāri, tas pats, kas ārstēja manu bronhīta klepu. Lai tiktu tuberkulozes nodaļā, dabūtu brīvu ārstēšanu, iebruacējam bēglim Prērijas provincē jānodzīvo vismaz viens gads. Ko nu? Vai emigrācijas iestādes negribēs sūtīt atpakaļ visu Akseļa ģimeni? Vai Mirtu par brīvu ārstēs? Tuberkuloze — — —

Sēžu uz Mirtas gultas malas Dienavu mājā, paturu brīdi viņas karsto roku, izskaitot pulsu. Ļauni, domāju, nekur tālu netika mani meli vai uzupurēšanās, kā lai to nosauc...

Ārsts prasot pēc izceļojot Vācijā uzņemtiem plaušu rentgeniem. To Mirtai nav. Zēl, saka ārsts, tie rādītu, kādā stāvoklī process ir bijis pirms pusgada.

Brīžiem klausos, ko Akselis ar Mirtu runā, brīžiem domāju savu domu, aizgrimstu atpakaļ nesenā pagātnē. Pirms pusgada plaušas bij samērā labā stāvoklī, atbildu it kā ārstam — gan vēl nepārkaļķojies, bet ierobežots bij laukums kreisajā plaušā; labajā it kā skrošu izkaisījums pāris gadus bij pavisam sadzijis.

Sākties tas viss sākās 1946. gada janvārī — esmu Sarkanā Krusta birojā, Aino liek manai Jauna gada laimei kārtis: sirdij, mājai, kas bija, kas būs — slimība! — viņa aši atbīda blondo matu plēkšas no sejas, velk ar roku diagonālē pāri kāršu izklāstam:

— Tev tuva radniece ir stipri slima. Pēkšņi un drīzumā to uzzināsi. Viņa atrodas tālumā, ne te...

Kārtīm neticu, toties atmiņa man laba, paglabā visu reiz dzirdēto. Pēc pāris dienām lasu Mirtas vēstuli, apmēram šādu:

«Aizvedu Viesturu uz plaušu pārbaudi visiem nometnes bērniem. Kad rentgens bij uzņemts, laipnā ārste ievaicājās, vai arī es nevēloties, lai man uzņem plaušas. Viss par brīvu — viņa vēl piebilda. Pusjokojot pievienojos, kad jau, tad jau... Nu rezultātā joki ir visai mazi: man laikam no bargās uzlidojumu ziemas Gērā, kad drebinājāmajiem vai nu klinšu kalna patvertnē, vai pašu mājas pagrabā, vai retajās bezuzlidojumu naktīs zem mitri aukstiem pēļiem gultās, — abas plaušas ir bojātas. Labajā ir itin kā iešauts skrošu lādiņš, daudzi sīki punkti mazu vainu. Kreisajā ir paliela, apaļa kaverna, ārste saka, ka pavisam mīksts, kažeīns — tas ir siera masai līdzīgs process. Brīnos un gan-

drīz neticu tam visam, jo man nav ne paaugstinātas temperatūras, ne klepus, ne spļaudekļu. Vai toziem esot slimojusi? — prasa man ārste. Kas to vairs var atcerēties! — Uz sanatoriju viņa mani pagaidām nesūta, tur vācieši mani nomērdētu badā. Mainīsim pienu pret cigaretēm tepat ciemā — cik labi, ka Akselis vairs nepīpo! Lai daudz guļot, staigājot pa mūsu priežu audzīti... To jau visu varēs darīt. Posts un klapatas tikai ar to kaļķa sadabūšanu, jo vācu aptiekas ir tukšas un caur UNRU tas var nākt mēnešiem...»

Mirta, mana mazā māsiņa! Aizsūtīju viņai visu sava mēneša devu šokolādes, pāris duču kaļķa ampulu, ko bij sadabūjis labais priekšnieks Sarkanā Krustā... Rakstīju, drošināju — skat, kā sadzija mana kreisās plaušas rēta Rīgas laikos. Tik vien pie vaļēja loga guļot, slēpojot, dzerot daudz piena, saņemot kaļķi...

Ticēju, ka Aino vecmāmiņa bijusi burve, igauņu ragana...

Mazajā nometnē, kur piemita Akseļa ģimene, deva vairāk pārtikas nekā Nekārā — tur nebij kungu un virskungu, neviens nezaga. Šokolādi Viesturam vienā nedēļā deva vairāk nekā man Sarkanais Krusts mēnesī. Vasarā, kad aizbraucu ciemos, Mirta bij apaļa, smaga kā pīle, gāja, koka tupelēs zvārodamās, vakaros uz ciemu pēc piena. Akselis ik rītus cēla uz palaiđeņa pa nakti uz kodušos līdaku no Dzirnupītes. Ne ēdamā, ne priežu audzītes, ne saules gaisa viņiem netrūka. Mirta atlaba, plaušas labi dzija.

Pēc pāris gadiem bijām jau Nekāras nometnē kopā. Atgriezusies no piemājošanas vācu ģimenes bēniņu istabā, atkal mitu virtuvē, kur vārīt nāca Mirta no vienas istabas un jauna gleznotāja apaļā sieviņa no otras. Mana virtuve — zili rūtaini palagu aizkari pie loga pret katedrāli, Ķoniņiene Augšzemes kalnā pie sienas, tai blakus pērns Jāņu vainags... Nekrāsots grāmatu plaukts virs migas,

starp tiem abiem melni sārta zili rakstaina Kurzemes sega Uz galda karavīru sega, rakstāmšašina, tā pati no Sar- kanā Krusta, ko sākumā man laipni aizdeva, vēlāk atstāja pavisam labais priekšnieks, teikdams: okupēta tā ir tā vai tā, paturi... Virs ūdens izlietnes Meistara gleznota Kailā ar zeltainu segu ap ceļgaliem, augļiem un vīnu blakām. Tik dzīva, ka kaimiņa suns, ienācis virtuvē, to ieraudzījis saboza spalvu un sāka riet... Ne mans īpašums, Gurķīša kundzei Meistara dāvināta...

— Laidīsim Mirtu gulēt, — man blakus klusām runā Akseļa balss. Attopos no pārdomām, redzējuma. Jā. Pro- tams. Es eju.

— Lūkosim tevi dabūt slimnīcā, kaut arī būtu par to jāmaksā. Čučī, nebēdā neko, māsiņ! Vēl jau visi esam kopā, — atvados. Nepalieku runāties ar Akseli, bet soļoju uz savu mājvietu.

Meistars, kas pret mani bij tik smalkjūtīgs, varēja būt arī citāds. Nometņošanas pirmā rudenī šī pati Gurķīša kundze, melna, maza, karstasinīga, slima ar mākslinieku apbrīnošanu, bij pati viņam piedāvājusi, iedevusi gabalu lina audekla. Kā nu tā par baltu velti! — Meistars bij dai- rījies. Nu, uzmālēsīt man kādu bildi par piemiņu — bij luncinājusies devēja. Ko nu par to! Uzmālēšu gan! — at- teicis ņēmējs. Kad nu šis jau otru gadu nebij praties uz- mālēt Gurķīša kundzes apaļumus, šī bij reiz pārmetusi: jūs tā un tā! — Uz šo Meistars bij viņai atsūtījis kā pa- rāda atmaksu šo «Kailo».

Gurķīša kundze apraudājās aiz apvainojuma!

— Būtu vismaz mani uzmālējis, pliku vai apgērbtu! Bet šitā droši vien ir kāda plika vāciete...

Nē, bildi viņa pie sienas neliks neparko! Vai vispār to paturēt? Vai nesūtīt atpakaļ? — viņa man gaudās pēc pa- doma. Teicu:

— Dodiet to pie manis pansijā. Tieši virs izlietnes manā

virtuvē sfēna ir tukša, uzkārsīm vācieti tur, lai mērc kājas ūdenī.

Gurķīte bij ar mieru, es tāpat, un bilde pārnāca pie manis. Reiz to gribēju pārdot. Bij mājās atbraucis Akselis, atvezdams līdzī ciemos draugus no darba rotas. Tie vīsi dzēra franču konjaku no alus glāzēm... Sak, vai negribat pirkt skaistu meitu? — piedāvāju viņiem.

Sanāca trīs vīri manā virtuvē:

— Cik tā prasa maksāt?

— Divi simti labo marku vajadzētu, — bildu.

— Traka runa! Par beigtu bildi divi simti markul Mēs Gīzenē pērkam dzīvu vācieti par divdesmit markām un mārciņu sviesta...

Kailā turpināja mērkt kājas izlietnes ūdenī, klausīties kā katedrālē iezvana misi. Naktīs, ja aizkari no loga bij atvilkti, pār viņu krita gaisma no šelas stūra laternas, vērsdama to nereālu.

Tikpat nereāla, murgafna bij kāda nakts saruna zem loga:

— Es vēlos tevi satikt, tikai vēl vienu reizi satikt, Luīzel Parunāties. Kā klājas mūsu bērnam? Pārnācu no krievu gūsta pirms divām nedēļām, Luīze, — lūdzas pusčukstu steidzīga vīrieša balss. Luīze klusi, nervozi iesaucās: — Ej no ceļa, Heinrih! Tu redzi, ka man tagad ir draugs, viņš palīdz man mūsu bērnu uzturēt. Saproti taču! — Tad trešā balss iegremas caur košļājamās gumijas šļapstiem: — *Let's go, dear!*

Pielavījos logam, gar aizkara malu vēroju: stāv vāciete kuplu gaišo matu cekulu, augstām klikatām kājās, pie tās sāniem liels nēģeris, pret mājas sienu, uz velosipēda atspiedies, vienrocis vīrietis... Atkalredzēšanās, mājās pārnākšana — man notirpa sirds. Vai tāpat Rīgas ielās naktīs slapstās, sievas meklējot, tie tur mājās — koka kājām, uz kruķiem, vienroči?! — Vai Aleksandrs Egle bija, būs viņu vidū? Nesastaps mani, savu sievu, tur... Nē,

viņš nebēga, neizlavījās no Kurzemes, kā daudzi to prata, kaut būtu varējis. Savā pēdējā vēstulē viņš rakstīja: «Tik daudzi aizbrauc uz Vāciju ievainoti, slimi vai simulēdami. Lai kā es tevi mīlu, es to nespēju darīt, jo man ir jāpaliek savā vietā — kareivji man tic, un mēs visi ticam, ka Kurzemi nepārdos krieviem par lēcu virumu. Sabiedrotie to nedarīs. Mēs tiksimies reiz, ja paliksim dzīvi. Gaidi mani.»

Nē, par to man šonakt nevajadzēja domāt — Aleksandrs Egle droši vien bij dzīvs, ziņa par viņa krišanu tika atsaukta. Dievs lai viņa ceļā sūta mīlošu sievieti; cilvēks dzīvo tikai tik, cik mīl un top milēts... Man dzīvei atceļā uz Latviju nav.

Sniegs gurst man zem kājām, esmu aizsoļojusi garām mūsu ieliņai un tuvojos upmalai. Mēness mirdza spokaini izgaismo namus.

Man izceļošanu uz Kanādu novilcinot, bij pienācis emigrācijas iestāžu paziņojums Aksela ģimenei par Kristīnes Dienavas galvojumu, viņu izsaukšanu uz Kanādu. Mirta toreiz raudāja:

— Tu, Aldaun, aizbrauksi uz Kanādu. Man tur mūžam nenokļūt ar savu pusdzijušo plaušu. Tāpat Akselim ar Viesturu te palikt...

— Nebraukšu nekur, kamēr tu pirmā tiksī projām, — atbildēju. Manā galvā mujās, jaucās, nobrieda doma: ja seši vīri, kas karā apskādēti, gūsta nometnēs aplimuši, bij aiztikuši uz Austrāliju ar igauņa Ādo rentgena uzņēmuma atrādišanu, Mirta brauks uz Kanādu ar manām plaušām!

Devos Akselim, Mirtai un Viesturam uz pārbaudes nometni līdzī. Tur pie vārtiem uzposts poļu sargs, taču tam vienalga, cik sievu ved līdzī amerikāņu armijas darba tērpā posies Akselis. Šis sit roku pie cepures, polis nostiepijas pretim, neprasot caurlaides dokumentus. Sākums labs!

Pustukša bārakas istabā divstāvu gultām. Vienā kaktā bars cilvēku sarunājas poliski, plātās rokām, ne viņiem mēs, ne mums viņi rūp. Kaļam plānus, spriežam: metas jau krēsla, bet ambulance vēl atvērta. Ja nu es mēģinātu tur ietikt tūlīt šovakar? Izgājusi caur izmeklēšanu rindu, es rīt pat varētu aizbraukt. Velku māsas mēteli, sienu viņas lakatu, ņemu dokumentus, Viesturu pie rokas un eju meklēt ambulanci. Ne jau, ka bērnu pārbaudītu, bet ar tādu pie rokas vieglāk veras durvis...

Kā tad, ambulancē krunkains kā cepts ābols smaida ukraiņu ārsts. Tā un tā, lūdzu. Oh, lai bērnu nosēdinot uzgaidāmā telpā, bērnu ārste te būšot tikai no rīta. Un pati kundzīte lai tik ejot aiz aizkara, metot drēbes nost, izmeklēšanu viņš izdarot pamatīgi. Ko? Man jāģērbjas kailai? Pa divi lāgi esmu bijusi pārbaudēs savas izceļošanas dēļ, un nekad man nav bijis jāģērbjas kailai! Tas ir izsmiekls! Skaišos, bet pretim runāt nedrīkstu, lai nesabojātu Mirtas labā pasākto cīniņu. Nometu drēbes un stāvu kaila vecā ukraiņu ārsta priekšā. Liek atgulties, saltiem, stīviem pirkstiem tausta sānus, liek ieelpot, izelpot, braukādams ar klausāmo stobriņu pāri plecu lāpstiņām. Laime, ka neievēroja, ka man nav aklās zarnas rētas, Mirtai tā ir izoperēta! Ārsts arī neskaita zobus: Mirtai dažu trūkst, man tie ir visi. Nekā ārsts nesalīdzina ar dokumentos ierakstīto. Tikai ar tīfa pretpoti man nelaimējās, esmu saņēmusi jau divus iešļircinājumus, Mirta tikai vienu — nogurkst muskulis, kad ārsts iecērt man adatu, otru iešļircinājumu otrreiz... Būs temperatūra paugstināta... Daļu drēbju mugurā un žigli blakus telpā uz rentgenul! Klik! klakt! Uzņemts! — Uzmaniģi, smaidīgi iebilstu, ka laikam tiku elpojusi, sak, vai ārsta kungs nevarētu uzņemt vēlreiz. Domāju — kas zina, Mirtai divi uzņēmumi derēs labāk nekā viens. Ārsts man paklausa, uzņem vēlreiz.

Ar skubu apģērbju pārējos drēbes gabalus un steidzos

uzgaidāmā telpā pie Viestura. Tas sauc pretim kā negudrs:

— Krustmāmiņ, kamdēļ māmiņa nenāca līdzil?

Piespiežu bērnu sev klāt, aizsegdama tam muti. Tieši tai brīdī ieklausos — pa blakus telpas vaļā durvīm skan latviešu valoda. Otrā ārsta kabinets. Tas varēja būt ukraiņa vietā! Ko tad? Klusi kā peles mēs izslīdam no ambulances.

Otrā rītā mazā gaismiņā Akselis mani pavada uz staciju. Mirta var gaidīt uz pārbaudes rezultātiem viena, Akselis ar Viesturu doties uz ambulanci. Kā būtu, ja es brauktu uz Eslingeni? Pēc šī teātra derētu citu teātri skatīt, tur šovakar būs Anšlava Eglīša «Galma gleznotāja» pirmizrāde.

Nē, tā nav ziemas nakts ar tukšām Prērijas ielām — novakare ved mani pāri Nekāras tiltam, skurbi smaržo rēnie piekalņu dārzi, augstos zaros vīd pa retam, sārtam auglim. Vīnā kalnu nogāzēs droši vien pārgatavojas pēdējās, tur tišām atstātās baltās vīnogas, no kurām spiedīs reto četru garšu un smaržu vīnu — pēdējā raža. Starp ēkām pilsētā meklēju draugu mājokļus, kur esmu viesojusies dziesmu svētku, rakstnieku dienu, gleznu un daiļamatniecības izstāžu laikā. Vai eju te pēdējo reizi?

Nē, tas nav sals, kas saltu dara manu sudraba aproci — smagu, ar dzintaru karaļa Rubeņa īpaši izlasītiem, kameņu medus tumši zeltainiem graudiem. Lūk, kā viens tāds grauds, sīku, gaišu zīlīšu piesēts, laistās Saules gredzenā! — aptaustu šobrīd rotas, par kurām tanīs retajās reizēs, kad tās valkāju, saka kanādietes: tās izskatās tik citādas! — Viņas neuzdrīkstas spriest: skaistas vai nē, — tā nebūtu laba audzināšana. Viss, kas ir svešs, ir citāds...

Tepat Eslingenā rotas kalis vīrs, kas kopā ar Akseli bij aviācijas pulkā, arī Grobiņā, arī Dānijā... Meistars viņu bij mācījis pēc seno pilskalnu, tikko pagūto atrakt

brīvās Latvijas laikā, paraugiem komponēt, sacerēt, kalt... Jau Rīgā tās bij nākušas modē, bet nule kļuvušas it kā izteiktākas, pilnīgākas pavaļīgāka cilvēka izdomas un garāku stundu apdarē. Liekas, ar lepnumu tās valkā mātes un meitas, aizmirsušas bijušās vai tikai kārotās svešzemju rotas lietas. Mūsu dzintars un sudrabs, bieži vien pārkalts no pieclatiem...

Sudrabs sasilst uz ādas, piekļaujas, aizmirstas. Lūk pie plaši atvērtām skolas durvīm drūzma: vai visi Eslingenas sabiedrības, mākslas, zinātnes ļaudis, ir autora vanadzīgais profils, ir viņa kundzes smalkā seja — abi braukuši no franču joslas, kur mitinās... Tikpat labprāt kā Dailes vai Nacionālā teātra durvīs vēlreiz spiestos Eslingenas teātrī... Telpā šauri kopā sabīdīti sēdekļi, sveicieni pa labi, pa kreisi, iespiesta savā vietā, tikko varu pagrozīties, redzēt, tikt ieraudzīta. Sejas, smaidi — vai pēdējo reizi redzu?

— Par agru neaiziet un neatnākt par vēlu, — ejot esmu izteikusi laikam skaļi šo Anšlava Eglīša prātulu lugā Kāds vīrietis apcērtas apkārt, prasa:

— Piedodiet, vai jūs ko teicāt?

— Nē, nē! Protams, nē. Atvainojiet! — es noliedzu, ap-tvērusi, ka esmu sev pievērsusi viņa vērību. Ir nakts un sveša iela. Prērijā.

Apvaldīti kaisla ir Irmas Graudiņas seja, tumši dūdo balss... Lejiņš kustas un runā spontāniem izgrūdieniem iekērieniem. Vecim raksturīga maska, kā akmenī iecirsta rievās ap muti... Priekšgars aizvēries jau trešo lāgu. Eju, iros cauri drūzmai — uz Kanādu? Jā, varbūt... Labva kar! Vai jau projām braucat? Jā, varbūt...

Kāda seja, mati deniņos pie ausīm noaudzēti svītrās pašapziņa zilās acīs, kad steīga to nes man blakām, — būtu varējis kļūt vismaz par laikabiedru, ja es būtu dzīva vēl, visa... Nule soļojam pāri tiltam klusi. Saista mūs

tikai kāds ogles zīmējums, mani vaibsti viņa rokas meistarīgi pāris nakts stundās uztriepti. Pēc tam nekā, nemierīgs nogurums no daudzajām kafijas tasēm, bez jūtu neiecietības — ej, man nekā nav pašai un nekā nevajag... Vējš aiznes garām un naktī varbūt pēdējo rudens lapu. Pāri kalniem uzplaukst zaļganas zvaigznes. Vai šķiršanās nojautas? Neprotam, kā reizēm draugu barā tepat Eslingenā, kaitēties un smieties. Pie svešiem vārtiem: uz redzēšanos! Kad, kur vai nekad? Skumjas ne no šī vakara, sen sāpēt sākušas, neizsāpētas — no mājām — — —

Nometnē atgriežoties, priekšā priecīga Mirta. Visi viņas pārbaudes rezultāti kārtībā! Nekur nekādu aizdomu. Cik labil — Mirta staro. Man nav nekādu pašpārtumu — neesmu ne blēdis, ne varonis, tikai bēglis, kam dzīves cīnīšanās instinkts kļuvis jo ass un atkailināts. Jāpieveic netaisnība, vai nu lienot pasaules vareno uzceltai bezjēdzīgo likumu sētai pa apakšu, vai vislabāk kāpt tai pāri. Kāds mans noziegums, Trūmena un Čerčila kungs? Ar Džo mēs, bēgļi, nesarunājamies. Palīdzu savai māšai izceļot uz Kanādu, viņu tur izsauc ar galvojumu mūsu radu draugi, Prērijas province ir īpaši ieteicama plaušu slimniekiem — augstu virs jūras līmeņa, sauss gaiss, tuvumā kalni. Tur nonākusi, māsa izveselosies pašam.

Pa galvu pa kaklu — Akseļa ģimenei pienāk pavēle posties uz piejūras pilsētu seno Hanzas, jauno izceļotāju Meku — Brēmeni. Tur jādzīvo nometnē, jāgaida kuģi. Divās dienās jābūt ceļā — Skrien Akselis, paunojas Mirta, Viesturam prieks par braukšanu. Skūpstu māsu, noraudu asaru, palieku vēl, gribu palikt, cik vien ilgi spēšu vīzu vilcināt. Kanāda var mani pagaidīt...

Tikko atgriežos nometnē, izvadījusi savu trijnieku, jau pie vārtiem sargs rāda baltus jauna suņa zobus!

— Kāda UNRAS kundzene man lika jums pateikt, lai tūlīt un ar visām paunām pošaties uz Ludvigsburgu!

Aptaustu sešdesmit feniņus savā kabatā, paraustu plecus, domāju: arī šoreiz noturēšos nebraukusi, gan jau vīzu pagarinās...

Izvietošanas daļas vadītāja mani atplacina kā mīklu abrā, roku uz savas sirds likdama:

— Jums jābrauc! Vīzu vairs nepagarinās, tas ticis darīts jau divi gadi. Lūdzu, netielējieties vairst!

— Man ir tikai sešdesmit feniņu. — Es nekustos no vietas.

Vadītājas skatiens atduras manī kā duncis, viņa pieceļas un iziet. Tūlīt atgriežas.

— Priekšnieks ieteic savākt jums kolekti.

— Kolekti? Man? Nemūžam! — es aizcērtu durvis.

Pie iepircējiem! Kaut vai Vendeliene, kas visai skop maksā. Skrienu — iedomāju, kā gāja Akselim ar izpārdošanu. Kopš naudas devalvācijas jūnijā bēgļu ienākumi ir sarukuši. Markai ir atkal vērtība, cenas precēm cietas, melnais tirgus pamiris. Akselim par melno iesvētāmo un laulājamo kārtu, ko Mirta bij vākusi un glabājusi, žīds nedeva vairāk kā divas mārciņas jēra gaļas... Ēd nu gaļu, kad jābrauc projām! Nabaga Akselis, šī pati Vendeliene bij viņu piekrāpusi — par šķību ceļasomu ar jau pieminēto melno drēbju kārtu, segu, kurai bij tikai viens caurums viducī, diviem pāriem valkātu puszābaku, divdesmit zobu sukām, sievas 1938. gada kleitu un vienu kokā grieztu spuldzi viņš bij saņēmis tikai trīsdesmit marku.

Vendeliene, Vendeliene — skaitīju iedama, atcerēdamās. kā iepazinu šo sīko, kupli melnmataino vācieti ar savas bēniņu dzīvokļa saimnieces Bauzenes vīdūtājību. Viņas abas darbojās melnā tirgū, tikai Bauzene — jājamās biksēs, kājās garie stulmaiņi, sīka, melna ūsiņa uz lūpas. apaļš vēderiņš, bij nervoza, bailīga, slēpa precī zem gultas, plītī, vannā... Nelielais Vendelienes dzīvoklis bij kā brangs pirmskara veikals ar mantām uz galdiem, krēs-

liem, zviļņa, grīdas. Lūdzu! — laipni smaida veikalniece, no otras istabas nāk meitenes spēlētu klavieru melodija, no virtuves salda, vecāsmātes cepta plūmju raušu smarža...

Reiz Bauzenes svaine bij nesusi franču konjaku no Falcas, noķerta, vesta tiltam pāri atpakaļ un — muļķe! — kļiedza mazā Bauzene — nebij pat tik pratusies kā somu ar pudelēm ielingot Reinā. Lai tad šie tiesā, lai policists pierāda, ka vispār bijusi tāda soma! Nu, muļķe! Nesusi konjaku uz iecirkni, pratināta, biedēta un izstāstījusi visu taisnību par Bauzeni un Vendelieni. Policija klāt, Bauzene kļiedz, lamājas, liedzas. Vīri meklē, atrod un paņem tauku spaiņus, vīna pudeles, cukuru... Seko tiesa, sods. — Arī pie Vendelienes durvīm zvana policists. Sī atver, nestomoties ievēd istabā, lūdz piesēst, prasa, vai dzers plūmju šņabi vai Falcas vīnu... Ielej. Dzer abi. Tad policists sāk runāt — tā un tā, kundze, par melntirdzniecību draud bargs sods.

— To es apzinos. Bet ko jūs man būtu ieteicis darīt: mans vīrs ir franču gūstā, meitenes mazas, māte veca. Vai man bij gulēt ar nēģeriem un tādi nopelnīt maizi? Man, godīgai vācietei un mātei, vienīgā iespēja eksistēt bij melnais tirgus. — Cigareti aizdedzina Vendeliene, piedāvā arī policistam, atstājot visu kartonu uz galda. Policists iedzer, domā brīdi. Un viņi saligst — uzvalka drāna, virskrekli, kurpes, cigaretes, konjaks, sviests. Vendeliene tirgojas tālāk, tikai tagad viņa preces noslēpj...

Par ziepēm un karavīru segām Vendeliene deva smiekla naudu. Nē, melno miltu viņai nevajadzēja. Par tiem noņemnes brūveris atmēta divdesmit markas. Grūti bij tirgoties pēdējā brīdī.

Tomēr, kad atgriezās UNRĀ un meklējos pēc transporta, ko man tautieši augstos amatos piešķīra tādi, ka atļāva sēsties uz Ludvigsburgu pēc precēm braucošā smagajā

mašīnā, zināms, par naudu, — tomēr tad manā kabata sešdesmit feniņu vietā bij sešdesmit markas, no tām piecdesmit noliku galdā šī brauciena degvielām. Lūk, kā var atpirkties no bēgļa dzīves virtuvē!

Dažas grāmatas, Heidelbergā pēc Latvales parauga kādas latvietes veidota māla krūze, koka ceļalāde, kas reiz no Rīgas bij devusies uz Ostravu un Ļisiciem, kad tur vēl cīnījās 19. divīzija, no Opočkas atkāpusies uz Vidzemes vidieni, izbraukusi vēlreiz caur Rīgu 9. oktobra naktī, 1944. gadā, atvilkusi elpu Kuldīgā, uzņēmusi maizi un grāmatas Liepājā, izlaupīta uz kuģa ceļā uz Gotenhāfenu, drebējusi Berlīnes pagrabā zem bumbu grāvieniem tuvumā, bēgusi cauri Insbrukai uz Gēru un beidzot, vecu latviešu laikrakstu pilna, gulējusi uz bēgļa skapja Veidenes un Nekāras nometnē. Mēs abas nespējām šķirties, un, iešūta zili rūtotā palaga loga aizkarā, soma brauca man līdzi uz Kanādu.

Mēs par abām kopā sasniedzām rekordu: no Nekāras līdz izceļotāju vilcienam Ludvigsburgā, ieskaitot utu pulvera pūšanu un DP kartes atņemšanu izvietojanas nometnē, nokļūstot četrās stundās.

Vilcienā mūs pārsteidza poļi, kas ēda ķiplokus un sarunājās vāciski. Baltijas tautu asi mēs turējām kopā ar igaunietēm, divām atraitnēm ar bērniem, kas, sadalot izsniegto pārtikas devu, desu mērīja ar manu centimetru mēru. Pirmajā gājienā katrs mūsu nodalījuma pasažieris saņēma vienu centimetru resnas desas un sauju sausas, graudainas vērša konservu gaļas. Ķiploku polis atnesa ūdeni kafijas pulverim no lokomotīves, bet viņa sieva man jautāja:

— Vai jūs arī esat šuvēja?

Kad bijām stundas trīs uz vietas nīkuši un saluši, vagonā iegāzās cits ķiploku polis ar pusduci bērnu un pāris sievietēm, saukdams:

— Divās stundās no Ulmas!

Mans un lādes rekords bij pārsniegts.

Nu mēs varējām braukt. Saspīdušies cits citam blakus cieši jo cieši, jo vēl sala, un, vilcienam vairāk atpakaļ nekā uz priekšu ejot, mēs tomēr šļūcām uz Brēmeni.

Ātri uznāca nakts, un redzēja patiesu tautu brālību, kā citkārt bēgot no Berlīnes, — tikai mums, cerams, nebij utu —, man klēpī bij igauņietes zēna kājas, uz pleca tā mātes vaigs, spuldzi bij aptumšojis ķiploku polis, blakus nodalījumā pēc brīvās Ukrainas gauži raudāja zīdaiņis.

Rīts skrēja gar vagona logiem ar Vācijas angļu joslas melnraibām govīm vēl lekni zaļos aplokos. Atkal tika atnests silts lokomotīves ūdens kafijai, sadalījām biskvītu lauzumus maizes vietā, mums bij ļoti netīras rokas, kas cilāja piešķirtās cigaretes. Ūdens nebij pat atejā, kur ukraiņi uz sausā spirta vārīja savam brēkulim pienu. Mēs nule nesalām, bet necilvēcīgi svīdām un sutām, izmezdamies gluži vasarīgi, jo kurināts tika bez žēlastības. Miesu nepatīkami kņudināja no Akseļa mantotā siltā amerikāņu parauga vīriešu veļa...

Brēmenē nokļuvām vēlā pievakarē. Dažs labs ģeogrāfijas skolotājs būtu sūtāms uz nespējnieku patversmi, mēs zobojāmies, nokļuvuši nometnē, — šī nebij vis vācu, bet poļu pilsēta. Pirmajā stundā visi ar mums sarunājās tikai poļu mēlē: nometnes vārtu sargs, utu pulvera pūtējs, bloka pārzinis — milzīgs, baltkrūtainis pans, kas, segas izdalīdams, mūs uzlūkoja kā gailis tārpus. Kad mēs bijām sadalīti pa istabām, daudz maz nomazgājušies un gājām vakariņās, kāda maza meitenīte atminēja pieaugušiem neatminamu mīklu:

— Māmiņ, es zinu, kāpēc mūsu transporta vadītājam, tam latviešu kungam no Ludvigsburgas, bij baltī cimdi. Lai redzētu, cik netīras ceļā kļūst tīras rokas.

Pieaugušie smējās. Viņi atcerējās transporta vadītāja

izcili baltos ziemišķa ādas cimdus, tukšo cūkādas portfeli, vilcienā iekāpjot Ludvigsburgā, pilno, izkāpjot Brēmenē, kā arī mazās cigarešu devas šorīt vilcienā...

No kādas citas nometnes nupat iebraukušie sēdās pie galda un aizgūtnēm stāstīja par dzeramo un mazgājamo ūdeni vilcienā, svaigu maizi, ērtām vietām vagonā... Bet mēs viņiem neticējām.

Laidu acis pāri garajiem ēdnīcas galdiem ar nule ienākušiem, tur, viņā stūrī, nupat apsēdās Akselis ar Mirtu un Viesturu! Mēs tomēr brauksim uz Kanādu reizē un kopā!

Plaušu rentgena Mirtai nav, tas ir, — tas viņai ir, bet tāds pats ir man, un to esmu jau parādījusi tam pašam ārstam, kad slimoju ar bronhīta klepu. Mirta melo — rentgena uzņēmums pa ceļam laikam nozaudēts. Ja nu ārsts gribētu rakstīt uz Brēmeni vai pārbaudes nometni, var būt, ka tur arhīvos vēl kāda kopija glabājas. Ārsts atmet ar roku — kur nu emigrācijas arhīvos sadzīsi rentgenu taisni tad, kad tā vajag!

Nē, nupat man šī melu sekošana mūsu bezvainīgiem pirmiem meliem sāk nepatikt. Šie meli bīstami ietekmē Mirtas ārstēšanu. Ja ārsts varētu salīdzināt Mirtas īsto rentgenu no Vācijas ar šodienējo, nule uzņemto, diagnozi būtu vieglāk noteikt, nolemt, vai plaušu tiešām nepieciešams gāzēt. Pārmetu sev... Ko īsti pārmetu? Ka esmu šai melu pasaulē vēl dzīva. Ka šī māja jau guļ, pat dāņa radio ņaud klusi — kā zem segas... Ka ukraiņu biedrības mājā dzied «Dievs, sargi ķeizaru!». Mūsu zemē dzied Staļinam, te ķeizaram. Vai esam pasaules putras katla virsū vai apakšā?

Mirtai jāiet uz slimnīcu; plaušu rentgena nav. Ir un nav. Mēs varbūt reizē esam un neesam arī paši.

— *Aiziesim uz kapiem.*

Māte ir novijusi divus vainagus no ozola zariem, jasmīnu un sarkano krūmu rožu ziediem. Tie guļ mauriņā pie puķu dobēm, kamēr viņa noliekusies griež rožainās un baltās peonijas, kas, smagi nolikušas, guļ zālē. Spoži nobertza, skārda slauktuvīte ir nolikta blakām. Abpus lievenim, baltu zvaigznīšu piebiruši, ir jasmīnu krūmi ar naksnīgu, reibīgu smaržu. Man patīk gulēt istabā ar balti izberztu grīdu, uz tās paklātiem, svitrainiem lupatu auduma celiņiem, lielu māla krūzi ar tikko laužtiem jasmīniem uz balti apklāta galda. Tā ir svētdiena, svētki, vislabāk Jāņi — nē, tad nopietni dveš arī ozola vainagi, tvan meijas, skurbina naktsvijoles. Jasmīniem istabā jābūt vieniem pašiem. Pārprasu vai simto reizi mūžā:

— Māt, vai dienvidus Krievijā krustmāte Marija tikko nenomira, apreibusi no jasmīnu tvana?

— Kā tad! Vakarā sanesusi jasmīnus savā moderes istabā klēpjiem un klēpjiem, un tur, dienvidus Krievijā, tie esot vēl reibīgāki, indīgāki. No rīta staļļa meistars un slaucējas gaida moderi. Nenāk. Iet, kladzina pie durvīm. Klusums. Neviens neatsaucas. Skatās caur baltiem aizkariem pa logu — gultā tā kā kāds gulētu... Uzlauzuši durvis. Laime, ka vēl varēts atdzīvināt... No smaržas mazā istaba ar cieti logu bijusi pilna kā ar dvingu, — ceļot peoniju klēpi, stāsta māte.

Tāpat kā bērniņā, šo stāstu dzirdot, iedomās skaidri redzu skaistu, jaunu krustmāti Mariju: gaiši brūnu matu vainags, platas, zilas acis, sārti balta, augstiem vaigu kauliem seja, starp līdzeniem, baltiem zobiem viducī maza

šķirbiņa — tāpat kā mūsu mātei. Krustmāte Marija smaida kā saulīte, tagad ar daudz sīku staru krunciņām ap acīm un muti... Toreiz viņa ir skaista. Redzu, kā tā guļ — balta gulta, balts pagalvis, seja bāla, elpa tik tikko cilā krūtīs, visapkārt gultai klēpjiem un klēpjiem jasmīni, tvanīgi, bāli kā Marijas seja. Rīb un brīkšķ durvis, kalpi brīdi bīstās, vēro kā nāves miegā aizmigušo moderi, tad nāk tuvāk... Sievas berzē ļenganās rokas, viegli plīķē vaigus, purina plecus — tiem pāri atrisuši gaišbrūnie mati. Kāds lej ūdeni uz pieres un krūtīm, liek ožamā spirta pudelīti pie deguna. Un krustmāte Marija lēnām atver platās, zilās acis. Vai, kā man sāp galva! — viņa čukst. Bet tad jau ir atnācis ārsts...

Cūkāboliņš spraucas caur manu baso kāju pirkstu starpām viegli valgans, vēss. Saule jau slīd uz vakara pusi, sētsvidū krīt garas ēnas. Māte mauc uz rokas abus vainagus, iestāta peoniju klēpi skārda slauktuvītē un mudina:

— Nāc, aiziesim uz kapiem!

Pār visu viņas bālo, šauro seju, gandrīz melnu, tumšbrūnu matu gludi ieskautu, sākot no gaiši brūnām, izraudātām acīm līdz divu dziļu rievu ieskautai, reiz pilnīgai, nule rūpēs sakniebtai mutei, staro un laistās smajds. Viņa paceļ abi rokām uz pleciem noslīdējušo, balto galvas lakatiņu un pārmij tā stūrus zem zoda, apslēpjot celīti virs pieres un tumšos matus, kuros nav vēl neviena sirma. Slaika un kalsena, viņa nes taisnos plecos dzeltenī mūsaino katūna jaku, ap viduci sakrunkotos brūnos lindrakus, balta priekšauta piejoztus. Kad māte pagriež muguru, neviens viņai nedos sešdesmit divi gadi. Basas pushalināta līnu audekla blāvā baltumā pa dārza celīti viegli cilājas viņas kājas. Slauktuvīte ar peonijām šūpojas rokā, otra pašķir no ceļa akācijas, tuvāk pieaugušu ķiršu dzinumus, lazdas krastmalā. Abus vainagus nesu es.

— Tādu rudzu nav bijis, kā kad pirmais karš sākās. Kā mūris! — priecājas māte, nostājusies pie rudzu lauka krasta kraujā. Jā, jau Jāņu laikā tie ir labu pēdu virs cilvēka galvas un biezi, tīri, kā izlasīti. Otrpus celītei nepļautais līcis; zied dābols, blaktenes, vanaga zirņi, zilzāle pie upes sagriezta veldrē.

— Dievs, Dievs, kaut tikai šāda audzelība būtu uz labu! — Nopietnu, rūpju māktu vaigu māte pagriežas un atsāk iet uz priekšu. Viņas bažām atbild tāli, bargi grāvienī austrumu pusē — nu jau šauj trešo dienu. Uz Daugavpils pusi...

— Pērkons grauž atkal, kara pērkons. Diezin kur tagad Vidis? — nopūšas māte iedama.

Vidis jeb Vidvuds ir vienīgais vēl dzīvais no mūsu trim brāļiem, mātes vidējais dēls. Vienīgais un karā...

Vakar pērkons grauda tāpat, kad kaimiņos sagājām Jāņu dienu svinēt. Alus, tumīgs un norūdzis, kāpa no mucas krūzēs putodams. Siera ritenis bij plats, dzeltens, mīksts un gards. No viena vienīga bišu skapīša pirmā raudzījuma bij lielā piena kannā pilna medus, to smēla ar pavārnīcu un lēja šķīvī uz galda. Teļa cepetis, gan silts, gan auksts, receklis un žāvēts cūkas kumpis. Sviestā ceptas, tepat pašu atvarā zvejotas zivis. Netrūka nekā, tikai necēlās neviena līgodziesma. Daugavpils pusē grāva pērkons. Ap aizvestā saimnieka lielā Jāņa attēlu pie sienas vīta ozola vainags — — —

Pie krusttēva atvara vīksnu ēnā nošķiebies sols, zālē guļ akmens galds. Dienvidus piekalnē vilni met ziemas kviešu sējums, to starpā redz tukšus laukumiņus ap melniem celmiem — viņā briesmīgā ziemā nosalis viss krusttēva jaunais ābeļdārzs. Toziem krusttēvs pats mira. — Bet upes pusē, gar kājcelīti, biezi saauguši, rožainus, smaržainus ziedus atvēruši, ar vienu otru nekaunīgāku zaru drēbes aizķer krusttēva stādītā žoga ērkšķi. To dzim-

tene esot Kaukāzs. Ērkšķis tomēr iztur ziemu, kad nosalst visi augļu dārzi, jā, pat tautas brīvība tad zaļo un zied vīspēdējā. Ērkšķis — arī Kristus vainagam...

— Nelietel! Zariene taču vēl nav dārza ravējusi! — ne sarunai ar mani, kā pie sevis iesaucas māte un iet un iet. Uz cietas, gludas līku loču celītes, gar ežmalām, caur ābeļdārziem, nule izcirstiem, pa upes krauju man pa priekšu zib viņas slaiko, pusbalināta lina blāvuma kāju kustēšanās zem lindraku malas.

— Re, Mārkadienei uz sētas vēl arvien zili nokrāsoti palagi! Nevīžo baltus izvelēt! Vai nav sliņķel!

Mārkadiene kopš Pirmā pasaules kara beigām, kad trūka ziepju un pati tās nejēdza izvārīt, nokrāsojusi visas gultas drēbes un dvieļus tumši zilus. Nu, pagastam par apsmieklu!

— Skat, cik smukas četras gotiņas Zaķēni šogad atšķīruši! Brūnas, baltām pierēm un paslēpenēm. Vērts viņiem bij no Madonas vest tās sugas teles pirms pieciem gadiem. Laba sēkla. — Māte, izlīdusi caur Zaķēnu aploka sētu, veikli pārlec grāvim, kas pilns zilu neaizmirstulīšu. Kā tad! Viņa tās ierauga, noliecas un sāk plūkt, saukdama mani:

— Šitās ziedēs uz kapiem ilgāk nekā peonijas. Plūc tu ar' — — —

Zaķēniem izejam cauri, suņu nepamanītas. Aizmetu rokā nesto vēzdu. Kāpjām Gribacānu kalnā. Kalna galā apstājos un saucu:

— Māt! Paskaties! — Nu stāvam abas blakām un klusēdamas vērojam: pa labi miests ar senu, baltu dievnamu, lielu koku ieskautu; iepretim Ķesteru skolas ēkas; pa kreisi kapsēta liepās un priedēs; bet mums pie kājām, rieta saulē zvīlodams, sārti lāsmo plašs, ziedošs dābola lauks abās pusēs ceļam. Tāpat klusēdamas sākam iet pre-

tim saules rietam, ne brīdī nenovērsdams žilbstošo acu no smaržainā, vēlu bišu piesanētā skaistuma. Starp ceļa grambām ķimeņu ziedos jau rasa, bet kapu tuvumā smiltis paldenas un dienas saulē sasilušas. Pie kapu slītas vēl atskatāmies uz degošo, ziedošo kalnu. Austrumu pusē grauj pērkons...

Nezinu, vai nojaušu, ka māte mani ved šai kapu dārzā pēdējoreiz, tāpat kā bij te atvedusi pašu pirmo reizi agrā bērņībā, bet viss man rādās vienreizējs un mūžīgs. Ne jau zemā, vietām nesalabotā sēta šķir āra un saules pasauli no ēnainās zem liepām un priedēm, tā ir kāda vārdā nemiņama noskaņa, kas, ienākot šeitān, klusina balsi un gausina soļus. Viena daļa šeit dusētāju ir reiz satikti, pazīti, kamēr dzīvoja. Pie tiem soļi apstājas, kā ciemos atnākuši, rokas pašas saliekas kopā, lūpas nomurmina Tēvreizes vārdus, vēlot mūžīgo dusu. Pie nepazīto dzīvē, tikai mātes nostāstos satikto kapiem apstāšanās ir citāda — acis pārslīd akmens krustam, izlasa uzrakstu ar gada skaitļiem, kādu prātulu — kā šo pašu uz Lielā piektā gada cīnītāja, Amerikas emigranta, kas miris ar diloni pēc atgriešanās dzimtenē: kas sapratīs mani, manu domu gaitu, kas manas ilgas un gaīdas remdēt spēs? — Ik sestdienas uz šī kapa vēl arvien svaigus ziedus atnes un noliek viņa revolūcijas līdzcīnītāja, drosmīga nelaulātā sieva, kas savu mīlestību neaizmirst... Kā bērns es drikstēju aizsteigties pie kāda cita kapa, apskatīt nekur citur neredzētas ģeorgīnes, kas, māsas nestas tikai vienam no brāļiem un noliktas uz apcementētās kopiņas pret akmens krustu, jau iztālēm to atdalīja no citām, smilgās ieaugušām, neapslaucītām, neappušķotām kopiņām, kas arī piederēja tās pašas māsas māsām un brāļiem, vienas dzimtas locekļiem. Tikai pieminekļa nebij nevienam no pārējiem. Vai aiz lepņības tieši uz to šī vecmeita māsa pušķoja tikai vienu kapu? Neviens nezināja atbildes. Ģeorgīnes bij ļoti skaistas, gan starainas, gan apaļas, melni sarkanās un dzelte-

nas, tās piesēja manas ziņkārās bērna acis, lika apbrīnot.

Nule mēs esam apstājušās pie kapu mētrās un kreimēnēs sazēlušas kopiņas. Māte stāv noliektu galvu, murminot lūgsnu. Tad apsēstas uz soliņa pie jasmīnu krūma kā paciemoties. Šis ir viņas pirmā vīra kaps, dzīvi viņi bijuši kopā tikai nepilnu pusgadu. Notrunējušo, kapam pieslieto gaiši zili krāsoto krustu atslieņu taisnāk, vēlreiz pārlasīdama: nošauts pirmā februārī 1906. gadā. — Otrā pusē krustam ir vārds. Tas viss.

Ko vēl vārdi vairāk varētu sacīt par tādu cīnītāju, ko ķer un nonāvē no muguras puses soda ekspedīcijas kazaku šauta lode tieši pakausī? Viņš blakus gājis, blakus pakrīt sniegā diviem likteņa biedriem, studentiem. Asins plankumi plešas ap viņu galvām Zvirgzdāru silā. Mežsargs viņus uziet, ieklausījies, uz kuru pusi sprāguši šāvieni. Ar Sibīrijas izsūtīšanu viņam ir aizliegts nošautos no sila iznest, guldīt zem jumta, ziņot piederīgiem. Mežsargs to tomēr dara. Viņš laiž vēsti uz mātes tēva mājām, tēvs savukārt sūta kalpu pie mātes. Naktī tas klauzina pie loga, viņam blakus stāv jaunākā mātesmāsa Marija. Māte ne raud, ne kliez, ne vaimanā. Salts, sīks drebulis krata viņas locekļus, sirds siltums glabā un saudzē jaunu dzīvību viņas miesās. Ātri, klusi viņas pošas ceļā, nemodinot pat vīramāti. Ragavas ir platas, daudz lupatiņu segu, kažoku un siena sakrauts pie kājām, tolaiku mēros braucas divdesmit piecas verstis līdz Zvirgzdu mežsargam. Rijas šķūnī uz salmiem mežsargs ir noguldījis nošautos, pārsēdzis tos baltiem palagiem. Viņš atbraucējām pasaka, ko zina: nošautos nedrīkst pārvadāt, tiem bij palikt mežā zvēriem par barību... Bet pats viņš ir pārkāpis pavēles, jau iznesdams tos no meža laukā. Dievpalīgu! Viņš palīdz stingo augumu celt, nest un novietot platajās ragavās — zem siena un segām, tālam atceļam uz mājām. Nomazgātu un saģērbtu, viņas jauno saimnieku noliek lielajā istabā uz dēļu paaugstinājuma noliktiem krēsliem. Ar baltu

pārseju apņemta seja un deniņi satur kopā pakausi iešautās lodes saārdīto galvaskausu, kas sabirzis, rokām pieškaroties, čaukst... Vīramāte raud izmisīgi, vienīgais, pēdējais no viņas astoņiem bērniem ir aizgājis tādā nāvē. Nebij uz labu ne tās sapulces, ne kūdišana, ne proklamāciju iespiešana pašu mājas augšējā istabā — augas nakts. Māte nu spēj raudāt, asaras atslābina krūtīs iestrēgušo sāpi, atkausē, ļauj salikt rokas lūgsnā.

Kas gatavos šķirstu, kas cirtīs krustu šim revolucionāram, aizliegtam glabāt svētītā zemē? Visi biedri un draugi aizbēguši uz dienvidus Krieviju ar viltotiem dokumentiem vai pāri jūrām vai paslēpušies, soda ekspedīcijas vajāti, vai nobijušies un klusi pa kaktiem. Kāds klibis galdnieks, kas turējis trijkāju krēslu, nelaiķim uz tā stāvot un pēdējoreiz pie pagasta mājas runājot, noņem mēru mūža mājai, pats izcērt gaiši zilo krustu, pats uzdrošinās rakstīt: nošauts. Kapu vārtos klusē zvans sastingušu mēli. Sai pašā vecajā, aprepējušā priedē plīvo sarkanās drānas strēmele — klibais galdnieks to esot uzvilcis revolūcijas upurim par godu... Mazs pulciņš iebaidītu cilvēku ap salušu zemē raktu kapu, veca pērmindera aizlūgšana, jo jauno mācītāju kāds karstgalvis nošāvis. Mājās atgriežoties, uz lieveņa uzmet klēpi šauteņu nobijies kaimiņš: tavs nelaiķis tās mūsmājās atstāja, dari, ko gribi: arī mans trakais brālis ir jau pāri robežai. Māte tās ceļ ragavās, aizved uz pagasta māju, ienes uradņikam: mans nelaiķis tās esot atstājis, — ieslien kaktā ieročus un iziet. Mājas nodedzināšot tāpat kā citiem, ko soda ekspedīcija nošāvusi, biedē un brīdina kaimiņi — kratīšana nākšot, ja vien ko revolucionāru atradīšot, tad beigas pašiem un mājās katrā ziņā. — Māte grābj priekšautā grāmatas no nelaiķa skapja, nes uz aizkurtu maizes krāsni un sviež liesmās — vēl un vēl, kamēr plaukti tukši. Cik palika bēniņu pažobelēs, klētī, tik mēs vēlāk atradām... Bet mājas nenodeg vis.

Priedei riets liek galotnē sarkanu staru vainagu, aiz tā debesīs balta mākoņu švīka — kā karogs, ko izcīnīja brīvības cīnītāji beigās ar brīvo Latviju. Internacionālai cīņai līdzī deg nacionālo centienu apgārotie cīnītāji tikai īsu laiku, zem kājām tiem pašu zeme, domās pašu idejas, acis piesietas mūžsenai pašu cīņas krāsai, un tā nav sarkana. Kā murgs pie šī kapa ir vazaņķu gājiens un sumināšana ar vainagiem un sarkaniem karogiem 1940. gada komunistu oktobra svētkos. Māte, par to dzirdot, teikusi: nu gan nelaiķis aiz sašutumā būs kapā apgriezies uz otriem sāniem. Māte zina ar asinīm un sirdi, par ko cīnījās viņas nelaiķis Lielā piektā gada revolūcijā, tā nesauca pēc komunisma murgiem, tā veda tautai brīvu, nacionālu zemi un valsti.

— Redzi, kā roze no viņa kapa ar saknēm aizstīdzējusi uz mātes kapu. — Viņa man rāda sartos ziedos saplaukušo krūmu. Piecēlusies viņa apliek krustam ozola, jasmīnu un rožu vainagu un dod man skārda slauktuvīti, lai aizteku uz upi pēc ūdens. Eju kā bērnu dienās, kad abas nācām uz kapu svētkiem apkopt kapus. Priežu skujas un čiekuri duras basajās kāju pēdās, acīm tveros abpus platajam ceļam tuvējās kopiņās. Tepat netālu no mūsu nošautā revolucionāra atdusas toreiz nošautais jaunais vācu tautības mācītājs. Aizsaule dažkārt ir šaurāka par šo pasauli. Kungu kapus ar nošķiebtiem dzelzs krustiņiem, apcementētām, gan marmorā skautām kopiņām, neapmeklē neviens, smilgas zeļ pār tiem tāpat kā pār sensenis vecajā kapu daļā raktiem zemniekiem, kuriem nule glabā virsū un pāri šodien mirušos...

Savus mīļos mīdu baltu smilšu sauļā — saka dzejolis.

Upe netālu no slūžām ir melna, dziļa un rāmi griež atvara dzelmi. Pasmelū ūdeni siltu kā pienu, noskaloju pieri vasaras brūnajā straumē. Apkārt zied neplautie liči, aiz-

upē kūko dzeguze. Dzirdu soļus, apgriežos un redzu tu-
vumā svešu karavīru. — Jaunkundz, — viņš vāciski iesāk.
Nepatikā novēršos, neatbildu, steigšus kāpju kalnā. Svešs
karavīrs. Tā — austrumu pusē atkal smagi grauj pār-
kons, karavīri droši vien sargā dzirnavu tiltu. Vai tad ir
jau tik tālu?

Ūdens šķelvinās pāri slauktuvītes malām, manī soļi ir
strauji un nevienādi, aiznesu to pusē pilnu mātei pie kapa.
Viņa sadala ūdeni trijos no pudelēm nocirstos traukos,
ieliek tanīs peonijas un appušķo nelaiķa, vīramātes un
vīratēva kapu. Mēs paņemam atlikušās peonijas un vai-
nagu un nākam uz upes pusi, kāpjot nokalnē pretim
kungu kapiem. Zem liepas ir pērn mirušā jaunā brāļa
Mintauta kaps, vēl jauns un mētrās neiezēlis. Māte nolīkst
ceļos un sāk apravēt iestādītās, ēnā izstīdzējušās puķes.
Man liekas, ka nespēks ir saliecis viņas ceļus, galva noli-
kusi, lai es neredzu klusas asaras, kas birst smiltīs un uz
ravētājas rokām. Jaunais brālis mira pēc ievainojuma kara
laukā, no slimnīcas mēs viņu pārvedām šurp. Paņem
slauktuvīti un eju atkal pēc ūdens. Nezinu, kā mierināt
mātes sēras. Raudot pēc Mintauta, viņa piemin arī mūsu
tēvu, kuram tik ļoti līdzīgs bij jaunākais dēls, kuru viņš
atstāja gadu vecu...

Atceros Mintauta apbedīšanu. Lilijas ir mirušo puķes —
grūta, smaga, reibīga smarža vīrako no tām, kad Akselis
ar Vidvudu nocēl Mintauta šķirsta vāku. Esmu tās brā-
līm no Rīgas atvedusi... Vidvuds iziet dievnama priek-
šīnā, piespiežas sienai ar seju, pleci viņam dreb... Akselis
stāv sakniebtām lūpām, aiz jostas aizbāztu karavīra ce-
puri un skatās Mintauta vaskainā vaigā. — Tev vajadzēs
būt stiprai, — vakar teica vīrs, iedodams man miega zā-
les, jauktas ar vitamīniem; jā, klausī mani, iedzer tās un
saņemies — Mintauts slimnīcā ir miris, tev jābrauc uz
bērēm, uz mājām.

Akselis nez no kurienes atnes trauciņu ar ūdeni, iejauc tur ziepju putas, apziež ar tām Mintauta smakru un vaigus. — Paturi, — viņš klusi saka, — Vidvuds nav palīgs, raud... — Putu trauciņš dreb man rokās, caur slapju miglu tik tikko redzu Akseļa roku ar bārdas skujamo asmeni, manu vai dzirdu, kā viņa sejai līst pāri asaras un krīt uz Mintauta sejas un krūtīm. Karavīri, Vidvuds un Akselis, raud. Lilijas vēdina skurbo smaržu pret dievnama gotiskām velvēm, aprīļa saule ar smailu staru tuvojas Kristus attēlam altārī, gaismā sijājas sīki putekļi. Tīrs, vaskaini bāls un mierīgs smaida Mintauta sejs — man nekā vairs nevajag, ne ziedu, ne asaru...

— Bezpalīdzīgi kā pēdējie nejēgas mēs bijām, — no kapiem braucot, galvu pakrata Vidvuds, — rokamais kaps bruka un bruka. Vecais zvaniķis stiprināja malas ar skujām, zariem. Veltīgi — atkal iebruka smiltis un viss bij jāsāk no gala. Zvaniķis teica, ka tā zīme: ģimenē drīz vēl kāds miršot... Vieni brīdi man likās, ka Mintauts sēž pats uz sava kapa malas un smejas savus stipros, pārākos smieklus: švēplī, jūs pat kapa nejēdzat izrakt!

Tik tuvu man likās brālis, tik dzīvs, ka pārstāju bēdāt un gaust kā pēc miruša.

— Diezin, diezin kur tagad mūsu Vidis, — atkal nopūšas māte, aplaistīdama puķes uz Mintauta kapa, ielikdama peonijas ūdenī. Viņa piemin savu vienīgo dzīvo dēlu, ja vēl dzīvo... Es zinu, ka viņa vēlas te dusēt blakus Mintautam, kā daudzkārt to apgalvojusi: pie mana mīlā dēla... Lielais brālis ir apglabāts pārāk tālu un vietā, kur pat māte nevar blakus dusēt, — daudzreiz man ir bijis jāstāsta mātei par Brāļu kapiem Rīgā, kurp viņu pārvedām, kritušu šī kara sākumā Vidzemē pie jūras.

Kad brālis vēl mācījās Kara skolā, māte bij redzējusi pareģonīgu sapni, ko allaž piestāstīja. Bijis tāds kā parks ar alejām un ailēm, to galā stāvējis sievietes tēls ar vai-

nagu rokā, uz tēla pakājes bijis rakstīts: esi uzticīgs līdz nāvei, tad es tev došu to dzīvības kroni. — Māte domāja, ka brāli dzīvē sagaida liels uzdevums, varonīga uzticība līdz nāvei, pagodinājums pēc nāves. Tā arī bij — neaizvests no Litenes nometnes, izglābis savu sakaru vadu piejūras mežos, uz šosejas izbraucot, saticis vienību no Rīgas. Kurš? Tirīt netālo pilsētu no komunistu nupat tur izceltā desanta. Ejam palīgos, teicis brālis savam vadam. Ar Latvijas saulīti pie komunistu varas pārvērstās uniformas cepures viņš priecīgs devies cīņā. Tās pašas dienas vakarā, kad iztīrīts jau pats, policijas ēka, viņš kritīs, vedot savus vīrus uz stacijas ieņemšanu ar cauršautām krūtīm. Rīgā mājās viņu gaidīja jaunapņemta sieva ar mazu dzīvībiņu zem sirds — tāpat kā reiz mūsu māte lielā brāļa tēvu Piektā gada nāves plaujā... Liktenis caur dzimtu reizēm turpinās baigi un precīzi, sūtīdams nāvi tēviem un vīriem, atstādams dzimtas turpināšanai sievas ar jauno dzīvību klēpī.

Tikai otrā pavasarī pārvedām lielo brāli uz Brāļu kapiem — tur aleju galā stāv Māte ar mūžam nevīstošu vainagu rokās. Mūsu mātes redzējums ir piepildījies, viņas vecākais dēls bij uzticīgs līdz nāvei, mira ar ieroci rokās un uz savas zemes. Vidvuds pēc brāļa nāves pieteicās brīvprātīgos...

— Vidis ar Akseli jau karā, tavu vīru var iesaukt, drīzi, drīzi mēs būsīm atkal tikai sievas vien, — mums ejot uz kapu vārtiem, saka māte. — Nav labi, ka to saku, bet es redzu dienu, kad tu, meit, stāvēsi viena vien un tev būs jāvar izturēt un palīdzēt. Citi mirst dabīgā nāvē, mūsu dzimtā vīrus aizrauj no dzīves nelaikā — paliek tikai sievas un mazi bērni.

Pie kapu vārtiem mums nāk klāt vācu karavīrs, tas pats, kas bij pie upes, kad smēlu ūdeni. Steidzinu soli, saņemot mātes elkonī: iesim, ko tas vācietis neliek mierul

— Tāpat jau cilvēks, taču kaut kur viņam ir mājas un māte. — Atskatās uz karavīru mūsu māte.

— Neticu, ka viņš pašlaik meklē māti, — iebilstu.

— Cilvēkus meklē svešā malā, meit, — žēlo māte. Bet, par laimi, jaunais vācietis ir kautrīgs, nopratis, ka nevēlamies viņa sekošanas, un atpalicis soļo lēnām, bet seko mums. Kalnā dābola lauks ir zilgani krēslains, tā pirmītējā spulga nule atplaiksnās mākoņos rieta pusē. Kad esam no kalna lejā, atskatos uz Zaķēnu laukiem, kalna galā viežam svešā karotāja stāvu pret gaišo apvārsni. Ziedēšanu apsegusi nakts, karavīrs stāv kalnā, austrumu pusē vēl dobjāk, draudīgāk grauļ lielgabalu pērcons.

Zaķēnu meitas laidarā slauc govīs, piena strūklas skan un šalc slauktuvēs, kaķis sēž pie vārtiem un gaida putas. Sētmalā kvēpj dievkociņš. Ceļam pārlēkdama, kājai pieduras slapja varde.

Mēs ar māti ejam no kapiem uz mājām...

* * *

Kamdēļ šonakt par to domāju? Eju vēlreiz ar māti uz kapiem kā pēdējoreiz? Viņas basās kājas ved mani atmiņās...

Šodien redzēju mūsu tēvu raudam, nekad savā bērnībā neatceros tēva asaru matījusi. Viņa gaišie smiekli skan man ausīs, pacilā sirdi pāri laikam, sāpēm, bailēm. Tēvs raudāja, rādīdams man uz viņa vārda atsūtīto vēstuli Mirtai. Vidvuda sieva raksta: «Vidi, manu vīru un jūsu vienīgo dzīvo brāli saplosīja Kurzemes mežu vilki. Labi, ka varējām viņu apbedīt un atdot zemes klēpim. Ivaram tikai četri gadiņi, nesaprot pēc tēva raudāt.» Lasu, pārslīdu citām rindām, saprotu, ka Kurzemes meži, kur viņš tepat jau četri gadi slēpies, ir atkal «ķemmēti» un Vidis ciņā nošauts.

Māt, vēl jau es neesmu viena: Akselis ir ar mums. Par

manu vīru Aleksandru nav ziņu. Aug Mirtas dēls Vies-turs, un Akselis ir stiprs un drosmīgs.

Nav vairs neviena brāļa. Tēvam nav neviena dēla. Asa-ras rit pār viņa vaigiem, un pirmoreiz tur pamanu gadu-rievas. Zuduši trīs dēli un viens padēls...

16

Mirtai šodien pirmoreiz gāzētas plaušas, tas ir, kreisajā krūšu kurvja pusē ievadīts gaiss, tādi saspiežot plaušu. Viņa izskatās samocīta, nesen kā pamodusies no iemidzinā-juma nemaņas, sārtiem plankumiem sejā. Sēžam abpus gul-tai, Akselis un es — viņš atnesis vīnogas, es gaļas plā-cenīšus, papildinājumu slimnīcas uzturam, kas ir visai plāns. Pat pienu slimniekiem dod zilganu un nokrejotu, pusdienu siltā deva atnāk auksta, izceļojusi no virtuves pa daudziem gaitenīem, apstājusies pie daudzām durvīm, līdz pabeigta sadalīt un izdalīt. Mirta, kas allaž ēd visu, mā-cējusi šos slimošanas gadus noturēties apaļa, tagad sūdzas par ūdeņaini bezgaršīgo ēdienu, saltiem kartupeļiem un acīm redzot zaudē svaru. Ne jau viņa vienīgā, indiānietes un pusindiānietes, kas te vairākumā, ir daža līdz trīsdes-mit mārciņām zem normāla svara. Mazie bērni glūn un ķiķinās aiz Mirtas istabas durvīm, un man ir aizdomas, ka vīnogas un gaļas plācenīši pēc Akseļa un manas aiz-iešanas tiks kristīgi sadalīti visiem...

Viendien runāju ar galveno ārstu: kamēr jautāju par slimību, diagnozi, ārstēšanas gaitu, ārsts bij runīgs un laipns. Tad ievaicājos par diētas principiem, vai tie tādi paši kā «vecajā» zemē vai arī te cenšas uzbarot tuberku-lozes slimnieku, pieminot, ka māsa nesaņem pietiekami

ēdiena. Arsts pēkšņi kļuva nevalīgs, īsi pateica, ka diētu šai slimnīcā pārziņa klostermāsu priekšniece. Kopš šīs sarunas ēdiena papildinājumu nesam no mājām. Varam jau būt pateicīgi, ka Mirtai pirms gada aptecēšanas šai zemē ir piešķirta ārstēšana un gulta par brīvu. Tikai žēl izbadējušos bērnu un pavārgo indiāņu slimnieku. Istabā ir trīs gultas, pārējās divas slimnieces ir ar atklāto tuberkulozi, klepo un spļauj pudelēs. Mirtai nekad nav bijis ne krēpu, ne bacīļu, un šāda slimnieku jaukšana, izvietojot pa istabām, mums liekas nesaprotama. Pati telpa arī veca, koka grīda arī veca, sausa un saplaisājusi. Ik pārnedēļas to ar lupatu un ūdeni pārmazgājot vecais džentors. Segas, ko pa naktīm uzklāj papildus, pa dienu karājas lieveņos, lai izvēdinātos. Bieži vien staigājošie slimie bērni tās staipa, spēlēdamies un klādami uz lieveņa grīdas. Vakaros tās neizpurinātas izdala pa gultām. Savādi. Arī tikko no veikala piesūtītus nebalināta kokvilnas auduma palagus izdala pa slimnieku gultām tāpat sastīvinātus, kā pirkтус un nemazgātus. Vai tiešām jaunākie pētījumi tuberkulozes ārstēšanā ieteic slimniekam pēc iespējas vairāk cīnīties ar dažādiem bacīļiem nehigiēniskos apstākļos? Vai tikai mūsu Eiropā pie kārtības un tīrības radinātās acis visur saskata trūkumus?

Akselis mums liksmi stāsta, ka atradis darbu kanalizācijas cauruļu likšanā, pievadot jaunās ielas pie galvenajām. Rīt sāksot strādāt, nupat jau būtu aptrūcis naudas, ko maksāt īri par istabu pie ukraiņiem, kur piemājo abi ar Viesturu. Kad ievaicājos:

- Kā tu darbu uzgāji, kas tev to ieteica, kur meklēt?
- Valsts noslēpums, — atsmej Akselis.

Mēs atvadāmies no pavārgās Mirtas. Lejā uzgaidāmā telpā blakus lielai, mantām pilnai iepērkamai somai sēž Viesturs. Zēnu pie mātes istabā vest ir aizliegts. Akselis ceļ somu.

— Tu zīni, kā es šodien pirkto mannu? Nezināju, kā sauc, kauns bij tev pa telefonu prasīt. Gāju uz veikalu ar žiletas asmeni kabatā. Meklējot pa miltu un zirņu plauktu, kuru turziņu, sainīti nepazinu, tam — šņikt — ar asmenīti sēnā. Paskatos, kas iztek — vai pulverītis, vai pupiņas, un tik meklēju tālāk, līdz iztecēja manna. Nu Viesturam brokastu putra rokā!

Ejam taisni caur preču stacijas rajonu ar sliežu ceļiem, retām spuldzēm, patumšām ielām. Drebinos:

— Vienai gan man būtu bailes te iet.

— Muļķīte! Kas tev var kaitēt šai zemē! Tā ir brīvā un drošā Kanāda, kur likums stāv par tevi nomodā un sargos Te gan nav jābīstas ne paša velna, — pārliecināts ir Akselis.

Ejam gar manām alus darītavas un maizes ceptuves zirgu kūtim, un līdz ar valģano nakts gaisu ieelpoju īpatnējo smaku, domādama — kā mājās... Akselis vienā rokā nes pasmago somu, pie otras ved dēlu, kas cipina maziem soliņiem. Zēns nenāk ar mani, laikam jūtas lepns, ar tēvu roku rokā iedams. Akselis stāsta, ka Tālavas sekretāre esot iedevusi vēstuli no Miķeļa Bākas Halifaksā.

— Palīdzības biedrība, ko nodibinājis un vada Bāka, drīzumā tikšot apvienota ar Viskanādas latviešu biedrību. Bāka ierosinājis pa visu Kanādu izkaisītās latviešu biedrības sūtīt delegātus uz šo vienreizējo sanākumi. Īpaši viņš mudina, lai Tālava sūtīt tevi, Aldaun, laikam cerēdams tiekoties tevi pierunāt pārcelties uz austrumiem. Esmu kā spārnos, man pati šī apvienošanās ideja patik. Pārliecina arī doma sasaukt pat no vistālākiem nostūriem pārstāvjus, dabūt visu ieceļotāju interesi pie aktīva organizāciju darba. Teicu šodien ciemos pie manis atnākušam Nesējam, ka jāsasauc pilna biedru sapulce un jāizlemj, kā iegūsim līdzekļus tavam ceļojumam. Tu pati zini, cik tukšu Tālavas kasi mums nodevis Dibens. Manuprāt, vajadzētu rīkot īpašu līdzekļu vākšanas vakaru, raiba pro-

gramma: dubultkvartets dzied, pavecā soliste dzied, sarkanmatainā dejotāja deju spāņu deju, es pats pa vidu visu to piesaku puķainā joku valodā, ierunājot Dienavu vecā gramafona ragā. Pa vidu sarīkotu vēl kādu ķīniešu parauga loteriju, var laimēt, teiksim, radio aparātu... Tu redzētu, svainien, kā tev sanāktu ceļanauda! — pārlicināts jūsmo Akselis.

— Vēl jau biedrība nav mani lūgusi uz sanāksmi braukt, un vēl jau es neesmu teikusi jā vai ne, — dairīgi atbildu. — Domāju, ka tu nule kā biedrības sarīkojumu daļas vadītājs vīkši īsti latviskas Lieldienas. Mans kaimiņš, kas mitinās blakus istabā, tavā uzdevumā jau nopircis olu krāsas par desmit dolāriem. Nudien, jūs esat traki! Kase tukša, bet pērk krāsas par desmit dolāriem. Vai tad si-polu mizu nav, vai kāds nevarēja izbraukt prērijā pēc rudzāles? — zobojos.

— Rudzāli diezin vai atrastu, arī kviešus te sēj tikai vasaras, ziemas mazumā, — smejas Akselis. — Bet tās pašas krāsas, ko es viņam liku pirkt, drīkstēja maksāt ne vairāk kā divi dolāri. Traks, nudien, viņš ir jucis! — sūrojas Akselis.

— Vai tu nezini manu piedzīvojumu ar to Vētras Putnu naudu? Vienu vakaru nāku mājās, kaimiņam durvis līdz kājām vaļā, uz gultas labs žūksnis desmit dolāru. Smejos: nudien, vienreiz tevi nomušis un naudu atņems... Tai pašā brīdī redzēto un teikto aizmirsu. Naktī, labi pēc divpadsmitiem, pēkšņi dauza manas durvis. — Kas? Ko? — prasu. — Nejoko, bet atdod manu Vētras Putnu naudu. Tā ir pazudusi, kamēr biju izgājis no mājas, — atbild kaimiņa balss. — Tu esi bez prāta, — saku. — Meklē, kur nolīki, un netraucē mani. Nezinu nekā par tavu naudu. — Nevarēju aizmigt, tā biju noskaitusies par kaimiņa muļķību tonakt. Varēja paiet pāris stundu, kad atkal daudzīja durvis: Guli vien, naudu atradu. Biju iziedams

paslēpis skapī vasaras mēteļa kabatā, — priecīgs ziņoja kaimiņš, tavs krāsu pircējs, — saku Akselim.

— Arī viņš ir bijis armijā vai vismaz gaisa spēku izpaļigos. Tu zini, visi nepārnāca veseli ne garā, ne miesā, — Akselis lūko izprast manu savādo kaimiņu. Esam jau pie durvīm.

— Nāksit mieloties pie jauno rabarberu ķīseļa? — vai cāju Akselim ar Viesturu.

Zēns izskatās noguris un tuvu miega stundai. Akselis saka:

— Gars vēlas iet augšā un mieloties pie tava vīruma, bet miesa prasās gulēt. Piedod mums līdz citai reizei, svainien. Un uzmani to Lieldienu olu krāsošanu kaimiņos. Un dziedē man bļodā kviešus, lai asni būtu zaļi un biezi, kur olas ielikti. Ukrainu saimniece man spainī plaucē pūpolus. Esmu iecerējis vārenu Lieldienu svinēšanu. Parādīsim Dibenam un senāk iebraucējiem, kas mūs uzskata par viegliem, kā jaunajā Latvijā svinēja senās Lieldienas, ko? — Mēs šķiramies.

Manā šaurajā istabā pa durvju apakšu iešļūkušas divas avīzes, trīs vēstules. Paceļu un nolieku uz galda pie rakstāmmašīnas. Novelku virsdrēbes, aplacinu ar ūdeni bļodu ar kviešu asniem, apsēstos izlasīt vēstules no Baltijas apvienotām sievietēm, no Berchtesgādenes veco mītnes, no Miķeļa Bākas Halifaksā. Mana diena pārmetusi laipu uz nakti — gājiens pie māsas uz slimnīcu, tagad vēlās stundas, kad pie rakstāmmašīnas aizmirstu, ka rīt būšu birojā. Tur savukārt mani mācīs aizmirst, ka šonakt sēdēju mājās pie rakstāmmašīnas.

— *We accuse the East, we warn the West.**

Pulkstenis rāda pirmo stundu pēc pusnakts. Istabā krēs-
lainu gaismu met pusaizsegtā stāvspuldze pie gultas. Man
blakus gaišais aizmigušā Viestura matu cekuls; reizēm
zēna locekļi nodreb, raustās kājas un rokas. Nesen viņš
lēca augšā, saukdams: Bomben! Bomben! — Pa sapņiem
zēns laikam bij Gērā, pārdzīvoja atkal uzlidojumu. Apgul-
dīju viņu atpakaļ uz spilvena, klusi runājot, glaudīju
galvu, līdz aizmiga. Pati, uztraukta no pirmās snaudas,
nevaru vairs aizmigt. Zīmulis un papīrs man rokās —
domās dzirdu Akseļa balsi: «Raksti, raksti ik dienas, kaut
tikai dažas rindas. Jāiztur...»

Mēģinu sakārtot domas, kas krīt baigā šaubu un bažu
akacī. Klausos, ausos, vai nevērsies lejā āra durvis, netu-
vosies soļi augšup pa kāpnēm, neklaudzinās pie manām
durvīm, nesauks mani vārdā Gusts ar ziņām par Akseli.
Vai vislabāk Akselis pats!

Man auksti. Klausos. Nodrebinos.

Nezinu, ko darīt. Nezinu, ko īsti domāt. Par kō lai lū-
dzu Dievu. Vēlos tikai vienu, sažņaudzot dūres, vēlos: kaut
Akselis atrastos. Kaut viss būtu tikai pārpratums, nelāgs
murgs... Kopš šorīt Gusts daudzījās pie durvīm, uzskrēja
man virsū pusgērbtai bāls un aizelsies:

— Nav labi! Akselis pazudis!

— Kas? Ko? Pazudis? Kad, kā?

— Gāju šorīt pie viņa, kā norunāts, pēc žāvētām zivīm.
Aizvakar teica, pienācis sūtījums no Toronto. Šorīt atvēr-
šot kastes — baltās zivis, zušus, siļķes. Daļu pārdošot tau-
tiešiem, daļu nesīšot veikaliem kā paraugu.

* Mēs apvainojam austrumus, mēs brīdinām rietumus,

— Kas šodien par dienu? — tā es starpā.

— Sestdiena. Strādniekiem brīva diena, jums, birojnikiem, ne. Aizgāju pie Akseļa un, atverot durvis, atradu Viesturu gultā vienu — sēž un raud. Kur tētis? — prasīju. Nav tētes. Vakar neatnāca mājās, raudāja zēns. Gāju pie saimnieces. Arī tā savāda, neesot redzējusi īrnieka kopš piektdienas rīta. Kā gājis ar portfeli rokā uz darbu, tā neesot redzēts. Ukrainiete apsolījās pabarot Viesturu. Skrēju šurp. Ko darīsim?

— Ej tūlīt pie Nesēja. Lai gan neticu, ka Akselis tur būtu pavadījis nakti, atstājot dēlu vienu. Tad apskrej visas slimnīcas, varētu būt noticis nelaimes gadījums darbā vai uz ielas. Žēlsirdības slimnīcā runā uzmanīgi, tur ir ievietota Mirta, ka tā nedabū zināt un neuztraucas pirms laika. Ja nav nevienā slimnīcā, ej uz policiju. Ticu, ka Akseli atradīsim vai viņš pats uzradīsies visai drīzi. Un piezvani man pa tālruni uz darbu. Jā? — Izbīdīju Gustu pa durvīm. Rokas drebēja, sukāju matus, pabeidzu apģērbties. Skrēju uz darbu.

— Jums! — tikko biju apsēdusies, priekšniece sniedza man tālruņa klausuli. Atrasts. Akselis atradies! Gusts runās! Man izzibēja caur smadzenēm.

— Te slimnīca, runā jūsu māsas kopēja. Mirtas kundze nobažījies par savu vīru, viņš to vakar neapciemoja, kā bij solījies. Vai jūs zināt, kas noticis?

— Nē! Jā! Nav nekas sevišķs, viņš saslimis ar gripu, mazliet saaukstējies, — meloju. — Sakaīt manai mātai, ka vakarā būšu pie viņas un visu izstāstīšu. Lai neraizējas.

Kur tik ilgi kavējas Gusts? Jau pagājusi vesela stunda. Aizdedzinu vienu cigareti, otru. Manu, ka priekšniece mani novēro. Vai manas bažas būtu redzamas?

Zvans! Ķeram klausuli abas reizē. Priekšnieces skatiens nebij visai laipns, taču mana roka krampjaini turēja klausuli. Beidzot Gusts:

— Nesēja neatradu mājās. Akseļa nav nevienā slimnīcā. Esmu patlaban policijas galvenā pārvaldē. Man te lāgā netic, smejas: tas vīrs būšot sācis svinēt nedēļas nogali, droši vien dzerot vai līksmojoties ar meitenēm. Apskaitos un teicu viņiem, ka Akselis ir ģimenes cilvēks — sieva slimnīcā, mājās mazs dēls un tamlīdzīgas lietas nav iespējamās. Viņi kļuva nopietnāki, pierakstīja manus uzdotos datus. Lai tu atnākot uz pārvaldi. Kad tu turp vari tikt?

— Ne ātrāk kā pusdienas laikā. Lūdzu, Gust, ej tagad pie Viestura, mierini viņu, stāsti, ka tētis drīzi atradīsies. Un vakarā ved zēnu pie manis. No darba iešu pie Mirtas, — teicu Gustam.

Pēkšņi visa biroja telpa, griesti, grīda, sienas sāka grīloties. Neatceros, vai apsēdos pati vai priekšniece saķēra mani pie elkoņa un apsēdināja. Tālruņa klausule nokrita uz galda. Atjēdzos, kad viņa man jautāja:

— Kas noticis, Al? Vai kāda nelaime?

— Nezinu, nekā nezinul! Mans svainis pazudis kopš vakar vakara. Meklējam viņu pa visām slimnīcām. Nu pat draugs zvanīja no policijas pārvaldes. Nekā nesa-protu...

Piecēlos un gāju uz sieviešu istabu pēc ūdens.

«Es redzu dienu, kad tu, meit, stāvēsi viena vien un tev būs jāvar izturēt un palīdzēt. Citi mirst dabīgā nāvē, mūsu dzimtas vīrus aizrauj no dzīves nelaikā — paliek tikai sievas un mazi bērni,» — tā bij mūsu mātes balss, ko dzirdēju sev blakus pilnīgi skaidri, uz policijas pārvaldi ejot. Visi trīs brāļi — un tagad arī Akselis? — atgaiņāju baidīgu nojautu, ko uzdzina mātes no Nekurienes teiktie vārdi, tie paši, ko viņa tolaik man teica uz kapu ceļa...

Policijas vīri nebij atraduši nekā. Nē, viņi atzinās godīgi, viņi nebij pat lāgā sākuši meklēt. Jā, radiofona stacijā gan viņi bij paziņojuši. Varbūt tas pazudušais vīrs

kaut kur klausās maigu mūziku un dzirdēs arī ziņas pa-
starpām.

— Kundze, — ducīgais vīrs, ko citi dēvēja par Džimu. uzrunāja mani! — Lūdzu pacietību tikai pāris dienas! Te ir vajadzīga rutīna un rāms gars. Šodien ir sestdiena, kāds vīrs vakar nav pārradies mājās no darba pilsētas kanali-
zācijas daļā, un jūs jau ceļat brēku. Ja viņš līdz pirmdie-
nai nebūs atradies, tad tā lieta ir nopietna, tad mēs rīko-
simies pavisam drastiski, — viņš aizkūpināja savu pīpi,
— starplaikā, svētdienā ja kas uzzinātos, mēs jums pie-
zvanīsim. Nevar? Nu, tad te ir mans dienesta tālruņa nu-
murs. Zvanīt man rīt pat.

Saruna bij izbeigta. Neviena manis vairs neievēroja.

Pēcpusdiena velkas bezgalīgi. Manis nav nekur, ne
darbā, ne pie Mirtas, ne Akseļa meklēšanā — jo nezinu,
kur meklēt.

Uzgriezu policijas tālruņa numuru. Džima balss bij
ieciētīga: nav, nekā nav. Un gan jau viss būs labi...

Bet nebija labi. Nekas nebija labi. Vakarā, kad vēru žēl-
sirdības slimnīcas gaitēņa durvis uz māsas istabu, re-
dzēju, ka māsa jau zina nelaimi ar Akseli. Sarkani plan-
kumainu seju no asarām, apdullinātu acu skatienu no
nervu zālēm, viņa trīcošām lūpām čukstēja:

— Pagalam! Es jūtu, ka es viņa vairs neredzēšu...

Lietotais, mazais radio, ko viņas laika kavēklis nesen
uz nomaksu paņēma Akselis, ir atnesis māšai ļauno vēsti,
pusdienas laikā ziņas klausoties. Man bij jāstāsta par
Gustu, šorītu, policiju. Mirta sāka skaļi vaimanāt:

— Ak, Dievs! Ak, Dievs! Nekas taču netiek darīts! Jā-
skrien, jātaujā, jāmeklē! Nevar kavēties! Komunisti būs
viņu nolaupijuši! Iešu pati!

Tobrīd ienākusī žēlsirdīgā māsa apgriezās un izgāja.
Pēc īsa brītiņa viņa atnesa injekcijas šļirci ar zālēm.

— Naktij. Miegam, — viņa teica klusi, stingri, skatī-
damās Mirtai acīs. Pasēdēju brīdi pie nule klusās Mirtas.

Viņa acīm redzot kļuva miegaina. Pieliecos, noglaudīju vaigu: — Līdz rītam, — un izslidēju no istabas.

Tumsā uz ielas jutos tik izmisīgi viena, ka vēlējos, kaut slimo žēlotāja māsa būtu arī man iedevusi miega zāles. Tā aizmigtu, lai tikai rītā pamostos un apjēgtu, ka tas viss ar Akseli un viņa pazušanu bijis tikai murgs. Kājas manī nesa automātiski uz priekšu, nespēju domāt, meklēt ielu dzelzceļa vai autobusa pieturu, atgīdos, ka eju pa tumšo preču stacijas rajonu. Te bij vieta, kur pēdējo reizi, ejot kopā ar Akseli, atzinos, ka vienai man te būtu bailes. Vī-sādi cilvēki, klaidoņi un salašņas... Akselis smējās:

— Šī ir visdrošākā, visbrīvākā valsts pasaulē. Kanāda! Te mēs esam glābti no komunistu nagiem, no krievu sarkanās ķetnas! Te tev ne mats nekrīt no galvas bez policijas ziņas. Drošība zemē! Zināms, ir vēl arī tumsoņas ukraiņi, krievi, poļi, kas tic komunistu meliem un pasakām, pa daļai aiz asins brālības ar vecajā zemē palikušiem. Bet ar tādiem ir jārunā mums. Ikvienam latvietim ir pienākums ap sevi izplatīt liecību pret komunismu, informāciju par to, kas notika mūsu dzimtenē. Es to daru, Aldaun, es daru to savā ikdienas darbā. Tagad pat kanalizācijas bedrē strādā viens sarkani saindēts polis, lētticīgs bez gala. Pagaid, rīt es viņam aiznesīšu mūsu brošūru «*We accuse the East, we warn the West*», — vēl tagad iedama, klausījos Akseļa jūsmīgā ticībā.

Vai Akselis pazudis vakarā, pēc darba? Vai nelaime ar viņu notikusi vēlā pēcpusdienā? Vai tieši pulksten četros viņš man raidīja briesmu signālus? Sai stundā biju sajūtusi neaprakstāmas sāpes, kolēgas aizvesta uz darba vietas ambulanci, tik tikko spēju parunāt. Kopējas iedotās zāles, viena stunda atpūtas ambulances gultā bij maz ko līdzējusi — locījies caurdurēs un žņaudzienos, tik tikko atturoties vaidēt. Šobrīd to spilgti atcerējos un saistīju ar briesmām, kādās bij nonācis Akselis. Vai tas bij palīgā

sauciens? Cik maz, cik maz mēs zinām, jūtam cits par citu! Nespējam sasaukt, ne atbildēt!

Durvis uz savu istabu verot, minēju — Akselis būs klāt! Nebij. Pie galda sēdēja Gusts, gultā mazais Viesturs.

— Tava māmiņa tev sūta šokolādi. — Notupos pie Viestura.

Zēns nepakustējās, neizstiepa roku pēc šokolādes.

— Kur ir mans tētis? Vai tu atradi tēti? — viņam drebēja lūpas, un acis piemilza asarām.

— Policijas vīri zina, kur ir tētis. Viņš ir citā pilsētā. Varbūt jau rīt viņš būs mājās, — melojot mierināju zēnu. Man nepatika melot, kauns bij, ka tā darīju, un tomēr nespēju, nedrīkstēju Viesturam atzīties, ka nezinu itin nekā, nezinu, kas ar viņa tēti noticis, ne kur viņu meklēt... Gusta acis manī skatījās un drošināja, ka sapratušas manu rīcību. Viņš man piesolīja naudu, palīdzību. Nevajag, man ir vēl pieci dolāri un ceturtdien būs atkal alga. Labais Gusts!

— Atnāc rīt, aizvedīsim Viesturu uz tēva māju. — Vadīju Gustu pa durvīm.

Pulkstenis rāda trešo stundu. Man blakus, dziļi aizmidzis, elpo Viesturs. Pašai acis sūrst bez miega.

Paklau! Vai lielajā sienas skapī kaut kas nepakustējās? Spoks? Nevarētu būt Akselis! Atkal!

Man ir jāpaskatās. Jāiet klāt un jāatver durvis. Sirds daudzās, dzirdu to. Vai man ir bailes? No kā?

Uz linoleja grīdas salst basās kājas. Klausos pie skapja durvīm. Klusums. Atrauju tās — drēbes sakārtas, somas kāktā. Acīm izduru visam tam cauri — nav cita nekā. Troksni dzirdēju. Varbūt bij pele. Iekāpju gultā atpakaļ. Iesāku tricēt tā, ka baidos, ka pamodināšu Viesturu. Nervi — saku sev, nervi tie ir.

Vai Gusts aiziedams uz galda nenolika miega zāles? Nekad tās nelietoju, jo reiz izmēģināju un biju slima

otrā dienā. Nešanas miega zāles, man tās nav paredzētas, saku sev. Bet drebu un apjēdzu, ka neaizmigšu bez to palīdzības. Paņemu divas tabletes un noriju, uzdzērot tām virsū ūdeni.

* * *

Kad zemdega sāk dūmot un liesmot virs zemes, tā plešas uz reizes vairākās vietās, grūti pasacīt, kur tā izlauzusies no savas pazemes slēptuves. Pirmie dūmi man sitās acīs vakar tēva mājās, kur sēdēja agrī, satraukti cieņi. Visu mutēs un domās:

— Akselis pazudis! Akselis komunistu nolaupīts!

Acis vērsās uz mani, it kā man būtu jāzina atbilde, jāpaskaidro: kas un kā noticis. Viestura dēļ viņi dairās skaļi runāt, zēns ausīgs, aizdomīgs ķer pa pusvārdam kopā, un var redzēt, ka iekšēji dreb aiz izbailēm papildnam neaptveramo notikušo. Tēvs, kad sacīju, ka zēnam jāpaliek pie viņiem, bij visai savāds: tā esot liela atbildība, kas lai zēnu uzmanot, kad pati pa dienu darbā, nezin kas varot atgadīties... Viņš ieskatījās manā sejā un, liekas, saprata, ka esmu pati bez padoma. Zēns palika tur.

Vakarā pie Mirtas. Tur bijis jau vīrs no laikraksta. Māsa atteikusies ar viņu runāt. Šīrīta radio ziņojumam ir bijis pievienots paskaidrojums, ka pazudušā vīra, tāda un tāda, sieva ir Žēlsirdības slimnīcā. Iezemiešu sentiments uz sensāciju ir pamodināts, no tā tagad var gaidīt visādus izlēcienus, lai apmierinātu ziņkāri, kas slēpjas aiz līdzjutības maskas.

Mirta gaida pirmdienu paļāvīga, kad tad daudz kas noskaidrosies — strādnieki nāks darbā Akseļa kanalizācijas racēju vienībā, tos varēs policija izklaušināt. Nervu zāles viņai palīdz.

Darba vietā visu notikušo izstāstu priekšniekam skotam. Lai vismaz viņa izpratne būtu ar mani, kad skrienu pie

telefona darba laikā, steigšos uz policiju, nepadaru visu uzdoto aiz nervu saspīlējuma un nespējas koncentrēties. Viņš skatās manī ļoti nopietni, saka: vai tiešām nelaimes jūs, pēdējā kara no savas zemes izdzītos, nekad un nekur nebeidz vajāt? — Arī man tā šķiet — nekad un nekur nebeidz vajāt.

Par brītiņu mani sauc uz biroja ieeju. Tur stāv kāds divaina izskata, paplukušās drēbēs vīrelis. Papīrs un zīmulis rokās. Nosauc savu vārdu, kaut kāds Meks no šejienes laikraksta. Varbūt tas pats, kas bijis pie Mirtas.

— Jūsu radnieks, mehāniķis nacistu aviācijā, tātad bij krasi noskaņots pret komunistiem? — viņš iesāk, kad es to pārtraucu:

— Kas jums tādas mulķības teica: nacistu aviācijā?

— Biju līdzī policistam jūsu radnieka dzīvoklī vakar. Lūk, te man fotogrāfija, kas šodien būs pēcpusdienas laikrakstā, — pazudušais pilnā uniformā. Dzīvokļa saimniece bij ļoti laipna, — veikli mēlo mazais vīrelis.

Aizvirzros no biroja durvīm mēbeļu nodaļā, lai birojā nedzirdētu mūsu sarunu. Nacistus kanādieši nīst kā nāvi, un ne Akselis, ne es tādi neesam bijuši. Ej tu iestāsti cilvēkiem otrā zemeslodes pusē, ka, dzīvojot starp krieviem un vāciešiem, kāda maza tauta dziļi asinīgi nīst abus virskungus!

— Vai nevar noiet veikala kafejnīcā? — jautā avīznieks.

To mēs tiešām varam, jo gribu viņam atņemt Akseļa uzņēmumu. Uztraušamies uz piestākļiem, pasūtīnu sev kafiju.

— Kokakolu, — lūdz mazais vīrelis ar zīmuli un papīru, piebilzdams man: — šodien ir pirmdienā, man nav naudas, lūdzu, izlieciet jūs desmit centus. Sāksim ar jums, ģimenes stāvoklis, nodarbošanās vecā zemē, šeitān, jūsu teorija par svaiņa nozušanu, — ierāvis pa salmiņu brūno dzērienu, gatavs ziņas pierakstīt ir avīznieks.

— Pateikšu savus uzskatus tad, kad svainis atradīsies vai viņu atradīs. Pagaidām, lūdzu, atdodiet man fotogrāfiju un apturiet rakstu pēcpusdienas laikrakstā. Viss, ko jūs runājat un droši vien esat uzrakstījis, ir pārprasts un sagrozīts. — Pastiepu roku pēc Akseļa uzņēmuma.

— Labi, ņemiet to. Tas ir jau nokopēts. Rakstu apturēt es vairs nespēju, toties jūsu solījums paliek spēkā: jūs runāsit, kad svainis būs atrasts. — Viņš pastiepj brūniem pirkstu nagiem nervozu pīpmaņa roku. Samaksāju mūsu tēriņu.

— Branga sensācija! Jūtu, ka būs tāda pati norakstīšanās, kā kad Prērijas dienvidos naftu atrada. Jūs, iebraucēji, tomēr esat velna zeļļi — tāds vīrs kā jūsu svainis: cīnās nacistu rindās, izbēg no komunistu gūsta un nule pazūd Prērijā! — uzlikdams cepuri, vēl nosaka avižnieks.

— Kur jūs tādas ziņas ņemāt? Tas ir absurds!

— Nē, kundze, tas nav absurds. No drošiem avotiem nāk šīs ziņas, un varu derēt — ir ļoti līdzīgas tām, ko jūs noklusējat. Piedodiet! Jūs apsolījāties tomēr reiz runāt!

Nokaitināta, samulsusi kāpju augšā. Nesējs? Dibens? Kādi muļķi un ļaunprāši te jaucas pa vidu? Policija bijusi dzīvoklī — tātad viņi tagad tic Akseļa pazušanai, to meklē?

Stāvu pusdienas pārtraukumā policijas galvenā pārvaldē pie Džima galda. Uz tā manā priekšā Akseļa portfelis ar tukšu kafijas pudeli, sviestmaižu papīriem, pāris latviešu laikrakstiem, savu pusduci «*We accuse the East, we warn the West*» brošūrām un personības dokumentiem. Vakar viņi darba vietā pie smilšu kaudzes, pārliktas ar veciem dēļiem, uz kā sēdēt, atraduši to pieslietu. Džimam ir tikai viens aizdomu pilns jautājums:

— Ja jūs domājat, ka tā nav pašnāvība, sakait, kamdēļ viņš paņēmis visus dokumentus līdzi?

Atveru savu palieļu, vēl Vācijā latviešu daiļamatnieces gatavoto rokas somiņu:

— Lūdzu, paskatāties! Nedomāju doties pašnāvībā, bet te ir visi mani dokumenti un apliecības. Varbūt mēs neapzināmies, cik iebiedēti, reiz pakļauti trijām okupācijas varām, vēl arvien esam... Dokumenti, kontrole uz ielas jebkurā dienas vai nakts stundā — tie ir asinīs iedziti jēdzieni, ja gribi izvairīties no apcietināšanas. Komunistu okupācijas laikā drošību nedeva pat dokumenti, tev tikai vajadzēja, pa ielu ejot, paskatīties gaisā, kur dūca lidmašīna, lai jau čekists ar šķībām mongoļa acīm tevī saredzētu ienaidnieka spiegu. Nacistu okupācijas laikā sievieti pasargāja dokumentu uzrādīšana nakts patruļai no ievietošanas prieka namā... Amerikāņu okupācijas laikā uz mata tas pats bij Vācijā, kad nometnes un kazarmu rajonu ielenca militārās policijas džipi un stalti puisi ar pīckām rokās. Ja sieviete neuzrādīja dokumentus, bēgļa karti, kaut arī tā stūma bērnu ratiņus, — projām ar visu bērnu pie policijas kontrolārsta. Dažs vīrs tur atrada un izgalvoja savu sievu... Vīrus turpretim ķerstīja krievs kā neuzticamus politiski, vācietis dzina tranšejas rakt, veda uz rūpnīcām darbā, amerikānis pratināja kā bijušos karavīrus, kas piedalījušies cīņā pret komunismu. Policista kungs, svaiņa dokumenti līdzī darba vietā ir gluži normāla parādība, viņš ir Kanādā tikai pusgadu. — Sniedzos pēc Akseļa portfeļa ar cerību, varbūt tur kaut ko atradīšu, kas rādīs pēdas, kur viņu meklēt...

— Nē! Pagaidām tas paliek policijā! Jūs jau runājat kā advokāts. Ko jūs universālveikalā īsti darāt? — smaida Džims.

— Strādāju galvenā birojā pie lēsēm.

— Žēl! Jūs būtu lieliska pārdevēja, protat pārliecināt. Bet nejokosim, mana teorija tomēr ir un paliek, ka jūsu svainis devies pašnāvībā, — nosaka, aktīm pārlieciēs, Džims.

— Tādā gadījumā, ja jūs viņu atradīsiet, no Saskačeva-

nas tilta margām nolēkušu vai pakārušos, — pievienošos, ka Akselis ir sajucis prātā un izdarījis pašnāvību. — Pieceļos un eju.

Smaidīgās kolēgas darbā, jaunas un vecākas, kas allaž veikli un viegli loka darbības vārdu: iegūt — dabūt, attiecinoši to uz saderināšanās gredzenu, jaunu mēteli, ēdiena recepti, — tagad apmulsušas, it kā iebiedētas uzskata mani, nezinādamas, kā izteikt savu līdzjūtību, varbūt kā locīt darbības vārdu: pazust... Cilvēks ir pazudis viņu drošajā Prērijā! Trīcu pie ik tālruņa zvana. Mani nemeklē ne Gusts, ne Akselis...

Mirtai uz segas pēcpusdienas laikraksts, pirmai lapaspusei pāri trekniem burtiem: «Prērijā pazūd cilvēks! Pašnāvība vai nolaupīšana?» Akseļa seja smaida zem lidotāja cepures. Zem šī uzņēmuma paraksts: bijušais nacistu aviācijas mehāniķis, no krievu gūsta izbēgušais Akselis Sarma. Pāri puslappusei izplests puķains, klišejiski frāžains Meka raksts. Pārslīd tam, izķerot pa teikumam: bezbailīgs cīnītājs Karaļauču ielenkumā; gūsts un skatīšanās šauteņu stobros, ko ceļ komunistu plintnieces laimīgā dzīve amerikāņu apgādātā bēgļu nometnē kopā ar ģimeni; galvojums izceļošanai uz Kanādu, kur mīt pionieris sievastēvs; nepiemērots darbs bijušam lidmašīnu mehāniķim; varbūt depresija un pašnāvība? Interesanti uzņēmumi no pagātnes; sieva slimnīcā un nespējīga atbildēt intervijā aiz nervu sabrukuma; svainiēne, izskatīga sieviete ar labu angļu valodu, apsola sensacionālus atklājumus brīdī, kad pazudušais atradīsies...

Mirta aizvainota, slauka asaras, iešņukstas un vaino mani par visu laikrakstā iespiesto. Ko līdz paskaidrot, ka man nebij ne prātā iet un aizslēgt Akseļa istabu, ka nezinu, kas pienušis ziņas par Akseļa gūstu, ka neesmu solījusi nekādas sensacionālas ziņas? Mirta raud — jā, tūlīt viņa celsies, atstās slimnīcu un meklēs pazudušo vīru!

Zinu, ka viņu no slimnīcas neizlaidīs. Plauša ir nesen gāzēta, ārsts paredzējis viņai vismaz pusgadu slimnīcā... Nāk māsa ar nakts devu: miegam un nerviem.

— Atceries, Mirta, kā Akselis pārnāca no gūsta. Notika neiespējamais, divi vien no sešiem simtiem viņi ar draugu iznāca brīvībā jau dažos mēnešos — maija beigās viņš bij jau pie jums Gērā. Piemini to un tici brīnumam. Ja vien Akselis ir dzīvs, viņš pārnāks, — pārliecinādama ticu un saku tā.

— Ja Akselis ir dzīvs... — šaubu pilna atbalso Mirta. Uz ielas, man liekas, seko kāda ēna. Iedomājos un minu, ka aiz manis nāk Akselis! Apstājos ielu krustā zem gaismekļa un gaidu: nupat, no aizmugures pienācis, viņš mani uzrunās! Neskatos, dzirdu soļu tuvošanos. Gaidu...

— Labvakar, Aldaun! Negribēju jūs abas slimnīcā traucēt, gaidīju uz ielas. — Gusts stāv man blakus. Ejam. Gusts stāsta:

— Meklēju šovakar Nesēju. Būtu atradis mājās, būtu velnam apgriezis sprandu! Neviens cits nevarēja tās ziņas avīzei sniegt kā viņš vai Dibens, Nesēja informēts par sarunām ar Akseļi. Grauds patiesības, bet tik tendenciozi, nekaunīgi sajaukts ar melu pelavām. Kur tas spoks varētu slēpties? Man viņš agri vai vēl atbildēs par mutes palaišanu.

— Aiziesim uz Akseļa darba vietu, kur liek tās jaunās ielas kanalizācijas caurules, ja tu zini ceļu, — domājot par Akseļa portfeli šodien policijas pārvaldē, saku Gustam.

— Tas nav tālu no šejienes. Biju tur jau sestdienas vakarā, no tevis uz māju ejot. Izraktas bedres, kur ielaist caurules, nekā cita jau neredzēsi. Tu pieminēji, ka Akselis trešdien teicis, ka rokot tieši blakus galvenajai ielai. Acīmredzot tā bedre piektdien bij jau gandrīz pabeigta, malā stāvoļ, varēja dzirdēt, kā no cauruma milzu novadcaurules sānos šalc skriedams netīrais ūdens. Tikai sānielas mazākais, šaurākais pievads vēl nebij pievienots.

Klausos Gustā un domāju — Dievs lai piedod, varbūt sarkanais polis iegrūda Akseli pa caurumu milzu caurules sānos...

Kāpēc? Kamdēļ? Tālāk manas domas nespēj atbildēt.

Tumsa, dubļi un sniegs naktī mazliet piesalis. Ielas stūru gaismekļi no jaunās sānielas tālu. Uz bedres malas stāvo, tā izskatās melna un dziļa, pāri cilvēka galvai krietni vien. Jau iestatīts, tikai vēl nepievienots galvenai caurulei, jaunais netīrumu pievads — mazāka caurule. Gusts saka, ka galvenā esot tik milzīga, ka pa to varot staigāt cilvēks, nesaliecies plecos. Ielas bruģī šur un tur redz tādus kā vākus. Tie nosedzot ieejas galvenā caurulē. Pa tiem lejup ejot mazas kāpnītes, kur nokāpt vada sala-
botājiem strādniekiem. Dienu, darba laikā, kad galveno ielu pret jauno sānielu vienā pusē nosprostojojot, uz viena no šo vāku slēptiem caurumiem uzliekot atejas būdu strādniekiem.

— Kā tu visu to zini, Gust?

— Biju te šodien pusdienas laikā arī, — atsaka Gusts.

No šī gājiena mēs neesam neko gudrāki tikuši, nemierīgāki gan. Klusēdami ejam uz manu mājvietu. Netīrumu novadcaurules tecēšana šalc man ausīs...

Gusts nāk man līdzī tumšās kāpnēs. Pa tām lejup steig Meistars, sastomās, mūs ieraudzījis:

— Biju šovakar tava tēva mājās, kad izlasīju laikrakstu. Teica, lai meklējot tevi šeitān. Domāju, sak, varbūt bīsies viena gulēt, būsi pārcēlusies atpakaļ uz turieni. Bet redzu, ka tev sargs un bruņinieks pie sāniem... Piedod manu muļķīgo joku! Kas jauns Akseļa lietā?

— Nekas. Vai nāksi augšā parunāties? — uzskatu Meistaru.

Viņš nomērī Gustu no galvas līdz kājām ar savu skatienu, zinu, ko viņš domā. Meistars savēl seju smaidā:

— Vēla stunda, tev pēc tik smagas dienas būtu jāatpūšas, Aldaun. Pienākšu kādu citu vakaru. — Un, paspiedis

tikai man roku, Meistars izslīd pa ukraiņu mājas ārdurvīm. Gusts pasmīn.

Istabā iegājusi, lūdzu viņu paskatīties drēbju skapī, pavērties pa logu sētā, vai kāds nenovēro šo namu. Neesmu pagājušo naktī gulējusi, jo, baidīdamās aizgulēties, neņēmu miega zāles. Tagad noriju divas tabletes un tāpat ar visām drēbēm atlaižos gultā. Cik labi, ka Gusts, pats nelūgts, sēž un gaida, laikam kamēr aizmigšu. Būtu viņam to lūgusi — man ir vienai bailes no klusuma, kurā atkal šalks novadcaurules netīrais ūdens...

* * *

Nekā, itin nekā jauna — ik pusdienas laikā gājiens uz policijas pārvaldi, kur manis negaida, kur esmu jau apnikusi ar saviem jautājumiem un lūgumiem: meklēt, steigties. Pēcpusdienas laikrakstos tikpat izpušķoti un klišejiski Meka raksti, intervijas ar kanalizācijas vienības strādniekiem, izraktās bedres uzņēmumi. Var manīt, ka Mekam nav viegli uzturēt un barot lasītāju nule pamodināto ziņkāri. Kādu dienu pāris cepurotu kluba dāmu mani uzmeklē darba vietā — tā pazudušā ārzemnieka slimās sievas māsu.

— Neievērojot to, ka pazudušais ir cīnījies pret sabiedrotiem, mūsu sanāksmē tika nolemts, ka slimajai pienākas palīdzība. Mēs varētu dot valkātas drēbes un naudu, — viņas smaida, manī skatīdamās.

Esmu vēl tikai pusgadu Prērijā, kā ezis savā lepnuma adatu kažokā ierāvusies:

— Paldies! Kā redzat, strādāju un nopelnu, lai pabalstītu arī māsu, un slimnīca, ārstēšana viņai ir par brīvu.

Var redzēt, ka kluba dāmas šāda mana atbilde pārsteidz. Bet no sevīs atteikties nespēju, neviens man nevar palīdzēt. Neviens.

Kādu vakaru, ieejot tēva mājā, redzu, ka visi, pārlic-

kušies pār laikrakstu, pēta, lasa, klusi sarunājas. Zviļņa kaktā ierāvies, Viesturs ir tapis tikai ausis — sakniebtām lūpām, savilkto pieri, nedabīgi spožām acīm, zēns lūko dzirdēt lielo sarunas.

— Laikrakstā teikts, ka esot pa telefonu piezvanījis kāds latviešu tautības īpašumu un māju tirgonis un ieteicis policijai pārmeklēt galveno netīrumu novadcauruli tās vietas tuvumā, kur strādājis pazudušais Akselis Sarma. Varot taču būt noticis nelaimes gadījums, iekrītot kaut vai caur to pašu ateju, — tulko, visai nobažījies, vecāks kļuvis, tēvs.

— Kurš tas varētu būt, šis padomdevējs? — vaicāju, apsēdusies pie Viestura, apņēmusi viņu ar roku.

— Tētis nav tai caurumā! Tētis tur nav iekritis! — zēns sauc un sāk nevaldāmi, krampjaini raudāt.

— Zināms, ka tētis tur nav iekritis! Dumi cilvēki tikai tā runā un raksta, — mierinu viņu.

— Tas varētu būt Dibens, šis gudrinieks, — min tēvs.

— Dibens ir ļauns cilvēks! Tētis teica, ka Dibens ir ļoti ļauns cilvēks! — atkal sāk kliegt raudādams Viesturs.

— Nerunāsim vairs par šīm muļķībām. Rīt es iešu uz policijas pārvaldi. Gan viss noskaidrosies. — Saskatos ar tēvu.

Ģimene ir apmulsusi, bēdīga, klusa. Mēs ar savu atbraukšanu esam viņiem atveduši nekad nepazītas rūpes un uztraukumu, lieku un apšaubāmu popularitāti. Vēroju viņu visu sejas un iežēlojos no tiesas, viņiem ir grūtāk nekā man, jo, izņemot saimniecisko krīzi, kas sen aizmirsta, tēva slimību pirms tās, šādas vārdā nenosaucamas briesmas, ko nes sev līdzī karš un varmākas, te ir svešas.

Kad Rāele ved Viesturu augšstāvā, līdzī nesdama Kiplinga «Džungļu stāstus», solīdamās turpināt lasīt par Rīki Tīki Tavi, atvados un eju uz ielu dzelzceļu. Baisa un melna nakts, pilna aprīļa vēju no pārplūdušās Saskačevanas, šķir nomalī ap tēva māju no manas mājvietas.

— Mēs visi esam nelaimīgi, ne tikai Akselis Sarma vien. Arī es ilgojos pēc dzimtenes tikpat sāpīgi kā pirmā svešuma nedēļā. Nesenā pagātne mūs ir situsi un pazemojusi gan pašus savā zemē, gan ar sabiedroto gādību Vācijā. Kanādas maize ir laba un balta, bet, to ēzdami, mēs netopam veselāki savā garā, varbūt tikai miesā pieņemties. Mēs turpinām sāpēt pēc mājām un baidīties par nākotni, kas rādās pasaules vareno vienaldzības izsaldēta, mazās tautas un valstis atstājot nožņaugšanai sarkanās ķetnās, — skaidroju policijas vīram Džimam, kad viņš man stāsta, ka arī mūsu tēvs te bijis atnācis un liecinājis, ka Akselis nebijis laimīgs jaunajā zemē, varējis pat izdarīt pašnāvību.

— Ticiet man, ka cilvēks, kas izsprucis komunistu gūsta ellei, tik lēti nevēlēsies mirt — ja viņš nav sajucis prātā, — apgalvoju.

— Vai drikstu zināt personas vārdu, kas jums ieteica meklēt pazudušo turpat darba vietas tuvumā, netīrumu notekas caurulē?

— Mr. Džon Daibin. Laipns cilvēks, inteligenti runāja. Jā, mēs patiešām kāpsim tur lejā, tikai vēl dažas dienas jāpagaida. Varbūt Lieldienu rītā, kad rūpnīcas un veļas mazgātavas slēgtas un netirā ūdens līmenis zemāks. Jā, mēs viņu tur arī meklēsim. Bet kamdēļ jūs apsēdāties? Kamdēļ pēkšņi apklusāt, kundze?

Piecelos un, ejot uz durvīm, saku:

— Ja es kādu dienu pazudīšu, tad paprasait Daibinam, kur mani meklēt.

Dibens, Nesējs un Akselis. Akseļa plāni par šejienes komunistu iznīdēšanu pašā saknē. Tos viņš uzticēja vienīgi Nesējam. Varbūt tie bij tikai Antiņa sapņi, naivi iecerējumi? Droši vien, jo Akselis bij tikai karavīrs, ne politiķis. Darīt viņš prata ar visu sirdi, runāt — palai-

kam blēņas, īpaši, ja tā bij komunisma sakāve praksē, ne teorijā. Kaut kāds sakars ir Nesējam ar Dibenu, ne vien namsaimnieka un īrnieka attieksmes...

Ieejot darba vietā, pie durvīm mani aiztur kāds vīrietis. Tikko sev pievērsis manu uzmanību, viņš ātri pacel mēteļa stūri un rāda kādu nozīmi. Laikam skatos izbriņķusies, jo viņš saka:

— Nāku no slepenpolicijas. Man ar jums jārunā.

— Vai tādas nozīmes var nopirkt? — dzirdu, ka ironiski iesmejos. — Ko jūs no manis gribat? Man nav bailes no jums!

— Saprotu, ka esat nervu saspīlējumā, kundze. Vēlos ar jums parunāt par Džonu Daibinu.

— Vai viņš jūs sūta pie manis?

— Nē. Vai ar sava priekšnieka atļauju vēlaties man sekot?

Sēžam viņa automašīnā otrā Saskačevanas krasta parka daļā; varbūt tā ir Mīlētāju aleja, kur esam apstājušies.

— Stāstiet man droši visu par Akseli Sarmu un par sevi, jo par jums es zinu visu, kopš Daibins ziņoja, ka esat komunistu aģente, un mēs jūsu pagātni izmeklējām līdz 1945. gadam, kad bijāt Berlīnē. Mēs zinām, ka ne jūs, ne jūsu svainis neesat komunisti, mēs to zinām par visu jūsu biedrības valdi, — saka policijas vīrs man blakām. Paskatos viņa pieliektā galvā aiz stūresrata, seja ir neuzkrītoša, pat tāda, ko satikusi nepazītu, ja varbūt vienīgi modrās acis, kas reizē uzmanīgi un it kā nevēriģi slīd pār apkārtni.

Izstāstu visu, ko vien zinu un atceros par Akseli. Pieminu tos niekus, ko zinu par Dibenu, kā arī mazliet vairāk — ko nojaušu ar savu sesto prātu. Par biedrību, to, kā viņu nogāzām no prezidenta goda, par plānoto manis sūtīšanu drīzumā uz konferenci austrumos, ko bij iecerējis Akselis. Neminu vairs, nešaubos, vai varu uzticēties šim vīram, vai tas nav nodevējs un spiegs. Visas šīs piecas

vai sešas dienas esmu bijusi neziņā, bailēs un šaubās, kā tagad runājot jūtu, ka sevi atsvabinu no smagas nastas. Minu, domāju, fantazēju balsī ar vārdiem, domām un reizē aizmirstu īstenību, ka Akselis ir varbūt jau miris.

— Lieldienu ritā agri jūsu svaini meklēs pazemes novadcaurulē. Līdz tam viņu jau meklē pa visu valsti. Nebaidieties, no šīs dienas jūs tiekat zināmā mērā apsargāta, uzmanīta. Jums nenotiks nekas ļauns, — saka svešais vīrs un iedarbina mašīnu, — un nebažijieties, ka esat nomelnojusi Daibinu. Viņš īstenībā un, pēc mūsu ziņām, ir nevis melns, bet gluži sarkans... Tas lai pagaidām paliek starp mums, tāpat kā tas, ko jūs man stāstījāt.

Man vairs nav šaubu, ka Akselis ir nogalināts.

Istabā man bailes iet iekšā. Sēžu uz kāpnēm, kamēr nāk Gusts. Nedrīkstu viņam teikt, ko esmu pieredzējusi šai pēcpusdienā. Varbūt vēlāk, kad atradīs Akseli...

Izliekos aizmigusi. Kad Gusts aiziet, aizslēdzu durvis, aizstumju tām galdiņu priekšā. Paskatos pa logu, vai kāds nestāv sētā. Kamēr vēl varu, spēju domāt, jūtu, ka drīzi vien manas domas juks un bruks, — rakstu, rakstu, kamēr rīts sarkst debesīs.

* * *

Priežu sienu istabiņā atplaiksnījās lecošās saules rotaļa, sārta lāsumi slīdēja pār papīriem uz galda, pār manām rokām, kas bij pabeigušas tos šķirstīt. Biju izlasījusi visu, ko atradu vākos atvilktnē. Lai kā šķirstīju pārējo aprakstīto lapu kaudzīti, tur atradu tikai dzejoļus. Šīs te, likās, bij piezīmes, ko Aldaune solijās ik dienas uzvest. Tik pēkšņi aprāvusi pusē stāstu par Akseļa atrašanu? Vai kur citur būtu turpinājums, stāstījums līdz galam, kuru zinu pati?

Atlaidos neatsegtā gultā. Vēl abi vecie Krami gulēja, arī man atlika pārīis stundu laika, lai nosnaustos.

— *Biedribas nama fondu vienbalsīgi
pārskaitījām latviešu kapu fondā.*

Staigāju pa Krama tēva dārzu, pa vagām starp burkānu lakstiem un zirņu stīgām, pupu jau dzeltenīgām pākstīm, pa dēļu celīti līdz vārtiņiem, kur sētas stūrī, rudzupuķēs ieaudzis, milzīgs akmens. Mauriņš zem vīksnām, kas krietni vien pastiepušās garumā, nav vairs tik biezs kā mati un samtaini zaļš. Senāk Krama tēvs pa to ļāva staigāt tikai zeķēs vai basām kājām, ja atsēties, tad tikai uz mātes paklātas segas. Nule tas izskatās retāks, tāds kā panīcis zem koku ēnas, taču es staigāju basām kājām aiz cieņas pret tā kopēju un laistītāju. Dārzs piestīdzējis atvasaras pēcpusdienas saules, smaržo medaini un reizē jau trūdaini. Pagājušo nakti tomēr nav bijusi salna, puķuzirņu raibais, smaržīgais vilnis veļas pāri sētai, gladiolas zobenīgi staro visās dardedzes krāsās, cinnijas ir rūšainas un dzeltenas, flokši balti un violeti kā Latvijas kapos... Jauno sērmūkšu ogu čemi jau sārtojas un liec zarus lejup pa celīti gājējam līdz pleciem. Bērzos dzeltenas šķipsnas, bet pāris jauno ozoliņu, ko ar lepnumu rāda Krama tēvs, ar lielām apzaļojuša vara krāsas lapām. Viņš nolauž vienu lapu, dod man, teikdams:

— Prērijā ozolus ir grūti ieaudzēt. Zīle uzdīgst gan, skaties, sikais kociņš aug un plešas visu vasaru, bet neiztur nākamās ziemas salu. Tikai šie te abi turas, aug mana kapa košumam un paēnai. — Viņš noglauda jau paša augumā pastiepušos kociņus.

Ielieku dāvināto ozola lapu starp grāmatas lapaspusēm. Domāt, kāds latvisks zemnieka spēks, reizē tikums: nebīties nāves. Auklēt domu par aiziešanu kā neizbēgamu,

tamdēļ vieglāku, ja pieņemtu. Vai vectēvi sev nedarināja smagus ozola dēļu šķirstus, no pašu īpašumā cirstiem kokiem? Vai neglabāja šos šķirstus vēsās un savrupās klētsaugšās? Mūža māja bij izvēlēta, zināma. Garām staigājot, reizēm paša raupjo pirkstu noglausta: tu mani sagaidīsi... Reizēm saimnieces iebēra šais šķirstos zirņus, rudenī gatavus pīlādžu čemus un mežābolus. Dienišķās smaržas iesūcās un palika mūža mājas sienās.

Šorīt aizgulējos un nesatiku Krama māti, pirms viņa aizgāja uz darbu. Nonākusi lejā un atradusi tēvu jau pie brokastu galda, sajutos līdzīgi Aldaunei viņas atstāstījumā par pirmo laiku pēc ieceļošanas, kad rītos, vēlu kāpdama lejup, viņa allaž redzējusi tēvu jau pie pasjansa galda un kārtīm...

Apsēstos zem vīksnām pie puķu linu krūma. Esmu bijusi ilgus gadus projām no Prērijas, tagad mēģinu atsaukt atmiņā pirmo laiku, mūsu darbošanos Tālavas biedrībā. Pieminu pavasari, kad Mirtu ievietoja slimnīcā un Akselis pazuda. Viņu atrada mirušu, un neviens vēl šodien nezina, kādā nāvē — dabīgā vai varmācīgā. Cik krasi pārvērtās Aldaune! Šonakt lasītās viņas piezīmes grāmatai spēji pārtrūka — nav atbildes, nav beigu, nav noslēguma. Vai vēl kaut kur varētu atrast kādu viņas raksta galu? Pie Mirtas Upes pilsētā, kurp domāju drīzumā atgriezties pie saviem radiem? Runāt par Aldaunes slimību ar Mirtu — vai vislabāk ar ārstu Āivaru Ozolu. Viņi bij skolas biedri, Ozols esot viņu nesen slimnīcā apmeklējis. Aldauni vajāja mānija, ka viņu uzmana, viņai seko, viņu nonāvēs tāpat kā Akseli. Viņa visur redzēja komunistus un viņu spieģus. Tālava tika atstāta, uz tēva māju viņa nenāca. Pie Mirtas slimnīcā ik vakarus. Pie kanādiešu mācītāja ģimenes, kas bij pansijā pieņēmusi Viesturu, ik svētdienas. Ar Meistaru viņa, liekas, vairs nesatikās. Kā redzams no Aldaunes piezīmēm, Meistars nesaprata viņas pieķeršanos Gustam. Bet Gusts bij Akseļa tu-

vākais draugs, ja Nesēju par tādu neskaitīja. Vai viņa Gustā sastapa drošību pret savām bailēm? Esmu dzirdējusi, ka viņa kādu laiku dzīvojusi ar Gustu kopā. Vai tā varēja būt mīlestība? Laikā, kad viņa dvēseles satricinājumā meklēja tikai cilvēku, sargu, patvērumu?

Kā Meistars šādu kopdzīvi lai būtu varējis attaisnot! Viņa gleznas Ķoniņiene spēja pārciest visu, aiziet no visa ar lepmi paceltu galvu un nesalauzta. Bet Aldaune saļima un tvērās pie vienkārša bijušā karavīra Gusta. Mākslinieku un draugu tas Meistarā aizvainoja, jādomā. Ja nelaime būtu notikusi tēva mājā, Aldaune, droši vien tāpat kā Nekārā, būtu tvērusies pie Meistara.

Man rakstīja, ka Aldaunes otra saslimšana bijusi daudz smagāka par pirmo — viņa esot pilnīgi zaudējusi atmiņu.

Vai tas ir veids, kā dzīvība sevi paglābj nepanesamās dvēseles ciešanās, sāpēs, bailēs? Varbūt tveršanās pie Gusta bij jau ārprāta sākums — Aldaunei, vēsajai, lepņajai sievietei, kas visus ilgos gadus bij iztikusi bez drauga vīrieša. Vai varēju par to vaicāt Gustam?

Toreiz — vai tās nebij otras Lieldienas? Šīs pašas mājas viesistabā sēdējām bez valodām, apjukuši: Kramu ģimene, Meistars un es. Ienāca Aldaune kā pati sava ēna. Viņai sekoja Gusts. Drebošos pirkstos viņa turēja cigarešu kārbīņu un aizsmēķēja vienu cigareti pie otras, kur nekad nebiju viņu redzējusi pīpējam. Seja neuzkopta, mati nesukāti, drānas saburzītas, it kā ar tām būtu gulēts. Mēs bijām jau dzirdējuši, ka Akselis pirmo svētku rītā atrasts un izvilkts no novadcaurules. Neviens neuzdrošinājās ar viņu par to runāt. Brīdi sēdējusi, viņa paņēma mazo Viesturu pie rokas un kāpa augšas istabā. Starp mums lejā sasala vēl spalģāks klusums, tā, ka katru augšā runāto vārdu varēja dzirdēt:

— Viestur, tu esi jau liels dēls. Tava māmiņa ir slimnīcā, es tagad esmu viņas vietā. Klausies labi, ko es tev

teikšu: tavs tētis ir miris, un parīt viņu apglabās, — Aldaunes balss bij aizsmakusi.

Iesmilkstējās Viesturs:

— Krustmāmiņ, bet miļā krustmāmiņ! Ja es lūgšu Dieviņu, vai tētis atdzīvosies? Vai tētis atkal būs dzīvs?

Klusums. Mēs neskatījāmies cits citā. Aldaunes pamāte izgāja virtuvē.

— Tu vari lūgt Dieviņu, Viestur. Tavs tētis varbūt pamostas. Bet tagad viņš ir nomiris, un parīt būs bēres. Viņu vedīs uz kapiem, — pavisam klusi runāja Aldaune.

Es tobrīd iedomājos izmocīto, nervozo Viestura sejiņu, acis, kas vērās pārvērstā krustmātes vaigā. Aldaunes rokas, kas droši vien pievilka bērnu sev klāt, jo Viesturs savā bērna balsī pēkšņi jautāja:

— Krustmāmiņ, vai es drīkstu paņemt to apelsīnu, ko tu man esi atnesusi?

Zēns, rokā svārstīdams milzīgu apelsīnu, kāpa lejā. Augšā spalgi, gaudīgi sāka raudāt Aldaune.

— Nē, viņai nedrīkstēja rādīt Akseli! To jau es vakar domāju. Viņa nedrīkstēja redzēt nāves pārvērsto Akseli! Kopš tā brīža kapličā viņa ir kā bez prāta, — murmināja Gusts, pietrūcies kājās. Viņš gribēja steigties augšā, bet it kā dairījās. Piecēlos, paņēmu viņu pie rokas, vedinot līdzī.

— Varbūt, varbūt tas nebij Akselis? Varbūt viņu dzīvu vēl kaut kur moka komunisti! Varbūt viņš izbēgs! Varbūt viņa drēbes bij uzvilktas citam slīkonim, lai mūs maldinātu? — viņa šņukstēja, drebēja, elsoja. Gusts atvēra viņas rokassomiņu un izņēma bromu. Uznesām ūdeni un iedevām viņai pilnu ēdamkaroti brūno zāļu. Pēc brīža viņa aprima. Gulēja gultā, truli vērdamās griestos.

Uz māju gājām reizē, bet viņa neturējās pie manis, tikai pie Gusta. Viņa elkonim pietvērusies, viņa iekāpa ielu dzelzceļa vagonā.

Manas pārdomas pēkšņi pārcirta auto taures pūtiens.

Tepat pie vārtiem! No tērauda pelēkas mašīnas veikli izlēca Rāele, vicināja roku uzrotītā krekla piedurknē:

— Hai! Vai dēdijs mājās?

Plašu smaidu, parādot baltus, veselīgus zobus, liela un spēcīga, viņa savā ķetnā saspieda manus pirkstus. Atkal bij jādāmā — kā vīrietis!

No sakņu dārza mājas aizmugurē nāca Krama tēvs, pret jaunāko meitu galvas tiesu zemāks. Kuplie mati, vienam iesarkanīgi gaiši, otram balti; pieres velvējums, deguns, spēcīgais žoklis abiem bij līdzīgs. Kas Rāele būtu par staltu, glītu vīrieti, kā sieviete viņa bij par ducīgu, par muskuļainu. Jeb varbūt šo iespaidu viesā pasvītroti vīrišķīgais apģērbs: vīrieša sporta krekls un vienkāršas, pelēkas vilnas bikses, zemkurpes? Seja bez mazākā krāsojuma?

— Kas tev par vaļas dienu? — sauca tēvs.

— Oh, man ir holidejs, atvaļinājums. Es brauks uz Dienavu mils kazas šaut, — lauzītā valodā atbildēja meita. — Tagad vedīs jūs abus uz Dienaviem. Kundzei šovakar bērs dei pārtī, vai tu nezini? Mama būs tur no darba.

— Ak, ka tevi vārnas ar visām jūsu pārtijām! Kas viņas visas var iedomāt! — Krama tēvs izlikās, ka pukojas.

— Kam davn, dedī! Tur būs Mirta, Mēri ar bērniem, Gusts. Oh, tur būs daudz fans! Tu pazīst, — viņa pievērsās man, — tur būs tas vecs artists Meistars or Krīvs. Un tu nav redzējis to Dienavu jaunu māju un svimingpūlu, oh! — viņa jūsmoja. Krama tēvs bij iegājis mājā, laikam lai pārgērbtos. Rāele iesteidzās sakņu dārzā, izrāva burkānu, noslaucīja zālē pie sētas, vēl pabružāja gar bikšu stilbu, tad koda, ka knaukšķēja vien. Domās redzēju viņu postalās Aizupju laukos aiz ecešām... Daudziem tēviem bij tādas meitas dēlu vietā! Tāpat būtu Kramam, kad visi dēli Aizsaulē...

No istabas iznāca tēvs saposies; balts krekls, gaiši

pelēks uzvalks, spieķis pie rokas. Norāva rudzupuķi un iesprauda svārku atloka pogcaurumā. Gatavs gājējs. Prasīja man:

— Vai tev vēl ko nevajag istabā? Slēgšu durvis ciet!

Varēju paķert līdzī mēteli un rokassomiņu, uzaut kurpes.

Mēs sēdējām ērtajā mašīnā, un Rāele brauca ātri un droši, bez sieviešiem tik zīmīgās sastomīšanās pagriezīenos, krustojumos. Man bij jādōmā par viņu kā pusaudzi pirms desmit gadiem — liela, paresna, sārti baltu vaigu, lielām, zilām acīm, vienu dubultu acu zobu platā smaidā. Ciemiņu jauniebraucēju palutināta, paķibināta. Krama tēvs likās nedzirdam, pats joku mīļotājs, reizēm puīši mudināja: Rāelīt, pastāsti to savu joku par tiem kucēniņiem, lūdzu!

Uz to Rāele, galvu nodūrusi, piesarkusi:

— Oh, es to nevar ...

Bet šie lūdzas, tielējas vēl un vēl, līdz, Aldaunei pievērsusies, Rāele lūdzas:

— Tu man palīdz, jā?

Aldaune prata arī pajokoties, viņa piekritīgi pamāja, un mazā māsa sāka savu joku:

— Ihr vakars, un saule jau nolec. Par ko viņi smejas? — izruna viņai neatdarināma, angliška. Aldaune apvalda vīpsnu, pārlabo:

— Saule noriet. Stāsti vien tālāk, Rāel!

— Saule jau noriet, — viņa atkārtoja un turpināja:

— Viena kundze iet ezerā peldēt. Viņa peldē, un viņai pārtrūkst tas šulder streps. Par ko viņi smejas?

— Viņa peld, un viņai pārtrūkst lencīte, — pārlaboja māsa.

— Viņa peld, un viņai pārtrūkst lencīte, — atkārtoja Rāele.

— Viņa tura to svimingsūt ar abem rohkām un nahk āhrā. Viens mazs puīks skatās un prasa: kundze, ja tu grib tos papies slīcināt, tad dod man vēhnu, — Rāele no-

beidz savu joku. Puiši lokās smieklos. Viens vēl piedur pirkstu meitenes elkonim, kur paliela, brūna, kā pelītes veida apdzimtā kārpa: kas tev tur?

— Oh, tā man ir dzimtenes zīme! — nesamulst Rāele.

Gājusi tikai Kanādas skolās, jo dzimusi te, uz vecāku sarunām atbildējusi allaž tikai angļiski, nule priekā un sajūsmā par iebraukušiem latviešiem viņa ātri iemācījās ne vien runāt, bet arī lasīt un rakstīt pati. Kāda asiņu saite viņu vilka pie reizē svešās un neizskaidrojami tuvās vides. Stāsta, ka studiju laikā bijusi saderinājusies ar kādu latviešu studentu, lai apprecētos. Bet to atvilusi kāda dzīves gudra kara atraitne, viena no tām ieceļotājām sievietēm, kas nekad neuzzina, kas noticis ar viņas vīru deviņpadsmitā vai piecpadsmitā divīzijā...

No tā laika Rāele pārvērtusies. Beigdama kā pirmā kanādiete pēc pārstudējušām latvietēm Prērijas universitātes Zobārstniecības fakultāti, jau atvērusi savu kabinetu, strādājot labi un pelnot labi. Tikai ja ar vīriem, tad lielā pulkā kā vīrs starp vīriem — medībās, zvejā. Ja ar sievietēm, tad koncertā, sporta spēlēs, bet divatā: ar savu jauno kabineta māsu, gaišmatainu, mazu kanādieti; vai franciski krāsotu, allaž melni tērptu, brūnacainu latviešu zobārsti. Ļauni, ka Rāele tika jau ieskatīta par savādnieci. Viņa ģērbās kā vīrietis vai nu biksēs un svīterī, kreklā uzlocītām piedurknēm, vai vienkārši, sportiski šūtā jakā un brunčos, zemās korpēs, kailu galvu, cūkādas cimdos, kungu paveida lietusmēteli. Smējās, ja viņa esot paspējusi apsēsties pie galda, pirms viesmīlis pienākot, tas viņu uzrunājot ar «ser»...

— Vai tu mani, kā Prērija pletusies un būvējusies pa šiem gadiem? — Krama tēvs man vaicāja.

— Jā! Līdz nepazīšanai! Daudz jaunu celtņu, platu ielu, apstādītu ietvju. Tik vērienīgu pilsētas augšanu neesmu redzējusi pat austrumu Kanādā, — priecājos, acīm ķerdama garām slidošo ainavu.

— Paga, brauksim pāri jaunajam tiltam rietumos. Vai atmini upes krauju, kur ligojām kādreiz Jāņus, krastā pret dienvidiem? Tur tagad bagātnieku novads, ir Dzenis tika dažu māju cēlis pēc Krievkalna plāniem. Pat Dienavi veco māju pārdeva un uzcēla jaunu otrpus upes, jūsu jauno tā sauktajā Pārdaugavā. Redzēsīl Zināms, par veco viņi dabūja labu naudu, jo tai ielas stūrī uzcēla pārtikas preču lielveikalu, — valodīgs bij Krama tēvs.

— Sigaret? — Rāele man piedāvāja un jau aizkvēlināja automātisko aizdegli. Pati viņa dziļi ieelpoja dūmu. Varēja manīt, ka tēvam tas kremta, jo pats viņš nepīpēja. Par laimi, arī es ne.

Uzbraucām uz jaunā tilta. Upe bij ieslīgusi stāvos kras tos starp milzīgām, vecām eglēm, kas mērca zaļgani pelēkā straumē ķērpju bārdām apmilzušus zarus. Otrā krasta kuprī vīdēja universitātes ēkas ar jauno apbūves novadu uz rietumiem no tām.

Grambains, nebrūgēts ceļš mūs kratīja un šūpoja garām tikko celt iesāktām mājām, kas ar savu garumu atgādināja labības šķūņus, ar tik platām garāžas durvīm, ka pa tām varētu iebraukt ores; daža ēka pat lika domāt seno riju — ar pažobelēm, nolikušām līdz zemei. Cita bij stāvus uzslējusies kalna malā kā strandējis kuģis. Varēja redzēt, ka tās bij naudīgo prērijiešu iecerētas; varbūt pārdodot vecmodīgās mājas pilsētas vidū jauniebraucējiem, kas tās izīrēja vēl jaunākiem emigrantiem, sadalītas pa istabām. Brangu naudu saņēmuši, patricieši pārcēlās uz nomali, lai dzīvotu savrup no drūzmas un pilsētā naftas ielaistā trokšņa un dzīvības. Pašā šo aizsāкто, puspa-beigto māju galā aiz egļu skupšņa vīdēja kāda no baļķiem celta ēka, kalna nokārei pieklāvusies, itin kā ar to saaugusi. Tās gala siena bij mūrēta no laukakmeņiem, tāds pats bij milzu dūmvads, laikam no kamīna. Mašīnai mājas priekšā piebraucot un apstājoties pie milzīgiem, visu noziedu ziliem bruņinieku piešiem pieaugušas puķu do-

bes, ko aplik ieslēdza zeltaina kriņģelišu vija, Krama tēvs teica:

— Dienavu pils!

Patiesi, vai nu plānotājs, vai pasūtītājs varēja būt domājis ne vien par zemnieka netēsto balķu māju, bet reizē arī par seno Latvijas muižas pili, jo galveno ieeju no abām pusēm ieslēdza divas baltas kolonnas. Pret egļu tumšumu aizmugurē un sānos mājai, pret balķu sveķaino zeltainumu abas kolonnas izskatījās plikas un nepiedienīgas. Tikko pacēlām acis skatīties, kad vērās durvis un tanīs parādījās vēl kuplāka un sirmāka nekā senāk, sudrabainā tērpā, rožu pušķi pie pleca Dienava kundze.

— Lūdzu, nāciet iekšā! Gaidīti ciemiņi!

Rāele izcēla no aizmugures sēdekļa milzīgu, puķainā papīrā ievīstītu lenšainu saini. Sastomījās, jo man nebij nekā, ko dāvināt. Uz to Rāele teica:

— Tev nekas nav jādod. Viņai būs diezgan gifts tāpat.

Plašā priekšnama sienas skapī atstājām virsdrēbes, nule tās vairs nebij jānes guļamistabā kā senāk... Viesu un dzīvojamā istaba, kas stūreniski pievienojās ēdamistabai, bij milzīga telpa. Netrūka ne lielu, lapainu, zaļu istabas augu, ne lēzenu, ērtu ķieģeļkrāsas un sinepju zeltainuma sēdekļu ap zemiem mozaīkas rūtiņu galdiem. Istabas gala sienā iepleties plats laukakmens kamīns, bet pati siena ap to ne vairs akmeņu — kā ārā, bet apmesta un nobalsināta, tā radot savādu kontrastu starp balķiem un akmeni. Pret kamīna dzegu atspiedies, stāvēja Meistars jeb Krīvs. Apsveicinājusies ar Mirtu, kas no virtuves iznesa milzīgu kriņģeli un novietoja uz galdiņa, ar smuidro un gaišmataino Viesturu, pamanījusi Krama māti jau saimniecei palīgos virtuvē, es gāju klāt Meistaram.

Vai vairīdamies, ka es varētu ko jautāt, vai tiešām domās aizņemts tikai ar sevi, viņš nervozi teica:

— Nebrīnieties, ka esmu pagriezis muguru šai sienai, nespēju tanī skatīties. Tā apsmiet skaisto laukakmeni!

Nebrīnos, ka arhitekts Krievkalns ēkas plānu atņēma jau tad, kad bij dzirdējis par kolonnām, ko pati Dienava kundze bij piesapņojusi klāt vēlāk. Labi, ka viņš nav redzējis šo balto sienu! — Zinu, ka esmu muļķis, apsolīdamies apgleznot pagraba atpūtas telpu sienas. Nāciet lejā, parādišu, par ko runāju.

Platas ozola kāpnes no priekštelpas veda pagrabā, kas šķīta viss viena liela telpa. Otra noēja no virtuves uz veļas telpu te nebij manāma. Tai pašā mājas galā, kur augšstāvā, arī te bij kamīns. Gar sienām nolietotas samta mēbeles, milzīgs skaņu plašu atskaņotājs ar griezumiem un zeltījumiem. Grīda piemētāta kazu un lāču ādām. Meistars norādīja uz abām sānu sienām, jo trešā ap kamīnu bij no laukakmens blūķiem.

— Gleznošu indiāņu svētku nedēļu: teltis, dejas, godatērpos virsaišus uz zirgiem, aizmugurē Rokiju kalnus. Trešo sienu aizliedzu apmest un balsināt, draudēdams, ka tādā gadījumā negleznošu uz šīm divām. Kundze aprāvās, jo grib tādu māju kā nevienam latvietim un sienu apgleznošana tagad kanādiešos ir lielā modē. Šīs vecās mēbeles lūkošu izmest. Koka solus, pārklātus ar ādām, uz grīdas arī ādas vai milzīgas lupatiņu segas un indiāņu audumus. Es jau redzu šo istabu. Arī mūzikas kasti laukā, lai pieslēdz skaļruni un mūziku noraida no augšas, ja grib. Šo istabu iekārtos pēc mana plāna.

Dienava kundze kāpa lejup.

— Kur tad ciemiņi palikuši? Vai kādu drinku var piedāvāt? — Viņa nesa sudraba paplāti ar milzīgām ledaina dzēriena glāzēm. Mēs pagājām pretim un paņēmām pa vienai. Kundzei līdzī noskrējušais suns ostīja melno lāčādu un rūca, spalvu uz muguras sabozis.

— To man par desmit dālderiem atnesa virsaitis Lāčaķepa, pati skvā esot ģērējusi. Visas ķepas vēl pilnas ar kauliem, āda nav oderēta, pajēla, tāpēc suns ruc. Būs jā-

dod īstam ādgērim pilsētā, — smējās namamāte, ar kāju pagrūzdamā nespodro lāčādu.

— Vai Lāčaķepa nav tas virsaitis, kas zina noslēpmaino Lemonmainas zelta vietu? — kā pa miglu atceroties, jautāju.

— Tā jau viņš stāsta, ka bijis mazs zēns, kad vecais virsaitis miris un viņam noslēpumu atstājis. Gudri smīn, kad vaicā, vai Lemonmaina tiešām ir šaipus Rokijiem. Jo visas zelta vietas ir viņā pusē. Ej nu sazini tādu indiāni, — smējās Dienava kundze.

Savādi, ja ar viņu runāja skaidrā latviešu valodā, arī viņai nemetās. Bet vajadzēja tikai Krama mātei sākt vārdus mistrot, kad Dienava kundze darīja tāpat. Nule viņa virzījās uz kāpnēm, mēs ar Meistaru sekojām.

Brīdi stāvēju viņam blakus un vēroju: cik daudz vecāks viņš bij kļuvis! Varēja būt tuvu sešdesmit gadiem. Liektais deguns pastiepies garāks, rievās ap lepno muti dziļākas, mati pret vājajiem deniņiem pilnīgi balti, acis bez senā, vanadzīgā asuma. Tikai tērpies viņš bij kā allaž gaumīgi. Atceros, ka Aldaune mēdza teikt: katra viņa kaklasaite ir pilnīgi personīga. Arī tagad tvīda svārki likās ne vien viņam šūti pēc mēra, bet arī austi pēc pasūtījuma. Saņemos un pavisam klusi vaicāju:

— Vai zināt, kā klājas Aldaunei? Vai esat apciemojis?

— Pērn biju ārstam Ozolam līdzī aizbraucis. Viņa bija vāja un trula. Nepazīna mūs, nerunāja ne vārda, — viņš tikpat klusi, manī skatīdamies, teica.

Ko viņš vēl arvien nīda: Aldaunes aiziešanu vai viņas slimību, vai nežēlīgo dzīves iznākumu pašu?

Tai brīdī ar smiekliem un troksni no āra nāca Marija ar Dzeni, aiz viņiem Gusts ar bērniem, kas bija iekārušies katrā elkonī, acīmredzot Dzeņu zēns un meitene. Viesturs sauca viņam pretim:

— Vai tu mani vari pacelt ar savu mazo pirkstiņu, Gust?

— Sūr, ka varu! Nāc tik šur! — smējās Gusts kā senāk vecajā Dienavu namā, kad Viesturs bij mazs un Gusts to šūpoja, pirkstam pieķērušos. Nule viņi abi blakus stāvēja vienā augumā, tikai Viesturs bij sīkāks plecos, nesabriedis augdams, kurpretim Gusts bij kļuvis ir vecāks, ir resnāks. Smaidis viņam bij tas pats, ap acīm simt siltu krunciņu, kad deva roku:

— Vesela, tālumniec! Pazudusī tāda! Nu tad beidzot mūsu pusē!

Gustam pievērsusies, nemanīju, kad bija aizslidējis Meistars, ir ar Gustu nesarokojoties — kā allaž, nodomāju.

— Neesi apšievojies, Gust?

— Kas mani ņems? Visas kara atraitnes ņem tikai jaunos zēnus, palieku liekačos. Skat, mēness jau spīd pakausī arī, — viņš smējās.

— Un Aldaune? — nopietni jautāju.

— Ir slima. Un, pirms saslima, bij jau no manis atšķīrusies. Vai mēs varētu par to nerunāt? — viņš kļuva nopietns, pat ass.

— Jā, Gust. Piedodi. Bet vienmēr esmu domājusi, ka tu esi vērtīgs cilvēks, tamdēļ ziņkāroju. Saki — ar ko tu aizpildi savu dzīvi?

— Ar darbu. Būvēju mājas, zini. Vakaros klausos mūziku, ir man tāda milzīga Hai-Fai ierīce. Saņemu vēstules no mājām. Tu jau nezināsi, es biju starp tiem, kas nerunāja par Latvijā palikušajiem tuviniekiem. No Sibīrijas izsūtījuma atgriezusies mana sieva un bērni. Vecākais dēls jau apprecējies, un esmu vectēva godā. — Gusts meklēja kabatā un atradis izvilka, sāka rādīt uzņēmumus no mājām. Viņa esot dabūjusi vienu istabu bijušās mājās, nopirkusi sivēnu, kopjot sakņu dārziņu. Govi nespējot nopirkt...

— Un, kad es iedomāju mūsu divdesmit piecas Latvijas sugas brūnās, — Gusts sadrūma un iebāza uzņēmumu-

mus atpakaļ kabatā, — to govi es viņiem ar uzvalku drānām jau aizsūtīju. Bet runāsim ko citu. Vai tu brauksi man un Rāelei līdzī uz Dienavu cirsmu kazas medīt?

— Par to vēl padomāsim, kā brauksim, arī Rāelei savs vārds sakāms. Iesim pie Mirtas un Marijas, ar viņām tikpat kā neesmu tikusies, — vedināju Gustu.

— Pag, man jāsatiek Tālavas priekšnieks!

— Kurš tas ir? Vai es viņu pazīstu? — vaicāju Gustam.

— Nedomāju vis, aizpērn no Anglijas ieceļoja, Skrābāns, rāms un satiek ar visiem. Un kas mums ko plēsties, biedrība ar divdesmit pieciem biedriem var sapulcēties kurā katrā jaunajā mājā, — nesapratu, vai Gusts bij nopietns vai zobojās.

— Cik tad latviešu tagad ir Prērijā?

— Būs savi četri simti. Vētras Putnu priekšnieks tagad ir Dibens, viņiem ir ap piecdesmit biedru. Astoņpadsmito novembri rīkojām abas biedrības kopā, tad sanāk simta pusotra cilvēku.

— Kā Dibens tika Vētras Putnos, — iedomājot senos laikus, prasu.

— Garš stāsts var būt arī īss: vēlāk ieceļojušie Dibena grēkus tik labi nepārzināja kā mēs. Akseļa un Aldaunes ieskatos klausīties būtu bijis muļķīgi, jo viens bij tik neparasti miris, otra vājprātīgo namā. Uz piecu gadu svētkiem Dibens uzdāvināja Vētras Putniem karogu, par to — mūža godabiedrs un šogad priekšnieks. Vakars uz ezera, tu domā? — Viņš skatījās manī minēdams.

— Tālavas biedrības nama fonds? Atceries, kā mēs sazīmējām krietnu summu? — seķinēju tālāk.

— Namu fondu vienbalsīgi pārskaitījām Prērijas latviešu kapu fondā, — galvu nodūris, teica Gusts. — Nedomā par mani to, ko tu domā, lūdzama! Es neesmu kļuvis glēvs, apsūnojis, tikai reālists. Sākumā mēs bijām sapņotāji, — skaidroja Gusts.

— Gust, reālists domātu, ka svarīgāk ir apvienot zem

viena nama jumta dzīvos latviešus Prērijā; arī visur citur Kanādā, nevis mirušos. Tagad biedrības namu uzcelt būtu vieglāk nekā mūsu pirmajos laikos, kad bijām te tikai viens simts tautiešu, bet Tālavā septiņdesmit biedru. Tagad visi ir mantīgi, — metos Gustam pretim.

— Jā, tagad visi ir mantīgi. Nāc pie loga! Redzi tur to sirds veida peldu baseinu? Tas pieder šim namam. Lielisks, vai ne, ja neievēro sirds veidu — gaumes lieta! Tāds ir katram trešajam turīgo latviešu namam. Vai tu domā, ka tagad kāds ziedošanu lapā ieraksta desmit vai piecus dolārus? Ja namīpašnieks tev neatsaka jau pie durvīm, tad pacienā ar alus glāzi vai ledainu alkohola dzērienu un atsaka laipnāk, tev sēžot. Uz biedrības sanāksmēm nāk tikai biedri, ne tā kā senāk, kad mums nebija kur iet un tverties. Tagad cilvēkiem ir mājas, peldbaseini, mašīnas, vasaras mājas pie ezera, medības un zveja, atvaļinājumi Kalifornijā, jā, jā, pat Eiropā. Neesi sašutusi par mums, apsolu, ka, nākamreiz apciemojot Prēriju, tev parādīšu labi iekoptu un jau daļēji apdzīvotu latviešu kapu nodalījumu — ko nevienoja dzīve, vienos nāve, — nule rūgtumu dzirdēju Gusta balsī.

— Neaizmirstiet kapu svētkus un mācītāju, — ironizēju.

— Mācītāju nolīgsim viesizrādēm, tāpat kā draudze to dara, par to nav bēdas, — tāpat man atbildēja Gusts.

— Kā, vai tad jums ir draudze, mācītājs Prērijā?

— Bij draudze un mācītājs, tagad ir tikai draudze — un mācītājs uz viesizrādēm, tas ir apmēram septiņas reizes gadā: Ziemassvētkos, Jaunā gadā, Pūpolu svētdienā, Lieldienās, iesvētībās, Pļaujas svētkos un astoņpadsmitā novembrī. Neskaties manī tik izbrīnījusies! Paprasi Krama tēvam, lai pastāsta, viņš arvien dievkalpojumos ir pērminderis. — Manu plecu apņēma Gusts.

Patī pie manis pienāca Mirta, apnēsādama kriņģeli un sviestaizītes.

— Nu, kā otrreiz patīk Prērijā? Vai gribat braukt šo-

nakt man līdzī atpakaļ uz Upi? — Viņas smaids bez mazāko rūpju, ne dienu vecāka, kā ieceļodama pirms desmit gadiem, pirms slimošanas, pirms Akseļa nāves, tikai sabriedusi, mātišķāka izskatījās Aldaunes jaunākā māsa.

— Jā, nūdien, tā ir laba ideja! Rāelei ar Gustu gan ir atvaļinājums, un viņi mani aicināja braukt līdzī uz Dienavu cirsmu kazu medībās. Bet viņi, Upei cauri braucot, varētu mani paņemt no jūsmājas, — iedegos par domu jau šonakt runāt ar Mirtu.

— To mēs norunāsim! — Un Mirta, saimnieciska kā senāk, gāja tālāk ar smaidu un roziņainu, mandeļainu pašas izceptu dzimšanas dienas kriņģeli. Nekā no pārdzīvotā nevarēja lasīt viņas sejā. Kas plosījās, nomāca aiz smaida maskas? Minēju, tāpat kā reiz apciemodama viņu slimnīcā, kad biju aizvedusi līdzī divas pasvešākas tautietes. Skaidri atceros, viena no tām bij atnesusi siltas ķimeņmaizītes. Mirta tās ēda, slavēja, lūdza, vai drikst padalīt izsalkušiem un draudzīgiem bērniem, kas snaicījās aiz stenderes gaitenī. Ar humoru viņa attēloja pusbadu tuberkulozes nodaļā, pieminēja jaunu, izsalkušu pusasiņu indiānieti, kas trīsdesmit mārčiņu zem svara un, lai klusinātu badu, lūdusi skapī smēķēt — slimniekiem smēķēt aizliegts —, bet pa durvju šķirbām nākuši zili dūmi, un ienākusī klostermāsa grēcinieci atradusi... Neesot jau tā, ka papildu devu pusdienās nevarētu dabūt, īpaši ar visu mizu vāritos, lielos, bet pilnīgi atdzisušos kartupeļus. — Toties slimnīcai drīzi būs jauna kapella! Un ar savu salkšanu mēs varbūt būsim izpirkuši dažu labu grēku, — toreiz smaidīja Mirta, uzgrieza mazo radio, sakārtoja atnestās puķes vāzē. Paņēma adīt aizsāktu cimdu rokās. — Vai nav kāds pasūtījums cimdiem vai kamzolim? Ar šo darbu es pelnu sev kabatas naudu. — Meta valdziņu pie valdziņa.

Viešņas, kas bij sagatavojušās raudāt, izsacīt līdzjutību, pārrunāt nelaimes gadījumu vai slepkavību, jutās stipri vīlušās. Mirta nepieminēja ne nelaiķi, ne nāvi,

noslēgusies aiz atturīgas laipnības, sak: nākat ciemos, pal-
dies! Te es esmu! — Viņa pat smējās, mūs izvadot. Solī-
jās drīzi nākt ciemos, kad būšot brīvā vai tā saucamā
izejamā diena, kādas deva veselākiem slimniekiem. Dāmas
vārījās, viena bij piesarkusi sejā, taču manā klātienē vi-
ņas neuzdrošinājās neko pārrunāt, pārmet, seķinēt. Es
biju Aldaunes draudzene. Kad vēlāk Aldaunei pieminēju
šo apciemojumu, viņa teica:

— Mirta ir gudra, kā jau tēva meita. Viņa palūdz mā-
sai nervu zāles, kad gaida ciemiņus. Tās palīdz smaidīt
citu priekšā, raudāt viņa var pa naktīm. Mirta nav tā kā
es — staigāju ar sirdi uz delnas, ar domām uz mēles.

Aldaune — piepeši šis vārds man likās tikai skaņa. Sve-
šāds valdzinātājs, bet nesaprotams ar savu nozīmi, iz-
celsmi. Lauku meitenes vārds?

Pamanīju, ka Krama tēvs man māj, lai nāku klāt. Ap-
sēdos viņam blakus zem platlapju augiem, saņēmu viņa
abas rokas un skatījos viņa smējīgās acīs, vaicādama:

— Sakiet, lūdzu, Krama tēv, — kur cēlies, kur ņemts
vārds Aldaune? Neesmu nekad un nekur tāda dzirdējusi.

— Aldaune saucās kāda Sēlijas upe, kas tek caur mil-
zīgu priežu siliem, ozolainēm, starp Siliņiem un Jēkab-
miestu. Upe tikpat savāda kā vārds, kas man iepatīkās, —
tā nekad neaizsalst, — viņš brīdi aizgrima tālumā, tad
pavērsās sāpus:

— Jā, kamdēļ tevi saucu. Esat pazīstami, šis ir mūsu
mācītājs Sausne. Viņš arī kādreiz dzīvojis Kanādas aus-
trumos, no kurienes tu brauc. Parunājieties!

Krama tēvs pievērsās mājasmātei. Sausne piecēlās, nāca
man klāt. Sarokojoties piecēlos arī es, aiz ieaudzinātas
pietātes pret viņa mācītāja amatu.

— Nesakāt mācītājs, Krama tēv, — viņš sauca aizejo-
šam, — sakāt bitenieks, dārzkopis vai tamlīdzīgi, — stipru
roku dodams, smaidīja Sausne.

— Aizbraucu laikam īsi pirms jūsu ierašanās. Šodien

pirmo reizi dzirdēju par draudzi, kas latviešiem pastāv Prērijā. Viss krasī mainījies cilvēkos un notikumos, vai jums tā nelielas, kaut dzīvojat tepat uz vietas? — jau tāju Sausnem.

— Evolūcijas ceļā. Pievienojos jums pilnīgi. Esam uzvarējuši eksistences cīņā, bet tad arī tikai labi veģetējam. Nedomājiet, ka esmu pesimists! Ka esmu sarūgtināts un paštaisns. Draudze pastāv joprojām, ir vesels simts dvēseļu kopā, ar valdi, ar dāmu komiteju. Es viņiem sprediķoju tad, kad mani aicina. Honorārs man tiek samaksāts divdesmit pieci dolāri no reizes. Cik pulka lētāk tas viņiem iznāk nekā mana agrākā alga, kas bij divi simti dolāru mēnesī plus dzīvoklis. Zināms, savu tiesu deva arī sinode. Taču tad dažs draudzes loceklis varēja kurnēt, ja uz baznīcu vai kristībām mājās, vai apbēdībām kādā bērū namā ierados taksometrā. Citam nepatika, ka mana sieva ir šuvēja, atver dāmu modes veikalu un apkalpo bagātās naftas vīru sievas Prērijā. Pasaulīga dzīvošana, viņi teica. Bet mums ir jāuztur dēls, kas tuberkulozes dēļ palika Vācijā, jāgādā par jaunāko, kas aug te. Būtu skatījies pāri ļaužu patikai un nepataikai, nometņu ieviestām tenkošanām, kad cits cita katlā bij spiests ieskatīties, saspiesti dzīvojot. Bet nelaime nāca ar to, ka viena daļa draudzes sadomāja celt namu ar nelielu zāli draudzes sanāksmēm, skolai, ar mācītāja dzīvokli. Otra daļa bij tam pretim, izteikdama sašutumu par manu mantas kāri, kaut pats nebiju ierosinājis nama celšanu. Atteicos no amata. Laime, ka biju austrumos strādājis Bramptonā par rožu dārznieku, jaunu amatu iemācījies. Atradu darbu dārzniecībā. Neesmu vairs gans, bet dārznieks, kas daudz simboliskāk atbilst mūsu laikiem. Negana Kanādā pat lopiņus, milzu ganību platības ir apsētas. Ja nu vēl mūsu zemes kolhozos... Bet dārznieks ir vajadzīgs pat tanī vismodernāk apsildītā, apūdeņotā siltumnīcā. Arī savai bijušai draudzei es esmu tagad dārznieks, ne vairs gans. Aizpērn noirēju

pati sev nelielu dārzsaimniecību, audzēju Lieldienu lili-
jas, pa vasaru saknes un turu bišu saimes, neesmu vairs
sievai par nastu. Dēlam iznāk studijas Heidelbergas uni-
versitātē. Bet ko es te plāpāju, nāciet, iesim pie galda,
jums jānogaršo manas dravas medus! — aicināja valodī-
gais, zemi resnais vīrs, un mēs devāmies uz ēdamistabu.

Ar milzīgu tautiski izaustu segu pārsegto galdu Krama
māte bij klājusi bagātīgi — žāvēts un sutināts kumpis, ar
cukuru un sāli mājās svaigi iegatavots lasis, cepti auksti
cāļi, vēzīšu lipu salāti, skābi un svaigi gurķi, sieru un des-
sas — bufete, izvēlies, ņem un ēd, ko sirds kāro. Gurķis ar
medu garšo tikpat labi kā ar medu aplieta melone. Pie
tam šis bij mācītāja dārznieka medus. Brūns, biezs un
stipri salds.

Marijas dēlēns, ieķēries Krama tēva rokā, prasīja:

— Grenddēdī, vot did jū dariji dei pirms jesterdei mūsu
dārzā?

— Vai tad tu neredzēji? Lēju poizoni uz dandalēnēm, —
atteica Krama tēvs Marijas puikam.

Paskatījos uz dārznieku — mācītāju, kas man blakus
ēda ar lielu garšu. Nevarēju nociesties:

— Kā jums te ar latviešu skolu? Austrumos, zināt, tās
mums divas, tautskola un vidusskola.

— Arī mums divas, manējā astoņi bērni, skolotāja va-
dītā desmit. Tās ir svētdienas skolas, zināms. Kāpēc ne
visi kopā, jūs jautāsiet. Draudzē bij ap divi simti dvēseļu,
kā jau minēju, sašķēlās apmēram uz pusēm — skolotājs ir
tai pusē, kas negribēja draudzes māju, pie viņa tad nu
iet tā novirziena vecāku bērni. Pie manis sūta bijušie cī-
nītāji par draudzes namu. Pārējie, lieki minēt, sūta savus
bērņus tikai kanādiešu skolās, angļu un franču bērnudār-
zos. Lieki apgalvot, ka mēs nespējam visus tautiešus pat
apzināt, arī caur laikrakstiem ne, tos lasa retais. Bet ne-
teiksim, ka viņi ir mums zuduši, dzīvi miroņi, ne — aiz
katidžām, morgidžām, svimingpūliem, kāriem, golfa un

stēkiem, un minku stolēm, un kokteiļiem pirms astoņpadsmitā novembra akta ik latviešu mājā vēl reizi nedēļā vārās skābie kāposti, bet krūtīs allaž pukst cilvēka sirds. Šis ir tikai pārejas laiks. Uz mantu kāriem tēviem izaugs gaiši dēli tāpat kā senos laikos, deviņpadsmitā gadu simteņa beigās, kad zemnieks no muižas izpirka mājas, bet dēli bij jau Tērbatas universitātē. Asiņu balss un tautība, mana jaunā dāma, ir neaplēšama un neiznīdējama. Evolūcija, es teicu, ne revolūcija ir manā pusē! — Dienava kundzes pasniegtu, mācītājs pret mani pacēla vīna glāzi.

Malkoju vīnu un domāju, vai jautāt runīgajam vīram par Aldauni. Viņš uzrunāja mani, pirms biju izdomājusī:

— Sakiet — kas jūs atvedis uz rietumiem ciemos? Neviens, kas turp, uz austrumiem aizbrauc, nemēdz atgriezties.

— Vai pazināt Aldauni Egli? — Saku, ka esmu atbraukusi uz Upi radus apciemot, bet patiesībā dzenu viņas rakstiem pēdas, interesējoties arī par viņas bēdīgo likteni.

— Degoša dvēsele! Esmu lasījis dažas viņas grāmatas, runājis te Prērijā ar viņas piekritējiem un noliedzējiem. Pretrunas. Pārspilējumi. Reiz aizbraucu ārstam Ozolam līdzī uz slimnīcu — bēdīgi, viss iet uz leju, viņa ne tikai vairs nerunā, bet pat neraksta un nelasa. Sēž un skatās sienā, nereaģē uz uzrunām, trokšņiem. Aivars Ozols plāno viņu izņemt no slimnīcas, — teica mācītājs.

— Kāds jūsu ieskats, kas viņu salauza?

— Svaiņa nāve pirmajā svešuma gadā. Bet viņu uz to disponēja pašas iedaba: degt ne tikai no abi galiem, bet vēl pa vidu. Nelaieme, ka viņa domāja, ka Latvijas bez viņas cīņas nebūs... Latvija reiz būs bez viņas, bez manis. Ko mēs varam līdzēt — ir ticēt, ka tā būs, un sevi saglabāt kā latvieti. Paga, man kabatā vajag būt viņas rakstam biļetenā, ko tanīs laikos, kad viņa vēl bij vesela, Tālava ir iespiedusi uz astoņpadsmito novembri. Kreiz, kad eju uz šo sarīkojumu, kas tagad kļuvis tik citādāks, to

pārlasu, tad man ir vieglāk noklausīties svētku uzrunu, ko saka kāds pilsētas domnieks anglis vai ukraiņis. — Mācītājs man sniedza salocītu lapiņu, piebilzdam:

— Paturiet to, man vēl vajag būt vienai mājās.

Uz mūsu pusi nāca Mirta ar kādu sīka auguma, kupli sarkanmatainu dāmu spilgti zaļā tērpā. Mans sarunu biedrs smaidīja:

— Esiet pazīstamas, tā ir mana sieva!

Sārti balta roka, tumši zilas, sarkanmatei raksturīgas acis, degunam uzbiruši vasaras raibumiņi un šķelmīgs smaidis, domāju, darīja viņu simpātisku ne vien man, bet arī jaunbagātām Prērijas naftas dāmām. Tai brīdī pie kamīna aiz mums sāka spiegt un ķīvēties bērni. Aina bij vienreizēja: ap Viesturu, kas, gluži kā milzis starp rūķiem, bij apsēdies uz kājsoliņa, plīvoja komiksu lapas un vāki, abiem Dzeņu bērniem cīnoties ap vienu burtnīcu. Kāds lielāks zēns grasījās viņus šķirt.

— Liec mierā, Uldi! — sauca mācītāja kundze. Tātad tas bij viņu jaunākais dēls, desmitgadnieks. Viesturs smaidīja, aizmirsis savās rokās komiksu ar virsrakstu «*Classics*». Skatījos mācītājā.

— Atkal esmu optimists. Nav tik jauni, kā izliekas. Mūsu Uldis ne vien lasa dažus viņam pirkt un iemainīt atļautos komikus, bet arī tulko tos latviski savai vecmāmiņai, kas nerunā angļiski. Ja zēns iemaisa savā tulkojumā kaut vienu angļu vārdu, vecmāmiņa saka, ka nesaprotot, un Uldim jāmeklē pilnīga latviskā izteiksme, — skaidroja mācītājs.

— Iesim, papucīt, rīt nav svētdiena, — vedināja kundze.

Mirta pievērsās man ar līdzīgu mudinājumu — ceļš uz Upi nebij īsais.

Kā būtu rosījies mūsu iesākuma gads svešumā? Kas būtu noticis ar Akseli un Aldauni, ja jau toreiz Prērijā būtu bijis mācītājs Sausne?

*Ne vairs — mūsu dienišķo maizi,
bet mūsu dienišķo naftu dodī
mums šodien — —*

Sēžu pītā dārza krēslā zem dzeltēt iesākušas papeles Mirtas dārzā. Saule, caur zariem un lapām spiezdāmās, lēkā pa rasaino zāli, kas saziēdējusi pilna ar cūkāboliņu. Sētas malā vēl dienai nav aizvērušās matiolas, tās skurbeni kvēp — kā mājās. Pagājušo nakti, no mašīnas izkāpusi, tumsā pamuldēju laipu pār grāvi uz dārza vārtiņiem, klupu un nelaimīgi izgrūdu kreisās kājas potīti. Mirtas ģimenes māja ir pilsētas nomalē, jaunā rajonā, kur ielas vēl nebrūģētas un ietvju nav nemaz — namamāte to piemēt, lutinādama manu kāju pārlieku. Potīte tūlīt sapampa, kļuva zila, kā ar mellenēm notriepa. Tagad, tāpat kā naktī, tā ievīstīta etiķskābā mālūdēns apliekamā. Turu to uzslietu uz otra krēsla. Blakus man melni vāki, pilni laikrakstu izgriezumu par Akseļa pazušanu un atrašanu, kā arī kāds Aldaunes tēlojums par kādām Lieldienām, tas ir, — vienu gadu pēc Akseļa nāves. Kad pagājušo nakti, nelaimīgi klupusi, apkopta un viesu istabā uz vālas apguldīta, ieminējos Mirtai, ka esmu atradusi piezīmes grāmatai, ko Aldaunei domāju sakārtot, un meklēju vēl rakstus, viņa man norādīja blakus vālai esošo grāmatu plauktu, kur apakšējā ailē bij šie vāki. Domāju, ka raksts par Lieldienām derētu visa notikuma noslēgumam, ja neatradīšu kaut ko citu. Atveru, lai to pārlasītu, kad no mājas iznāk Mirta ar paplāti.

— Vai cienāt tēju? Esmu no šejieniešiem iepratusies to dzert divas reizes dienā. — Viņa pielējusī pasniedz man dzeltenu tasi, pasniegusies iemet pāris ledus gabaliņu manā etiķskābā mālūdēns traukā, — Lai turas aukst!

Nabaga potīte! Nekāds kazu mednieks no jums neiznāks, nevarēsīt šāvējiem pa klintīm līdzī izkāpaļāt. Rāele, Gusts, ārsts Ozols — tie jau ir speciālisti, ja brauksīt līdzī, redzēsīt. Viesturs jau arī plēšas līdzī, bet es negribu, ka nokavē koledžu. Redzēsīm. — Viņa paņem manu izdzerto tasi un iet atpakaļ mājā. — Atvasaras šai novadā skais-tas, šodien atkal saule rīpos pa zemes virsu kā gatavs ābols, — nosaka.

Valoda viņai tēlaina kā māsai Aldaunei, nodomāju, at-šķirdama savus papīrus. Virspusē esmu atstājusi mācītāja Sausnes iedoto biļetēnu. Nudien, to taču es esmu kādreiz lasījusi! Tad vēl pati biju Prērijā. Jā, lūk, rotēta ielūguma la-piņa uz astoņpadsmitā novembra svinībām baznīcā, se-kojošu aktu un koncertu Leģiona zālē. Tas ir Aldaunes rakstīts teksts, lasu un atceros: «Mīļie Tālavas biedri, Prē-rijas latvieši. Aicinām jūs uz astoņpadsmitā novembra dievkalpojumu sv. Pētera dievnamā pulksten septiņos va-karā, pēc tam uz sekojošu aktu — koncertu Leģiona zālē. Sī mūsu tautai ir svinīga un modra sēru diena, jo labākie no mums cieš Sibīrijas soda noietnēs, izsūtījumā, vergo zem komunisma varas dzimtenē, tamdēļ negaidiet, ka Tāla-vas biedrība jūs aicinās uz deju vakaru, kā tas bij pērnajā gadā. Lūgšnām un pārdomām pieder šī diena, pulcēsīmies to pieminēt kopēji dievnamā un aktā—koncertā.» Nule at-minos, ka iepriekšējā gadā Dibens bij sarīkojis līksmu deju vakaru, svinības gan ievadīdams dievnamā. Par to Aldaune bij noskaitusies un solījās, kamēr sastāvēšot Tā-lavas valdē, šādu dejušanu sēru dienā aizkavēt. Ielūgums, ko lasu, ir viņas rakstīts, to pazīstu. Tālāk šķīrot, pirmā lapaspusē ir viņas raksts:

«Pie Mātes Latvijas 18. novembrī

Krēslo miglains novakars. Aizsaules ielas bērzi slēpjas dūmakā, un, galotnēm skardamies novembra mākoņiem,

tikai pazares vĕdina pār kluso, nesteidzīgo nācĕju pleciem. Jauno liepu audze sastingusi godasardzes svinīgumā apbus plašajiem vārtiem. Tumsa jumjas ap senkareivi un viņa ievainoto zirgu, segdama to, kas piepulcĕts veļiem. Nācĕju pulks slīd kā straume pa plato, šūnakmens segto taku, un apklust ik ĕukstiens uz lūpām, jo upura uguns iedegusies altārī un vedina pieminĕt un aizlūgt klusumā. Nekust ne pĕdĕjā rudā lapa jauno ozolu birzī, tik uguns atblāzma un ĕnas glaužas un gaismo godasargu kareivju sejās. Nācĕji stājas, noliek ziedus, mĕtru pušķi, egles zariņus. Pret valni, kas ceļas aiz upura altāra laukuma, vai nagu klājiens ar sarkanbaltsarkanām lentĕm, zelta burtiem, slavas vārdi tiem, kas dzīvības atdevuši par Latviju.

Zem vaļņa lejā viss svĕtais dārzs, plecu pie pleca, vārds blakus vārdam, mūžības ierindā apgūlušies brāļi. Soļi klusi klīst un stājas, noliecas galva, norit asara, dreboša roka iededzina un, vĕju ar plaukstu aizturĕdama, noliek svecīti. Paliek sarkans zieds, paliek balts uz sniega tiem, kurus mīl un zina dzīvie tuvinieki, novembra vakara svĕtceļnieki.

Gaisma ir ap Māti Latviju, gaisma līst pār ziedu un vainagu kalnu un pie kāpnĕm starp abiem sĕrojošiem bērziem. Pulks sveĕu un svecīšu plīvo liesmas starp rudenīgi rūgteni tvanošām krizantĕmām un sveķus kvĕpinātājiem egļu zariem. Ik gājĕjs brīdi stājas, mĕmā svĕtcerĕ pacel skatu uz Māti Latviju, tad, straumes virzīts, aizklīst ar citiem vakara viesiem tumsā un miglā. Līdz vĕlai stundai svĕtais dārzs ir dzīvo lūgsnu un nopūtu piešalkots. Nebeidzamā straumĕ no Daugavmalas pie pils un gaismas ielenktā Brīvības pieminekļa ļaužu pulks kustas pa starmešu apžilbinātām un karogu greznotām ielām, pa klusām nomales gatvĕm, gar kuru malām deg spulgas, uz Brāļu kapiem un atpakaļ bulvāros, kur svĕtku skaļruņi met sviņģas meldijas, kur klusi urd valodas.

Visi ir aizgājuši. Pusnakts saltums pieklāvis miglu kai-

lajiem zariem, un tie top sudrabaini sarmoti. Pēdējo sveču blāzmainā lokā apgaismots Mātes Latvijas vaigs un viņas turētais vainags. Tie vairs šobrīd nav lauri, nevīstošais dienvīdus zemju zaļums, tas Latvijas naktī ir brūklenāju vainags, sarmā nosirmojis, ko viņa tur pār savu dusošo dēlu rindu. Tik daudzi pieminēti, sveces izdegdamas atkausējušas sauju sastingušas zemes. Ziedi saldami dvašo saules elpu un stāsta par mīlestību, kas nekad nebeidzas. Un tomēr pulks ir to plākšņu, pie kurām nenoliecas neviens, un arī to, uz kurām rakstīts — nezināms... Tiem viņa pacēlusi mūžam nenogurstošās rokas un tur sarmoto vainagu. Tiem un vēl simtiem, tūkstošiem citu mežos, purvos, klānos un sliķšņos, mūsu zemē un svešās malās.

Gadi iet. Dzimtas izmirst un aizklīst. Ziedu klājiens novīst. Bet Māte Latvija tur nevīstošu vainagu pār tuviem un tāliem kritušiem dēliem. Kad ir salta novembra nakts, tas nosarmo viņas rokās un, ja nav citas gaismas, atmirdz mēness un zvaigžņu zaigā pār Brāļu kapiem.»

Ticu, ka mācītājam Sausnem ir vieglāk tikties ar astoņpadsmitā novembra akta viesiem, kas nāk no kokteiļu viesībām, un klausīties provinces parlamenta locekļa vai pilsētas domnieka uzrunu angļu valodā pēc tam, kad viņš klusībā ir pārlasījis šo vienkāršo, izjusto Aldaunes meditāciju.

Nekā šai rakstā nemanu no viņas šaubām, bailēm, mokām. Vai tas ir bijis kāds gaišs brīdis, kad viņas dvēsele nebij slima, bet senā, pati? Vai varbūt temats — Latvijā un astoņpadsmitā novembrī viņa dzīvoja, ne nīka kā te, svešumā.

Pārmainu kājai apliekamo; potīte tikpat uzpampusi un zila. Saule jau kāpj dienas debesīs, un rasa nožūst zālē. Tomēr melnie vāki, ko paceļu rokās, ir mitri. Izņemu un lapoju pagājušo naktī Mirtas grāmatu skapī uzīto smalku, nervozu rokkrakstu aprakstīto, sasvītoto lapu žūksni.

«Liieldienas

Lilijas — Baltas taurītes, dzeltenu putekšņu skupsnīti vidū, iztālēm aukstas, tuvumā stipra, smaga gurdinātāja smarža. Reizē no puķes un mirušā tuvuma šī smarža kapličā. Sodien tās puķu veikalu logos, sakņu un pārtikas preču bodītēs. Ar lilijām te apsveic Liieldienas. Vienā nomaļes logā spīd pāragri istabā plaucēti pūpoliši, ielikti piena pudelē. Stāvu, skatos, eju uz mājām... Salc lieli vītoli, pātagaini šmaugiem zariem, sudraba pubulišiem pīebiruši. Līdz ar mākonī dreb un spoguļojas tāds vītols prodā, iemērc zaru apmales skalbēs, ja ir vēlākas Liieldienas. Tuvumā zilā vizbule izlien no pērnajām lapām. Zem krasta elkšņiem izplaukst violeti smalka cīruļzāle. Liieldienas. Mājās. Cikst šūpoļu kārts, svilpo pavasara vējš gar ausīm...

Uzkāpu savā istabiņā, paliku durvīs — noburta esmu, lilijas arī te, uz mana galda. Pērn kapličā pie Akseļa šķirsta visas no Liieldienām pāri palikušās lilijas, vainagi, pat krusts, Nesēja dāvināts. Nešķīstās, baltās taures ar gurdinātāju kapličas smaržu. Atrāvu logu uz upes krauju, lai Nesēja krusta smaku aizpūš vējš. Lai pūš uz kapsētu — pie pērnajām lilijām. Puķes no galda tūlīt vajadzēja aiznest uz kapsētu, tūlīt...

Uz kāpnēm stāvēja pelēkām kaķenes acīm poliete, mana vecā, resnā saimniece. Pusgadu viņa mani uzmana un izspiego. Nedod atslēgu, ko aizslēgt istabu. Bet, ja naktī viņi nāks pēc manis, izlēkšu pa logu — lejā mīksta zeme, maurs un puķes. Viņa esot draudzene Dibena mātai...

— Nav labi svētku sestdienā būt vienai. Jūs vēl jauna. Jāiet cilvēkos, ciemos. Nāciet pie mums šovakar, — smaida

Nevarēju podu ar kapličas puķēm panest viņai garām. Atdevu:

— Nemiet. Man no šīs smaržas sāp galva.

— Paldies, paldies! Tik smuks kungs ienesa. Vai nav žēl man atdot?

— Tās nav. Tās ir kapsētai.

— Nerunājiet par kapsētu šovakar. Rīt Kristus celsies augšām. Puķes jādāvina dzīvajiem, ne mirušiem. Nāciet pie mums. Mans dēls atbraucis, ielūdz jūs līdzī uz pilsētu. Būšot labas vakariņas, viss.

Dēls. Pelēkas kaķa acis tāpat kā vecajai, zems, resns. Esmu runājusies. Ķaimiņu pilsētā būvējot mājas. Plēšas ar savu sievu anglieti. Tā būs atkal aizbēgusi pie savas mātes. Šis sūdzas savai mātei, padomu prasa... Varbūt visi šie stāsti ir izdomāti? Lai man nerastos aizdomas? Vecā no manis nebaidās, zina, ka Bilu negribēšu. Rītos vakaros, naktīs esmu viena. Viņa mani izspiego. Bet es izsekošu viņu sekošanai. Šovakar pat izsekošu! — Uz vecmodīgā zviļņa saritinājies sarkans runcis. Apsēstos tam blakus. Skatos dēlam acīs.

— Zinat, kur jūs vedīšu? Pie Binga! Ķīnietis, bet rietumos iemācījies cept labus stēkus. Vai esat izsalkusi?

— Var būt, ka būšu, — atsaku un kāpju savā istabā. Palīdīšu zem ūdens strūklas, jutīšos modrāka visu redzēt un dzirdēt. Pelēka krāsa nesāp manām acīm. Biroja drēbes pilnas putekļu.

Kustīga iela. Nav tālu parlamenta ēka. Vai tas ir Binga restorāns? Bils ved mani pa sētas durvīm pārtikas veikalā. Tur durvīs šauracaini smaida ķīnietis. Dvielis pār elkoni, klanās, ved noliktavā. Māj, lai apsēstamies uz preču kastēm. Blakus zemesriekstu maisi, kurvjī ar augļiem. Gar sienām plaukti ar konservu kārbām. Noliktavas stūrī kāpnes ved pagrabā. Varbūt mani te iesprostos... Neviens nezina, kur esmu. Varbūt Dibens zinās... Skatos apkārt, redzu kaktā tālruņa aparātu. Pieeju un zvanu Mirtai: esmu dzeltenādainā pārtikas veikala noliktavā. Ar saimnieces dēlu. — Ko tur daru? — prasa Mirta. — Dzenu pēdas Akseļa slepkavām. Ko dara viņa? — Krāsojot abi ar Viesturu olas... Akselis lika pērn krāsot olas. Nenokrāsoja. Nekad nevar zināt...

Kaut kas auksts pieskaras manai rokai. Bings ar le-
daina dzēriena glāzi. Abi vīrieši paceļ glāzes. Nogaršoju,
laikam rudzu degvīns un Kanādas sausais kopā. Varbūt
inde — man vienalga. Bings uzsauc priecīgas Lieldienas!
Kristus ir pie krusta un Akselis zem zemes — Lieldienas
ir mirušo svētki. Veikala apgrozījums Bingam. Bilam?

— Šonakt būšot nafta! — pamirkšķina ķīnietim Bils.

— Vēlāk par to. Kādus stēkus gribēsīt? Vidēji jēlus va
izceptus! — Uz virtuvi rosās Bings. Savāda ir saruna par
naftu. Vai tā ir kāds norunāts kods? Segvārds?

Nē, no dzēriena silst locekļi, tas tīkami kož kaklā. Tā nav
inde. Varbūt miega zāles? Nolieku pusdzerto glāzi. Lobu
zemesriekstus un ēdu. Bings sauc ēdnīcā. Tā ir nodalījums
no pārtikas veikala. Aiz pussienas kaili galdi, nolietoti un
taukaini. Sēdekļu soli atsevišķās stadulās šauri. Pāris
drēbju pakaramo. Letes piestāklis ar soliņu apli. Kases
kaste stūrī. Tikai pāris viesu. Vai šī ir kāda satikšanās
vieta Prērijas komunistiem?

Uz iedobtiem koka šķīvjiem Bings atnes stēkus. Tie
čurkst un smaržo. Gaļa ir bez vainas. No naža grieziens
tek asins peļķīte. Gaļa karsta un sulīga, nazis ass. Svaigi
kāpostu salāti, franču kartupeļi trausli. Mājās es šova-
kar nebūtu ēdusi. Negribētos. Bings pieliecas un vaicā:

— Kā garšo? Vai ko nevajag?

— Paldies! Nē! — pilnu muti atsaka Bils. Balstās uz
elkoņa un ar dakšiņu labajā rokā cītīgi ēd. Visu stēku
viņš sagriezis sākumā, pārlējis kartupeļiem tomātu ķepu,
pārbēris piparus un sāli. Kā sivēna sile — man ienāk
prātā. Ik kumosu ar nazi atdalīt taču ir daudz tīkamāk un
garšīgāk.

Melnās, pārvāritās kafijas vietā mums atnes zaļo ķī-
niešu tēju. Bings to lej mazos, krāsainos bezosu podiņos.
Paceļam tos ik ar rokas diviem pirkstiem. Maigi rūgtena
bez cukura ir zaļā tēja.

Klusi pazūd tie paši nedaudzie viesi. Kas nu notiks?

Mēs vieni. Bings aizsēstas man priekšā stadulas sola galā. Šauracaini smaida:

— Tu teici: nafta šonakt!?

— Mm! Man zvanīja. Aizbrauksīm apskalties. Brauciet līdzī. — Bils pagriežas pret mani.

— Kāpēc?

— Kristiete, uz kino šovakar negribēsīt iet. Un māte man lika jūs izklaidēt. Par daudz sēžot mājās. Jums patīks redzēt, kā urbī naftu.

Es nesaprotu nekā:

— Kur tas ir? Kā jūs to domājat?

— Ārā no pilsētas. No Prērijas apmēram stundas braucienā, — Bils saka un pieceļas.

Varbūt tā būs tā vieta, kur bij aizvests Akselis? Varbūt viņu nogalināja tur, atveda vēlāk uz notekas cauruli? — Man tā vieta jāredz. Man nav bailes. Eju līdzī.

Bings aiz mums noslēdz veikalū no iekšpuses. Nāk pats no apsētas. Sēžu starp viņiem Bīla mašīnā. Kur palīka mans nodoms: allaž sēdēt malā pie durvīm, lai varētu izlēkt? — Mašīna ātri traucas uz rietumiem. Garām parlamenta ēkai, pāri kuprainajam tiltam.

Bālas zvaigznes zaļganās debesīs. Pavasara nakts. Sniegs vēl šur tur plekn ceļmalu grāvjos un krūmu skupšņos. Abpus ceļam klajums ar pērnajām kviesaitēm. Vietumis nenokopts plāvums statos, pretkaļņīs pulkiem un pulkiem. Nafta iesākta urbt, nav neviens vairs ražu vācis... Pie statos nesacelta lauka apstājas Bīla mašīna.

— Tālāk nevar braukt. Tīrumā mašīna stīgs. Iesīm kājām.

Mēs kāpjām kā svētceļņīki Ģetzemanes kalnā. Lielīdienu nakts. Kalna gals ar prožektoru apgaismotu sastatņū tornī... Mūsu kājas stīeg sniegainā lūnī. Acīs piesietas urbja tornīm. Ausīs piedunētas ar urbja motora troksnī. Elpu aizsīt vēja uzsvīestā riebīgā naftas smaka. Stāvam pie urbja celtnes kāpnēm. Šļakstēdams milzu

svārpsts dzenas zemē, vēl un vēl... Tuvāk āderei, kam laimes un aplēses saskaņā ir jāuzšļāc zemes virsū nafta. Kur uzurbjot naftu, tur reiz pirms miljoniem gadu bijusi tropiskā josla... Visa zeme ir pīšļi, dzīvība kļūst pīšļi...

Bils pamāj, un mēs kāpjam pa latiņu kāpnēm, kas dreb urbja rakstā un šūpojas vējā. Stāvam uz stabiem balstītas grīdas ap urbi. Skārda ķiveri dziļi pār acīm, nodzisušu, nolukušu cigaretī lūpu kaktiņā, neskūtu bārdu, nemazgātu plutu vīrs netīrā vējjakā, gumijas zābakos.

— Četras diennaktis gaidu. Šonakt jābūt!

Urbis dun, šļakst un dzenas zemē. Vējš pieņemdamies šūpo tornī. Prožektoru gaismā visapkārt spokaini tīrumi ar nenokoptu pārno ražu... Ne vairs mūsu dienišķo maizi, bet mūsu dienišķo naftu dodī mums šodien, — dzirdu Bila, Binga, četras diennaktis negulējuša vīra, lūpas čukstam... Lieldienu nakts. Drīz Kristus celsies no kapa. No rīta dievnamos ies lūdzēji, daudzi no tiem, kas šonakt aizlūdz par naftas āderes augšāmcelšanos savos laukos...

Bings klausās urbja kludzienos kā sava paša sirds pukstos, seja staro, acis šķirbiņās, lūpās izkūsis smaids. Bils klusi sarunājas ar uzraugu. Abi vēro melno putru, ko izceļ urbis ik atvēzienā. Ja tagad pēkšņi uzšļāktos naftas melnais un lipīgais stabs! Ja tas aizdegtos un uzliesmotu, kā bij filmās redzēts! Man bail no tā.

— Iesim. Vēl nebūs. Uz rīta pusi, — paredz uzraugs. Bingu sauc Bils. Nokāpjam. Brienam pa dubļaino tīrumu uz mašīnu. Braucot Bils saka:

— Rīt mēs varam būt bagāti!

— Ko jūs iesāksit ar savu bagātību? — prasu.

— Pirkšu vairāk naftas akciju. Un tu, Bing?

— Arī. Daļu naudas aizsūtīšu Ķīnas republikai.

— Senāk Bings sūtīja Čīnam Kaiši, bet tas pievīla masas. Tagad sūta tautas valdībai, — paskaidro Bils.

Binga sejā vēl arvien ir izkūsušais smaids. Man liekas, ka jau redz dolāru kaudzi... Ja nu viņi abi ir Prērijas

komunisti? Ja nafta arī šeitān pabalsta un uztur sarkano perēkli? Man ir jābēg... Tikko mašīna ir pārripojusi pāri tilta kuprim, lūdzo:

— Izlaidiet mani te, Bill! Man sāp galva. Iešu kājām.

— Māte man to nepiedos. Bet ja nebaidāties viena iet... Palikšu ar Bingu gaidīt ziņas par naftu. — Un mašīna aizdūc.

Eju un eju. Attiekos, ka stāvu pie Žēlsirdības slimnīcas vārtiem. Pērn te gulēja Mirta. Tagad vesela. Mājās. Krāso olas. Nē, mēs sēžam ap viņas gultu: Gusts, Jānītis, es. Jānītis atnesis lilijas. No miega zālēm un no šīs smaržas ir apdullusi, miegaina Mirta. Nerunājam. Domājam — Akselis vēl nav atrasts...

Spalgi zvana tālrunis — dzirdu! Vai Bilam ar Bingu ziņa par naftu? Nē! Skan cauri mūriem no slimnīcas gaitenā. Nāk kopēja un aicina mani pie tālruņa. Runātājs saka: te Mek... — un es kliežu dusmās:

— Žurnālista kungs, lūdzu nevajājiet mani! Nekā es nezinu! Viņš vēl nav atrasts!

— Kundze, šis ir apbedīšanas birojs «Mekinlijs un dēls». Viņš ir atrasts šorīt pulksten piecos un atrodas mūsu kapličā. Mēs zvanījām uz slimnīcu viņa sievai. Kopēja teicās saukt jūs. Lūdzu, atnāciet pie mums tūlīt. Dažas formalitātes, — vīrs runā.

Stāvu atkal pie Mirtas gultas. Redzu, ka viņa visu uzmin bez teikšanas. Mums pievērstas Gusta un Jānīša acis. Mēs visi zinām, ka Aleksis šorīt ir izvilkts no netīrumu notekas. Par to, ka viņu tur šorīt agri meklēs, rakstīja laikraksts.

— Turpat darba vietā, — esmu domājusi skaļi. Mirtas acis pēkšņi pārplūst asarām. Tās rit pār deniņiem, matiem, pleciem. Viņa aizver acis. Lūpas raustās. Asaras rit. Sīki drebuļi man sāk klabināt zobus. Gusts un Jānītis pieceļas. Ejām...

Jānītis atšķiras un aiziet pa ielu — lūk, tur viņš zem

laternas čāpo, kājas uz iekšu likdams. Jeb tas ir Gusts! Viņš man atkal sācis sekot... Gusts saņem manu elkoni. Soļojam. Velkamies. «Mekinlijs un dēls» — Gusts saka:

— Ja viņi tev liks apskatīt Akseli, iešu tavā vietā.

— Nē. Man jāiet pašai, — saku, bet glēvi baidos no tā, ko redzēšu. Manu, ka ir robeža pavisam tuvu pienākusi, — tai pāriešu un iekritīšu tumsā...

Aceņots, labi tērpts, sārts, smaidīgs kapličnieks vienā pusē. Zaļi bāls, sarāvijs mazāks, blakus tam Gusts. Visi skatāmies uz uztūkušu, pārvērstu, dubļiem un netīrumiem aplipušu slikoni. Drēbes blakām, tās pazīstu — Akseļa. Slikoni nepazīstu... Nespēju skatīties. Kapličnieks klusām stāsta Gustam, cik slikonim zelta zobu... Taustos gar sienu uz durvīm. Sēdekļi zem milzu palmas, gaisma... Atkal aceņotais, smaidīgais vīrs — tādi nekad nemirst. Birojs, cenas, veidlapas, šķirstu paraugi pagrabā. Kapa vieta, nomaksas iespējas — Mirta slimnīcā, asaras pāri sejai — miega zāles, nejutis nekā... Gusts iet pazīstamā aptiekā un prasa man nervu zāles. Bromu.

Ukraiņu māja. Durvis. Aiz durvīm bailes. Kāpnēs, kaktos, skapī, visur bailes — slikonis ar uztūkušiem, svešiem vaibstiem...

Gusts sniedz karoti ar zālēm. Sēž pie galda. Sēž gultā man blakus — es esot kliegusi, tur manas rokas. No rīta Gusts snauž man blakus. Mētelis mugurā.

Soļi tuvojas. Gusts man atkal seko — neticu vairs Gustam. Steidzos no slimnīcas projām. Paeju garām «Mekinlijam un dēlam»... Akseļa te vairs nav. Neskatos ne ielu, ne avēniju numurus. Nedomāju, kurp eju. Eju, tikai eju. Viena pati naktī eju...

Netālu no ietves novadcaurules vāks. To paceļot, pa kāpnītēm var nokāpt lejā — saka Gusts. Tur ir kāpis arī vecais īru advokāts, tas pats, kas Mirtai dabūja pensiju, — Akseļa vietā...

Gar vāka malām rīta vēsumā kūp kodīgi garaiņi.

Paskatos apkārt, pazīstu ielas un avēnijas krustojumu. Si ir tā pati vieta, kur pērnajās Lieldienās izvilka Akseli. Te pievienoja jaunās ielas pievadcaurules. Iela tagad bruģēta, bedres aizbērtas.

Kaps aizbērts. Deviņas dienas tas nebij aizbērts — Akselis mirka netīrumos... Viens viņa kaps. Otrs kapsētā. Tikai dažus kvartālus uz rietumiem. Cik kapu cilvēkam var būt? Vai izredzētiem vairāki? Lielajam brālim divi — viens piejūras baznīcas dārzā, otrs Brāļu kapos... Karā reizēm neviena...

Pagriežos uz rietumiem. Gusts man seko, ir jau gaišs, redzu. Tālu aiz pilsētas, varbūt tur, kur šovakar bijām, — debesīs pēkšņi uzsitas dūmaīni ugunīgs stabs. Tas plešas, zvārojas. Nafta! Binga un Bila naftas stabs! Liliju krusts pie Akseļa šķirsta balts, ne sarkans kā stabs debesīs...

Netālā dievnamā pulkstenis nozvana pieci — Akselis atrasts... Lieldienu rīts.»

* * *

Durvīs, roku pacēlusi, aizsargādama acis pret sauli, stāv Mirta.

— Lūdzu pusdienās! Drīz var piebraukt Rāele ar Gustu. Viņi steigsies šovakar nokļūt Dienavu cīrsmā, lai rīt agri celtos un pirmie būtu kalnos kazu medībās. — Ceļu vērodama, stāv durvīs.

Laižu sagrausto potīti pie zemes, atspiežos uz spieķa, eju uz durvīm.

— Nebūs tik ļauni, kad aptīšu staipīgo pārsēju. Tas saturēs, balstīs uzpampumu, nesāpēs vairs.

— Tā iet, kad ciemojas pie tālumniekiem, — grāvīti ietves vietā vēl arvien nevar aizmirst Mirta.

Viesturs ir koledžā, pie galda, kas gaumīgi klāts, sēžam divas vien. Māja ēnaina, pat virtuve mājīga, vēsa. Iedomāju, kā šādā mājā atlabtu Aldaune.

— Jau sen domāju jautāt — kamdēļ pie jums nav Aldaunes? Vai esat domājusi viņu no slimnīcas vest mājās? Piedodiet, ja esmu tieša, bet mani viņas liktenis skumdina.

— Esmu par to domājusi daudz. Viņa bija pie mums uz laiku pēc pirmās saslīmšanas. Bet Viesturs, kas augdams aizvien vairāk atgādina tēvu, kā arī es — nedarījām viņai labu, tieši otrādi, mūs ik dienas redzēdama, viņa nespēja aizmirst ne Akseli, ne briesmīgo nelaimi. Viņa kļuva grūtsirdīga, vai nu sēdēja stundām, ar mums nesarunādamās, vai vairījās — gāja viena ar suni tālus gabalus pa āru. No šīm pastaigām retu reizi atnesdama pa dzejolīm, pa skicei. Kad Rāele viņu aicināja uz tēva māju, priecīga aizbrauca. Tur dzīvojot, bij pat sākusi strādāt nomales bibliotēkā. Esmu runājusi ar ārstu Ozolu, viņas skolas biedru. Ozols domā tāpat — mēs viņai esam tiešie smagā pārdzīvotuma liecinieki. Biju apciemot. Neviena nedzird, neviena nepazīst. Nebūtu to pārcietusi, ja man nebūtu Viestura, — klusi teica Mirta.

— Un jūs pati? Viss pārdzīvots, sadzījis?

— Man jābūt pateicīgai, ka esmu izvesēļojusies. Man ir dēls un labs, krietns vīrs. Esam pieprasījuši no bāriņu nama Vācijā mazu meitenīti, adoptēsim. Vienu tikai vēl vēlos — to dienu, kad Aldaune būtu vesela un es viņai varētu pastāstīt, ka māte Latvijā ir mirusi dabīgā nāvē un atdusas blakus Mintautam. Saņēmu vēstules no attāliem radiem, zinu visu par mūsmājām, kuras arvien vairāk zūd. Viesturs aug, kas zina, reiz viņš turp aizbrauks, kaut vai ar šīs valsts sporta vienību. Un varbūt, ja manis vairs nebūs, tur paliks. Dēls ir atsities tēvā.

Nekā cita cilvēkam nevajag kā cerības, domas uz rīt-dienu. Kamēr Aldaunei tā bij, domāju, skatīdamās Mirtā, kas tik daudz pārcietusi, arī viņa dzīvoja, aizmirsā sevi, cīnījās. Akselis bij reizē arī Tālava, idejas un nodomi, kad viņš zuda, aizgāja ļaunā nāvē, Aldaunei pietrūka, pie kā ķerties. Mirtai bij dēls. Aldaune bij un palika liekacis kā

tēva mājās, tā pie māsas Mirtas. Kur šodien rast viņai balstu? Vai ārsts Ozols to zināja?

Sai brīdī grantainā ceļā pie durvīm nokauca bremzes — Rāele ar Gustu bij piebraukuši. Cēlos, iesmeldzās sāpīgā kāja. Mirta izgāja viena saņemt kazu medībās braucējus.

20

— *Aldaune ir upe Sēlijā,
kas neaizsalst...*

Kalni atvasaras rītāl Acis, skaidrā, straujā kalnu upē izskalotas, skata Dieva pasauli spirtā skaistumā. Cīrsmas nometne jau sen kā pamodusies, strādnieki aizgājuši darbā, ciemos sabraukušie mednieki ar ausmu uzkāpuši kalnos. Virtuves saimniece dod vēlas brokastis ilgi gulētājiem, pie kuriem ar savu klibo kāju piederu arī es. Zināms, aptīta ar staipīgo pārsēju, ieauta ērtā sporta kurpē, tā mani mazāk kamā nekā vakar. Tomēr esmu palikusi te, skatos, kā vecais Džo skalda milzu priežu blūkus virtuves pavardam. Paceļu acis kalnup, kur šķautnes aizvien biežāk izlien no pūku baltiem rīta miglas mākoņiem. Taisās ģiedra, rāma atvasaras diena.

Veros nometnē apkārt — skatu to pirmo reizi, domās to tēlojos, lasot Akseļa vēstuli par ziemeļblāzmu... No apaļiem baļķiem guleniski celtās ēkas. Ap to pamatiem zemes soli, baļķu saturēti: citā aug puķes, kā pie lielā Jāņa būdas gladiolas, saulespuķes, kriņģelītes. Arī mājas iekšiene viņam citāda: pie sienas plaukts ar grāmatām, uz galda trauks ar meža pļavu puķēm, latviešu laikraksti, balta palaga mala izlīdusi zem tāda paša spilvena. Vecpūsis, bet dzīvīgi kopj skaistumu ap sevi. Dažu citu būdu

ap pakšiem jau ielenc veci apavi, nolauzti cirvju kāti, drēbju driskas. Durvis verot, skāba tabakas, putekļu un netīrības smaka aizsit dvašu. Migas kā jau migas: bezkrāsas segas, samelnējis spilvens, pagultēs sakaltuši apavi; uz kaila galda visa mantība — veci laikraksti, svece, tabakas sainīši, pilni pelnu trauki, beigtas mušas. Pat skārda krāsnītes skurstenis neturas jumtā, bet ir iebrucis un guļ uz grīdas. Gan jau nāks sals — un to vajadzēs salabot... Cilvēks ir tāds kā viņa tuvākā apkārtnē, savu tuvāko apkārtni viņš pārveido sev piemēroti, vecā patiesība liekas pamatota.

Palīdzu Džo ienest malku virtuvē, pavāriene meksikāniete smaida un rāda uz pilno, bagātīgo brokastu galdu. Tur sēž vēl daži mežinieki, cits ar savainotu roku, cits tāpat atpalicis no darba, lai izrādītu ciemiņiem cirmsas apkārtni, ceļu uz ezeru, kur nodomāts doties. Ārsts Aivars Ozols ir ieradies šorīt agri un uzkāpis jau kalnos, to pašu kazu dēļ. Jaunā kundze ar zēniem dvīņiem sēž aiz galda, zēni var būt triju četru gadu vecumā. Viņi vairāk ņemas ap savām spēļu bisēm nekā kāro brokastu — jā, viņi šaus kalnu kazas tāpat kā tētis vai lāčus, ko mēs satiksim ceļā uz ezeru, — piebilst Džo. Nē, ēdamo mēs līdzī neņemam, cepamo pannu un sviestu, sāli gan, jo ceļa vedēji solās saltajā ezeriņā ķert foreles.

Kā sēņu laikā rudenos Latvijā! Priedītes pilnas rasaiņiem zirnekļu tīkliem, tanīs sudrabo rīta saule. Zālē smaga rasa, pat ceļš, pa kuru ejam kalnup, mikls. Gar tā malām avenāji ar dažu sārtu, vēlīnu ogu. Ārsta Ozola zēni laiku pa laikam skrien un tās rauj, lasa saujās un atnes mātei. Cirmsmā tuvu meža malai stāv bārdains, platragains alnis. Lupina atvašu galotnes un mierīgi skatās, zina, ka to neaiztiksim. Milzīgs, pa vasaru atkopies un spožs, tas, netālā Prērijas meža zvēru parka lutināts un aizsargāts, neapjēdz, ka nule ienācis nesaudzējamā rajonā, kur to drīz drīkstēs medīt un nāvēt.

Gana kāpuši it kā pretkalņi, pa ceļu iedami, nogriežamies pār kādu pauguru pa meža taku lejup. No klintīm izlecis, lejup spīguļo pa akmens sienu strauts kā dreboša, sīka stīga. Pie tā padzerties, kājas potīti atvēsināt gribētos. Saku to Džo, mūsu pulka vadonim uz ezeru. Strauts neesot tik tuvu, viņš pasmaida, bet griežas tai virzienā. Kalnu pļavas malā, kur dodamies, ganās prāva iršu ģimene, briedainas kā govīs mātītes, šīs vasaras teļi, neredz tik paša ciltstēva. Irši paceļ galvas, vēro mūs tuvojamies, pasviež baltas pakaļas gaisā un ieskrien kalnu mežā. Abiem zēniem spēļu šautenītes pie vaiga, bum, bum — tie sauc un klaigā, un smejas.

Pa pļavas nepļauto, biezo zāli brienot, rasā samirkst manas potītes apsējs tā, ka kāja nav jāatvēsina strautā. Pie tā nonākuši, notupstamies, noplokam zemē un saujām smeļam zaļgani skaidro, salto kalna ūdeni. Tas ir salds un gards. Gribas to smelt vēl un vēl un atveldzēt pieri, deniņus, kaklu. Atveldzēt visu miesu un pilsētā pagurušo dvēseli. Džo to tā neizjūt, stāv un smaida tādu kā veca indiāņa, pēc kura viņš ar savu sārta brūno plutu izskatās, smaidu — mūžgudru un zemes bērna naivumā. Jauns iebraucis pakaļ māsai no Latvijas, viņš te skaita jau septiņdesmito vasaru. Kalnu meža cirsma un Džo ir viens. Sveķi, dūmi, klintis, strauts, gadalaiki — viss tas kopā staro no viņa sejas, garo no drānām, nenosakāma vecuma un krāsas auduma un raksta. Kalnu dabas sev piepulcēts vecs vīrs, tas ir Džo, Indiāņu parauga kajaks, laiviņa šūpojas uz viņa platā, stiprā pleca ceļā uz ezeru, kas ir jau savu triju jūdžu attālumā no cirsmas. Viņš iet mums pa priekšu, laiku pa laikam atskatās, klusi smaida, mudina bez vārdiem sekot. Suņi trenkā vāveres, abi zēni ir uzgājuši melleņu cerus un ar pārgatavām ogām nozieduši zili melnas mutes. Zālē atrastas putnu spalvas aizsprauduši aiz cepurēm, viņi spēlē indiāņus.

Nekāda pilsētas pavāru māksla nav vajadzīga Vīri

makšķerē un izvelk vienu pēc otras ezera foreles, apmēram mārciņu smagas; mēs ar Noru, ārsta sievu, tās notīrām turpat ezermalā, ierīvējam ar sāli, apvārtām miltos un liekam pannā ar sakarsētu sviestu uz ugunsкура cep-ties. Bez skaita un sāta, kad bļoda pilna brūni apcepušo zivju, tās var ēst, sēžot uz celma vai sūnās, kas pusdienas saulē sasilušas un sausas. Krastam pieiras arī makšķer-nieki. Džo nokāpj no ezera iestiepušās siekstas, apsēstas brīdi pie mums, tur pirkstos gardo zivju gabalus un ēd. Paēdis cits uz brīdi izlaižas zālē, cits aiziet atpakaļ pie makšķeres. Sodien labi ķeras, viņi saka. Mēs ar Noru gud-rojam, vai daļu zivju nesavērt uz krūmam nogriezta zara, nenest uz nometni pavārienei. Tā pieēsts, ka grūti skatīties uz pārpalikmu, uz pannu, uz izvilktu lomu.

Krūmi brikšķ, abi zēni salecas un sauc:

— Lācis nāk! Indiāņi uzbrūk!

Udens malā parādās ārsta Ozola ducīgais, staltais stāvs, aiz viņa liecas un šķiras zari, nāk nesēji ar medi-jumu. Milzīgi kalnu āža ragi skaras līdz ar zemi, sprau-coties aizķeras aiz krūmiem, abiem nesējiem, jaunam in-diānīm un smailūsainam melnīgsnējam francūzim, medi-jumu sasietām kājām pār kārti uz pleciem šūpojot. Tikuši līdz mums, viņi noliek nesamo zemē, slauka sviedrus, teju, teju ķer pēc elpas. Ārsts koši rūtotā kreklā, sarkanā med-nieka cepurē smaida:

— Par baltu velti jau nenes, par uzšķēršanu un nešanu katrs dabūs desmit dālderu. Skat, kas par ragiem! Ar pirmo šāvienu āzis nāca no klints lejā! Rāele ar Gustu aizšāva kādu kazu, kāpa vēl augšā meklēt, lai dabeigtu, ja uzietu.

Mēs nostājamies ap medijumu, gandrīz vai degunus aiz-turēdami, tik stipra tuvumā ir kalnu āža smaka. Galva varena, ar milzu ragiem un liekto purnu, apstrādāta un izstādīta ārsta viesu istabā pie sienas, atplaiksnīs kamīna gaismas un ēnu spēli kā citas dzīvnieku galvas, kas tur

jau rindojas. Ada, labi izgērēta, tiks kundzei pie gultas, kur rītos, vakaros basām kājām staigāt un tīksmināties par garās vilnas mīkstumu. Zēni ķibina, aiztiek āzi, glauda ragus, plūc vilnu, šauj vēlreiz no savām spēļu šautenītēm: bum, bum! Ārsts apmierināts smaida ir par medījumu, ir par žiglajiem dēliem, tad ierauga zivis un ugunskuru.

— Vai Dieviņ, kā esmu izsalcis! Tīriet, cepiet nu zivis, mūsu mednieku pudelē arī kaut kas vēl klunkšķ... Sēdieties, vīri! — sauc nesējiem, pats atsēzdamies uz celma.

Notīrītas, izskalotas zivis Nora apsāla un mērcē miltos, liek atkal uz pannas sviestā. Atlaižos zālē, neuzmanīgi liekot kāju, un iesāpas potīte. Ārsts to pamana:

— Parādiet! Nemiet nost to apsēju!

Esmu staigājusi pa ezermalu basām kājām. Noņemu smilšaino apsēju. Ārsts tausta potīti.

— Asins izplūdums. Cīpslas sastieptas. Izmežģīta nav. Vecos laikos būtu likuši gulēt, nekustināt kāju. Šodien ticam, jo vairāk staigāsīt, vingrināsīt, jo ātrāk asins izdalīsies un pampums noslābs. Vakaros etiķskābā mālūdēns aplikamie nav par ļaunu, tāpat stāipīgais apsējs dienā, kad kāja apauta korpē. Kad zilums izdzīsīs, vakaros pārmaiņus peldes — aukstā un karstā ūdenī. Padomi par brīvu! — Ozols smejas.

Viņš ieļej pudeles uzgalvī lāsi viskija, izdzer un ņem zivs gabalu tāpat pirkstos, kā mēs visi to darījām. Nesēji paši ieļej sev pa malkam, nemudināti ņem zivis un ēd. Džo pienāk pie medījuma, lietpratīgi to apskata, vēro, kā uzšķērsts, skaita ragos gadu rievās. Pienācis uzsīt ārstam Ozolam uz pleca:

— Varens āzis! Vari lepoties, tādus nenošauj bieži.

Arī Džo dabū pilnu mēriņu mednieku viskija. Zivis ir apēstas. Tās, kas abiem makšķerniekiem būs laivā, mēs nesīsim uz cirsmu meksikānietei. Laiva var irties pie krasta, sāksim atceļu mājup.

Pirmais soļo Džo ar laivu plecās. Tad abi āža nesēji, cīrsmas vīri ar zivīm, airiem un pannu. Ārsta kundze ar abiem zēniem un beidzot mēs abi ar ārstu Ozolu. Takas vēl nav, ejam blakus, viņš dažus zemākos zarus pašķirdams, es pieklibodama.

— Diezin kad vēl tā tiksīmies divatā, tamdēļ jums, viņas skolas biedram, jautāšu: ko jūs domājat par Aldaunes slimību? Kā tā cēlās, kā norisa, kas gaidāms un vai uz labo pusi?

— Atceros Aldauni no pamatskolas: izcili apdāvināta, fiziski trausla, pārjūtīgi nervoza meitene. Nemaz kā laukos augusi! Zoboļām: tavs tēvs aizbēga uz Ameriku! — Tikai tagad saprotu, kā viņai tas varēja sāpēt toreiz, jo visiem mums bija tēvi. Nebiju ticies ar viņu visu jaunību, skolas mūs izšķīra, aiznesa katru uz citu pusi. Dzirdēju — rakstot. Vēlāk — esot apprecējusi ārstu. Vēlāk redzēju laikrakstā uzņēmumu: tā pati modrā, tomēr it kā izbijusies un vajātā izteiksme sejā, kas samērīga un maiga. Veco laiku ārsti bez žēlastības teiktu no izskata vien — neirastēniķe. Es, iedomājot viņas dāvanas, rakstnieces arodu, domāju, ka viņa ir normāla. Vai jau bērnībā tēva aiziešana vai brāļu nāve, dzimtenes pamešana, vīra zaudēšana, svešatne viņu izsīta no līdzsvara? Vai viss tas pakāpeniski un kopā? Katrā ziņā punktu tam visam pielika svaiņa tragiskā nāve. Tomēr galveno uzsvaru lieku uz tā, ka viņa bija viena, cik vien viens var būt cilvēks svešumā Ģimenē viena, sabiedrībā viena, darbā viena. Aldaunei nedrīkstēja uzbrukt no visām četrām pusēm; diemžēl tas notika.

— Bet Gusts? Viņa tvērās pie Gusta. Dzīvoja kopā, — bilstu.

— Un uzzināja, ka Gustam palikusi Latvijā sieva ar bērniem. Tas satrieca Aldauni, kas ticēja absolūtai un vienreizējai piederēšanai. Tverties pie Meistara viņa nevarēja, tam bij sieva un meitas, kaut citā pilsētā. Tēvam

sieva, šīs zemes meitas. Mirtai dēls, vēlāk otrs vīrs. Viena bij tikai Aldaune.

— Vai tiesa, ka pirmoreiz slimnīcā viņu noveda vajāšanas mānija? Bailes no Akseļa nāvei līdzīga likteņa? — jautāju.

— Jā! Zīmīgi, savādi, ka man bij taisni tad jābūt pilsētā. Biju atbraucis no kalnu raktuvēm, kur strādāju par ārsta palīgu, uz pilsētu likt eksāmenus. Eksaminatoru vidū bij psihiatriskās slimnīcas vadītājs. Tas jautā: eiropietis, valodas protat? Saku — jā! Vai man būtu patika nākt viņam līdzi? Esot kāda slimniece, kas pēc šoku terapijas sākusi runāt tikai kādā nepazīstamā valodā. Aizgājām. Iveda vieninieces istabā. Pazīt nepazīnu, bet kāda sestā prāta nojauta lika runāt latviski. Vaicāju: kā jūs sauc? Bālā, drūmā sieviete pacēla acis: Aldaune Egle. Teicu viņai savu vārdu, un abi reizē pasmaidījām. Nezinu, vai viņa mani tūlīt pazina vai smaids bij domāts tikai tautietim. Vēl šo to pavaicāju, apsoliļos drīzumā apciemot. No raktuvēm uz pilsētu tikt toreiz nebij viegli. Kad pēc trīs mēnešiem atkal ierados pilsētā, Aldaune bij jau atlaista mājās. Slimnīcas vadītājs teica, ka pēc tautības noskaidrošanas viņai braukuši radi ciemos, māsa aizvedusi pie sevis. Nezināju, kā Aldaunes māsu sauc, tā man viņas pēdas pazuda. Pastarpām apprecējos ar Noru, nāca abi puikas, dzīve Minevankā.

— Otrreiz viņa uz slimnīcu nonākusi ar ļaunāku kaiti, it kā atmiņas zudumu? — ieminos.

— Slimības progresā to vajadzēja jau pirmoreiz paredzēt. Žēl, ka viņas pēdas toreiz nozaudēju. Būtu tuvāk iepazinis ģimeni, apstākļus un šo otrreizējo saslimšanu varbūt novērsis. Nule iepazinu Kramus, Mirtu, draugus, paziņas, klausījos slavēšanu un pelšanu par viņas darbu Tālavas biedrībā, smīnēju par tiem, kas visu iztulkoja ar viņas nenormālību jau darbības laikā. Zināms, visādos veidos izpaudās viņas vajāšanas mānija, piemēram, esmu

pārliecināts, ka Nesējs ir godīgs cilvēks, strādā tagad tālu Ziemeļpolā urāna rūdas raktuvēs un tur nodarbina tikai cilvēkus ar izpētītu un nevainojamu pagātni. Dibena slava un neslava tika cilāta, rūga un pūžņoja, noslāba. Te man uzskata vēl trūkst. Tagad vairāk ir to, kas Aldaunes domas sauc par trakumu, un Dibens ir rehabilitēts. Bet pāri visam vērtēju to, ka tagad ne vien zinu, kas Aldauni padarīja slimu, bet man ir ideja, kā viņu izārstēt. Pirms pusgada, tikai pirms pusgada atklāju, ka mana sieva Nora ir ar viņu kopā bēgusi no Halles, Nekārā vienā istabā mitinājusies. Amerikāņu Sarkanā Krustā kopā strādājušas, bijušas jaunākā un vecākā draudzene. Apstākļi tagad tādi — ja jūs tas interesē? — viņš pievērsās man.

— Loti! Stāstiet!

— Visur — pie tēva, pie māsas, vai atsevišķi dzīvojojot. Aldaune būtu viena, un tas viņu novestu atkal grūtsirdībā, kas sāktos ar nerunāšanu, atmiņas zušanu, beigtos totālā depresijā kā tagad, kad nerunā, nedzird, nelasa, neraksta. Ir, tā sakot, dzīvs mironis. Es izgalvošu Aldauni un ņemšu pie mums. Vispirms — viņa būs ārsta mājās, kā Rīgā. Tad — dabīgi dalīsies mūsu ģimenē, jo es esmu viņas skolas biedrs, Nora — draudzene. Vienīgais, kas Aldauni interesē bez rakstišanas, ir medicīna, vīra arods, tad — nav jāaizmirst, ka viņa ir apmeklējusi samariešu slimības kursu, bijusi frontes slimnīcā. Viņa būs ģimenē un pie draugiem. Es lūkošu viņu pakāpeniski pieradināt pie darba un pienākumiem slimnīcā. Palīdzot cietējiem, viņa tāpat kā frontes pārsienamā punktā, aizmirsīs sevi. Nora varēs ar viņu staigāt pa kalnu mežu, ziemā slēpot. Ticu, ka viņa pieķersies abiem puikām, bet tie viņai neatgādinās Viesturu, jo ir mūsu bērni. No visa bijušā fragmentiem, labiem un ļauniem pārdzīvojumiem es lūkošu restaurēt dzīvu, to pašu un jaunu cilvēku, Aldauni, — stāstīja ārsts.

Apstājusies pret mums, teica viņa sieva Nora:

— Ja tu nebūtu tāds sava aroda burta kalps, es par

Aldaunes slimību būtu bijusi informēta jau sen. Nule to uz-
zināju tikai no Kramiem, kad sākām saieties ar prērijie-
šiem. Ārprāts ir tāda kaite, par ko ģimene labprāt klusē.
Un manam vīram jau ik slimnieks atstāstījumā ir tikai ga-
dājums, pacients bez vārda, protams. — Nora pievērsās
tieši man: — Vīrs nezināja, ka ar Aldauni esam draudze-
nes! Nu viņš cer, ka slimniece atveseļosies, jo pagājušo
reizi, kad biju viņam līdzī, notika brīnums. Aldaune, mums
ienākot, dēdēja vāja, veca, svešāda, bet uz manu sveicienu
viņa pacēla galvu un paskatījās mūsos. Nākamoreiz viņa
mani jau pazīs! — Nora devās abiem dēļiem pakaļ.

— Gribat braukt nākamo svētdien līdzī? — pēkšņī jau-
tāja ārsts Aivars Ozols.

Kā es varēju negribēt, šaubīties?

Teicu: jā!

Domāju: žēl, ka tovakar dzimšanas dienas svinībās Mi-
nevankā, stēkus kāvu gaismā ēdot, neapvaicājos par Al-
dauni. Būtu varējusi atrastās Aldaunes piezīmes grāma-
tai lasīt ar šo cerību, ka viņa izveseļosies.

Kā taču Krama tēvs iztulkoja savas vecākās meitas
vārdu:

— Aldaune ir upe Sēlijā, kas neaizsalst...

Var būt, ka arī upe ir bijusi aizsalusi vergu Latvijas
bargajā ziemā?

Ārprāta ledus atkusīs, kā cer ārsts Aivars Ozols, un Al-
daune būs atkal dzīva.

Pēcvārds

Pirmo reizi Veltas Tomas «Aldauni» izlasīju, būdams dzejnieces mītnes zemē — tālajā Kanādā. Jāsaka godīgi — vai nu stresa sajūta, atrodoties svešā vidē un domājot par mājām, vai kas cits, bet toreiz pilnībā neguvu to iespaidu plašumu, to auru, ko romāns izstaro, kaut uzreiz sapratu, ka šis darbs noteikti būtu jāizdod Latvijā. Otru reizi romānu izlasīju dzimtenē un saņēmu daudz lielāku gandarījumu, jutos kā milzīgā laikmeta un cilvēku likteņu kaleidoskopā ierauts, un aiz tā pāri visam blāzmoja mūsu tik daudz cietušās Latvijas tēls. Dziļākā būtībā grāmata ir piemineklis Latvijai, latviešu tautai. Te atainojas ilgas un pielūgsmes, lepnums un rūgtums, ciešanas un upuri, viss tas, ar ko mēs, latvieši, esam dzīvojuši un dzīvojam aiz tās sīkās ikdienas, kas spiež pie zemes, gan pasaules klaidā kļīstot, gan tepat tēvzemē savu nabadzības un sadzīves rūpju kamolu šķetinot. Galīgi sabrukt un nogrimt neļauj viens spēks, viena ticība — Latvija.

Darba pirmās lappuses mūs kopā ar autori ievēd jautrā jubilejas svinību kompānijā trimdas latviešu mitekļi piecdesmito gadu beigās kādā Kanādas rietumu pilsētā ar nosacīto nosaukumu Prērija. Autore atgriezusies meklē sevi, meklē Aldauni — sievieti, kura saucas Sēlijas upes vārdā, kas nekad neaizsalst.

Romāna sākumā gan likts skaidrojums nemeklēt tajā patiesu notikumu vai dzīvu cilvēku līdzību: «Viss šeit attēlotais ir variācija par kādas nosapņotas dzīves tēmu.» Varam tam piekrist, varam nepiekrist. autorei ir savas tiesības un lasītājam savas. Meklēt prototipus ir daudzu lasītāju iemīļota kaislība, un mēģināt aizliegt šo prieku būtu veltīgi, taču, respektējot autores vēlēšanos, necentīsimies būt pārāk

ziņkārīgi. Prātā tomēr jāpatur patiesība, ka neviens rakstnieks nevar aizbēgt pats no sevis, no savas dzīves. Pati autore citviet saka: «Jo neko, itin neko mēs no sevis, no tā, kas bijis reiz mūsu, nespējam pilnīgi nokratīt. Mūsu vecums nav nekas cits kā uzkrājies pārdzīvotā un pieredzētā slogs.» Arī Aldaune ir dzīvs, nevis nosapņots tēls, un būsīm pateicīgi Veltai Tomai, ka viņa mums to dāvājusi.

Mūsu lasītājiem, it īpaši tām paaudzēm, kas dzimušas Latvijā pēc kara, grāmata sniedz ļoti vajadzīgu izziņas materiālu par to, kā notika šī drausmīgā latviešu tautas izšķaidīšana pa visām pasaules malām. Paveras mazzināma vēstures lappuse. Mēs dabūjam ieskatīties bēgļu ikdienā, viņu pārdzīvojumos, cerībās un šaubās. Par šo lielas mūsu tautas daļas ciešanu ceļu un cīņu vietas dēļ citu tautu vidū vecāki un vecvecāki saviem bērniem pastāstīt nevarēja, bet trimdas tautiešu stāstītais līdz pat pēdējam laikam Latvijā nespēja nokļūt vai nokļuva ļoti ierobežoti.

«Bez darba svešā zemē eju pa nāves ceļu, tramdīta kritu uz kailās zemes, slēpjos grāvī — bez domām, bez jūtām kā nožēlojams dzīvnieks, ko saimnieks padzinis, — pār manu seju līst miklums, elsoju kā bērns uz sveša, kara izpostīta ceļa,» atceras Aldaune.

Kara beigu posms sagrautajā, amerikāņu lidojošo cietokšņu nemīlīgi bombardētajā Vācijā ir pārpilns ar cilvēku traģēdijām, tas ir kā milzīgs no mājām izdzīto Eiropas tautu ciešanu katls, kur katrs glābjas, kā var, kur atsevišķa cilvēka dzīvībai nav nekādas vērtības, tā atrodas aklas nejausības varā. Ģimenes izšķirtas, miļotie tuvinieki zaudēti, visa mantība pie rokas līdzī nesama — un dzimtene tālu. Liekas, vajadzētu garīgā un fiziskā nespēkā sabrukt, zaudēt prātu vai pašam izbeigt savu dzīvi. Notiek arī tā, un tomēr vairums bēgļu nesalūzt, viņus spēcina cerība un ticība, domas par Latviju, par atgriešanos, par jaunu atmošanos savā zemē, kas reiz atkal būs brīva.

«Tik ticību, ticību nepamet.

Vēl ceļš pa nāves ieleju ved!» —

aicina dzejnieka Andreja Eglīša dzejoļa rindas. Arī Aldaune dzīvo ar šo cerību un ticību, tā pārvar šausmu mirkļu radīto bezcerības slogu. Varbūt pēkšņi kas izmainīsies, varbūt kāds palīdzēs, notiks brīnums un mūsu mazajai Dzimtenei brīvība nezudīs.

Pēckara paaudzes Latvijā ir audzinātas un stingru roku bīdītas nereti uz vienpusīgu notikumu tulkojumu, vēsture un literatūra taisīta pēc viena mēra, kas gatavots Austrumos. Kara un pirmskara paaudzes zina arī citus mērus, atceras pilnīgi pretējus un tikpat vienpusīgus skaidrojumus, kas diktēti Rietumos. Katrs varmāka uzspiež savu «vienīgi pareizo», pašslavināšo mācību, un daļa cilvēku tai notic, taču tautu kopumā apmānīt nekad nav izdevies.

Gadsimtiem ilgi latvieši ir apspiesti, plosīti, mānīti un kūdīti cits pret citu svešu interešu, svešu varu labā. Tikai pārdesmit gadi ir piederējuši mums pašiem. Arī tie nav ideāli, jo nekā absolūti pilnīga un ideāla cilvēku sabiedrība līdz šim nav spējusi sasniegt, taču tie ir mūsu pašu. Tur ir mūsu panākumi un kļūdas, mūsu, nevis svešu spēku veidota vēsture.

Cik nav skandināta visiem zināmā frāze, ka Sarkanā Armija, tai skaitā arī latviešu divīzija, atbrīvojusi Latviju no vācu fašistu baisnīgā jūga. Tā tas ir, tikai, ilgu gadus šo frāzi atkārtodami, mūsu ideologi apzināti aizmirsa (varbūt daži tiešām neaptvēra?) rūgto patiesību, ka hitleriešu jūgu nomainīja staļiniešu jūgs. Viens varmāk tika sakauts, otrs nāca vietā. Tauta šo patiesību nav aizmirsusī. Kad Aldaunes māte 1944. gada vasarā lūkojas uz savas mājas laukiem un priecājas, ka viss tik labi paaudzis, viņas balsij reizē ir rūpju un nelabu nojausmu pieskaņa: «Dievs, Dievs, kaut tikai šāda audzēlība būtu uz labu!» Jo austrumos, Daugavpils pusē, dārd kara pērkons, kas tuvojas. Vācieši bēg, bet krievi nāk šurp. Vakar kaimiņos svētīti Jāņi un ap boļševiku aizvestā saimnieka attēlu apvīts ozollapu vaiņags. Skumji bijuši šie Jāņi, bez ligošanas, visiem prātā vēl baigā gadā nakts.

Labi saprotu Aldauni un viņas māti, jo atceros pats savus pusaudža gadus tai laikā. Arī es un mani tuvinieki, šajā kanonādē klausoties, notrīsējām bailēs. Un ne jau tikai tādēļ, ka no austrumiem vēlās atpakaļ fronte un kara šausmas, bet pirmkārt tādēļ, ka zinājām — tur tuvojas Staļina karapulki. Kā būs, kas notiks, ko darīt? Viena taisnība bija tiem latviešiem, kas, cīnīdamies Sarkanajā Armijā, priecājās par katru soli, kas veda tuvāk dzimtenei, bet tikpat sūra taisnība arī tiem, kuri taj pašā laikā te, Latvijā, ar smagu sirdi

gatavojās šo dzimteni pamest un doties grūtajās bēgļu gaitās. Viņi nebūt nebija tikai kaut kādi kara noziedznieki vai citādi grēcinieki, kā tik ilgi tika melots. Trīmdā aizgāja tieši mūsu tautas zieds, mūsu kultūras un zinātnes cilvēki (Staļins taču visvairāk ienīda inteligenci, domājspējīgos), strādīgākā zemniecība un, protams, vācu armijā mobilizētie puīši.

Svešu varu plosīta, svešām lieltautām ceļā stāvoša, zem svešu, noziedzīgu un utopisku ideju pārņemtu maniaku dūres nonākusi, latviešu tauta pārdzīvoja savu kārtējo traģēdiju. Un atkal latviešiem nācās liet asinis gan vienā, gan otrā pusē it kā savas tautas laimes un nākotnes vārdā. Daži tam noticeja, vairums gāja sakostiem zobiem, jo neiet nevarēja. Visrūgtākais varbūt ir tieši pirmo liktenis, un viens otrs vecais karotājs, vienalga, kurā pusē iznācis plinti cilāt, nav attāpies līdz pat šodienai. Var jau būt, ka šādu attāpšanos ir pat necilvēcīgi prasīt, jo tā draud ar garīgu pašiznīcināšanos. Visbriesmīgāk laikam ir apzināties, ka esi bijis tikai akls bandinieks absurdas varas kalpībā.

Karš beidzas. Aldaune ir viena, viss viņai atņemts. Apkārt murd Vācijas bēgļu nometņu dzīvīte, kur jāsadabū un jāiemaina ikdienai nepieciešamais un jāvelk mugurā no armijas drēbēm pārkrāsotais un pāršūtais. Taču arī šeit nerimst latviskais gars un cerība turpina dzīvot, brīnuma gaidas pastāv. Bet brīnumi, kā zināms, nemēdz notikt. Atmiņā iegulst mācītāja Sūbra tēva teiktais: «Miļā draudze, Latviju mēs nesadancosim.»

Cik ilgi nīkt bezcerīgajās nometnēs? Un darbīgākais, fiziski spēcīgākais latviešu slānis izmanto radušos iespēju, raujas projām uz bagātajām, kara neizpostitajām aizokeāna zemēm. Arī Aldaune dodas uz Kanādu. Tā nav viņai gluži tukša vieta, tur dzīvo tēvs, kurš pameitis Latviju, sievu un bērnus jau sen un svešumā izveidojis jaunu ģimeni. Ak, šis latviešu alkas pēc mantas un panākumiem! Ja lāgā neveicas dzimtenē, kas zina, svešumā ātrāk izdosies tikt pie bagātības un tad varēs atgriezties kā naudīgs un cienījams vīrs, visi iepletis acis, godās un apskaudīs. Bija un ir latviešiem šī indeve — un Krama tēvs te raksturīgs piemērs.

Kanādā Aldaune iebrauc ziemas spelgonī. «Sai zemē būs ne tikai

jādzīvo, bet arī jāmirst,» šī doma ienāk prātā, un top baisi, svešā ainava saldē.

Nākas no jauna iepazīt pašas tēvu, abas pusmāšas — Mariju un Rāeli, meklēt darbu. Velta Toma nekur necenšas pārslavēt un idealizēt jauno mītnes zemi, un tā ir ārkārtīgi simpātiska iezīme. Mēs ieraugām šo pasauli ar latviešu bēgles acīm un iepazīstam tādas šķautnes, kādas nevarētu sniegt neviens kanādiešu rakstnieks. Turieņiem no Eiropas atklīdušie ļaudis ir maza pārmaiņa ierastajā ikdienā, bet vispār tāli un vienaldzīgi, tikpat tāli kā nepazīstamā un pirmo reizi dzirdētā valstiņa, no kuras tie ieradušies. Kanādai vajadzīgi veselīgi cilvēki (ne jau velti pirms izbraukšanas no Eiropas tiek prasīta ārsta izziņa), kas spēj un ir ar mieru strādāt smagu vai mazatalgošu darbu, tādējādi noveļot šo slogu no pamatiedzīvotāju pleciem. Loģiski un praktiski. Rietumi ir racionāla pasaule. Mežstrādnieki, trauku mazgātājas, kalpones, pelēkas kantoristes, šveicari... jā, nekas aizgrābjošs. Bet latvieši nenobīstas un lepnumu nezaudē, viņi tic savam sīkstumam un zina, ka izrausies, ar savu darbu izcīnīs tiesības uz augstāku vietu sociālajās kāpnēs. Iecerētais notiek samērā ātri, latviešu darbamīlestība, neatlaidība un izturība nodrošina iespēju dzīvot arvien pārticīgāk.

«Aldaune» ir brīnišķīga mācību grāmata un viela pārdomām. Nereti, jūsmodami par Rietumu augsto dzīves līmeni, Latvijas latvieši mīl izsaukties: «Eh, ja tiktu pie viņiem, tad gan varētu dzīvot!» Varbūt, redzot rezultātu, derētu atcerēties arī procesu, kas pie tā novedis. Vai šodien mēs vēl esam tikpat strādīgi kā toreizējie bēgļi? Diemžēl latviskais darba tikums ir lielā mērā izdzīts un izgaisis, tik ilgi varenajā slaistu valstī dzīvojot.

Romāna tēli tikai ieskicēti, vairāk sniegti neklātienē, Aldaunes pārdomās, un tomēr tie ir ļoti sulīgi. Piemēram, Kanādas veclatvieša, pasarkanā Džona Daibina (Dibena) kolorītā figūra. Nekad nezūdošs, varaskārs un valdītkārs tips, kurš neapstāsies nekādu nelietību priekšā, lai tikai izvīrētu sevi priekšgalā. Šādi ļautiņi bijuši vienmēr un visur, viņi ir nemirstīgi, un, lasot «Aldauni», acu priekšā tūliņ nostājas dažs pašmāju «dibens» no mūsu šodienas un nesenās pagātnes. Un prātā ienāk Edvarda Treimaņa-Zvārguļa rindas:

Lai skauģi teic ko teikdami par latviešiem,
Tak divi talanti nav noliedzami tiem:
Starp pašu ļaudīm naida sēklu sēt
Un katru brīvu garu denuncēt.

Netrūkst arī Dibenā pretstata — jaunatbraucēja, Aldaunes svaigā Akseļa, kurš visiem klāsta savas idejas un iet lepnī paceltu galvu naivā pārliecībā, ka uzvarēs. Protams, viņš tiek novākts no ceļa, un Aldaune jau pirms svaigā noslepkavošanas, jūtot, ka Akseli māna, apmelo un izspiego, ar bezspēcīgu žēlumu un rūgtumu jautā: «Vai tiešām visi latviešu varoņi, ieskaitot teikas Lāčplēsi, ir bez aizdomu un viltus, ar vienīgo noslēpumu — spēku lāča ausīs?»

Tikpat raksturīgs nedomājošā pūļa pārstāvis ir kanalizācijas cauruļu licējs, dzērājmuļķis, veclatvietis Džakobsons, kurš savā istabā pie sienas novietojis blakus Kristus un Staļina bildes. Viņš ir labs meistars, bet nespēj apjēgt pat elementāras patiesības un akli kalpo Dibenam. Un atkal — cik liela sakritība ar to, ko redzam tepat pie mums! Vēsturē šādas situācijas — gan lielos, gan mazos mērogos — nemitīgi atkārtojas. Vienmēr dumjie džakobsoni seko viltīgajiem un varaskārajiem dibieniem, nostādamiem paši pret sevi un pret tiem gaišajiem spēkiem, kas saka acīs skarbo patiesību un cenšas nojaukt dibenu būvēto melu ēku.

Mierinājumu Aldaune meklē pati savā dzejā un grāmatās, kas bijušas mīļas jau dzimtenē. Viņa ņem no bibliotēkas Muntas, Kiplinga un citus darbus, kas kādreiz lasīti latviski, un glābjas domā: «Nē, es neesmu nabaga! Esmu vēl maza un mājās...»

Un atmiņas, atmiņas... Manuprāt, pie pašām spilgtākajām grāmatas lappusēm pieder tās, kas veltītas Latvijas lauku sētai, Aldaunes bērniības un jaunības dienu pusei. Te lielā mērā var vilkt paralēles ar Edvarta Virzas «Straumēniem». Krama tēva domu lidojums atpakaļ uz savu māju, kulšanas darbu apraksts — tā ir senā, tīrā un strādīgā Latvija. Cik teiksmaina un tagadējām paaudzēm jau pagrūti uztverama pasaule!

Vai pārāk daudzī mēs šobrīd neesam «... laucinieki pilsētā, izdzītie svešumā, kas ilgojaš māju»? Nemaz nav jāatrodas Kanādā, lai saprastu šo rūgto patiesību. Tautai lielā mērā zudis tās veselīgais pa-

mats. Livānu būdeles un silikātķieģeļu kastītes ir tikai surogāts. Sapiestas cita citai blakus savā vienveidībā un šaurībā tās ir visai tālas un svešas senās (patiesībā pavisam nesenās) latviešu lauku sētas izskatam un garam. Jā, labākas par pilsētas dzīvoklīti, kaktu kopmītnē vai komunālo istabu, bet tomēr kaut kas standartizēts, nepilnīgs un bez dvēseles.

Milzīgu garīguma lādiņu un atskatu mūsu traģiskajā vēsturē dod Aldaunes atmiņas par gājienu kopā ar māti uz lauku ļaužu svētvietu — kapsētu. Te atdusas mīļi tuvinieki, radī un kaimiņi. Visi zināmi, visi bijuši kopā dzīvē un guļ blakus nāvē aizgājuši. Un vai pārāk daudz mūsu mazajai zemei šajās kapsētās nav guldīti karos un revolūcijās dzīvību zaudējušie? Cik lodes nokautu vīru, brāļu un dēlu te neguļ, un vai bieži vien viņi nav gluži veltīgi savas dzīvības atdevuši, atstādamī sājū nomāktās sievas vienas ar jaunu dzīvību klēpī? No šīm ciešanām vien reta latviešu sieviete tikusi pasargāta.

Kad autore, pa savas varones Aldaunes pēdām ejot, pēc vairāku gadu atstarpes atkal Prērijā tiekas ar sev un viņai pazīstamiem cilvēkiem, paveras visumā pārticīga aina. Latvieši jau paguvuši izsisties uz augšu, tikuši pie mantas, mājām un mašinām. Bet ne jau šī ārējā čaula īpaši piesaista atbraucējas vēriģo skatienu.

Vecais Henrija (Indriksona) tēvs jubilejas svinībās notur aizrautīgu runu, kuru viesi gan noklausās diezgan garlaikoti, jo dzird ne jau pirmo reizi. Viņš saka: «...tikai mātes valodā var runāt un sarunāties dvēsele, tava latviešu dvēsele. Māciet saviem bērniem šo mūsu cilts valodu, un viņi no tiesas būs tie, kas reiz mūsu karogu aiznesīs atpakaļ! Jaunību nepiesien ne amats, ne manta svešumā! Jaunība pati laižas ar dvēseles spārniem uz vietu, kurp to velk nekāda attāluma neiznīdējams asiņu spēks.»

Skaistī! Bet turpat blakus parādīta tagad jau pieaugusī Aldaunes pusmāsa — vīrišķīgā Rāele. Jaunās dāmas svešā akcentā stāipītā valoda ir pieblīvēta cittautas vārdiem. Kā no pilnības raga birst visi šie drinki, ģifti, dēdiji un swimmingpūli.

Pārticībā un brīvībā veidojušās lielās tautas maz saprot mazo, Dieva pamesto tautu likteņus un dvēseli. Un šādā vidē augušās mazo tautu bēģļu atvases atsvešinās un zūd savai tautai, Asimilācijas

sūknis darbojas maigi, bet cieši. Tādas ir dzīves dzelžainas likumsakarības. Vai daudz būs tādu svešuma jauno latviešu, kuri vēl spēs sekot vecā Indriksona paredzējumam?

Bet vai vēl traģiskāk nav dzirdēt tepat Latvijas pilsētās un laukos pašmāju tautiešu «brīnišķo» valodu, kas pilna dāčām, spravkām, nardjiem, gostiem, snabiem un zamiem? Tiesa, mums asimilāciju uzspiež brutālāk, tādēļ pretestība ir lielāka, taču stāvoklis rada nopietnu satraukumu un prasa kardinālu rīcību.

Tā nu ir — nemilīgi jāsalīdzina ar «te» un «tur», jādomā un jāizdara secinājumi. Arī par to būsīm romānam pateicīgi.

Velta Toma ar vieglu smīnu vēro jaunbagātnieku kiča mājas (Dieņavu pils), kur kopā sameistarota senču guļbūve ar baltām kolonnām. Un daudziem uz zaļa zara tikušiem bēgļiem arī latvietības kopšanai vairs tik daudz laika neiznāk kā agrāk, kad vēl nabagi bija. Taisa jau svētkus un balles nacionālā garā un atzīmē tautai nozīmīgus datumus, bet šīs svinēšanas vairāk sliecas uz izrādīšanos, uz formu nevis ar sirdi pārdzīvotu saturu.

Aldaune nekad nav sapņojusi mantiskās bagātības sapņus, viņa ir gara ķoniņiene, bet dvēseles cilvēki vienmēr jutušies sveši aprēķināmajā vidū. Pat tad, ja liktenis viņus pārāk skarbi nepiemeklē, jo vienmēr nākas nest lielo dzīves pretrunu un nekad neizdibināmo cilvēka esības jēgas jautājumu nastu, kas vairumam mūsu laikabiedru ir visumā tāli.

Ak, manta, manta! Kā šīs zemes simbols naudas dzīšanai kalpo naftas tornis labības lauka vidū. Ko nu par dienišķo maizi domāt, nafta naudu un mantu sola vairāk un ātrāk. Iedomāties Aldauni naftas torņa gūstā nav iespējams.

Laikmets pret šo jūtīgo sievieti ir īpaši nesaudzīgs, iemet viņu vismagāko pārbaudījumu un pārdzīvojumu vērpētē, īsā laikā nežēlīgi atņemdams pašus tuvākos cilvēkus un dzimteni. Pēdējais trieciens ir svaiņa Akseļa varmācīgā nāve. Aldaune to nespēj pārciest, viņas gars aptumšojas, viņa zaudē atmiņu, nonāk vajāšanas mānijas varā. Bet romāns nebeidzas bezcerīgi, ieskanas doma un ticība, kā ārprāta ledus atkusis un Aldaune atkal atplauks dzīvei.

Sī grāmata ir dzejnieces Veltas Tomas vienīgais plaša apjoma pro-

zas darbs. «Aldaune» izdota trimdā 1960. gadā izdevniecības «Grāmatu draugs» apgādā.

Romāns ir dzejnieces sirds un rokas rakstīts, tā valoda ir dzejnieces valoda, tāda cilvēka valoda, kas ne tikai zina, bet arī izjūt seno latvisko runu. Tā nākusi no Sēļu zemes, turienes veco ļaužu izauklēta un jaunajām paaudzēm mantojumā nodota. Velta Toma svēti glabā un sargā šo mantojumu un devīgi sniedz mums tālāknešanai.

Romāna uzbūve nav sarežģīta, autore neko necenšas ne īpaši aizsīfrēt, ne pasniegt pārmēru saintelektualizētā stilā. Ists talants nekad neatļaujas pārgudri samudžināties, mocīt lasītāju. Velta Toma mūs ievē savā un savu varoņu dzīvē kā līdzjutējus, līdzpārdzīvotājus un pilnīgi uzticoties pati sev, līdz ar to uzticas lasītājam, ļauj viņam pārdomāt un atcerēties gan mūsu tautas sarežģītos likteņceļus kopumā, gan atsevišķu tās locekļu ietās takas.

Biogrāfiskie dati par dzejnieci te laikam būtu lieki, jo romānu esam izlasījuši, un, kaut arī ne viss ir tikai un tieši tā un pienākas respektēt pašas Veltas Tomas norādi nemeklēt analogijas ar reāliem cilvēkiem, paglābties no tām nevaram.

Atšķirībā no daudziem citiem trimdas rakstniekiem, Toma mūsu lasītājiem nav sveša, jo 1980. gadā Rīgā tika izdots viņas dzejoļu krājums — izlase «Maize no mājām». Pavisam dzejniece uzrakstījusi astoņus krājumus. Pirmais — «Minējums» iznāk Rīgā 1943. gadā, visi pārējie syesumā.

Nevaru lepoties ar to, ka dzejnieci pazīstu labi. Ir bijušas tika! īslaicīgas tikšanās gan šeit dzimtenē, gan Toronto Kanādā, kur viņa arī patlaban dzīvo. Turp un atpakaļ ceļojušas vēstules. Tomēr riskēju apgalvot, ka visizteismīgāk no viņas pretim plūst ļoti patstāvīgas, citiem grūti ietekmējamās personības starojums. Velta vienmēr ir viņa pati un nepakļaujas nekādiem pretvējiem vai sāvņējiem. Sādu sievieti var pielūgt un aprīnot, bet ar viņu kopā zem viena jumta dzīvot pārāk ērti nebūtu. Viņa nesamierināsies ar otro vietu, ar druskām un puspatiesībām. Vislabāk Velta Toma sevi raksturo pati:

Es allaž iekāroju pretestību
un stipras, lepnas, aukstas dvēseles,

tās mani aizrauj, mani cīņā nes
ar svešu spēku, skaudru alkatību.

Labī atceros dienu Rakstnieku namā, kad pēc sava dzeju krājuma
«Maize no mājām» iznākšanas, Velta stāvēja mūsu vidū tik cēla un
apgarota kā dieviete vai no latviešu svētbirzes iznākusi senču prieste-
riene.

Es aizmirsu pateikt,
lai jūs neuzspiežat
svešu ģīmi un līdzību —
varbūt
es esmu spoks,
velis vai ragana —
bet es esmu sava
pati un viena —
kad mani sauks vārdā
mana tauta uz savas zemes,
es atbalsošos — cilvēks.

Dzīve bijusi sūra, nekādu rokām taustāmu bagātību tā nav atne-
susi, bet izveidojusi cilvēku ar savu spītu un lielumu. Dažādi ļautīgi,
it īpaši tur svešumā, savulaik centušies viņai iekost, piekārt birkas,
ignorēt vai pievērst savai ticībai. Tas nav izdevies. Velta Toma spē-
jusi pacelties viņiem pāri, palikusi sev uzticīga, kaut viegli tas nav
nācies. Un vienmēr viņa bijusi un ir latviete, kas dzīvo savas tautas
savas dzimtenes dabas pielūgsmē un naidā pret tās ienaidniekiem.

Cel acis augstāk: tauta visam pāri,
šodien dzīvais cilvēks sauc nākotni —
maksā ar mūžu, panes postu,
savā vietā paliek, tic brīvībai —
šodien dzīvais cilvēks sauc nākotni,
cel acis augstāk: tauta visam pāri.

Vai mēs pilnā mērā spēsim uztvert un izjust to, ko sapratusi dzej-
niece svešumā?

ANDREJS DRIPE

Велта Тома

АЛДАУНЕ

Роман

На латышском языке

Рига «Лиезма» 1991

Художник Д. Брейкшс

ИБ № 6065

Velta Toma

ALDAUNE

Mākslinieciskais redaktors D. Breikšs

Tehniskā redaktore S. Mazvērsīte

Korektore Z. Vectīrele

Nodota salikšanai 31.10.89. Parakstīta
iespiešanai 13.03.91. L-000022. Formāts
70×108/32. Tipogrāfijas papīrs № 1. Litera-
tūras garnitūra. Augstspiedums. 13,39 uzsk.
iespiedl.; 13,60 uzsk. krāsu nov.; 14,82 iz-
devn. l. Metiens 30 000 eks. Pasūt. № 1041.
Izdevniecība «Liesma», 226256 Rīgā, Aspa-
zijas bulv. 24. Izdevn. № 107/33367/Do-1754.
Iespiesta tipogrāfijā «Rota», 226011 Rīgā,
Elaumaņa ielā 38/40.

Toma V.

To 350 Aldaune: Romāns / A. Dripes pēcv., māksl.
D. Breikšs. — R.: Liesma, 1991. — 302 lpp.

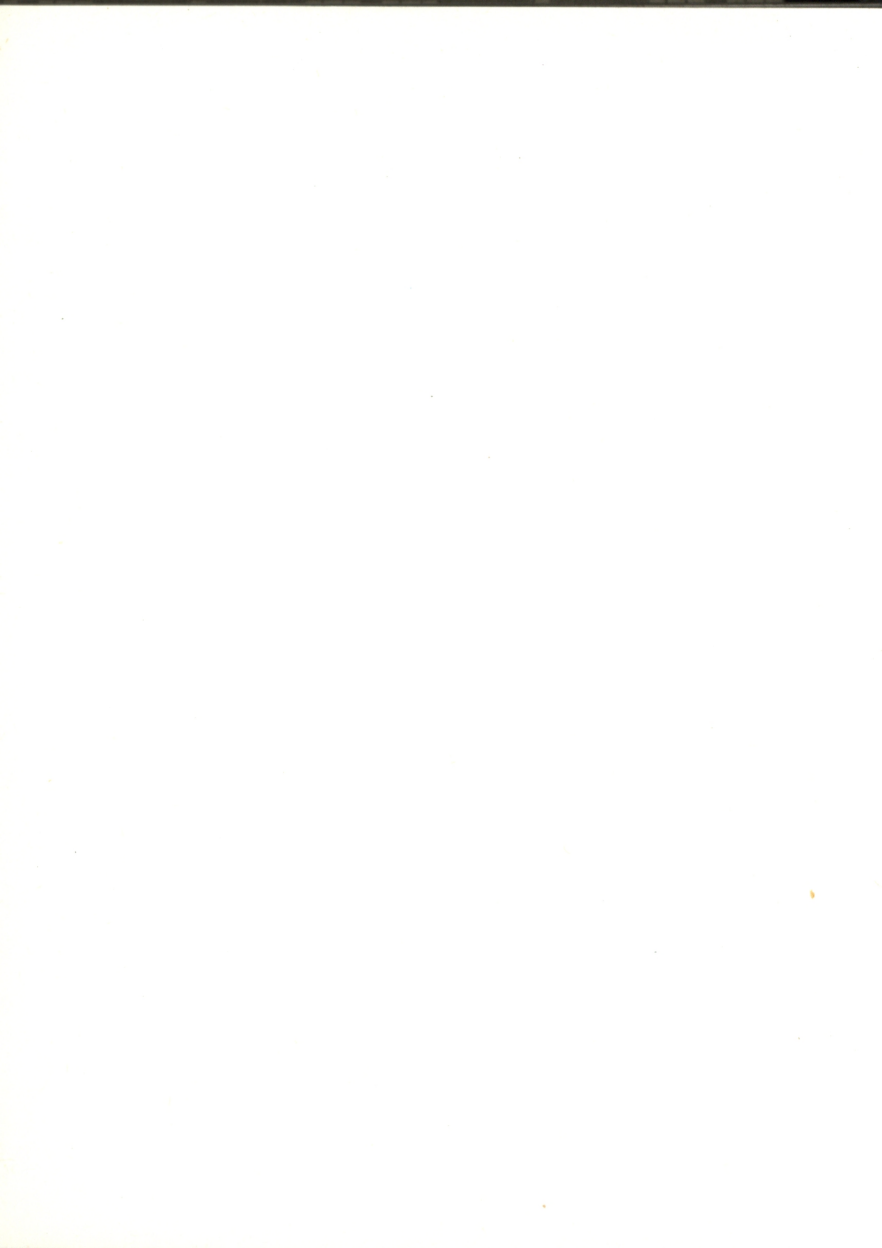
ISBN 5—410—00725—5

Kanādas latviešu dzejnieces Veltas Tomas «Aldaune» ir romāns par trimdas latviešu sāpju ceļiem kara laikā Vācijā un pēckara Kanādā. Aldaune — dzidra, brūna meža upīte Sēlijā. Tāda pati dvēselē skaidra un slima aiz ilgām pēc dzimtenes ir romāna galvenā varone Aldaune — rakstniece un žurnāliste. Viņas un viņai tuvo cilvēku likteņi ir skaudri un pat nežēlīgi, taču romāna izskaņā tomēr paliek cerību dzirkstelīte.

T 4702370201—107
M801(11)—91 91

84L7—44

[7i-

Kontroleksempl

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302010678

